

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

PROJEKAT PRAVOSUĐA
U BOSNI I HERCEGOVINI

VODIČ KROZ DOBRE PRAKSE U PROCESUIRANJU KORUPTIVNIH KRIVIČNIH DJELA, KRIVIČNIH DJELA SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM I KRIVIČNIH DJELA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

PRIRUČNIK ZA OPŠTA PITANJA KRIVIČNOG POSTUPKA

USAID-ov Projekat pravosuđa u Bosni i Hercegovini

Grbavička 4, V
Sarajevo, Bosna i Hercegovina
Telefon: +387 33 219 678

www.usaidjp.ba

Februar 2019. godine

IZJAVA O OGRANIČENJU ODGOVORNOSTI

Stavovi koji su izneseni u ovom dokumentu ne odražavaju nužno stavove USAID-a ili Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

Vodič kroz dobre prakse u procesuiranju koruptivnih krivičnih djela, krivičnih djela sa finansijskim elementom i krivičnih djela organizovanog kriminala i priručnik za opšta pitanja krivičnog postupka dostupan je na www.usaidjp.ba

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

PROJEKAT PRAVOSUDA
U BOSNI I HERCEGOVINI

VODIČ KROZ DOBRE PRAKSE U PROCESUIRANJU KORUPTIVNIH KRIVIČNIH DJELA, KRIVIČNIH DJELA SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM I KRIVIČNIH DJELA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

PRIRUČNIK ZA OPŠTA PITANJA KRIVIČNOG POSTUPKA

SADRŽAJ

1.1.	SKRAĆENICE I AKRONIMI	XI
1.2.	PREDGOVOR	XIII
1.3.	SVRHA VODIČA I PRIRUČNIKA	XVII
1.4.	PREDMET VODIČA I PRIRUČNIKA.....	XXI

VODIČ KROZ DOBRE PRAKSE U PROCESUIRANJU KORUPTIVNIH KRIVIČNIH DJELA, KRIVIČNIH DJELA SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM I KRIVIČNIH DJELA ORGANIZOVANOG KRIMINALA	34
---	-----------

1. POSEBNA PITANJA U KRIVIČNIM PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM.....	35
1.1. Formiranje krivičnog predmeta korupcije i sa finansijskim elementom.....	36
1.2. Predistražna faza u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom.....	39
1.3. Istraga	40
1.3.1. Plan istrage i druge radnje za provođenje efikasne istrage.....	41
1.3.2. Finansijska istraga i druge istražne radnje u krivičnim predmetima korupcije i sa finansijskim elementom.....	43
1.3.3. Pribavljanje poslovne dokumentacije:	44
1.3.4. Otvaranje i pregled dokumentacije.....	44
1.3.5. Zakonitost materijalnih dokaza	47
1.3.6. Povjerljivost istrage.....	48
1.3.7. Ocjenjivanje dokaza i optuženje	48
1.4. Optužnica u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom.....	49
1.4.1. Korištenje saučesnika u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom	56
1.5. Glavni pretres u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom.....	60
1.5.1. Strategija za izvođenje dokaza optužbe.....	60
1.5.2. Uvodna riječ	61
1.5.3. Zastupanje na glavnom pretresu.....	61

1.5.4.	Posredni dokazi i nalaz i mišljenje vještaka finansijske struke	62
1.5.5.	Završne riječi.....	64
1.6.	Uloga sudije za prethodni postupak u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom.....	66
1.6.1.	Funkcija sudije za prethodni postupak u privremenom oduzimanju imovine	67
1.7.	Uloga sudije za prethodno saslušanje u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom.....	73
1.8.	Izricanje presude u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom.....	77
1.8.1.	Izricanje krivične sankcije i drugih mjera u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom.....	79
1.9.	Odlučivanje po žalbi u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom.....	80
2.	POSEBNA PITANJA U KRIVIČNIM PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA.....	87
2.1.	Definicija grupe i krivičnog djela organizovani kriminal.....	87
2.2.	Bitni elementi organizovanog kriminala.....	88
2.3.	Postojanje grupe i pripadnost grupi za organizovani kriminal.....	90
2.4.	Metode i način provođenja istrage u predmetima organizovanog kriminala	93
2.4.1.	Prijava, početak i plan istrage	93
2.4.2.	Istražni tužilački i policijski timovi.....	94
2.4.3.	Stvarna nadležnost u predmetima organizovanog kriminala.....	95
2.5.	Koji su dokazi potrebni?	96
2.5.1.	Posredni dokazi u sudskoj praksi u predmetima organizovanog kriminala	96
2.5.2.	Posebne istražne radnje u predmetima organizovanog kriminala.....	98
2.5.3.	Svjedoci u predmetima organizovanog kriminala.....	99
2.5.4.	Ispitivanje osumnjičenih kao dokaz u predmetima organizovanog kriminala	99
2.5.5.	Finansijska istraga u predmetima organizovanog kriminala	100
2.5.6.	Vještačenja u predmetima organizovanog kriminala	100

2.6.	Osumnjičena pravna lica: pripadnici grupe za organizovani kriminal ili tzv. "fiktivne" ili "fantomske firme" kao sredstvo učinjenja krivičnog djela?	101
2.7.	Međunarodna pravna pomoć i saradnja sa INTERPOL–om u predmetima organizovanog kriminala	102
2.8.	Pisanje optužnice u predmetima organizovanog kriminala	104
2.9.	Glavni pretres i završne riječi u predmetima organizovanog kriminala..	105
3.	POSEBNA PITANJA U KRIVIČNIM PREDMETIMA PRANJA NOVCA	113
3.1.	Definicija krivičnog djela pranje novca	113
3.2.	Krivično djelo pranje novca u međunarodnim dokumentima	113
3.3.	Izvori saznanja o učinjenju krivičnog djela pranja novca	114
3.3.1.	Faze ostvarivanja krivičnog djela pranje novca	115
3.4.	Krivična istraga u predmetima pranja novca	116
3.4.1.	Finansijska istraga u predmetima pranja novca	117
3.5.	Rezultati istrage u predmetima pranja novca	118
3.5.1.	Istraga za pranje novca koje se odvija posredstvom određene poslovne djelatnosti	119
3.6.	Pranje novca u krivičnim zakonima u BiH	120
3.7.	Prethodno ili predikatno krivično djelo.....	121
3.8.	Znanje učinioca da je imovinska korist stečena krivičnim djelom	125
3.9.	Utvrđivanje krivice u predmetima pranja novca	127
3.9.1.	Umišljaj	127
3.9.2.	Nehat.....	129
3.10.	Prividni ili realni sticaj u predmetima pranja novca	130
3.11.	Oduzimanje imovinske koristi u predmetima pranja novca.....	131
3.11.1.	Prošireno oduzimanje imovinske koristi u predmetima pranja novca	134

4.	DOKAZIVANJE KRIVICE U KORUPTIVNIM KRIVIČNIM DJELIMA	137
4.1.	Uvod	137
4.2.	Standard dokazivanja subjektivnog elementa	138
4.3.	Dokazivanje krivičnog djela zloupotreba položaja ili ovlaštenja	141
4.4.	Dokazivanje krivičnog djela nesavjestan rad u službi	144
4.5.	Dokazivanje krivičnog djela trgovina uticajem.....	147
4.6.	Dokazivanje nehata za težu posljedicu	149
4.7.	Nepreciznost, uopštenost zakona i drugih propisa blanketnog karaktera	150
4.8.	Lična svojstva i ponašanje optuženog	150
4.9.	Posredno dokazivanje umišljaja	151
5.	DOKAZI U ELEKTRONSKOJ FORMI	153
5.1.	Uvod	153
5.2.	Značaj elektronskih dokaza u krivičnom postupku	155
5.3.	Pojam kibernetičkog kriminala	155
5.4.	Prikupljanje, čuvanje i analiza dokaza u elektronskoj formi	157
5.4.1.	Prikupljanje elektronskih dokaza	157
5.4.2.	Čuvanje elektronskih dokaza	158
5.4.3.	Analiza elektronskih dokaza	158
5.5.	Vjerodostojnost elektronskih dokaza	159
5.6.	Pojam digitalne forenzike	160
5.7.	Ispitivanje autentičnosti elektronskih dokaza	161
6.	POSEBNA PITANJA U PREDMETIMA ZA KOJE POSTOJI VELIKI INTERES JAVNOSTI I MEDIJA	163
6.1.	Predmet i svrha	163
6.2.	Definicija javno eksponiranih predmeta	163
6.3.	Vrste javno eksponiranih predmeta	164
6.3.1.	Uloga tužioca u predistražnim radnjama i istrazi	165

6.3.2.	Uloga predsjednika vijeća	166
6.3.3.	Uloga predsjednika suda	168
6.3.4.	Uloga službenika za odnose sa javnošću.....	168
6.4.	Pitanja koja se pojavljuju kod vođenja javno eksponiranih krivičnih predmeta	168
6.4.1.	Pristup javnosti glavnom pretresu	168
6.4.2.	Ko čini predstavnike medija	169
6.4.3.	Obezbjedenje integriteta sudskih postupaka.....	169
6.4.4.	Održavanje reda u sudnici.....	169
6.4.5.	Održavanje javnog reda	170
6.4.6.	Javni pristup dokazima	170
6.4.7.	Koordinisanje i ograničavanje komentara koji se daju medijima	170
6.4.8.	Zaštita ugroženih svjedoka.....	171
6.4.9.	Raspored slobodnih mjesta u sudnici	171
6.4.10.	Sigurnost u sudnici i zgradi suda.....	171
6.4.11.	Korištenje zgrade suda od strane medija.....	172
6.4.12.	Elektronska oprema u sudnici.....	172

PRIRUČNIK ZA OPŠTA PITANJA KRIVIČNOG POSTUPKA.....174

7. PREDISTRAŽNA FAZA POSTUPKA.....175

7.1.	Izvori prijava (saznanja) o krivičnim djelima	175
7.2.	Sadržaj krivične prijave.....	178
7.3.	Formiranje krivičnog predmeta	179
7.4.	Saradnja tužioca i policije	180
7.5.	Rad tužioca nakon prijema prijave.....	182

8. ISTRAGA..... 187

8.1.	Naredba o provođenju istrage i proširenje istrage.....	187
8.2.	Formiranje istražnog tima i plan istrage.....	189
8.3.	Pretresanje stana, ostalih prostorija i pokretnih stvari i osoba	192

8.4.	Privremeno oduzimanje predmeta.....	195
8.5.	Postupanje s privremeno oduzetim predmetima i dokumentacijom	196
8.6.	Naredba banci ili drugoj pravnoj osobi.....	196
8.7.	Vještačenje	197
8.8.	Posebne istražne radnje.....	199
8.9.	Finansijska istraga i privremeno oduzimanje imovine radi obezbjeđenja.....	202
8.10.	Ocjena prikupljenih dokaza, djelimična ili potpuna obustava istrage	204
9.	OPTUŽNICA.....	207
9.1.	Sastavljanje optužnice.....	208
9.2.	Primjer optužnice za krivično djelo poreska utaja ili prevara	210
9.3.	Primjer optužnice za krivično djelo primanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem	212
9.4.	Činjenični opis u složenim optužnicama.....	213
10.	PRETHODNO SASLUŠANJE.....	219
10.1.	Odlučivanje o optužnici.....	219
10.1.1.	Nadležnost suda.....	219
10.1.2.	Nadležnost entiteta i Brčko distrikta BiH.....	220
10.1.3.	Potvrđivanje optužnice	221
10.1.4.	Dokazi za osnovanu sumnju	222
10.1.5.	Zakonitost dokaza.....	223
10.1.6.	Podnošenje nove ili izmijenjene optužnice.....	223
10.1.7.	Važnost postupka potvrđivanja optužnice	223
11.	PRIPREMA ZA GLAVNI PRETRES.....	225
11.1.	Odabir dokaza tužilaštva koji će se izvesti na glavnom pretresu	225
11.2.	Pravo na uvid u dokaze	226
11.3.	Priprema svjedoka za glavni pretres	226

11.4.	Utvrđivanje vjerodostojnosti dokaza.....	227
11.5.	Korištenje neposrednih i posrednih dokaza i indicija	228
11.6.	Pretpretresno ročište.....	229
12.	GLAVNI PRETRES	233
12.1.	Uvodne riječi	233
12.2.	Upravljanje glavnim pretresom i dokazni postupak.....	234
12.3.	Saslušanje svjedoka.....	236
12.4.	Čitanje i vršenje uvida u materijalne dokaze.....	237
12.5.	Prigovori na dokaze	237
12.6.	Odluke o dokazima	238
12.7.	Dokazi odbrane i dokazi optužbe kojima se pobijaju navodi odbrane	239
12.8.	Završne riječi.....	240
13.	PRESUDA.....	243
13.1.	Analiza dokaza od strane suda	243
13.2.	Sadržaj presude	245
13.3.	Ocjena dokaza	247
13.3.1.	Teret dokazivanja koji treba primijeniti.....	247
14.	ŽALBA.....	251
14.1.	Sadržaj žalbe	254
14.2.	Žalbeni osnovi	255
14.2.1.	Bitne povrede odredaba krivičnog postupka	255
14.2.2.	Apsolutno bitne povrede postupka	256
14.2.3.	Povreda krivičnog zakona	264
14.2.4.	Žalbeni osnov pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje	267
14.2.5.	Pobijanje presude zbog odluke o krivičnim sankcijama, troškovima postupka, imovinskopravnom zahtjevu, kao i o objavljivanju presude putem sredstava javnog informisanja	267
14.3.	Šta odluka drugostepenog suda treba sadržavati?	267

14.4.	Postupak po žalbi.....	268
14.5.	Ostali procesni instituti u žalbenom postupku	271

ANEKSI I KORISNI DODACI VODIČA I PRIRUČNIKA 272

Aneks A – Spisak zakona koji predstavljaju osnov za pozivanje na krivičnu odgovornost za krivična djela korupcije	273
Aneks B – Prekršaji iz oblasti korupcije	275
Aneks B.1 – Prekršaji sa finansijskim elementom	278
Aneks C – Prijedlog tužioca sudu za izdavanje naredbe banci ili drugom pravnom licu koje obavlja finansijske poslove o pružanju informacija o bankovnim računima i drugim finansijskim transakcijama.....	281
Aneks D – Prijedlog tužioca sudu za donošenje rješenja o određivanju privremene mjere osiguranja - zabrane otuđenja, skrivanja, opterećenja ili raspolaganja nezakonito stečenom imovinom.....	283
Aneks E – Rješenje suda o donošenju privremene mjere osiguranja - zabrane otuđenja, skrivanja, opterećenja ili raspolaganja nezakonito stečenom imovinom	285
Aneks F – Sažeti pregled zakonodavnog okvira u oblasti oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom.....	287
Aneks G – Naredba o provođenju finansijske istrage.....	294
Aneks H – Prijedlog tužioca sudu za izdavanje naredbe pravnom ili fizičkom licu o privremenoj obustavi izvršenja finansijske transakcije.....	297
Aneks I – Lista relevantnih međunarodnih dokumenata iz oblasti pranja novca	298
Aneks J – Kontrolna lista za javno eksponirane predmete	299
Aneks K – Izvještaj o pravičnom postupku u javno eksponiranim predmetima	303
Aneks L – Korisni savjeti za sudije, službenike suda, tužioce i advokate o postupanju sa medijima u toku suđenja u javno eksponiranom predmetu	304
Aneks M – Naredba o protokolu za medije.....	307

ZAHVALA

Vodič kroz dobre prakse u procesuiranju koruptivnih krivičnih djela, krivičnih djela sa finansijskim elementom i krivičnih djela organizovanog kriminala i Priručnik za opšta pitanja krivičnog postupka su razvijeni uz stručnu podršku odabranih vanjskih saradnika – eksperata sa višegodišnjim iskustvom u radu na složenim krivičnim djelima: Richard Gebelein, sudija Vrhovnog suda države Delaware (SAD) i međunarodni sudija Suda BiH u periodu od 2005. – 2006. godine, Hilmo Vučinić, sudija Suda BiH i predsjednik Apelacionog odjeljenja tog suda, Diana Kajmaković, tužiteljica Tužilaštva BiH i Mersudin Pružan, tužilac Tužilaštva BiH, kojima se ovom prilikom iskreno zahvaljujemo. Stručnu podršku kod izrade Vodiča i Priručnika pružili su i Aleksandra Martinović, sudija i predsjednica Ustavnog suda FBiH, Mirza Hukeljić, tužilac Tužilaštva BiH i Irisa Čevra, advokatice, kojima se posebno zahvaljujemo i zbog velikog doprinosa uređivanju konačnog teksta Vodiča i Priručnika.

SKRAĆENICE I AKRONIMI

AFIP	Agencija za finansijske, informatičke i posredničke usluge
APIF	Agencija za posredničke, informatičke i finansijske usluge
BD	Brčko distrikt Bosne i Hercegovine
BiH	Bosna i Hercegovina
CARNet	Hrvatska akademska i istraživačka mreža
CERT	Computer Emergency Response Team (Organizacijski entitet koji reaguje na računalno-sigurnosne incidente)
CEST	Centar za edukaciju sudija i tužilaca
EKLJP	Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FOO	Finansijsko-obavještajni odjel
FUP	Federalna uprava policije
Ibid	Na istom mjestu (lat. ibidem)
IDDEEA	Agencija za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka Bosne i Hercegovine
KM	Konvertibilna marka
KZ	Krivični zakon
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
PDV	Porez na dodatnu vrijednost
RS	Republika Srpska
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu
UN	Ujedinjene nacije
USAID	Agencija Sjedinjenih Američkih Država za međunarodni razvoj (United States Agency for International Development)
VE	Vijeće Evrope
Vodič i Priručnik	Vodič kroz dobre prakse u procesuiranju koruptivnih krivičnih djela, krivičnih djela sa finansijskim elementom i krivičnih djela organizovanog kriminala i Priručnik za opšta pitanja krivičnog postupka
ZK	Zemljišnoknjižni
ZKP	Zakon o krivičnom postupku

PREGOVOR

USAID-ov Projekat pravosuđa u Bosni i Hercegovini (Projekat) obuhvata stručne i pažljivo osmišljene i odabrane aktivnosti u sferi vladavine prava koje se provode u Bosni i Hercegovini (BiH) u petogodišnjem periodu od oktobra 2014. do oktobra 2019. godine. Osnovna svrha i suština Projekta jesu pružanje podrške i pomoći tijelima u sektoru pravosuđa u BiH u provođenju mjera i radnji na jačanju institucionalnog i sistemskog djelovanja protiv najtežih i složenih oblika krivičnih djela iz oblasti korupcije, privrednog i organizovanog kriminaliteta. Projekat uporedo pomaže u realizaciji inicijativa na unapređenju integriteta, odgovornosti i transparentnosti institucija u sektoru pravosuđa koje doprinose jačanju povjerenja javnosti u pravosuđe.

Ciljevi Projekta se ostvaruju u okviru dva područja djelovanja:

- Unapređenje profesionalnog statusa i rada tužilaca na predmetima korupcije, privrednog i organizovanog kriminala
- Unapređenje kapaciteta pravosuđa za borbu protiv korupcije i podršku javnom integritetu pravosuđa

Tokom četiri godine kontinuiranog i predanog rada Projekta, u partnerstvu i saradnji sa Visokim sudskim i tužilačkim vijećem BiH (VSTV), partnerskim tužilaštvima, sudovima, stručnim udruženjima, civilnim društvom i drugim donatorima, između ostalih stručnih publikacija i dokumenata, izrađene su sljedeće sveobuhvatne analize:

1. Dijagnostička analiza integriteta pravosudnog sektora u BiH i mogućih rizika od nastanka korupcije ili neetičnog ponašanja u pravosuđu
2. Analiza procesuiranja koruptivnih krivičnih djela u BiH
3. Analiza sistema oduzimanja imovine pribavljene vršenjem krivičnih djela u BiH
4. Analiza sistema angažovanja vještaka u predmetima korupcije i organizovanog i privrednog kriminala
5. Priručnik o zabrani dvostrukog kažnjavanja za prekršaj i krivično djelo.

Ove analize, koje imaju karakter pionirskih poduhvata, identifikovale su ključne i sistemske izazove i nedostatke u sprečavanju, otkrivanju i procesuiranju koruptivnih krivičnih djela, krivičnih djela privrednog i organizovanog kriminala. Dobar dio zaključaka i preporuka iz analitičkih dokumenata usmjeren je na poboljšanje rada tužilaca i sudija u predmetima korupcije, privrednog i organizovanog kriminala.

Također, Projekat podržava aktivnosti VSTV-a, centara za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republike Srpske (RS), te stručnih udruženja u provođenju brojnih stručnih savjetovanja sudija i tužilaca kao specijalističkih edukacija tužilaca i sudija iz oblasti korupcije, krivičnih djela sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala. Ovi forumi služe da praktičarima pruže dodatna znanja i smjernice za rad u ovim predmetima, a rukovodiocima pravosudnih institucija da utvrde koje mjere su potrebne za jačanje organizacije rada na predmetima.

Vodič kroz dobre prakse u procesuiranju koruptivnih krivičnih djela, krivičnih djela sa finansijskim elementom i krivičnih djela organizovanog kriminala i Priručnik za opšta pitanja krivičnog postupka (Vodič i Priručnik) nastali su kao rezultat diskusija i zaključaka stručnih savjetovanja i obuka sudija i tužilaca, obrade zaključaka i preporuka iz analiza Projekta, te njihovog prevođenja u formu praktičnih uputstava i savjeta za rad u predmetima.

Vodič i Priručnik obrađuju aktuelna pitanja u procesuiranju krivičnih djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala. Pitanja se odnose na otkrivanje ove grupe krivičnih djela, međuinstitucionalnu saradnju u provođenju složenih istraga, finansijske istrage, oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, dokazivanje objektivnih i subjektivnih elemenata djela, pisanje optužnice i sudsku praksu u ovim predmetima.

Projekat je putem ove publikacije nastojao sa pravosudnom i drugom stručnom javnosti podijeliti dobra iskustva iz prakse i ponuditi moguća rješenja u primjeni onih instituta materijalnog i procesnog krivičnog prava u vezi sa kojima se u praksi veoma često pojavljuju različite dileme, kao što su zakonitost pribavljenih dokaza, ocjena nalaza i mišljenja vještaka finansijske struke, korištenje imuniteta i sporazuma o priznanju krivice, postojanje subjektivnog elementa namjere, dokazivanje predikatnog djela kod krivičnih djela *organizovanog kriminala* ili *pranja novca* te standarda "očigledne nesavjesnosti" kod krivičnog djela *nesavjestan rad u službi*.

Vodič i Priručnik u sadašnjem obliku zamišljeni su kao ishodište jednog kontinuiranog procesa objedinjavanja najvažnijih primjera pozitivnih praksi u radu na predmetima krivičnih djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala. S razvojem sudske prakse neminovno proizilazi potreba za ažuriranjem i dopunjavanjem dokumenta.w

SVRHA VODIČA I PRIRUČNIKA

Vodič i Priručnik su prvi dokument ovakve vrste u BiH. Zamišljeni su kao pomoćno sredstvo u radu i edukaciji tužilaca i sudija u BiH te drugih uposlenika pravosudnih tijela, kao i sredstvo za informisanje i edukaciju cjelokupne zainteresovane stručne javnosti.

Namjera je da Vodič i Priručnik tokom vremena i kontinuirano budu razvijani i dopunjavani u skladu sa izmjenama zakonodavnog okvira i novim praksama u primjeni opštih i posebnih instituta materijalnog i krivičnog prava u procesuiranju ovih krivičnih djela.

Struktura Vodiča i Priručnika, kao i principi koji su korišteni u njihovom sačinjavanju prezentovani su stručnoj javnosti na XI stručnom savjetovanju tužilaca u BiH, koje je održano u oktobru 2018. godine. Prepoznata je potreba objedinjavanja i klasifikovanja prakse u procesuiranju posebno teških krivičnih djela. Učesnici su izrazili interes za kontinuirano praćenje dopuna Vodiča i Priručnika u odnosu na praksu koja će se nužno mijenjati. S obzirom na to da postojeća sudska praksa u ovim predmetima nije usaglašena, dokument će u određenoj mjeri služiti i kao referentna tačka za pregled prakse, i na taj način posredno doprinosti ujednačavanju sudske prakse.

Imajući u vidu postojeće razlike u pravnim sistemima u BiH, nastojalo se prilikom izrade Vodiča i Priručnika olakšati njihovo korištenje od strane sudija i tužilaca i drugih zaposlenika pravosudnih tijela na svim nivoima sudske vlasti. Formulirani su jednostavni savjeti za rad sudija i tužilaca i u najvećoj mogućoj mjeri su ujednačeni predloženi obrasci i rješenja o primjeni pojedinih instituta. Zakonska rješenja su predstavljena u pojednostavljenom obliku u odredbama koje su zajedničke za sva četiri krivična procesna zakona u BiH. Pri tome se nastojalo u što manjoj mjeri neposredno citirati i upućivati na zakonsku normu, osim ukoliko se ne radi o različitim odredbama u odnosu na zakonska rješenja sadržana u zakonima o krivičnom postupku.

Cilj Vodiča i Priručnika je odgovoriti na neke od ključnih izazova koji su stavljeni pred pravosudnu zajednicu, a u prvom redu pred tužilačku organizaciju u BiH. Sa jedne strane, ti izazovi se odnose na sve izraženiji, sasvim opravdan pritisak domaće i međunarodne javnosti na tužilačku organizaciju da efikasnije otkriva i procesuiraju krivična djela korupcije i krivična djela sa finansijskim elementom, te krivična djela organizovanog kriminala. Međutim, sa druge strane, otkrivanje i uspješno procesuiranje takvih krivičnih djela je uslovljeno nizom prepreka, od kojih samo neke mogu biti savladane prostim zalaganjem nosilaca pravosudnih funkcija. Mnoge prepreke zavise od faktora na koje tužioci i sudije ne mogu ili mogu veoma ograničeno uticati, a odnose se na zakonodavni okvir, međuinstitucionalnu saradnju u BiH, te prikupljanje dokaza u inostranstvu, a koja pitanja su zastupljena u ovim istragama.

Izazovi za uspješno procesuiranje krivičnih djela korupcije, krivičnih djela sa finansijskim elementom i krivičnih djela organizovanog kriminala su brojni.

Zbog prikrivene prirode i kompleksnosti oblika i vrsta ovih krivičnih djela, prisutne su teškoće u njihovom otkrivanju i dokumentovanju. U mnogim tužilaštvima nedostaje stalna podrška stručnih saradnika kriminalističke i finansijske struke koja je neophodna za provođenje efikasnih krivičnih i finansijskih istraga. Podrška je neophodna kako bi se stručno i kvalitetno analizirali i dopunjavali izvještaji agencija za provođenje zakona o učinjenom krivičnom djelu, kao i izvještaji o provođenju krivičnih i finansijskih istraga koje ove agencije rade po naredbi tužioca. Vodič i Priručnik sadrže savjete poput onih da se u složenim predmetima obavezno formira zajednički istražni tim pod nadzorom tužioca, provode detaljne analize

izvještaja agencija za provođenje zakona, te konsultuju savjetnici finansijske struke u toku provođenja istrage i pisanja optužnice.

Dokazivanje objektivnih i subjektivnih elemenata krivičnih djela je veoma složeno pitanje u procesuiranju ovih krivičnih djela. Potrebno je osigurati da se dokazi prikupljaju na zakonit način i analiziraju tako da se utvrdi radnja izvršenja, visina imovinske koristi i namjera učinioica da učini krivično djelo. Korištenje nalaza i mišljenja vještaka finansijske struke je posebno važno u postupku utvrđivanja imovinske koristi, ali i namjere, jer vještak, na primjer, treba opisati uobičajeno poslovanje i utvrditi da li radnje osumnjičenog odstupaju od redovne procedure u obavljanju određene finansijske radnje. Vodič i Priručnik sadrže uputstva za dokazivanje elemenata djela, kako ih pravilno formulisati u optužnici, kao i primjere sudske prakse u cilju unapređenja zakonitosti nalaza i mišljenja vještaka finansijske struke i pomoći pri dokazivanju umišljaja.

Kao rezultat specifične prirode i složenosti ovih krivičnih djela, krivični postupci u ovim predmetima su često dugotrajni. Istrage i suđenja nerijetko traju i više godina. Nedostatak efikasnosti je posebno vidljiv u sudskim postupcima. Ročišta se ne održavaju redovno i često se odgađaju iz različitih razloga (angažman branilaca u drugim predmetima; bolest optuženih; nedolazak svjedoka i vještaka; promjena sudskih vijeća zbog imenovanja sudija na druge funkcije; veliki je protek vremena od podizanja optužnice do zakazivanja glavnog pretresa; žalbeni postupak traje duži period pred vrhovnim sudovima u FBiH i RS-u; visok je procenat ukinutih prvostepenih presuda koje zahtijevaju ponovno suđenje; i drugo). Vodič i Priručnik u pogledu povećanja efikasnosti krivičnog postupka preporučuju timski rad u istrazi, svrsishodno korištenje instituta statusne konferencije, pripreme strategije za izvođenje dokaza i završnih riječi.

Poseban izazov u procesuiranju ovih krivičnih djela predstavlja neujednačenost sudske prakse. Prisutan je nedostatak konzistentnosti u zaključcima sudova u pogledu ključnih pitanja za dokazivanje koruptivnih krivičnih djela, krivičnih djela sa finansijskim elementom i krivičnih djela organizovanog kriminala, što otežava rad tužilaca i sudija u ovim predmetima. Ključna pitanja u kojima sudska praksa ima različita stajališta između ostalog obuhvataju pitanja zakonitosti posebnih istražnih radnji, otvaranje i pregled privremeno oduzetih predmeta, prikupljanje materijalne dokumentacije, nalaza i mišljenja vještaka finansijske struke, dokazivanje subjektivnog elementa djela, imuniteta svjedoka, šta se smatra standardom *osnovane sumnje* ili *očiglednog nesavjesnog postupanja* u dokazivanju krivičnog djela *nesavjestan rad u službi*. Vodič i Priručnik sadrže odabrane primjere iz sudske prakse sa objašnjenjima i uputstvima za njeno korištenje. U pojedinim slučajevima različitih praksi data su uputstva o tome koja praksa se smatra primjerenijom za korištenje u skladu sa zakonom, praksom Evropskog suda za ljudska prava i domaćih sudova.

Vodič i Priručnik će, između ostalog, ukazati na neke pravne praznine ili postojeći, ali nedostatan zakonodavni okvir, koji nužno dovodi do zastoja u otkrivanju i procesuiranju krivičnih djela. Postupak oduzimanja imovinske koristi stečene učinjenjem krivičnog djela na nivou BiH je nedostatan normiran u odnosu na entitete. Ovaj nedostatak nije jedini razlog nedovoljne primjene instituta privremenog i trajnog oduzimanja imovine, odnosno imovinske koristi stečene učinjenjem krivičnog djela, niti korištenja sada dostupnih sredstava osiguranja takvog potraživanja. Posljedica je i nedovoljne edukacije tužilaca posebno u oblasti detektovanja imovinske koristi koja bi se trebala otkriti putem provođenja odgovarajućih finansijskih istraga. Edukacija je posebno važna u slučajevima utvrđivanja očiglednog nesrazmjera ukupne vrijednosti imovine, sa jedne, i zakonitih izvora prihoda, sa druge strane.

Vodič i Priručnik upravo imaju za svrhu da potaknu tužioce i druge učesnike u postupku krivične istrage da koriste sva pozitivna zakonska ovlaštenja u otkrivanju, predlaganju i oduzimanju imovinske koristi, a posebno da ponude primjere pozitivne prakse provođenja finansijskih istraga koje mogu značajno doprinijeti sveobuhvatnijoj primjeni ovih instituta, uključujući i institut proširenog oduzimanja imovinske koristi koji je u praksi u potpunosti potcijenjen. Poglavlja Vodiča koja se odnose na procesuiranje krivičnih djela korupcije i sa finansijskim elementom, krivičnih djela organizovanog kriminala i pranja novca posebno obrađuju provođenje finansijske istrage u cilju unapređenja kvaliteta i efikasnosti ovih istraga.

Analiza postupanja organa otkrivanja i gonjenja krivičnih djela koja su predmet ovog Vodiča i Priručnika pokazala je i nedostatke u međuinstitucionalnoj saradnji koja umnogome doprinosi relativno skromnim rezultatima u pogledu broja procesuiranih koruptivnih krivičnih djela i krivičnih djela sa finansijskim elementom. Istaknuti nedostatak je posebno izražen u postupanju nadležnih revizora koji po službenoj dužnosti vrše reviziju finansijskog poslovanja, te o navedenom sačinjavaju i daju svoje stručno mišljenje. Nerijetko nalazi nadležnih revizora ukazuju na određene osnove sumnje, ali u revizorskim izvještajima izostaje ocjena postojanja bilo kakvog stepena sumnje, budući da u svom radu primjenjuju međunarodne revizorske standarde koji ne propisuju obavezu krivičnopravne ocjene finansijskih propusta. Međutim, pozitivna praksa zemalja EU nudi različite modalitete korištenja nalaza revizora u otkrivanju koruptivnih i krivičnih djela sa finansijskim elementom. Vodič i Priručnik sadrže uputstva o tome kako koristiti revizorske izvještaje kao osnovu za pokretanje krivičnog postupka. Cilj uputstava je da se ojača funkcija gonjenja i otkrivanja krivičnih djela i istakne značaj rane saradnje i koordinacije između različitih agencija u pravovremenoj razmjeni informacija koje mogu dovesti do pokretanja krivičnih postupaka. Krajnja svrha je da se uspostave uslovi koji će omogućiti razmjenu informacija sa agencijama o situacijama koje potencijalno mogu dovesti do učinjenja krivičnih djela kako bi se pokretale krivične istrage i prikupljali dokazi o krivičnim djelima u realnom vremenu. Time će se osnažiti proaktivna i preventivna funkcija agencija za provođenje zakona i pravosudnih institucija, za razliku od sadašnjeg načina rada, koji se zasniva na obradi informacija o već učinjenim nezakonitostima.

Vodič i Priručnik namijenjeni su i sudijama za prethodni postupak kako bi olakšali donošenje odluka po prijedlozima i zahtjevima tužioca u toku istrage. Vrlo je bitna i uloga sudije za prethodno saslušanje koji provodi postupak potvrđivanja optužnice. U dokumentu su iznijeti primjeri predmeta u kojima su optužnice koje su sadržavale formalne nedostatke dovele do oslobađajuće presude, odbijanja optužnice ili preinačavanja presude po žalbi, što se moglo izbjeći da su formalni nedostaci utvrđeni u ranijoj fazi postupka. U cilju efikasnosti postupka, potrebno je da se takvi nedostaci utvrde prije provođenja cjelokupnog glavnog pretresa. Suđenja, posebno u obimnim i složenim predmetima, redovno podrazumijevaju trošenje velikih materijalnih i kadrovskih resursa.

Vodič i Priručnik sadrže uputstva za sudije i predsjednike vijeća koji donose odluke u toku glavnog pretresa, ali i za sudije u toku drugostepenog postupka. Na primjer, u tekstu je dato uputstvo da bi bilo preporučljivo da sudije odluke o zakonitosti pojedinih dokaza i njihovom isključivanju iz sudske spisa donose u toku pretresa, a ne da se takva odluka donosi u sklopu prvostepene presude. Preporuka ima svoje opravdanje u smislu prilagođavanja tužilačke strategije, ali i prava odbrane da zna koji dokazi se mogu koristiti u krivičnom postupku u svrhu pripreme odbrane. Obradeni primjeri iz sudske prakse mogu poslužiti sudijama kao mogući izvor saznanja o tome kako su njihove kolege ili drugostepeni sudovi postupili u sličnim situacijama.

PREDMET VODIČA I PRIRUČNIKA

Vodič i Priručnik su podijeljeni u tri dijela i 15 poglavlja.

Uzimajući u obzir prioritet i praktičnu važnost obrađenih tema, u prvom dijelu Vodiča zasebno su obrađene teme od posebne važnosti za otkrivanje, gonjenje i procesuiranje koruptivnih krivičnih djela, krivičnih djela sa finansijskim elementom, krivičnih djela organizovanog kriminala i krivičnih djela pranja novca, dok je posebno izdvojena i obrađena tema dokazivanja krivice kod učinjenja koruptivnih krivičnih djela. U svakom od navedenih poglavlja dat je pregled postojeće prakse, te ukazano na primjere sudskog odlučivanja u primjeni pojedinih instituta materijalnog i procesnog krivičnog prava.

U zasebnim poglavljima Vodiča su obrađene teme koje se odnose na dokaze u elektronskoj formi i posebna pitanja u predmetima za koje postoji veliku interes javnosti i medija.

Drugi dio u naravi predstavlja Priručnik za opšta pitanja krivičnog postupka u kojem su na sažet način objašnjene sve faze krivičnog postupka:

- predistražni dio krivičnog postupka (izvori saznanja o postojanju krivičnog djela)
- postupanje policije i tužioca u odnosu na početna saznanja o učinjenju krivičnog djela
- istražne faze postupka (donošenje naredbe o provođenju istrage i provođenje svih radnji dokazivanja), zatim postupak optuženja (sačinjavanje optužnice)
- postupak prethodnog saslušanja (odlučivanje po optužnici)
- priprema za glavni pretres (upravljanje dokazima)
- glavni pretres (upravljanje glavnim pretresom)
- presuda (obrazlaganje presude)
- žalba (žalbeni osnovi i postupak po žalbi).

Obrađeni primjeri iz sudske prakse preuzeti iz predmeta krivičnih djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala prilagođeni su osnovnoj namjeni Vodiča i Priručnika.

U trećem dijelu ili 15 poglavlju, Vodič i Priručnik sadrže korisne dodatke u vidu:

- liste zakona koji predstavljaju osnov za pozivanje na krivičnu odgovornost za krivična djela korupcije
- liste zakona koji propisuju prekršaje u oblasti korupcije i krivičnih djela sa finansijskim elementom
- prijedloga obrazaca koji se mogu koristiti u provođenju krivične i finansijske istrage
- liste međunarodnih dokumenata u oblasti pranja novca; i
- dodataka za javno eksponirane predmete, kao što su kontrolne liste (checklist) ili pitanja koja treba razmotriti, savjeti za učesnike u postupku, izvještaji za medije i protokol za medije.

U narednim redovima su opisani sadržaji pojedinačnih poglavlja Vodiča i Priručnika.

Sadržaj poglavlja 15. opisan je kroz posebna poglavlja i to: Posebna pitanja u krivičnim predmetima korupcije i sa finansijskim elementom, Posebna pitanja u krivičnim predmetima pranja novca i Posebna pitanja u krivičnim predmetima pranja novca, uz koja aneksi i korisni dodaci sadržajno proizilaze.

VODIČ KROZ DOBRE PRAKSE U PROCESUIRANJU KORUPTIVNIH KRIVIČNIH DJELA, KRIVIČNIH DJELA SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM I KRIVIČNIH DJELA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Posebna pitanja u krivičnim predmetima korupcije i sa finansijskim elementom

Poglavlje nije zamišljeno kao knjiga sa uputstvima o načinu preduzimanja svakog pojedinačnog koraka u postupku optuženja u krivičnim predmetima korupcije i sa finansijskim elementom. Poglavlje je namijenjeno za razmatranje pitanja koja su postavili iskusni tužioci i sudije u procesu utvrđivanja oblasti u kojima je potrebno provesti obuke kako bi se unaprijedio postupak provođenja istrage, optuženja i presuđivanja krivičnih djela korupcije, krivičnih djela s finansijskim elementom i krivičnih djela organizovanog kriminala u BiH. Na osnovu provedenih konsultacija u kojima su učestvovali sudije i tužioci sa svih nivoa i iz svih krajeva zemlje, u aprilu 2016. godine je u saradnji sa centrima za edukaciju sudija i tužilaca FBiH i RS-a provedena specijalistička obuka za sudije i tužioce u oblasti krivičnih djela korupcije.

U ovom poglavlju se nastoje razmotriti pitanja koja su postavljena tokom specijalističke obuke:

- važnost korištenja savjetnika finansijske struke u najranijoj fazi istrage
- važnost konsultacije tužioca sa ovim savjetnicima tokom pisanja naredbi o provođenju istrage
- potreba za pažljivim dokumentovanjem procesa prikupljanja dokaza
- utvrđivanje i privremeno oduzimanje imovine koja je mogla biti pribavljena krivičnim djelom u ranoj fazi postupka
- potreba za metodičkim pristupom pisanju optužnice i odabiru dokaza koji potkrepljuju ili dokazuju obilježja krivičnih djela koja se optužnicom stavljaju na teret
- teškoće u dokazivanju subjektivnog elementa ili umišljaja, efikasnost internog pregleda kompleksnih optužnica od strane iskusnijih tužilaca prije njihovog podnošenja
- potreba da sudija za prethodno saslušanje pažljivo prouči svaku optužnicu, kako u smislu ispunjenosti zakonskih uslova, tako i u smislu dokazanosti osnovane sumnje
- korištenje mogućnosti davanja imuniteta u zamjenu za saradnju
- korištenje sporazuma o priznanju krivice za osumnjičena i optužena lica.

U ovom poglavlju su obrađena posebna pitanja koja se postavljaju tokom istrage, optuženja i presuđivanja u krivičnim predmetima korupcije i sa finansijskim elementom. Provođenje finansijske istrage i mjera za osiguranje imovine za koju se sumnja da je pribavljena krivičnim djelom predstavlja jedno od takvih pitanja. Ovim će se dopuniti informacije iz poglavlja Vodiča i Priručnika o procedurama koje se primjenjuju u svim krivičnim predmetima.

Poglavlje sadrži pregled sudske prakse koja se odnosi na zakonitost pribavljanja dokaza, kao što su zakonitost posebnih istražnih radnji, otvaranje i pregled privremeno oduzetih predmeta. Sudska praksa sadrži primjere zaključaka suda u vezi sa imunitetom svjedoka, sporazumom o priznanju krivice, nalazima i mišljenjima vještaka finansijske struke, te primjere oslobađajućih presuda zbog nedostataka u optužnicama i sudskih obrazloženja o dokazivanju subjektivnog elementa u ovim predmetima.

U poglavlju je data definicija krivičnih djela sa finansijskim elementom, koji pored očiglednih krivičnih djela sa ovim elementom, kao što su *krađa, pronevjera, utaja poreza, prevara, pranje novca*, obuhvataju:

- krivična djela u kojima su finansijske transakcije sastavni dio krivičnog djela
- krivična djela u kojima je finansijska korist glavni cilj ili svrha učinilaca krivičnog djela
- krivična djela u kojima su finansijske transakcije ili evidencije ključne za dokazivanje krivičnih djela ili predstavljaju obilježje konkretnog krivičnog djela.

Ovo poglavlje, koje može poslužiti praktičarima kao referentni materijal, sadrži informacije o tome kojim institucijama i državnim organima bi se mogli obratiti za pomoć savjetnika finansijske struke, listu službenih i javnih evidencija koje sadrže korisne informacije o krivičnim djelima sa finansijskim elementom, te praktične primjere o tome šta je preporučljivo a šta ne treba raditi.

Dijelovi koji obrađuju postupanje sudije za prethodni postupak, sudije za prethodno saslušanje i predsjednika vijeća, odnosno sudskog vijeća i drugostepenog suda se primjenjuju i u poglavljima — Posebna pitanja u krivičnim predmetima organizovanog kriminala i Posebna pitanja u krivičnim predmetima pranja novca, i stoga nisu posebno obrađena u ovim poglavljima.

Uz ovo poglavlje, u Vodiču i Priručniku su sadržani posebni obrasci i korisni dodaci koji mogu poslužiti praktičarima u radu na predmetima korupcije i sa finansijskim elementom, posebno u fazi krivične i finansijske istrage. Dodaci se mogu naći u poglavlju 15.– Aneksima i korisnim dodacima Vodiča i Priručnika, i to:

- Aneks A – Spisak zakona koji predstavljaju osnov za utvrđivanje krivične odgovornosti za krivična djela korupcije
- Aneks B – Prekršaji iz oblasti korupcije – Spisak zakona koji propisuju prekršaje iz oblasti korupcije
- Aneks B.1 – Prekršaji iz oblasti krivičnih djela sa finansijskim elementom – Spisak zakona koji propisuju prekršaja sa finansijskim elementom
- Aneks C – Prijedlog tužioca sudu za izdavanje naredbe banci ili drugom pravnom licu koje obavlja finansijske poslove o pružanju informacija o bankovnim računima i drugim finansijskim transakcijama
- Aneks D – Prijedlog tužioca sudu za donošenje rješenja o određivanju privremene mjere osiguranja – zabrane otuđenja, skrivanja, opterećenja ili raspolaganja nezakonito stečenom imovinom
- Aneks E – Rješenje suda o donošenju privremene mjere osiguranja – zabrane otuđenja, skrivanja, opterećenja ili raspolaganja nezakonito stečenom imovinom

- Aneks F – Sažeti pregled zakonodavnog okvira u oblasti oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom
- Aneks G – Naredba o provođenju finansijske istrage
- Aneks H – Prijedlog tužioca sudu za izdavanje naredbe pravnom ili fizičkom licu o privremenoj obustavi izvršenja finansijske transakcije.

Posebna pitanja u krivičnim predmetima organizovanog kriminala

U ovom poglavlju je razmatrano pitanje definicije šta se smatra krivičnim djelom organizovanog kriminala, koje se često postavlja u praksi zbog razlika u odredbama krivičnih zakona koje uređuju pripadnost grupi za organizovani kriminal i posebnog krivičnog djela *organizovani kriminal*. U poglavlju se razrađuje nadležnost za krivična djela organizovanog kriminala u složenom pravnom uređenju u BiH, posebno kada se radi o nadležnosti Suda BiH za ova krivična djela.

Poglavlje analizira bitne elemente krivičnog djela *organizovani kriminal* i grupe za organizovani kriminal i predstavlja primjere iz sudske prakse kojima su utvrđeni ovi elementi. U dijelu koji razmatra provođenje istrage, obrađene su metode istrage koje podrazumijevaju obavezni timski rad i plansko provođenje istražnih radnji. Krivična djela organizovanog kriminala nisu samostalnog karaktera i za njihovo postojanje je potrebno utvrditi da je učinjeno osnovno ili predikatno krivično djelo, kao što su krivična djela zloupotreba položaja ili ovlasti, poreska utaja ili pronevjera. Stoga je veoma značajno da se u istrazi utvrde elementi osnovnih krivičnih djela, pored elemenata krivičnog djela organizovanog kriminala. Finansijska istraga je specifična u predmetima organizovanog kriminala, jer je potrebno utvrditi protivpravnu imovinsku korist koju je pribavila cijela grupa, ali i svaki pojedinačni član grupe.

Posebno je obrađeno pitanje tretiranja saradnje pripadnika grupe i iskaza osumnjičenog koji će se koristiti u ovim predmetima, imajući u vidu da je poznato da grupe za organizovani kriminal djeluju u strogoj konspiraciji i da vrlo često, osim pripadnika grupe, nema drugih svjedoka njihovog djelovanja.

Poglavlje obrađuje način prikupljanja dokaza i optuženja u slučajevima kada su osumnjičena pravna lica označena kao pripadnici grupe za organizovani kriminal. Međunarodni element je u velikoj mjeri zastupljen u ovim krivičnim predmetima, tako da je u poglavlju bilo potrebno unijeti savjete u vezi sa provođenjem postupka međunarodne pravne pomoći i saradnje sa INTERPOL-om u hitnim slučajevima. Pisanje optužnice u ovim predmetima je veoma složen zadatak koji zahtijeva da se unesu činjenični opisi osnovnih djela koja se grupi i pojedinačnim članovima grupe za organizovani kriminal stavljaju na teret, kao i bitnih elemenata bića krivičnog djela organizovani kriminal. U procesu pisanja optužnice vrlo je bitno formulisati uvodni dio (preambulu), koja na uopšten način obuhvata cjelokupne radnje optuženih, a zatim u pojedinačnim tačkama hronološki i po posebnim djelima razraditi konkretne radnje koje su učinili pripadnici i sama grupa za organizovani kriminal.

U obradi primjera iz sudske prakse u predmetima organizovanog kriminala, autori su se suočili sa vrlo malim brojem presuda i primjera u domaćoj praksi, zbog čega je odlučeno da se u poglavlje unesu odgovarajući primjeri iz sudske prakse regiona. Projekat se opredijelio za primjere iz prakse Republike Srbije, iz razloga što su sudovi u Republici Srbiji postupali u većem broju predmeta po složenim optužnicama za organizovani kriminal. Drugi razlog opredjeljivanja za ovu praksu je činjenica sličnosti pravne tradicije i pravaca reforme

krivičnog materijalnog i procesnog prava sa tužilačkom istragom i pojedinim standardima sudskog odlučivanja.

Ipak, poglavlje sadrži i pregled iz sudske prakse pred domaćim sudovima u ovim predmetima.

Posebna pitanja u krivičnim predmetima pranja novca

U ovom poglavlju je obrađena definicija krivičnog djela *pranje novca* koja je sadržana u materijalnim krivičnim zakonima. Krivično djelo *pranje novca* je složeno krivično djelo koje se sastoji od tri faze koje se mogu međusobno preklapati i odvijati u isto vrijeme:

- faza ulaganja – u kojoj se novac ostvaren neposredno od kriminalnog djelovanja prvi put ulaže ili u finansijsku ustanovu ili se njime kupuje određena imovina i stvara privid zakonitosti protivpravno stečenih sredstava njihovim ubacivanjem u finansijski, nefinansijski ili drugi alternativni sistem
- faza prikrivanja – u kojoj se pokušava prikriti ili naizgled promijeniti stvarno porijeklo novca ili vlasnika sredstava, te u kojoj se najčešće vrše legitimne transakcije s ciljem odvajanja sredstava od nezakonitog izvora
- faza integracije – u kojoj se novac uključuje u legalnu ekonomiju i finansijski sistem.

U ovom dijelu su posebno obrađeni izvori saznanja o učinjenju krivičnog djela *pranje novca*. Specifičnost ovih predmeta ogleda se u činjenici da i sama finansijska istraga može biti izvor saznanja da je učinjeno krivično djelo *pranje novca*. Finansijska istraga može poslužiti kao izvor saznanja, s obzirom na to da se u postupku njenog provođenja utvrđuje sljedeće:

- ulazak gotovine u finansijski sistem, jer krivično djelo *pranje novca* podrazumijeva velike količine gotovog novca koje je jako teško zakonito položiti na bankovni račun
- prebacivanje novca u finansijski sistem i iz njega, jer je u zakonima BiH propisana obaveza prijavljivanja sumnjivih transakcija
- kretanje gotovine preko granice, jer se perači novca izlažu riziku da budu otkriveni prilikom policijske i carinske kontrole na prelazu državne granice.

U poglavlju je finansijska istraga analizirana i sa aspekta prikupljanja dokaza o učinjenom krivičnom djelu *pranje novca*, te započinjanja postupka oduzimanja protivpravno stečene imovinske koristi i predlaganja mjera osiguranja raspolaganja sa sumnjivom imovinom. U toku provođenja finansijske istrage vrlo je bitno utvrditi nesrazmjer prihoda osumnjičenog lica sa imovinom koju posjeduje i u tom smislu prikupiti podatke o njegovoj imovini, izvršiti provjere u nadležnim poreskim upravama o prihodima tog lica i izuzeti dokumentaciju od, primjera radi, poslovnih banaka i pravnih lica za koja je vršeno pranje novca.

Krivično djelo *pranje novca* spada u takozvana nesamostalna krivična djela, za čije postojanje je neophodno utvrditi da je prethodno učinjeno osnovno ili predikatno krivično djelo. U sudskoj praksi u ovim predmetima je razvijen standard da predikatno djelo u domaćem zakonodavstvu nije samo otkriveno, procesuirano ili presuđeno krivično djelo, već svaki oblik kriminalnog ponašanja kažnjivog prema domaćem zakonodavstvu, koje ima obilježje krivičnog djela. Poglavlje sadrži grupu primjera iz prakse u kojima je prikazan standard

dokazivanja predikatnog krivičnog djela. U poglavlju nije posebno obrađeno pisanje optužnice i glavnog pretresa, iz razloga da se izbjegnu ponavljanja.

Za fazu optužnice i glavnog pretresa primjenjiva su uputstva iz poglavlja u kojima su obrađena posebna pitanja u krivičnim predmetima korupcije i sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala, ali i poglavlja 9., 10., 11., i 12. Priručnika za opšta pitanja krivičnog postupka.

U poglavlju su dati primjeri sudske prakse koji se odnose na subjektivni element za učinjenje krivičnog djela *pranje novca*, prema kojoj je neophodno utvrditi da je učinilac znao da novac ili imovina koja je predmet pranja novca potiče od krivičnog djela. Konkretno činjenične okolnosti trebaju ukazivati da je optuženi znao da novac koji prima potiče iz radnje koja se može kvalifikovati kao određeno krivično djelo.

Uz ovo poglavlje pripada i Aneks I – Lista relevantnih međunarodnih dokumenata iz oblasti pranja novca, koji se u Vodiču i Priručniku može naći u poglavlju 15.– Aneksima i korisnim dodacima Vodiča i Priručnika.

Dokazivanje krivice u koruptivnim krivičnim djelima

Ovo poglavlje razmatra pitanje dokazivanja krivice, konkretnije umišljaja, kao subjektivnog elementa neophodnog za dokazivanje krivičnih djela koruptivnog karaktera, i to krivičnih djela *zloupotreba položaja ili ovlasti, nesavjesni rad u službi i trgovina uticajem*. Krivična djela *zloupotreba položaja ili ovlasti* i *nesavjestan rad u službi* su odabrana jer je najveći broj predmeta koruptivnog karaktera upravo kategorizovan kao krivično djelo *zloupotreba položaja ili ovlasti* ili *nesavjestan rad u službi*. Krivično djelo *trgovina uticajem* je relativno novo krivično djelo u krivičnim zakonima BiH, čije tumačenje i primjena u praksi će sve više dobivati na značaju, prvenstveno zbog činjenice da se ne mora dokazivati postojanje imovinske koristi u klasičnom smislu. Djelo je odabrano iz razloga što sadrži zajedničke elemente sa krivičnim djelima *zloupotreba položaja ili ovlasti* ili *nesavjestan rad u službi*, i to elemente svojstva učinioca djela, blanketni karakter i postojanje umišljaja kao subjektivnog elementa djela. Opredjeljujući faktor za razmatranje ovih djela su bile poteškoće u dokazivanju subjektivnog elementa koji je često razlog za donošenje oslobađajućih presuda.

Izmjenama Krivičnog zakona BiH i Krivičnog zakona FBiH, za razliku od Krivičnog zakonika RS, napušten je koncept krivične odgovornosti kao genusnog pojma. Time je *ojačan* koncept krivice, te umjesto ranije *krivične odgovornosti* i njenih granica, sada se u krivičnim zakonima govori isključivo o *krivici* i njenim granicama. Krivica se može izražavati u različitim stepenima težine, koji se uglavnom svode na dva osnovna oblika: umišljaj i nehat. Pri tome, umišljaj predstavlja teži oblik krivice za koji se redovno predviđa kažnjavanje, dok je nehat lakši oblik i stoga je za nehatno izvršenje krivičnih djela odgovornost izuzetna samo kada je to izričito predviđeno.

Stoga će u fokusu ovog poglavlja biti oblici krivice, komponente krivice (umišljaj i nehat) kao subjektivni elementi koji determinišu odnos učinioca prema djelu, njegovo htijenje, volju ili pak olako pristajanje na izazivanje zabranjene posljedice.

Kako se pitanje dokazivanja u ovom kontekstu prvenstveno postavlja u odnosu na određena koruptivna krivična djela, koja se mogu učiniti isključivo sa umišljajem kroz analizu pažljivo odabranih predmeta iz sudske prakse, ukazuje se na osnovne i najčeće probleme u

dokazivanju standarda krivice, bez koje nema osuđujuće presude u djelima koruptivnog karaktera.

U vezi sa krivičnim djelima *zloupotrebe položaja, trgovine uticajem i nesavjesnog rada*, koja su krivična djela tzv. blanketnog karaktera, posebno je ukazano na problem dokazivanja koji blanketni propis je učinilac prekršio da bi se moglo utvrditi da je kriv za učinjenje krivičnog djela. Istaknuta je činjenica da su blanketni propisi često neprecizni, uopšteni i neusaglašeni, zbog čega tužioci i sudovi imaju poteškoće prilikom tumačenja šta se smatra granicama ovlaštenja službenih i odgovornih osoba da bi se mogli smatrati učiniocima ovih krivičnih djela, a što spada u dokazivanje subjektivnog elementa.

Dokazi u elektronskoj formi

U ovom poglavlju je prezentovana tema o dokazima u elektronskoj formi koji će, zbog razvoja informacionih tehnologija, poprimiti centralnu važnost u budućem korištenju dokaznog materijala u krivičnom postupku. Razlog zašto je ovo poglavlje uvršteno u Vodič i Priručnik jeste potreba da se tužioci i sudije upoznaju sa elektronskim dokazima i mogućnostima njihove primjene u postupku otkrivanja i procesuiranja krivičnih djela korupcije i sa finansijskim elementom, čiji original se prvenstveno nalazi u elektronskoj ili digitalnoj formi, a postupkom štampanja i u obliku dokumenta.

S obzirom na sveprisutnost elektronskih dokaza, rijetka su kriminalna djela koja nemaju neke povezane podatke pohranjene i prenesene pomoću računarskih sistema. Elektronski dokazi su najvažniji faktori onoga što čini pojam "cyber-kriminal" ili kibernetički kriminal, u čije učinjenje je uključen računar ili računarska mreža, obuhvatajući i krivična djela koja nisu u potpunosti učinjena na računaru. Uprkos njihovoj učestalosti, malo je onih koji su dobro upućeni u dokazna, tehnička i pravna pitanja u vezi s elektronskim dokazima, i kao rezultat toga, elektronski dokazi često se previđaju, prikupljaju na pogrešan način ili analiziraju neefikasno. Osim ukoliko istražni organi nemaju detaljno razrađene i planirane odgovore za tipične sigurnosne scenarije za incidentne situacije, mnogo potencijalnih elektronskih dokaza nikada neće biti prikupljeno ili će postati bezvrijedni zbog oštećenja. Kako se informatizacija društva povećava i napreduje, tako će se povećavati i krivična djela *cyber-kriminala*, odnosno računarskog kriminala. Jedan od najpoznatijih slučajeva *cyber-kriminala* veže se uz ime Alberta Gonzalesa, jednog od najozloglašnijih računarskih hakera i kriminalaca, koji je 2010. godine osuđen na 20 godina zatvora zbog osmišljavanja kombinovane krađe kreditnih kartica i naknadno preprodavanje više od 170 miliona kartica i brojeva bankovnih kartica od 2005. do 2007. godine, što je pravi primjer upotrebe elektronskih dokaza.

U poglavlju su opisane vrste elektronskih dokaza i metode njihovog prikupljanja, čuvanja i pohranjivanja, kao i njihovo korištenje u krivičnom postupku. Prikupljanje elektronskih podataka i dokaza najosjetljiviji je korak. Eventualne pogreške u prikupljanju ovih osjetljivih dokaza mogu značiti nepovratan gubitak dokaza, bilo zbog njihovog oštećivanja ili zbog gubitka njihove vjerodostojnosti usljed neprimjerenih metoda prikupljanja. Zbog toga je potrebno pažljivo isplanirati postupak prikupljanja dokaza, s posebnim naglaskom na osjetljive dokaze, te koristiti odgovarajuće programske alate. Posebna pažnja je posvećena načinu ispitivanja vjerodostojnosti elektronskih dokaza, pri čemu je potrebno voditi računa da je dokaz prihvatljiv, autentičan, kompatibilan i pouzdan, kako je to opisano u ovom poglavlju Vodiča i Priručnika.

Posebna pitanja u predmetima za koje postoji veliki interes javnosti i medija

Ovo poglavlje nije osmišljeno kao vodič za procesuiranje javno eksponiranih krivičnih predmeta, već treba pružiti informacije o pitanjima koja tužioc i sudovi trebaju imati u vidu prilikom utvrđivanja procedura i politika za postupanje u ovakvim predmetima. Poglavlje je strukturisano tako da se bavi pitanjima na koja su ukazali intervjuisani više pozicionirani tužioc i sudije u okviru utvrđivanja potreba za edukacijom radi unapređenja uspješnosti istraga, krivičnog gonjenja i odlučivanja u javno eksponiranim predmetima pred sudovima u BiH. Ovo poglavlje se u odabiru tema i mnogih predloženih procedura oslanja na iskustvo više pozicioniranih tužilaca i sudija koji su intervjuisani i onih koji su učestvovali na edukacijama iz oblasti krivičnih djela korupcije i sa finansijskim elementom koje su proveli centri za edukaciju sudija i tužilaca uz podršku USAID-ovog Projekta pravosuđa, kao i na materijale koji su izrađeni za potrebe tih edukacija u kojima su predstavljene najbolje međunarodne prakse.

U ovom poglavlju razmatraju se posebna pitanja koja se često pojavljuju u istragama i procesuiranju krivičnih predmeta koji iz raznih razloga mogu postati "javno eksponirani", na primjer, šta čini predmet javno eksponiranim, te koje su to vrste predmeta koje mogu dobiti status javno eksponiranih, a koja treba razmotriti prije istrage i glavnog pretresa, kao i pitanja koja su direktno vezana za sam glavni pretres. Poglavlje sadrži i nekoliko dodataka u kojima se mogu pronaći korisni savjeti i obrasci koji mogu biti praktični za rad na javno eksponiranom predmetu. Ovi dodaci bi takođe trebali pomoći u organizaciji edukacija u tužilaštvu ili sudu koji su sadržani u poglavlju 15.– Aneksima i korisnim dodacima Vodiča i Priručnika, i to:

- Aneks J – Pitanja koja treba razmotriti (check lista) u javno eksponiranim predmetima
- Aneks K – Izvještaj o pravičnom postupku u javno eksponiranim predmetima
- Aneks L – Korisni savjeti za sudije, službenike suda i tužioce i advokate o postupanju sa medijima u toku suđenja u javno eksponiranom predmetu
- Aneks M – Naredba o protokolu za medije

PRIRUČNIK ZA OPŠTA PITANJA KRIVIČNOG POSTUPKA

Predistražna faza postupka

U ovom poglavlju je razmatrano formiranje krivičnog predmeta od trenutka početne prijave. Opisani su izvori saznanja za podnošenje izvještaja o učinjenju krivičnog djela i prijava o krivičnim djelima. U poglavlju je posebna pažnja posvećena pitanju revizorskih izvještaja i njihovog korištenja kao mogućeg saznanja o učinjenju krivičnih djela korupcije i sa finansijskim elementom. U poglavlju je razmatrana saradnja između policije i tužilaštva, te istaknuta važnost timskog rada i donošenja plana istrage u složenim predmetima. Posebno su obrađeni resursi koji su na raspolaganju tužiocu u svrhu provođenja istrage. Naglašena je važnost uloge tužioca u vršenju nadzora nad ovlaštenim službenim osobama i provođenju pravne i činjenične analize prikupljenih saznanja i dokaza.

Poglavlje upućuje praktičare kako provesti ocjenu početnih dokaza od strane tužioca, te donijeti odluku o provođenju ili neprovođenju istrage. Analizirano je kada je potrebno predmet uputiti na prekršajni postupak i zatvoriti predmet.

Istraga

U ovom poglavlju se razmatra službena komunikacija između tužioca i ovlaštenih službenih lica nakon što se utvrdi da postoje dokazi koji opravdavaju donošenje naredbe o provođenju istrage. Poglavlje sadrži uputstva o tome od čega se sastoji i kako treba pisati naredbu o provođenju istrage da bi se doprinijelo provođenju temeljite istrage. Analizirano je u kojim situacijama treba donijeti naredbu o proširenju prethodne ili donošenju nove naredbe ukoliko se tokom istrage pojave dodatna moguća krivična djela ili učinoci. U poglavlju su razrađene pojedine istražne radnje, kao što su posebne istražne radnje, vještačenje, prikupljanje i obrada materijalnih dokaza i osnovi finansijske istrage, te pitanje prikupljanja i čuvanja dokaza. Ocjena prikupljenih dokaza u svjetlu krivičnih djela takođe je tema ovog poglavlja. Analitička uloga tužioca u razmatranju prikupljenih dokaza je posebno obrađena, jer od kvaliteta analize dokaza iz istrage zavisi donošenje odluke o podizanju optužnice protiv optuženog ili obustavi istrage. Poglavlje sadrži uputstva o načinu obavljanja analize dokaza i standardu dokazivanja koji je potreban za odluku o podizanju optužnice.

Optužnica

U ovom poglavlju se razmatra postupak donošenja odluke o utvrđivanju krivičnih djela za koja će se optuženi teretiti. Posebno je razrađena potreba uključivanja svih bitnih obilježja krivičnog djela u optužnicu i obrazloženja dokaza za svako obilježje svakog krivičnog djela. U poglavlju su opisane i zakonske smetnje za podizanje optužnice, kao što su nezakoniti dokazi, zastara, imunitet, nadležnost u pogledu optuženog. U praktičnom dijelu poglavlja dati su primjeri činjeničnog opisa optužnica kao najvažnijeg elementa optužnice za krivično djelo *poreska utaja ili prevara*, krivično djelo *primanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem* i u složenim optužnicama. Na praktičnim primjerima je pokazano šta predstavlja dobro utemeljenu optužnicu.

Pored toga, razmatra se izvođenje dokaza na način koji će najbolje ilustrovati obilježja djela koja treba dokazati. Poglavlje obuhvata i dio o zakonski propisanim elementima koje mora sadržavati optužnica. U ovom dijelu Priručnika predlaže se da optužnica sadrži logički činjenični opis događaja čijim utvrđenjem će biti dokazano krivično djelo. U poglavlju je objašnjena potreba za provođenjem internog pregleda svih optužnica prije njihovog podnošenja.

Prethodno saslušanje

U ovom poglavlju se razmatraju zakonom propisani uslovi i sadržaj optužnice. Posebno je obrađeno pitanje potvrđivanja optužnice i njegove važnosti za cjelokupan krivični postupak. Poglavlje sadrži uputstva za postupanje sudije za prethodno saslušanje kako bi zakonito i kvalitetno donio odluku o potvrđivanju optužnice.

Ovaj dio razrađuje pitanje opšte nadležnosti suda te nadležnosti sudova entiteta i Brčko distrikta BiH u predmetima korupcije, privrednog i organizovanog kriminala koje je uređeno

posebnim zakonima. Posebno je analizirano koji dokazi su potrebni za standard osnovane sumnje i potvrđivanje optužnice.

Poglavlje sadrži uputstvo za sudije za prethodno saslušanje da detaljno ispituju da li su dokazi pribavljeni na zakonit način. U tekstu su razmatrane situacije u kojima je opravdano donijeti rješenje o odbijanju optužnice i podnijeti novu ili izmijenjenu optužnicu.

Priprema za glavni pretres

U ovom poglavlju se razmatra pitanje izvođenja dokaza, odnosno kako klasifikovati dokaze koje treba uključiti za dokazivanje navoda iz optužnice. Prilikom odabira dokaza koji će se izvoditi na glavnom pretresu, potrebno je da tužilac vodi računa da dokazi potvrđuju osnovna obilježja i prirodu krivičnog djela iz optužnice. S tim u vezi, u poglavlju je obrađeno pravo odbrane na uvid u sve dokaze koji idu u korist optuženog, kao i onih koji idu u prilog optužnice.

U pripremama za glavni pretres u složenim krivičnim predmetima, potrebno je da tužilaštvo izradi strategiju izvođenja dokaza, koja će uključivati listu svjedoka i vještaka koji će biti saslušani, kao i prezentovanje i izvođenje materijalnih dokaza. Ključna faza u pripremi suđenja je održavanje pretpretresnog ročišta ili statusne konferencije. U poglavlju se preporučuje obavezno održavanje ovog ročišta na kojem će tužilac izložiti prijedlog izvođenja dokaza radi unapređenja efikasnosti sudskog postupka i koncentracije dokaza, te kontinuiteta koji omogućava da se postupak završi u razumnom vremenskom periodu.

U poglavlju se zasebno obrađuje pitanje pripreme svjedoka za glavni pretres, koja obuhvata pozivanje svjedoka da pristupi u prostorije tužilaštva prije svjedočenja i upoznavanje svjedoka sa procedurom saslušanja pred sudom, njegovim pravima i obavezama.

Ovo poglavlje sadrži uputstvo za utvrđivanje vjerodostojnosti materijalnih i fizičkih dokaza koji će se koristiti na glavnom pretresu. Posebno se analizira mogućnost korištenja neposrednih i posrednih dokaza za utvrđivanje obilježja krivičnih djela, od kojih je korištenje indicija kao posrednih dokaza izazov za praktičare. Stav sudske prakse je da indicije mogu biti dokaz ako djeluju kao čvrst zatvoreni krug koji upućuje na samo jedan opravdan zaključak u odnosu na relevantnu činjenicu i objektivno isključuje mogućnost bilo kakvog drugog zaključka u odnosu na istu činjenicu.

Glavni pretres

U ovom poglavlju obrađena su pitanja od značaja za odvijanje glavnog pretresa. Glavni pretres predstavlja centralni dio krivičnog postupka na kojem se raspravlja o krivičnom pravnom zahtjevu iz optužnice. Najvažniji dio samog glavnog pretresa je dokazni postupak u toku kojeg se utvrđuje postojanje krivičnog djela, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno i u vezi sa učinocem krivičnog djela. Poglavlje sadrži uputstva o tome na koji način pripremiti uvodne riječi optužbe, koje omogućavaju tužiocu da predstavi sudu svoju verziju određene krivičnopravne stvari i iznese viđenje o dokazima koji tu verziju potkrepljuju.

Ovaj dio Priručnika obrađuje na koji način sudija treba upravljati glavnim pretresom. Nastojalo se skrenuti pažnju na to da je umijeće upravljanja glavnim pretresom potrebno radi efikasnosti sudskog postupka, ali i da doprinosi jačanju povjerenja javnosti u pravosudni sistem.

Poglavlje sadrži posebna uputstva u vezi sa saslušanjem svjedoka i preporučuje se da tužilac u tu svrhu pripremi listu pitanja na osnovu izjave svjedoka iz istrage. Jedna od efikasnih tehnika uvođenja materijalnih dokaza u dokazni materijal, koja je predložena u ovom dijelu, jeste da tužilac prilikom ispitivanja prezentuje materijalne dokaze i svjedoku postavlja pitanja u vezi s dokumentima. Date su preporuke za pravilan način provođenja čitanja i uvida u materijalne dokaze. Razmotrene su vrste prigovora koje se ulažu na dokaze tužilaštva i preporučeno da se odluke o dokazima donose u toku glavnog pretresa, naročito kada se radi o pitanju zakonitosti dokaza.

Posebno je obrađeno pitanje završnih riječi, koje predstavljaju finalni stadij glavnog pretresa i obuhvataju ocjenu svih izvedenih dokaza i pravnih pitanja koja se postavljaju u konkretnoj krivičnopravnoj stvari. U poglavlju su dati praktični savjeti za koncipiranje završnih riječi tužioca i odbrane, te predložene metode da stranke u postupku daju svoju ocjenu izvedenih dokaza i zaključke o dokazanosti ili nedokazanosti odlučnih činjenica.

Presuda

U ovom poglavlju se razmatra analiza dokaza od strane suda u cilju donošenja presude kao najvažnije sudske odluke u krivičnom postupku. U poglavlju je detaljno obrađen način na koji sud ocjenjuje postojanje ili nepostojanje određene činjenice u skladu sa načelom slobodne ocjene dokaza. Slobodna ocjena dokaza mora biti utemeljena na pravilima logike, specifičnim pravilima pojedinih struka i postojanju uzročno-posljedične veze između činjenica i okolnosti u jednom predmetu. U presudi je potrebno obrazložiti one dokaze koji su od značaja za donošenje presude, dok nije potrebno davati ocjenu svakog pojedinog dokaza koji nije bitan za presudu.

U ovom dijelu je obrazloženo na koji način sud treba provesti ocjenu važnosti dokaza i teret dokazivanja koji treba primijeniti. U slučaju da se predmet zasniva na posrednim dokazima i indicijama, data su uputstva za donošenje zaključaka na osnovu ovih dokaza. Preporučeno je da se u presudi trebaju objasniti eventualni nedostaci u pogledu izvedenih dokaza koje je sud utvrdio.

U poglavlju je opisano šta zakonita i pravilna presuda treba sadržavati i da pismena presuda mora u potpunosti odgovarati objavljenoj presudi.

Žalba

U ovom poglavlju je obrađeno podnošenje žalbe kao pravnog lijeka na presudu u krivičnopravnoj stvari. Poglavlje se u velikom dijelu sastoji od obrade odgovarajućih odredbi krivičnih procesnih zakona koji detaljno uređuju sadržaj, osnove za žalbu i postupak odlučivanja po žalbi. Forma obrade zakonskog teksta je jednostavna i prilagođena za praktičnu upotrebu tužiocima, braniocima prilikom sastavljanja žalbi i sudijama drugostepenih sudova u postupcima odlučivanja po žalbama. U poglavlju su predstavljene razlike u posebnim odredbama krivičnih procesnih zakona u BiH koje uređuju šta treba sadržavati obrazloženje odluke drugostepenog suda o ukidanju i drugostepeni postupak.

U poglavlju su analizirani svi žalbeni osnovi sa primjerima iz sudske prakse koji obuhvataju bitne povrede odredaba krivičnog postupka, povrede krivičnog zakona, pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, odluke o krivičnoj sankciji, oduzimanje imovinske koristi, troškove krivičnog postupka, imovinskopravni zahtjev i odluke o objavljivanju presude

putem javnog informisanja. Tako je, u pogledu žalbenog osnova bitne povrede odredaba krivičnog postupka koja se odnosi na nerazumljivost presude, u poglavlju prezentovan primjer iz sudske prakse, prema kojem izostavljanje subjektivnog elementa iz presude čini presudu nerazumljivom.

U poglavlju su obrađeni drugi žalbeni procesni instituti, kao što je *zabrana preinačenja na gore, proširenog djelovanja žalbe jednog optuženog na sve optužene*, ukoliko se radi o pitanju koje se može primijeniti na sve optužene.

**VODIČ KROZ DOBRE PRAKSE U
PROCESUIRANJU KORUPTIVNIH
KRIVIČNIH DJELA, KRIVIČNIH DJELA
SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM I
KRIVIČNIH DJELA ORGANIZOVANOG
KRIMINALA**

1. POSEBNA PITANJA U KRIVIČNIM PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Formiranje predmeta, predistražna, istražna faza i optuženje u krivičnim djelima korupcije i sa finansijskim elementom.
- Informacije o institucijama i državnim organima koje mogu pružiti podršku savjetnika finansijske struke.
- Način prikupljanja i obrada dokaza.
- Uloga tužioca, sudije za prethodni postupak, sudije za prethodno saslušanje i sudije ili sudskog vijeća koji odlučuje na glavnom pretresu.
- Pregled sudske prakse za najvažnija pitanja u ovim predmetima.

Ovo poglavlje je nastalo kao rezultat razmatranja pitanja koja su postavili iskusni tužioci i sudije sa svih nivoa i geografskih područja BiH u širokom konsultativnom procesu utvrđivanja oblasti za edukaciju u istragama, optuženjima i suđenjima za krivična djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala u BiH.

Na osnovu konsultacija i saradnje sa entitetskim CEST-ovima, u aprilu 2016. godine organizovana je i provedena obuka sudija i tužilaca u oblasti koruptivnih krivičnih djela.

Pitanja koja su postavljena tokom obuke su obrađena u ovom poglavlju.

Obuka je ukazala na važna pitanja za procesuiranje krivičnih djela korupcije i sa finansijskim elementom, i to:

- važnost učešća savjetnika finansijske struke u najranijoj fazi istrage i predistražnim radnjama
- stručna pomoć tužiocu u toku sastavljanja naredbe o provođenju istrage
- potreba za detaljnom evidencijom postupka prikupljanja dokaza
- utvrđivanje i privremeno oduzimanje imovine koja je mogla biti pribavljena krivičnim djelom u ranoj fazi postupka
- potreba za metodičkim pristupom pisanju optužnice i odabiru dokaza koji potvrđuju postojanje bitnih obilježja krivičnih djela
- teškoće u dokazivanju subjektivnog elementa ili umišljaja
- djelotvornost internog pregleda kompleksnih optužnica od strane iskusnijih tužilaca prije podnošenja
- potreba da sudija za prethodno saslušanje detaljno analizira svaku optužnicu u pogledu ispunjenosti zakonskih uslova i dokazanosti osnovane sumnje

- korištenje mogućnosti davanja imuniteta svjedoku u zamjenu za saradnju
- korištenje sporazuma o priznanju krivice za saradnike pravosuđa.

Dati su primjeri predmeta u kojima su optužnice sadržavale formalne nedostatke, što je dovelo do oslobađajuće presude, odbijanja optužnice ili preinačavanja presude po žalbi, a što se moglo izbjeći da su formalni nedostaci utvrđeni u ranijoj fazi postupka. Načelo efikasnosti postupka nalaže da se takvi nedostaci moraju utvrditi prije otvaranja glavnog pretresa, čije provođenje podrazumijeva vrijeme i trošenje znatnih resursa.

Definicija *krivičnih djela sa finansijskim elementom* za potrebe ovog Vodiča obuhvata, pored očiglednih krivičnih djela sa finansijskim elementom, kao što su *krađa, pronevjera, utaja poreza, prevara, pranje novca*, i krivična djela u kojima su finansijske transakcije sastavni dio krivičnog djela, i to:

- a. krivična djela u kojima je finansijska korist glavni cilj ili svrha učinilaca krivičnog djela
- b. krivična djela u kojima su finansijske transakcije ili evidencije ključne za dokazivanje krivičnih djela ili predstavljaju obilježje krivičnog djela.

→ *Lista krivičnih djela koja bi se smatrala krivičnim djelima sa finansijskim elementom sadržana je u Aneksu A u Aneksima i korisnim dodacima Vodiča i Priručnika.*

1.1. FORMIRANJE KRIVIČNOG PREDMETA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM

Krivični predmeti sa finansijskim elementom i predmeti korupcije većinom se formiraju na osnovu saznanja tužioca, policije ili druge agencije za provođenje zakona putem izvještaja o učinjenom krivičnom djelu.

Različiti su izvori saznanja koja ukazuju da postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično djelo korupcije ili krivično djelo sa finansijskim elementom, i oni mogu biti od:

- institucija sa regulatornim ovlastima
- medijskih izvještaja
- dojava od građana
- privrednih subjekata
- analize visokih bankarskih ili gotovinskih transakcija koje ukazuju na nesrazmjerno bogaćenje.

Institucije sa regulatornim ovlastima:

- a. poreske uprave
- b. uredi za reviziju
- c. finansijska policija
- d. agencije za bankarstvo.

SAVJETI:

- Tužilac u inicijalnoj fazi postupka treba preuzeti nadzor nad radnjama ovlaštenih službenih osoba u pogledu radnji koje se preduzimaju i pravne kvalifikacije djela.
- Tužilac treba obratiti pažnju da li se date činjenice i okolnosti trebaju kvalifikovati kao prekršaj ili krivično djelo.
- Ukoliko predmet ispunjava obilježja prekršaja i krivičnog djela, tužilac treba bez odlaganja da preduzme korake da ovlaštene službene osobe ne pokrenu prekršajni postupak.
- Pokretanje prekršajnog postupka može onemogućiti ili otežati istrage i optuženje u krivičnim predmetima za iste radnje.

ESLJP² i Ustavni sud BiH³ razmatrali su pitanje postojanja dvostrukog suđenja ili kažnjavanja u smislu člana 4. Protokola 7. uz EKLJP. Ustanovili su kriterije za izvođenje zaključka o eventualnom kršenju ove odredbe koji se temelje na sljedećim pitanjima:

- da li je prva kazna po svojoj prirodi bila krivičnopravna?
- da li se radi o istom djelu zbog kojeg je osoba bila krivično gonjena?
- da li je postojala dvostrukost postupka?.

U presudi Maresti protiv Hrvatske, ESLJP je zauzeo stav da određeno djelo za koje je lice oglašeno odgovornim u prekršajnom postupku koji je pravosnažno okončan, iako je prema unutrašnjem pravu kvalifikovano kao prekršaj, ne isključuje primjenu načela *ne bis in idem* u slučaju ponovnog vođenja krivičnog postupka za iste ili bitno iste stvari.

2 Vidi presudu Maresti protiv Hrvatske, predstavka broj 55759/07 od 23. 7. 2009. g., tačke 55.-69. i presudu Tomasović protiv Hrvatske, predstavka broj 53785/09 od 18. 10. 2011. g.
3 Predmet Ustavnog suda BiH broj AP 133/09 Nuris Selmanović, tačka 28.

SAVJETI:

- Tužilac se treba upoznati sa djelima koja su propisana kao prekršaj i kao krivično djelo.
- Lista relevantnih zakona priložena je uz Vodič i Priručnik kao Aneks B i Aneks B1.
- Lista služi praktičarima za upoznavanje s vrstama zakona koji propisuju prekršaje za određene radnje koje ujedno mogu predstavljati i krivično djelo.

Tužilac u ovoj fazi preduzima mjere da se objektivno provjere svi činjenični navodi o mogućim krivičnopravnim radnjama. U ovim krivičnim predmetima postoje i dodatni faktori koje tužilac treba razmotriti prije provođenja istrage.

Savjetuje se da se tužilac konsultuje sa savjetnikom finansijske struke i analizira sljedeće:

- običaji i prakse određene vrste djelatnosti
- nivo znanja iz oblasti finansija koji posjeduje izvor informacija
- važeći finansijski propisi
- očigledna nezakonitost radnji
- slični krivični predmeti koji su ranije razmatrani
- mogući izvori dokaza
- potencijalna imovinska korist ili šteta
- drugi način za rješavanje predmeta
- stepen učešća lica koje se treba istražiti
- istražne radnje koje se mogu koristiti za prikupljanje dokaza
- resursi sa kojima tužilaštvo raspolaže za provođenje istrage.

Tužilac će odobriti provođenje predistražnih radnji ako utvrdi da otkriveno činjenično stanje može predstavljati krivično djelo.

Tužilac će naročito voditi računa:

- a. da otkrivene činjenice predstavljaju povredu relevantnih zakona
- b. da postoji razuman stepen vjerovatnoće da se na zakonit način mogu pribaviti dokazi za krivično djelo
- c. da su krivična djela dovoljno složena da opravdaju provođenje istrage
- d. da tužilaštvo i istražni organi imaju resurse za provođenje potpune istrage u predmetu.

1.2. PREDISTRAŽNA FAZA U PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM

Tužilac provodi predistražne radnje ili provjere navoda iz prijave s ciljem da utvrdi neophodnost provođenja istrage i mogući opseg istrage. U ovoj fazi tužilac treba razmotriti sljedeća pitanja:

- da li ima elemenata odgovornosti pravnih lica?
- da li tužioci i istražioc i u tužilaštvu posjeduju neophodno stručno znanje za pribavljanje i analizu dokaza za donošenje odluke o krivičnom gonjenju?
- da li postoji potreba za angažovanjem stručnih lica ekonomsko – finansijske struke kako bi se razumjela i objasnila finansijska evidencija koju je vodilo prijavljeno lice ili firma?

Analizom finansijske evidencije, stručna osoba može objasniti da li aktivnost predstavlja uobičajenu zakonitu djelatnost u relevantnoj oblasti ili okolnostima pojedinačnog predmeta.

Opis redovnih finansijskih evidencija koje se vode u obavljanju djelatnosti može takođe biti važan dokaz.

Nepostojanje evidencija može predstavljati dokaz o postojanju umišljaja osumnjičenog.

Ukoliko u tužilaštvu nedostaje stručno lice u oblasti finansija, treba utvrditi da li tužilac može identifikovati i angažovati takvo lice u drugim organima i agencijama, kao što su:

- Državna agencija za istrage i zaštitu (Finansijsko-obavještajni odjel)
- Porezna/poreska uprava FBiH i RS
- Uprava za indirektno/neizravno oporezivanje BiH
- Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje RS / Federalni zavod za penzijsko i invalidsko osiguranje, Fond zdravstvenog osiguranja BD
- Finansijska policija FBiH
- Komisija za hartije od vrijednosti RS, Komisija za vrijednosne papire FBiH i Komisija za papire od vrijednosti BD
- Registar vrijednosnih papira u FBiH, Centralni registar hartija od vrijednosti RS
- Agencija za bankarstvo FBiH i Agencija za bankarstvo RS
- Granična policija BiH
- Odjeljenje za finansijske istrage i otkrivanje imovine stečene izvršenjem krivičnog djela MUP-a RS
- Federalna agencija za upravljanje oduzetom imovinom
- Agencija za upravljanje oduzetom imovinom RS
- Centralna banka BiH
- Sarajevska i banjalučka berza

- Agencija za informatičke i posredničke usluge FBiH (Sarajevo i Mostar), Agencija za posredničke, informatičke i finansijske usluge Banja Luka
- Opštinski organi / Uredi za katastar / Javni registar
- Agencija za osiguranje u BiH, Agencija za nadzor osiguravajućih društava u FBiH i RS.

Tužilac provodi one predistražne radnje koje su potrebne da se utvrdi da postoje činjenice i okolnosti koje opravdavaju provođenje istrage. Koje će predistražne radnje tužilac provesti, zavisi od vrste krivičnog djela koje se prijavljenom licu stavlja na teret. Vidi dio 7.5 Priručnika za više uputstava o predistražnim radnjama.

1.3. ISTRAGA

Tužilac počinje s pisanjem naredbe o provođenju istrage kada preduzete predistražne radnje ukazuju da postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično djelo. Tužilac u naredbi treba da obuhvati činjenice o kojima će biti provedena istraga.

Naredba o provođenju istrage treba biti fleksibilna na način da sadržava sve krivičnoppravne radnje koje mogu biti otkrivene.

→ *Sadržaj naredbe o provođenju istrage dat je u dijelu 8.1. Priručnika.*

Jasan opis krivičnopravnih radnji u naredbi potreban je da bi se omogućilo efikasno pribavljanje kvalitetnih i zakonitih dokaza za donošenje konačne tužilačke odluke.

Većina naredbi o provođenju istrage piše se na osnovu policijskih izvještaja o učinjenom krivičnom djelu. Zakoni o krivičnom postupku ne propisuju sadržaj ovog izvještaja koji u praksi često sadrži bitne nedostatke u pogledu opisa djela i obilježja krivičnog djela.

Naredba se može mijenjati i proširivati u slučaju otkrivanja nove činjenice, dokaza ili traga krivičnog djela.

U slučaju novih saznanja nakon podnošenja izvještaja, policijski službenici su dužni nastaviti sa prikupljanjem neophodnih informacija i tužiocu odmah dostaviti dodatni izvještaj.

Sudska praksa je utvrdila da se naredba o provođenju može proširivati na druga krivična djela i da su zakoniti dokazi koji su pribavljeni na osnovu proširene naredbe:

Sud BiH je u presudi broj S1 2 K 003354 10 K od 31. 1. 2014. godine odbacio prigovor optuženog da su pribavljeni dokazi nezakoniti, budući da je donesena naredba o provođenju istrage zbog krivičnog djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja*, dok se optužnicom tereti za neovlaštenu proizvodnju i prodaju opojnih droga. Sud zaključuje da nedostatak naredbe ne sprečava tužioca da u kasnijoj fazi donese naredbu o proširenju istrage na druga krivična djela.

Apelaciono vijeće Suda BiH je u presudi broj S1 2 K 006087 14 Kžk od 16. 4. 2015. godine, utvrdilo da naredba o obustavi istrage ne može biti prepreka za ponovno pokretanje istrage, ako se pojave nove činjenice i dokazi:

Čak i u slučaju obustavljanja istrage, istraga kasnije može biti ponovo pokrenuta ukoliko nove činjenice i okolnosti ukazuju na postojanje osnova sumnje da je osumnjičeni učinio krivično djelo.

1.3.1. PLAN ISTRAGE I DRUGE RADNJE ZA PROVOĐENJE EFIKASNE ISTRAGE

Preporuka je da tužilac u složenim predmetima korupcije i sa finansijskim elementom izradi plan istrage. Plan istrage će razviti tužilački tim koji se sastoji od tužioca, istražilaca iz agencije koja provodi istražne radnje i savjetnika finansijske struke, ukoliko je na raspolaganju.

→ *Detaljna uputstva za izradu plana istrage data su u dijelu 8.2. Priručnika.*

Za izradu plana u ovim predmetima, najbitnije je utvrditi načine prikupljanja dokaza. Težište istrage i prikupljanje dokaza u pravilu treba usmjeriti na "praćenje novca" ili otkrivanje prenosa sredstava i imovinu osumnjičenog.

Korisne informacije o krivičnim djelima sa finansijskim elementom, koje mogu poslužiti kao dokazi, sadržane su u velikom broju službenih i javnih evidencija, kao što su:

1. Bankovna evidencija, uključujući bankovne račune, depozite, isplate, čekove, zahtjeve za kredit, žiralno plaćanje, naloge za isplatu, gotovinske transakcije, dosjei o komunikaciji sa komitentima, evidenciju o čuvanju novca u sefovima i potvrde o polaganju sredstava
2. Evidencije firmi koje posluju s vrijednosnim papirima ili posrednika na berzi, kao što su evidencija o računima klijenata, evidencija o trgovanju, zahtjevi za kredit, računi za gotovinsko poslovanje, prenos dionica, evidencija o depozitu vrijednosnih papira, dosjei o komunikaciji sa klijentima
3. Registar kreditnih kartica iz banaka ili drugih finansijskih službi, uključujući sve izjave klijenata i evidenciju, odnosno odreske o potvrdi transakcije
4. Poreska evidencija, kao što su porezi na dohodak, porez na dodatnu vrijednost, porez na bruto dohodak, porezi na imovinu
5. Police osiguranja, uključujući životno osiguranje, osiguranje imovine, auto osiguranje, osiguranje od odgovornosti
6. Evidencija o nekretninama, uključujući isprave o vlasništvu, građevinske dozvole, evidenciju o nasljeđivanju, prenos vlasništva na imovini, najam, hipoteke
7. Evidencija o ličnoj imovini kao što je potvrda o registraciji vozila
8. Izveštaji medija o aktivnostima pojedinaca i poslovnih subjekata
9. Digitalna evidencija, uključujući korisničke račune elektronske pošte, kompjutere, mobilne telefone, mobilne elektronske naprave i slično (ove evidencije su veoma važne, budući da mogu dovesti do *off-shore* računa, skladišta plemenitog metala i sl.)
10. Registar privrednih subjekata

11. Registar civilne avijacije
12. Registar brodova, jahti i drugih plovila
13. Notarska evidencija o prenosu vlasništva na imovini
14. Evidencija mikrokreditnih organizacija
15. Evidencija udruženja i fondacija
16. Katastarska evidencija
17. Evidencija o privatizaciji preduzeća.

Podatke iz ovih evidencija je potrebno zatražiti za osumnjičenog, članove porodice i bliže saradnike glavnog osumnjičenog.

Prikupljeni podaci iz evidencija mogu otkriti i materijalnu imovinu osumnjičenog, kao što su nakit, automobili, brodovi i druga vrijedna imovina. Dodatne informacije o toj imovini se mogu pribaviti putem saslušanja saradnika i susjeda.

SAVJETI ZA PISANJE NAREDBE O PROVOĐENJU ISTRAGE:

- a. Ključni dio naredbe o provođenju istrage je opis djela iz kojeg proizilaze zakonska obilježja krivičnog djela.
- b. Potrebno je voditi računa da se u naredbu ne unesu nedostaci iz izvještaja o učinjenom krivičnom djelu.
- c. Radnje osumnjičenog se moraju detaljno opisati u naredbi. Navesti činjenice iz kojih proizilaze bitna obilježja krivičnog djela. Navesti dokaze koji potkrepljuju postojanje činjenica i koji se trebaju prikupiti.
- d. U naredbi treba biti jasno naznačeno koji su dokazi potrebni za dokazivanje činjeničnog opisa te koji dokazi su već prikupljeni, a koji nedostaju.

U postupku izrade plana istrage potrebno je da tužilac razmotri sljedeće:

- mogućnost korištenja informanata ili saradnika tužilaštva i davanja imuniteta kako bi došao do korisnih podataka i dokaza, posebno u pogledu subjektivnog elementa krivičnog djela – dokazivanje umišljaja
- mogućnost zaključenja sporazuma o priznanju krivice sa blažom krivičnom sankcijom u zamjenu za saradnju saučesnika protiv glavnog osumnjičenog; treba procijeniti vrijednost ovog dokaza u svjetlu drugih dokaza, kao i to da li će biti moguće uvjeriti sud da prihvati sporazum o priznanju krivice
- mogućnosti primjene posebnih istražnih radnji i da li je to način koji će dovesti do korisnih informacija i dokaza
- privremeno oduzimanje imovine za koju se sumnja da je mogla biti pribavljena krivičnim djelom i određivanje vremena preduzimanja tih radnji da bi se spriječilo raspolaganje takvom imovinom.

1.3.2. FINANSIJSKA ISTRAGA I DRUGE ISTRAŽNE RADNJE U KRIVIČNIM PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM

Uporedo sa donošenjem naredbe o provođenju istrage u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom, tužilac će donijeti naredbu o provođenju finansijske istrage. Naredba se treba pripremiti nakon konsultacije sa savjetnikom finansijske struke o oblastima u kojima treba provesti istragu i dokazima koje treba prikupiti. Naredba se treba pažljivo formulisati kako bi dokazi koji se prikupe na temelju naredbe bile zakoniti i upotrebljivi na sudu.

- *Detaljna uputstva za izradu naredbe o provođenju finansijske istrage data su u dijelu 8.9. Priručnika.*
- *Aneks G u Aneksima i korisnim dodacima Vodiča i Priručnika sadrži primjer naredbe provođenja finansijske istrage.*

U predmetima korupcije i sa finansijskim elementom jedna od najvažnijih istražnih radnji je finansijsko vještačenje.

Tužilac treba posebno paziti da donese preciznu naredbu o provođenju finansijskog vještačenja. U naredbi treba definisati obim vještačenja i popisati dokumente koje treba vještačiti i odrediti rokove za provođenje vještačenja.

U pripremi naredbe za vještačenje potrebno je preduzeti sljedeće radnje:

- pribaviti materijalnu dokumentaciju
- obezbijediti dokumente u formi originala ili ovjerene kopije ili pribaviti potvrdu da je kopija neizmijenjena u odnosu na original
- izdvojiti i označiti dokumente koji su bitni za dokazivanje činjenica i okolnosti
- uputiti zahtjev pravnom licu da se izvrši usklađivanje dokumentacije ukoliko treba za provođenje vještačenja
- provesti ročište za otvaranje i pregled dokumentacije koja je privremeno oduzeta putem naredbe za pretresanje
- na ročište pozvati osumnjičenog, branioca i predstavnika suda
- ako je dokumentacija dobrovoljno predata, nije potrebno provođenje ročišta za otvaranje dokumentacije i može se pristupiti vještačenju odmah nakon pribavljanja dokaza.

1.3.3. PRIBAVLJANJE POSLOVNE DOKUMENTACIJE:

U dva predmeta, Vrhovni sud FBiH je zaključio da se poslovna dokumentacija treba pribaviti putem naredbe suda da bi se mogla koristiti kao zakonit dokaz:

Vrhovni sud FBiH je u rješenju broj 09 0 K 015657 15 Kž 2 od 17. 6. 2015. godine utvrdio da je nezakonita dokumentacija koju je pribavio vještak. Vještak finansijske struke pribavio je dokumentaciju od banke bez naredbe suda i zasnovao svoj nalaz i mišljenje na toj dokumentaciji. Sud je ovakav postupak proglasio nezakonitim, uvažio žalbu optuženog i ukinuo prvostepeno rješenje.

Vrhovni sud FBiH je u presudi broj 04 0 K 001280 14 Kž 2 od 18. 5. 2015. godine uvažio žalbu optuženog i ukinuo prvostepenu odluku zato što je prvostepeni sud prihvatio kao dokaze poslovnu dokumentaciju koju su pribavila neovlaštena lica na nezakonit način, bez naredbe suda, a zatim predala policiji, nakon čega su tužilac i sud koristili dokumentaciju kao dokaz.

Sudska praksa je utvrdila da tužilac ne treba podnositi zahtjev za donošenje naredbe o privremenom oduzimanju predmeta, ako je finansijska dokumentacija dobrovoljno predata i da se radi o zakonitom dokazu:

Vrhovni sud FBiH je u rješenju broj 07 0 K 005678 12 Kž od 16. 4. 2014. godine, koje se tiče krivičnog djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja*, utvrdio da ukoliko je finansijska dokumentacija dobrovoljno predana tužiocu prije nego ju je tužilac zahtijevao, onda je dokaz zakonito pribavljen i nema potrebe da tužilac od suda traži donošenje naredbe o privremenom oduzimanju dokumentacije.

Potrebno je da se u naredbi za vještačenje navede dokumentacija koja će biti predmet vještačenja:

Vrhovni sud FBiH je u rješenju broj 07 0 K 005678 12 Kž od 16. 4. 2014. godine zaključio da, budući da je vještak grafolog donio nalaz i mišljenje na osnovu dokumentacije i o dokumentaciji koja nije navedena u naredbi tužioca, njegovo mišljenje se proglašava nezakonitim i sud ga ne može uzeti u obzir prilikom donošenja presude.

→ *Aneks C u Aneksima i korisnim dodacima Vodiča i Priručnika sadrži prijedlog tužioca sudu za izdavanje naredbe banci ili drugom pravnom licu.*

1.3.4. OTVARANJE I PREGLED DOKUMENTACIJE

Sudska praksa u vezi s obavezom otvaranja i pregleda privremeno oduzete dokumentacije nije ujednačena.

Ustavni sud je u ranijim predmetima utvrdio povredu prava na pravično suđenje jer tužilac nije proveo ročište za otvaranje i pregled dokumentacije:

Ustavni sud BiH je u odluci broj AP-291/08 od 19. 11. 2011. godine protiv presude Okružnog suda Trebinje br. 015-0-Kž-07-000 069 od 30. 10. 2007. godine utvrdio da je došlo do povrede prava na pravično suđenje, jer otvaranje i pregled oduzetih predmeta i dokumentacije nije proveo tužilac. Ustavni sud BiH je ukinuo presudu i predmet vratio sudu na ponovno odlučivanje. Ustavni sud je zauzeo isti stav u predmetima broj AP 3364/10 od 12. 2. 2014. godine i AP 460/12 od 10. 2. 2015. godine.

U novijim predmetima Ustavni sud BiH odstupa od stava da je tužilac obavezan otvoriti i pregledati dokumentaciju:

Ustavni sud BiH je u odluci broj AP-2079 od 20. 4. 2016. godine utvrdio da nije došlo do povrede prava na pravično suđenje prema članu II/3.e) Ustava BiH, zbog propusta tužioca da otvori i pregleda privremeno oduzete predmete i dokumentaciju.

Zaključci drugih sudova upućuju da je potrebno da se provede radnja otvaranja i pregleda dokumentacije i da takav propust može činiti dokaze nezakonitim:

Apelaciono vijeće Suda BiH je u presudi broj S1 2 K 002596 14 Kžk od 15. 6. 2015. godine utvrdilo da, u skladu sa članom 71. ZKP-a BiH, otvaranje i pregled svih privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije vrši tužilac. Budući da je tužilac propustio ispoštovati ovu odredbu i nije otvorio privremeno oduzete predmete i dokumentaciju, sud je dokaze proglašio nezakonitim i nije ih uzeo u obzir.

Pored toga, sud nije uzeo u obzir ni nalaze i mišljenja vještaka, smatrajući da su rezultat *doktrine plodova otrovane voćke*, jer su vještaci finansijske struke zasnovali svoje nalaze i mišljenja na privremeno oduzetoj dokumentaciji koju nije otvorio i pregledao tužilac.

Sud BiH je zauzeo isti stav u predmetu broj S1 2 K 014984 14 Kžk od 11. 12. 2014. godine.

Sudska praksa nije jasna u pogledu da li postoji obaveza otvaranja i pregleda dokumentacije koja je dobrovoljno predata:

Vrhovni sud FBiH je u presudi broj 03 0 K 010760 13 Kž 2 od 3. 10. 2013. godine utvrdio da je tužilac imao obavezu otvaranja i pregleda dokumentacije, u slučaju u kojem su policijski službenici tražili od lica da preda dokumentaciju i predmete, što je lice dobrovoljno učinilo. Budući da tužilac to nije uradio, pribavljeni dokazi se smatraju nezakonitim.

Vrhovni sud RS utvrdio je da su otvaranje i pregled dokumentacije zakoniti, ako su ovlaštena službena lica, a ne tužilac, provela radnju otvaranja:

Vrhovni sud RS je u presudi broj 11 O K 012872 15 Kž 13 od 2. 3. 2016. godine, za krivično djelo *zloupotreba službenog položaja ili ovlaštenja* i drugih krivičnih djela, razmatrao prigovore iz žalbi optuženih da otvaranje i pregled privremeno oduzetih predmeta (mobilnih telefona, SIM kartica, memorijskih kartica, kompjuterskih sistema i dr.) nisu izvršeni u skladu sa odredbama člana 135. ZKP-a RS. Žalbe ističu da otvaranje nije vršio tužilac, već ovlaštena službena lica, te da o tom ročištu nije obaviješteno jedno od lica od kojeg su oduzeti neki predmeti, a slijedom toga je nezakonito. Sud je djelimično odbio žalbu, smatrajući da je tužilac o otvaranju predmeta obavijestio sve zainteresovane, osim jednog lica i da su otvaranje izvršili službenici policije. Činjenica da jedno lice nije obaviješteno o otvaranju oduzetih predmeta nije učinila nezakonitim cjelokupno vještačenje, već samo u pogledu predmeta koji pripadaju licu koje nije obaviješteno o otvaranju. Sud je takođe konstatovao da prvostepeni sud nije odlučio o krivici optuženih isključivo ili pretežno na osnovu dokaza, i da nije zasnovao presudu na predmetima koji su oduzeti od lica koje nije bilo obaviješteno, niti na nalazu i mišljenju vještaka o tim predmetima.

Sudska praksa nije ujednačena kada se radi o zaključku da li propust da se dokumentacija otvori i pregleda čini dokaze apsolutno nezakonitim:

Apelaciono vijeće Suda BiH je u presudi broj S1 2 K 012856 14 Kž od 26. 11. 2014. godine utvrdilo da propust tužioca da otvori privremeno oduzete predmete i dokumentaciju i izvrši uvid u iste nije automatski učinio dokaze nezakonitim i da se ti dokazi mogu uzeti u obzir kao zakoniti dokazi.

Zakonodavac u FBiH u 2014. godini pokušao je jasnije urediti pitanje pregleda i otvaranja privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije putem izmjene i dopune ZKP-a. Odredba je izmijenjena na način da postoji obaveza otvaranja i pregleda samo onih predmeta čiji popis nije bio moguć u trenutku privremenog oduzimanja, zbog čega su stavljani u poseban omot i zapečaćeni. Ova izmjena neće biti od velike pomoći u predmetima sa finansijskim elementom, imajući u vidu da se ovi predmeti po pravilu dokazuju ogromnim brojem dokumenata koje je teško popisati u trenutku izuzimanja. I dalje će postojati potreba za otvaranjem i pregledom dokumenata, ali tužilac može ovaj zadatak povjeriti ovlaštenim licima⁴.

4 Izmijenjeni član 85. ZKP-a FBiH iz 2014. g.

1.3.5. ZAKONITOST MATERIJALNIH DOKAZA

U pogledu mogućnosti korištenja neovjerenih kopija, ranija sudska praksa je stajala na stanovištu da se takvi dokazi ne mogu koristiti u krivičnom postupku:

Kantonalni sud u Sarajevu je u presudi broj 09 0 K 011318 11 K od 1. 2. 2012. godine neovjerene kopije dokumenata proglasio neprihvatljivim budući da nije potvrđena njihova autentičnost. Vrhovni sud FBiH je presudom broj 09 0 K 011318 12 KŽ od 16. 5. 2013. godine potvrdio presudu Kantonalnog suda. Stanovište zauzeto u ove dvije presude potvrdio je i Ustavni sud BiH u odluci broj AP-3555/13 od 9. 12. 2014. godine.

Međutim, Vrhovni sud FBiH je u svojim novijim presudama zauzeo stav da se neovjerene kopije mogu koristiti kao dokaz, pod uslovom da vjerodostojnost dokaza utvrdi prvostepeni sud. Dokazi koji proizilaze iz neovjerenih kopija su zakoniti⁵:

Vrhovni sud FBiH je u presudi broj 07 0 K 005129 12 Kž od 15. 1. 2014. godine utvrdio da neovjerene kopije nisu nezakonite same po sebi i da se mogu prihvatiti kao dokaz, ali da sud treba razmatrati vjerodostojnost tog dokaza.

Sud je takođe zauzeo stav da dokazi koji proizilaze iz neovjerenih kopija nisu rezultat *doktrine plodova otrovane voćke* i da ih sud može smatrati zakonitim dokazom.

Vrhovni sud FBiH je u presudi broj 03 0 K 005842 14 Kž 2 od 28. 1. 2016. godine zauzeo stav da autentičnost neovjerenih listinga telefonskih poziva mogu potvrditi popratni akti (nadležnog teleoperatera) uz koje su dostavljeni.

Naredba za vještačenje se treba odnositi na period inkriminacije prema sljedećem stavu sudske prakse:

Sud BiH je u presudi broj S1 2 K 003435 09 K od 16. 12. 2011. godine donio oslobađajuću odluku za krivično djelo *poreska utaja ili prevara*, iz razloga što je nalaz i mišljenje vještaka finansijske struke, napisan na osnovu naredbe tužilaštva, obuhvatio period iz 2004. godine, koji nije izdvojen od nalaza i mišljenja koje obuhvata druge godine. Optužnica se odnosila samo na period nakon 2004. godine, tako da sud nije mogao promijeniti činjenični opis u ovom pogledu te je stoga donio oslobađajuću presudu za optuženu.

5 Vidi rješenje br. 07 0 K 008460 13 Kž od 27. 1. 2014. g., u kojem je sud utvrdio da vjerodostojnost neovjerenih kopija može biti utvrđena ispitivanjem autora.

Sud BiH je utvrdio da propust vještaka da zatraži od suda ili tužilaštva izdavanje naredbe za usklađivanje poslovne dokumentacije ne čini nalaz i mišljenje vještaka nezakonitim:

Apelaciono vijeće Suda BiH je u presudi broj S1 2 K 003435 12 Kž od 9. 5. 2012. godine, koja se odnosi na krivično djelo *poreska utaja ili prevara*, razmatralo prigovor odbrane da je vještak finansijske struke izvršio pregled poslovnih knjiga koje su bile neuredne. Za pripremu nalaza i mišljenja vještak je bio dužan zatražiti da sud ili tužilaštvo nalože da se poslovne knjige dovedu u red. Vještak je pripremio svoj nalaz i mišljenje bez podnošenja takvog zahtjeva. Odbrana je podnijela prigovor da se takav nalaz i mišljenje ne mogu prihvatiti kao zakonit dokaz. Sud je odlučio da su nalaz i mišljenje vještaka valjan dokaz koji se ne može isključiti kao nezakonit.

Nalaz i mišljenje vještaka su nezakoniti ako su zasnovani na dokumentaciji koja nije pribavljena u skladu sa zakonom:

Vrhovni sud FBiH je u presudi broj 09 0 K 015657 15 Kžk od 4. 10. 2016. godine, koja se odnosi na krivično djelo *zloupotreba položaja ili ovlaštenja*, najprije iz spisa izdvojio pisani nalaz i mišljenje vještaka, jer je taj dokaz pribavljen protivno odredbama ZKP-a FBiH a, potom i iskaz ovog vještaka iz zapisnika o glavnom pretresu, jer je taj iskaz zasnovan na spomenutom nezakonitom nalazu i mišljenju.

Sud je donio rješenje kojim je iz spisa predmeta kao nezakonit dokaz izdvojena i dokumentacija koju je od banke pribavio vještak. Dokumenti nisu bili pribavljeni u skladu sa odredbom člana 86. stav 1. ZKP-a FBiH, prema kojoj se podaci o finansijskim transakcijama i poslovima pribavljaju na osnovu naredbe suda. Vještak je pribavio dokaze bez naredbe suda. Sud je proglasio nezakonitim nalaz i mišljenje ovog vještaka koji su zasnovani na nezakonito pribavljenim dokumentima, kao i iskaz koji je dao pred sudom.

1.3.6. POVJERLJIVOST ISTRAGE

U predmetima korupcije i krivičnih djela sa finansijskim elementom nužno je u istražnoj fazi čuvati povjerljivost postupka.

Ukoliko osumnjičeni dođe do saznanja da se protiv njega vodi istraga, vrlo lako može doći do uništavanja ili sakrivanja dokaza.

Neophodno je pravovremeno preduzeti istražne radnje, kako bi se onemogućile promjene evidencije ili uništavanje dokaza.

1.3.7. OCJENJIVANJE DOKAZA I OPTUŽENJE

Nakon prikupljanja dokaza, tužilac provodi analizu dokaza i procjenjuje da li se svako obilježje krivičnog djela može utvrditi konkretnim pribavljenim dokazom. U ovoj fazi je

KONTROLNA LISTA ZA PROVOĐENJE ISTRAGE U PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM:

- a. Uključiti savjetnika finansijske struke na samom početku istrage.
- b. Pažljivo napisati naredbu o provođenju istrage i po potrebi naredbu mijenjati i proširivati.
- c. Organizovati tim da izradi plan istrage.
- d. Osigurati da su svi dokazi pribavljeni u skladu sa zakonom i pod nadzorom tužioca.

naročito važno prepoznati slabosti dokaza dok je još uvijek moguće pribaviti nove dokaze.

SAVJETNIK FINANSIJSKE STRUKE MOŽE POMOĆI:

- a. u korištenju evidencija, dokumenata ili drugih dokaza za utvrđivanje umišljaja, koristi, gubitka ili štete kao obilježja krivičnih djela
- b. u identifikovanju novih dokaza i uputiti gdje se dokazi mogu pribaviti.

Tužilac donosi odluku o podizanju i priprema optužnice kada je uvjeren da je za dokazivanje svakog elementa svake tačke optužnice prikupljeno dovoljno neposrednih i posrednih dokaza.

U predmetima u kojima nema dovoljno dokaza, tužilac treba napisati naredbu o obustavi istrage, u kojoj će naznačiti koji elementi se ne mogu dokazati ili za koje elemente nema dokaza.

1.4. OPTUŽNICA U PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM

Sastavljanje optužnice u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom je delikatan zadatak. Materijalne zakonske odredbe su često nejasne, dokazi se u mnogim slučajevima sastoje samo od posrednih dokaza ili indicija, a umišljaj optuženog je gotovo uvijek presudno pitanje.

Priprema optužnice je jedna od najvažnijih dužnosti tužioca.

Bez obzira na prikupljene dokaze, dokaznu snagu iskaza svjedoka i vještinu zastupanja, manjkava optužnica će dovesti do odbijanja optužnice ili oslobađanja optuženog.

SAVJETI ZA PRIPREMU OPTUŽNICE:

- činjenični opis strukturirati prema objektivnim i subjektivnim elementima djela
- tužilac treba imati strategiju za dokazivanje svih obilježja svakog krivičnog djela iz optužnice
- strategija treba jasno proizlaziti iz činjeničnog opisa i tačaka optužnice
- pripremiti optužnicu u formi pripovijedanja
- ispričati priču o tome kako je optuženi učinio svaku od krivičnihopravnih radnji
- naznačiti konkretne dokaze za svaku radnju.

Sljedeći primjer iz sudske prakse upućuje da činjenični opis u optužnici za krivična djela sa finansijskim elementom mora jasno navesti blanketni propis koji je prekršen:

Vrhovni sud FBiH, u presudi broj 01 o K 004803 12 Kžk od 20. 4. 2015. godine, utvrdio je da je činjenični opis krivičnog djela u optužnici suviše nejasan i da predstavlja povredu prava optuženog da bude adekvatno upoznat sa krivičnim djelima koja mu se stavljaju na teret. U činjeničnom opisu, optuženi se tereti da je radio u suprotnosti sa tačkama 9, 15, 16, 27, 28 i 54. Međunarodnih računovodstvenih standarda i Međunarodnih standarda za finansijsko izvještavanje. Sud je utvrdio da se radilo o dva različita standarda i da je za svaku od ovih tački tužilac u činjeničnom opisu trebao jasno precizirati pod koji standard potpada. Propustom tužilaštva da to uradi, došlo je do povrede prava optuženog.

U krivičnim djelima sa finansijskim elementom, pomoć savjetnika finansijske struke je od ključnog značaja u pripremi optužnice kako bi i lica koja nisu upoznata sa finansijskim poslovanjem mogla razumjeti:

- zašto su radnje optuženog u suprotnosti sa opštim standardima finansijskog poslovanja
- zašto se radnje ne mogu okarakterisati kao tzv. *nehotična greška*
- zašto radnje po svojoj prirodi ukazuju na postojanje posebnog umišljaja.

Sljedeći primjeri iz sudske prakse ukazuju na potrebu za konkretnim navođenjem činjenica radi dokazivanja umišljaja potrebnog za utvrđivanje krivičnog djela:

Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 009147 12 K, koji se odnosi na krivično djelo *poreska utaja ili prevara*, donio oslobađajuću presudu u prvom stepenu jer je zaključio da kod optužene nedostaje umišljajno postupanje. Ovo krivično djelo je moglo biti učinjeno samo sa umišljajem i tužilac nije dostavio dokaze koji dokazuju umišljaj optužene da učini krivično djelo.

Naprotiv, tužilaštvo je iznoseći završne riječi istaklo kako krivičnu odgovornost optužene i ne izvodi iz činjenice je li optužena preduzimala opisane krivičnopravne

radnje, nego da njena odgovornost proizilazi isključivo iz činjenice da je optužena bila direktor. Sud je odbacio dokaze tužilaštva i oslobodio optuženu.

U žalbenom postupku u ovom predmetu potvrđeno je stajalište prvostepenog suda o nedostatku subjektivnog elementa:

Tužilaštvo je podnijelo žalbu na presudu prvostepenog suda obrazlažući da je pogrešan stav prvostepenog suda da se ovo krivično djelo može učiniti samo s namjerom, zato što relevantnim odredbama krivičnog zakona kojima je uređeno krivično djelo *poreska utaja ili prevara* nije propisano postojanje namjere kao neophodnog obilježja krivičnog djela. Odlučujući u drugom stepenu, Apelaciono vijeće Suda BiH je u presudi broj S1 2 K 009147 12 Kž od 20. 12. 2012. godine odbacilo argumente tužioca. Tužilaštvo je pravilno primijetilo da namjera nije bitan element bića krivičnog djela, ali je prvostepeni sud imao u vidu umišljaj optuženog koji jeste bitno obilježje krivičnog djela.

Istovjetno obrazloženje dato je i u predmetima broj S1 2 K 015906 14 K od 2. 12. 2014. godine, S1 2 K 015906 15 Kž od 4. 3. 2015. godine i S1 2 K 007714 14 Kž od 28. 10. 2014. godine.

U narednim primjerima su donijete osuđujuće presude jer su sudovi smatrali da postoje dokazi za postojanje umišljaja:

Apelaciono vijeće Suda BiH je u presudi broj S1 2 K 009843 14 Kž od 24. 7. 2014. godine odbilo žalbu optuženog i potvrdilo prvostepenu presudu broj S1 2 K 009843 13 K od 31. 3. 2014. godine kojom je optuženi oglašen krivim za krivično djelo *poreska utaja ili prevara*. Neosnovani su žalbeni navodi kojima se ukazuje na nerazumljivost i protivrječnost presude iz razloga što u izreci presude nije opisan umišljaj optuženog, tj. njegova namjera da izbjegne plaćanje poreza, dok se u obrazloženju presude navodi da iz izvedenih dokaza van svake razumne sumnje proizilazi da je postojala namjera optuženog da izvrši predmetno krivično djelo.

Apelaciono vijeće nalazi, a kako je to vidljivo iz zakonskog opisa predmetnog krivičnog djela, da postojanje subjektivnog elementa nije potrebno eksplicitno iskazati u činjeničnom opisu izreke, jer je dovoljno što je isti već strukturisan kroz opis svih činjenica i okolnosti konkretnog slučaja. To znači da su samim tim isključeni drugi oblici vinosti i njihovo stepenovanje zavisno od intenziteta. Dakle, isključeni su eventualni umišljaj i nehat. Imajući to u vidu, prvostepena presuda ovim ne zasniva bilo kakvu nerazumljivost kako to žalba neosnovano tvrdi. Prvostepeni sud je pravilno postupio kada je u paragrafu 44. presude iznio analizu i izveo zaključak da je optuženi postupao sa direktnim umišljajem, prilikom iznošenja lažnih podataka o svojim stečenim oporezivim prihodima, što je dovoljno i potpuno razumljivo.

U izreci pobijane presude iznijete su konkretne činjenice koje upućuju na postojanje svijesti na strani optuženog o izbjegavanju plaćanja obaveza propisanih poreskim zakonodavstvom putem iznošenja lažnih podataka. Tačnije, da optuženi svojim radnjama čini krivično djelo *poreska utaja ili prevara*, prevashodno proizilazi iz njegove uloge kao odgovornog lica – direktora u navedenoj firmi. U tom smislu i njegov status poreskog obveznika na temelju člana 13. Zakona o porezu na dodatu vrijednost, kao i daljih navoda da je dao lažne podatke o svojim stečenim oporezivim prihodima,

te ostvario prihode po osnovu obračunatog i isplaćenog PDV-a, iako strojevi, čija je nabavka evidentirana, nikada nisu isporučeni drugom pravnom licu. Sve navedeno predstavlja sasvim jasan opis za konstituisanje subjektivnog elementa na strani optuženog.

Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 002702 10 K optuženog oslobodio optužbe da je učinio krivično djelo *zloupotreba položaja ili ovlaštenja*. Tužilac nije dokazao da je optuženi svjesno i voljno propustio preduzeti radnju u okviru službene dužnosti. Ovo krivično djelo se može izvršiti samo sa direktnim umišljajem.

Tužilaštvo je izjavilo žalbu protiv presude. Drugostepeni sud je ukinuo prvostepenu presudu rješenjem broj S1 2 K 002702 11 Kž od 27. 4. 2011. godine. Nakon ponovljenog postupka, donesena je presuda broj S1 2 K 002702 11 Kžk od 14. 7. 2011. godine kojom je optuženi oglašen krivim za krivično djelo. Sud je utvrdio da je tužilac iznio dovoljno dokaza da je optuženi učinio krivično djelo s umišljajem.

Optuženi je podnio žalbu na ovu presudu, uz argument da u pobijanoj presudi drugostepeni sud ne navodi činjenice i okolnosti iz kojih proizilazi direktni umišljaj. Drugostepeni je presudom broj S1 2 K 002702 11 Kžž od 16. 11. 2011. godine odbio žalbu optuženog, navodeći da je drugostepeni sud dao razloge iz kojih proizilazi da je optuženi postupao sa umišljajem.

Apelaciono vijeće Suda BiH je u presudi broj S1 2 K 017264 16 Kžk od 5. 9. 2016. godine optuženog oglasilo krivim za krivično djelo *organizovani kriminal* u vezi sa krivičnim djelom *pranje novca*. Optuženi je postupao sa direktnim umišljajem i u trenutku pristupanja zločinačkoj organizaciji bio svjestan preduzetih aktivnosti zločinačke organizacije. Prihvatanjem da učestvuje u aktivnostima zločinačke organizacije koje su se ogledale u pranju "prljavog" novca, prihvatio je i ciljeve zločinačke organizacije kao svoje i uzeo neposredno učešće u aktivnostima opisanim u izreci presude. Umışljaj optuženog je upravljen u pravcu pristupanja zločinačkoj organizaciji, a sve u cilju pribavljanja protivpravne imovinske koristi, pri čemu sud u tom kontekstu posebno ukazuje na sadržaj presretnutog razgovora broj (...) od 2. 8. 2009. godine.

Apelaciono vijeće Suda je u presudi broj S1 2 K 018036 15 Kžk od 20. 11. 2015. godine optuženog oglasilo krivim za krivično djelo *poreska utaja ili prevara*. Sud je imao u vidu okolnosti izvršenog krivičnog djela i način izvršenja, iz kojih proizilazi da je optuženi radnju izvršenja preduzeo sa direktnim umišljajem, kao oblikom vinosti, jer je bio svjestan protivpravnosti svojih radnji i htio njegovo izvršenje.

Drugostepeni sud je presudom broj S1 2 K 018036 16 Kžž od 14. 4. 2016. godine potvrdio prvostepenu presudu.

Apelaciono vijeće Suda je u presudi broj S1 2 K 007879 12 Kž od 29. 1. 2013. godine, odbilo žalbu branioca optuženog i potvrdilo presudu prvostepenog suda broj S1 2 K 007879 11 K od 12. 9. 2012. godine, kojom je optuženi osuđen za krivično djelo *poreska*

utaja ili prevara. U prvostepenoj presudi pravilno je navedeno da je optuženi postupao sa direktnim umišljajem, te da je bio svjestan da će postupanjem na način opisan u izreci pobijane presude izbjeći plaćanje poreza na promet i da je htio da izbjegne to plaćanje.

Ovaj zaključak prvostepenog suda nije posebno osporen žalbenim prigovorima branioca optuženog.

U narednim primjerima, donesene su oslobađajuće presude zbog nedostatka dokaza ili obrazloženja za postojanje umišljaja:

Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 003434 08 K optužene oslobodio od optužbe da su učinili krivično djelo *zloupotreba položaja ili ovlaštenja*. U obrazloženju je navedeno da ovo krivično djelo pretpostavlja postojanje umišljaja za djelovanje protivno interesima službe u cilju pribavljanja imovinske koristi za sebe ili druga lica ili nanošenja štete. Tužilac nije ponudio nijedan dokaz koji bi ukazivao na subjektivni odnos optuženih prema krivičnom djelu. Nije bila dovoljna tvrdnja tužioca da su optuženi bili svjesni nezakonitosti svojih radnji, te da je tužilaštvo moralo ponuditi dokaze u tom pogledu.

Apelaciono vijeće Suda BiH je pravosnažnom presudom broj S1 2 K 003434 12 Kžk od 19. 12. 2012. godine potvrdilo presudu prvostepenog suda.

Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 005643 11 K optuženog oslobodio optužbe da je učinio krivično djelo *carinska prevara* obrazlažući da predmetno krivično djelo može biti učinjeno samo sa direktnim umišljajem. Sud je u obrazloženju naveo da subjektivni element ovog krivičnog djela podrazumijeva namjeru izbjegavanja plaćanja carine i drugih davanja. Kako tužilac nije ponudio dokaze u ovom smislu, sud je oslobodio optuženog ove optužbe.

Tužilaštvo je izjavilo žalbu protiv prvostepene presude, a drugostepeni sud je u presudi broj S1 2 K 005643 11 Kž od 12. 12. 2011. godine odbio žalbu tužilaštva, argumentujući da tužilaštvo nije dokazalo da je optuženi imao umišljaj da učini krivično djelo.

Vrhovni sud FBiH je u predmetu broj 09 0 K 001552 12 Kž, koji se vodio zbog krivičnih djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* i *nesavjestan rad u službi*, odbio žalbu tužioca i potvrdio prvostepenu presudu Kantonalnog suda u Sarajevu broj 09 0 K 001552 05 K od 19. 3. 2012. godine kojom se optuženi oslobađaju optužbe da su učinili krivična djela. Tužilac nije ponudio činjenice i okolnosti vezane za umišljaj optuženog, iako je umišljaj neophodan element krivičnog djela.

Okružni sud u Banjoj Luci je u presudi broj 11 0 K 003548 10 K od 8. 11. 2010. godine optuženog oslobodio optužbi da je učinio krivična djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* i *nesavjestan rad u službi*. U obrazloženju je navedeno da, između ostalog, nije dokazan umišljaj optuženog kao oblik vinosti.

Sud BiH je u predmetu broj X-K-06/193 optužene oslobodio optužbe da su učinile krivično djelo *poreska utaja ili prevara*. U obrazloženju je navedeno je optuženima stavljeno na teret da su svjesno pomagale učiniocima da učine krivična djela. Međutim, činjenica da su optužene bile direktori i osnivači preduzeća ne znači automatski da su krivično odgovorne za krivičnopravne radnje koje su učinila lica sa ovlaštenjima da raspolažu sredstvima preduzeća. Kako je tužilac propustio dokazati postojanje umišljaja za učinjenje krivičnog djela, sud ih je oslobodio optužbi.

Istovjetni razlozi za oslobađajuću presudu su dati i u drugom predmetu broj S1 2 K 003424 11 Kž od 26. 5. 2011. godine.

Vrhovni sud FBiH je u predmetu broj 09 0 K 006560 15 Kž 2 koji se vodio zbog krivičnog djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja*, odbio žalbu tužioca i potvrdio prvostepenu presudu Kantonalnog suda u Sarajevu broj 09 0 K 006560 10 K 2 od 12. 12. 2014. godine kojom se optuženi oslobađa od optužbe da je učinio krivično djelo. Sud je u obrazloženju naveo da je prvostepeni sud u odluci prihvatio iskaz vještaka. Međutim, takav nalaz vještaka za sud nije bio dovoljan u smislu dokazivanja umišljaja optuženog koji bi bio usmjeren na nanošenje štete kantonima. Drugostepeni sud je potvrdio obrazloženje prvostepenog suda u pogledu nedostatka dokaza za postojanje umišljaja.

Vrhovni sud FBiH je u predmetu broj 09 0 K 024963 16 Kž 4 donio rješenje kojim se ukida prvostepena presuda Kantonalnog suda u Sarajevu broj 09 0 K 024963 15 K od 21. 1. 2016. godine. Prvostepeni sud nije dao zadovoljavajuće obrazloženje za utvrđenje da je optuženi učinio krivično djelo sa direktnim umišljajem. Prvostepeni sud se poziva na nalaz i mišljenje vještaka neuropsihijatra iz kojeg proizilazi da je optuženi uračunljiv i s obzirom na to zaključeno je da je optuženi postupao sa direktnim umišljajem. Drugostepeni sud je utvrdio da se uračunljivost optuženog izjednačava sa direktnim umišljajem, što je u suprotnosti sa relevantnim odredbama zakona. Radi se o dvije odvojene kategorije i svaka se mora zasebno dokazivati.

Predmet je vraćen prvostepenom sudu na ponovno suđenje

Subjektivni element kod krivičnog djela *nesavjestan rad u službi* je razmatran u sljedećim primjerima iz sudske prakse:

Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 003424 10 K oslobodio je dvojicu optuženih od optužbe da su učinili krivično djelo *nesavjestan rad u službi*. Učinjenje ovog krivičnog djela mora biti po intenzitetu i značenju do te mjere nesavjesno da je nesavjesnost očigledna. Ne može se svaki propust u službi kvalifikovati kao nesavjesno postupanje. Nesavjesno postupanje samo po sebi još nije dovoljan osnov za osuđujuću presudu ukoliko nije takvog intenziteta da postane očigledno. Sud je utvrdio da tužilac nije dokazao očiglednu nesavjesnost u vršenju dužnosti optuženih.

Drugostepeni sud je presudom broj S1 2 K 003424 11 Kž od 26. 5. 2011. godine potvrdio presudu prvostepenog suda.

Apelaciono vijeće Suda BiH je u predmetu broj X-KŽ-06/282-1 optuženog oslobodilo optužbe da je učinio krivično djelo *nesavjestan rad u službi*. Nije dokazano da je optuženi mogao biti svjestan odlučnih činjenica i da tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo očigledno nesavjesno postupanje optuženog. U pogledu subjektivnog odnosa optuženog, tužilaštvo nije dokazalo da je optuženi postupao ni s umišljajem ni iz nehata.

Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 018966 15 optuženu oslobodio optužbe da je učinila krivično djelo *nesavjestan rad u službi*. Neophodno je napraviti razliku između nesavjesnog rada službenih lica kao povrede radne dužnosti u zoni disciplinske odgovornosti i grubog kršenja zakona koje predstavlja *očigledno nesavjestan rad* u okviru krivične odgovornosti. Utvrđeno je da optužena u konkretnom predmetu nije krivično odgovorna za svoje radnje. Drugostepeni sud je potvrdio prvostepenu presudu.

Okružni sud u Banjoj Luci je u predmetu broj 11 o K 003698 10 K od 28. 3. 2011. godine osudio optuženog za krivično djelo *nesavjestan rad u službi*. Međutim, Vrhovni sud RS je presudom broj 11 o K 003698 11 Kž od 29. 11. 2011. godine uvažio žalbu optuženog obrazlažući da tužilac nije dokazao postojanje umišljaja optuženog da izvrši krivično djelo i odredio održavanje pretresa pred tim sudom. Vrhovni sud RS je zatim donio presudu broj 11 o K 003698 11 Kžž od 26. 4. 2012. godine kojom se optuženi oslobađa optužbe da je učinio krivično djelo, budući da tužilaštvo nije dokazalo namjeru optuženog da izvrši krivično djelo. Žalbeno vijeće Vrhovnog suda RS je odlukom broj 11 o K 003698 12 Kžž od 28. 2. 2013. godine potvrdilo presudu, kojom je utvrđeno da tužilac nije dokazao postojanje umišljaja kod optuženog.

Sljedeći primjeri iz prakse upućuju da optužnice za krivična djela korupcije i sa finansijskim elementom moraju sadržavati jasan činjenični opis radnji koji odgovara elementima djela:

Vrhovni sud FBiH je u predmetu broj 09 o K 004723 14 Kž 2, koji se vodio za krivična djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* i *pronevjera u službi*, odbio žalbu tužioca i potvrdio prvostepenu presudu Kantonalnog suda u Sarajevu broj 09 o K 004723 13 K 2 od 28. 11. 2013. godine u dijelu u kojem se optuženi oslobađaju optužbi. Činjenični opisi radnji izvršenja nemaju elemente protivpravnosti, te stoga ne predstavljaju krivično djelo. U činjeničnom opisu nije sadržano koja blanketna norma je povrijeđena i u čemu se povreda sastoji. Pored toga, i činjenični opis navedenih radnji izvršenja optuženih je nejasan i neodređen, da li su iskoristili svoje službene položaje tako što su prekoračili granice svojih službenih ovlasti i nisu obavljali svoje službene dužnosti.

Preporuka za prikazane nedostatke u činjeničnom opisu optužnica i dokazivanje subjektivnog elementa ili umišljaja je da iskusniji tužioci pregledaju nacрте optužnica za krivična djela korupcije i sa finansijskim elementom. Pregled optužnica prije podnošenja se naročito savjetuje u složenijim predmetima.

Ukoliko je to moguće, savjetnik finansijske struke treba pregledati nacrt optužnice. Težište ovog pregleda trebalo bi biti na ispitivanju da li su pitanja finansijske prirode o kojima je riječ u optužnici ispravno navedena i da li se mogu osporavati u smislu tačnosti.

KONTROLNA LISTA ZA PODNOŠENJE OPTUŽNICE:

- a. Optužnica je presudna za uspješno krivično gonjenje kao i za glavni pretres.
- b. Optužnica mora biti pažljivo pregledana s ciljem da se osigura da sadrži dovoljno dokaza za dokazivanje svakog obilježja krivičnog djela.
- c. Optužnicu trebaju pregledati iskusniji tužioc i savjetnik finansijske struke.
- d. Dokazi u prilog postojanju subjektivnog elementa moraju biti uvjerljivi, tako da ne postoji ni jedno drugo racionalno objašnjenje za radnje čije je preduzimanje dokazano.

1.4.1. KORIŠTENJE SAUČESNIKA U PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM

Često je u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom za dokazivanje optužbi za korupciju ili sa finansijskim elementom potrebno pridobiti saučesnike ili druge osumnjičene da svjedoče, odnosno sarađuju sa pravosuđem.

Poseban je problem u predmetima korupcije pribaviti dovoljno dokaza bez svjedočenja lica koje je direktno uključeno u krivičnopravne radnje. Da bi se ovakvo lice pojavilo pred sudom u ulozi svjedoka umjesto u ulozi optuženog, neophodno je da mu glavni tužilac dodijeli imunitet.

Prilikom donošenja odluke da koristi saučesnike u dokazivanju optužbi protiv glavnog učinioca, tužilac mora procijeniti:

- da li potreba za svjedočenjem ili saradnjom tog lica opravdava davanje imuniteta ili predlaganje sporazuma o priznanju krivice
- da li osuđujuća presuda u predmetu opravdava davanje imuniteta ili davanje olakšica u skladu sa sporazumom o priznanju krivice učiniocu sa manjim stepenom krivice.

Međunarodni standardi u vezi s davanjem imuniteta od krivičnog gonjenja su sljedeći:

- korištenje iskaza svjedoka kojem je dat imunitet kao dokaza u postupku može dovesti u pitanje pravičnost postupka protiv optuženog lica
- treba se voditi računa da svjedok sa imunitetom ne predstavlja jedini dokaz za krivičnopravne radnje koje se optuženom stavljaju na teret
- moraju postojati drugi dokazi koji potkrepljuju navode svjedoka sa imunitetom

- osuđujuća presuda ne može se zasnivati samo na iskazu takvog svjedoka, bez drugih dokaza koji su povezani sa iskazom⁶
- sa ovim svjedocima se mora postupati oprezno⁷, što znači da sud mora:
  - omogućiti odbrani da ispita svjedoka
  - osigurati da tužilaštvo bude otvoreno i transparentno u pogledu pojedinosti imuniteta i da tužilaštvo ne može jednostavno *kupiti* svjedočenje
  - pažljivo proučiti takav iskaz.

PRIMJERI IZ SUDSKE PRAKSE U VEZI S IMUNITETOM

U praksi je problematično da li se imunitet može dati licima koja imaju status osumnjičenog. Osuđujuća presuda se ne može zasnivati isključivo na iskazu svjedoka kojem je dat imunitet:

Ustavni sud BiH je u odluci broj AP-661/04 od 22. 4. 2005. godine razmatrao standard ocjene dokaza, uključujući iskaz svjedoka kojem je dat imunitet. Ovaj dokaz ima jednaku vrijednost kao i svaki drugi dokaz i ne može se pretpostavljati njihova pouzdanost ili nepouzdanost. Sud je izričito odbacio mogućnost da se ovaj dokaz smatra nepouzdanim te time i neprihvatljivim ili da se mora preispitati temeljitije nego drugi dokazi. Obaveza redovnog suda je da prilikom ocjene iskaza, uključujući iskaze svjedoka koji su dobili imunitet, pažljivo ocijeni i uzme u obzir sve činjenice koje se tiču pouzdanosti tih dokaza. Sud je naveo: "...iako ovakvi svjedoci često mogu biti nepouzdana, to samo po sebi nije razlog da se iskazu takvog svjedoka ne pokloni vjera."

Sud BiH je u presudi broj S1 2 K 006087 11 K od 28. 11. 2013. godine, koja se odnosi na krivično djelo *organizovani kriminal* u vezi sa drugim krivičnim djelima, uključujući *pranje novca*, razmatrao žalbu odbrane optuženog i tužilaštva u vezi sa iskazima svjedoka kojima je dat imunitet. U jednom dijelu presude utvrđena je krivična odgovornost optuženih, između ostalog, na osnovu iskaza svjedoka koji su dobili imunitet. Sud je naveo da su ovi svjedoci neposredno ispitani pred prvostepenim sudom, kao i da su optuženi imali priliku da ih unakrsno ispitaju i osporavaju njihove navode. Osim toga, odluka o krivici optuženih nije zasnovana samo na iskazima ovih svjedoka, budući da je sud iskaze istih doveo u vezu sa brojnim drugim provedenim materijalnim dokazima, iskazima svjedoka i nalazom i mišljenjem vještaka, te je ocjenom izvedenih dokaza, pojedinačno i uzetih svih zajedno, zaključio da su optuženi izvršili krivična djela za koja su oglašeni krivim. U drugom dijelu presude optuženi su oslobođeni optužbi za drugo krivično djelo, obrazlažući da se činjenice ne mogu utvrđivati samo na osnovu iskaza svjedoka kojem je dat imunitet.

6 Evropska komisija za ljudska prava, X protiv Ujedinjenog Kraljevstva, predmet br. 7306 od 6. 10. 1976. g.

7 Predmet Menesses protiv Italije (18666/91); predmet Flanders protiv Holandije (25982/94). Za pregled evropske prakse postupanja u pogledu imuniteta svjedoka, vidi: P.J.P. Tak, Nagodbe sa kriminalcima: informanti, svjedoci tužilaštva i lica sa kriminalnom prošalošću, Evropski dnevnik kriminala, Krivični zakon i krivično pravosuđe, 5(1): 2-26.

Ustavni sud BiH je takođe zauzeo stav o prihvatljivosti iskaza svjedoka kojem je tužilaštvo dalo imunitet. U odluci br. AP-2118/08, Ustavni sud je odbio žalbeni navod apelanta da se imunitet može dati svjedoku, ali ne i osumnjičenom. Tužilac je dao imunitet dvojici svjedoka, ali je odbrana imala priliku da unakrsno ispita svjedoke i osporava njihovo svjedočenje. Pored toga, odluka o krivičnopravnoj odgovornosti optuženog nije zasnovana samo na svjedočenju ovih svjedoka, nego je potkrijepljena brojnim drugim materijalnim dokazima i iskazima drugih svjedoka i vještaka.

Sud BiH je u presudi br. X-Kž-06/193 od 26. 1. 2011. godine, koja se odnosi na krivično djelo *poreska utaja ili prevara*, razmatrao žalbu optuženih u pogledu imuniteta koji je dat drugim osumnjičenim licima. Davanje imuniteta, prema navodima žalitelja, odnosi se isključivo na svjedoke u krivičnom postupku, a ne na osumnjičene. Sud je odbio žalbu optuženih, navodeći da tužilac ima pravo dati imunitet osumnjičenim licima, a zatim ih ispitati u svojstvu svjedoka kako u fazi istrage tako i na glavnom pretresu. Ustavni sud je Odlukom br. AP 1185/11 od 14. 5. 2015. godine uvažio apelaciju optuženog i ukinuo presudu Suda BiH navodeći da je Tužilaštvo BiH obustavilo istragu protiv svjedoka, isti dan mu dalo imunitet i zatim ga isti dan ispitalo u svojstvu svjedoka. Dalje je sud naveo da u krivičnom postupku u slučaju davanja imuniteta svjedoku, njegovo svjedočenje mora biti potkrijepljeno drugim dokazima, kako bi se potvrdila vjerodostojnost svjedoka. Ustavni sud je konstatovao da Sud BiH nije u odlučujućoj mjeri utvrdio činjenice na osnovu iskaza svjedoka. Nakon odluke Ustavnog suda, Sud BiH je donio novu presudu br. S1 2 K 005313 15 Kž 3 od 26. 8. 2015. godine i ponovo izrekao istu presudu navodeći da ova presuda nije u odlučujućoj mjeri zasnovana na iskazu svjedoka kojem je dat imunitet.

Činjenica da je svjedok dobio imunitet ne znači automatski da je iskaz takvog svjedoka nepouzdan i nevjerodostojan:

Apelaciono vijeće Suda BiH je u presudi broj X-KŽ-07/436 od 16. 12. 2010. godine, koja se odnosi na krivično djelo *organizovani kriminal* u vezi sa nekoliko drugih krivičnih djela, uključujući *pranje novca*, razmatralo žalbu optuženog u kojoj se navodi da je prvostepeni sud (presuda Suda BiH br. X-K-07/436 od 10. 5. 2010. godine) pogrešno utvrdio činjenice, između ostalog, zbog toga što je odluku zasnovao na iskazu svjedoka kojem je tužilaštvo dalo imunitet. Činjenica da je svjedok optužbe dobio imunitet od krivičnog gonjenja od strane tužioca ne znači da je samim tim njegov iskaz nepouzdan, kako to žalba prigovara, te da zasnivanje presude na ovim dokazima za rezultat ima nepravilnosti u utvrđenom činjeničnom stanju. Pitanje pouzdanosti takvih svjedoka i ranije je razmatrano (presuda Suda BiH br. KPŽ-44/05 od 4. 4. 2006. godine) te je iskaz takvog svjedoka, kao i iskaz bilo kojeg drugog svjedoka, i bilo koji drugi izvedeni dokaz, vijeće dužno cijeliti obazrivo i razmotriti sve činjenice koje utiču na njegovu pouzdanost, što je u konkretnom slučaju, po ocjeni ovog vijeća, prvostepeno vijeće i učinilo, te na tako izvršenoj ocjeni zasnovalo zaključak o odlučnim činjenicama.

Vrhovni sud FBiH je u presudi broj 09 o K 018486 15 Kž 13 od 15. 10. 2015. godine odlučivao po žalbi optuženih na prvostepenu presudu (presuda Kantonalnog suda u Sarajevu broj 09 o K 018486 14 K od 28. 5. 2015. godine), u pogledu iskaza svjedoka kojem je dat imunitet. Vrhovni sud je potvrdio da se radi o svjedoku koji je odlukom tužioca dobio imunitet od krivičnog gonjenja, što i po ocjeni suda nameće obavezu da se takav iskaz razmotri sa posebnom pažnjom i oprežnošću. U konkretnom je slučaju prvostepeni sud upravo tako i postupio, te je temeljem drugih dokaza provjerio vjerodostojnost ovog svjedočenja, prije nego što mu je poklonio vjeru.

Vrhovni sud RS je u presudi broj 11 o K 000147 09 Kžk 2 od 26. 1. 2010. godine odbio žalbu optuženog na prvostepenu presudu u kojoj se navodi da je iskaz svjedoka u toj mjeri nepouzdan da se istinitost tog iskaza morala provjeravati i drugim dokazima. Vrhovni sud je konstatovao da se zanemaruje činjenica da prvostepena presuda nije isključivo utemeljena na iskazu ovog svjedoka, kao i to da je pravo tužioca na davanje imuniteta svjedoku propisano zakonom.

Sud BiH je u presudi broj S1 2 K 017089 14 K od 2. 3. 2016. godine, koja se odnosi na krivično djelo *organizovani kriminal* u vezi sa drugim krivičnim djelima, razmatrao prigovor optuženih u vezi sa svjedočenjem svjedoka koji je navodno dobio imunitet, a koji je učestvovao u izvršenju krivičnog djela, te je samim tim zainteresovan za ishod ovog krivičnog postupka, kao i da prikaže drugačije stanje stvari. Obrazloženje navodi da svjedok nije optužen, što je svakako stvar diskrecione ocjene postupajućeg tužioca, a pri čemu ne postoje ni dokazi da mu je odobren imunitet vezano za određene radnje u vezi sa ovim krivičnim postupkom. Svjedoku je odobren imunitet za neke druge krivičnopravne radnje, međutim, sama ta činjenica ne isključuje mogućnost korištenja njegovog iskaza u ovom krivičnom postupku.

U sljedećim primjerima odbijeni su prigovori odbrane zbog nedostavljanja odluka o davanju imuniteta. Nije ispoštovan međunarodni standard da tužilaštvo treba biti transparentno i dostaviti odbrani odluke o davanju imuniteta koje trebaju biti predmet osporavanja:

Sud BiH je u presudi broj S1 2 K 006087 14 Kžk od 16. 4. 2015. godine, koja se odnosi na krivično djelo *organizovani kriminal* u vezi sa drugim krivičnim djelima, razmatrao prigovore odbrane da je tužilac bio dužan pored njihovih branjenika optužiti i dva svjedoka koji su saslušani pred sudom, kao i da je tužilaštvo odbranama moralo dostaviti interne akte o davanju imuniteta za svjedoke. Sud je naveo da se neće upuštati u odluke tužioca, odnosno način ili vrstu dogovora tužioca i svjedoka u vrijeme istrage, s obzirom na to da se krivični postupak može pokrenuti i provesti samo po zahtjevu tužioca. U isključivoj je nadležnosti tužioca da shodno vlastitoj procjeni odluči da li će i protiv koje osobe i za koje djelo preduzeti krivično gonjenje, te se navodi odbrane zašto i prema navedenim svjedočima nije postupljeno na isti način, čine potpuno bespredmetnim za razrješenje ove krivičnopravne stvari.

Sud BiH je u presudi broj S1 2 K 013756 15 Kž 3 od 10. 3. 2016. godine, koja se odnosi na krivično djelo *organizovani kriminal* u vezi sa drugim krivičnim djelima, odlučivao o žalbenim prigovorima na prvostepenu presudu (presuda Suda BiH br. S1 2 K 013756 14 K od 16. 6. 2015. godine) koji su, između ostalih, obuhvatali navode da je presuda zasnovana na iskazu svjedoka kojem je dat imunitet. Odbrana takođe navodi da je Tužilaštvo propustilo da upozna Sud i odbranu da je ovom svjedoku dat imunitet u predmetu, kao i da njegovi navodi nisu potkrijepljeni materijalnim dokazima. Sud nalazi da je svjedok uistinu dobio imunitet od krivičnog gonjenja, da su branioci upoznati o datumu ispitivanja svjedoka pred sudom gotovo dva mjeseca unaprijed, kao i da tom prilikom nisu istakli nikakav prigovor u pogledu predloženih dokaza Tužilaštva, te da su imali mogućnost da unakrsno ispitaju svjedoka, a koju nisu iskoristili iz razloga što se nisu pripremili, napominjući da će svjedoka pozvati i saslušati kao svjedoka odbrane, a što takođe nisu učinili. Apelaciono vijeće je odbilo žalbu odbrane, zaključujući da su branioci optuženih imali višestruke mogućnosti da eventualno ospore iskaz ovog svjedoka, tako da okolnost da li su upoznati sa imunitetom ovog svjedoka nije ni na koji način sprečavala branioce da ga unakrsno i direktno ispitaju.

1.5. GLAVNI PRETRES U PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM

Nakon potvrđivanja optužnice, tužilac treba preduzeti sljedeće radnje:

- pripremiti strategiju ili plan za izvođenje dokaza na glavnom pretresu, na način da uvjeri sud da je izvršeno krivično djelo koje se navodi u optužnici
- u strategiji se treba tačno naznačiti red izvođenja svakog dokaza, kako bi vodio do osuđujuće presude
- strategija treba biti usmjerena na to da sudu ponudi dosljedno ispriopovijedanu priču, uvodeći dokaze koji priči daju logičnu strukturu.

1.5.1. STRATEGIJA ZA IZVOĐENJE DOKAZA OPTUŽBE

Uz pomoć savjetnika finansijske struke, tužilac treba izraditi strategiju za izvođenje dokaza, ispitivanje svjedoka i materijalnih dokaza.

STRATEGIJA ZA IZVOĐENJE DOKAZA TREBA SADRŽAVATI:

- a. plan za glavni pretres
- b. redoslijed pozivanja svjedoka
- c. način na koji će dokazi biti izvedeni (čitanjem ili ulaganjem dokumenta)
- d. ispitivanje vještaka u cilju uvezivanja dokaza
- e. korištenje iskaza saučesnika i saoptuženih
- f. kreiranje šematskih dokaza u cilju objašnjenja finansijskih dokumenata i evidencije
- g. pripremu za moguće dokaze odbrane.

Tužilac treba aktivno koristiti pretpresna ročišta u složenim predmetima za:

- upravljanje postupkom
- dogovaranje rasporeda ročišta glavnog pretresa
- dogovaranje o dokazima gdje je to moguće
- utvrđivanje rokova za dostavljanje prijedloga koji se tiču dokaza.

1.5.2. UVODNA RIJEČ

Tužilac treba pripremiti uvodnu riječ u kojoj će iznijeti:

- cjelokupan koncept ili strategiju predmeta
- dokaze koji će biti izvedeni za dokazivanje svakog obilježja krivičnih djela
- zakone koji su prekršeni
- plan izvođenja dokaza
- svjedoke koji će biti pozvani
- kako će njihovi iskazi doprinijeti dokazivanju učinjenja krivičnih djela.

Uvodna riječ treba biti organizovana na logičan način, tako da sudije dobiju jasnu sliku o tome kako su učinjena krivična djela, i koja sredstva će tužilac koristiti da to i dokaže.

SAVJETI ZA UVODNE RIJEČI:

- posebno skrenuti pažnju na dokaze koji potvrđuju elemente krivičnih djela
- u složenijim predmetima izraditi i koristiti grafikone ili mapu, u kojoj su naznačeni konkretni dokazi za svaki element krivičnih djela iz optužnice.

1.5.3. ZASTUPANJE NA GLAVNOM PRETRESU

Na glavnom pretresu tužilac treba biti spreman da:

- raspravlja i iznosi argumente o zakonitosti svakog dokaza koji predloži
- ulaže prigovore na nezakonite ili irelevantne dokaze koje predlaže odbrana
- pokaže uvjerljivu težinu i vjerodostojnost predloženih dokaza
- osporava dokaze koje predloži odbrana
- predviđa argumente koje bi branilac optuženog mogao koristiti i pripremati se za njih.

1.5.4. POSREDNI DOKAZI I NALAZ I MIŠLJENJE VJEŠTAKA FINANSIJSKE STRUKE

U predmetima sa finansijskim elementom, važno je da tužilac bude upoznat sa korištenjem posrednih dokaza i indicija. Umišljaj ili drugi zakonom propisani subjektivni elementi su pitanja koja se često dokazuju posrednim dokazima. Kako to sudska praksa pokazuje, vrlo je teško uvjeriti sud u postojanje subjektivnog elementa.

Tužilac treba biti spreman da uputi sud u vrijednost posrednih dokaza i u tu svrhu koristiti pomoć vještaka finansijske struke.

Vještak u svom nalazu i mišljenju i iskazu na glavnom pretresu treba:

- precizno opisati i zaključiti u čemu se ogleda kršenje propisa
- posebno obratiti pažnju ukoliko su se nezakonite radnje sistematski ponavljale
- opisati uobičajene poslovne ili finansijske prakse
- pokazati da ne postoji opravdan poslovni razlog za radnje koje je poduzeo optuženi
- potvrditi da nijedno razumno poslovno lice ili subjekat ne bi uradilo ono što je urađeno.

U nastavku su navedeni primjeri iz sudske prakse vezani za nalaz i mišljenje vještaka finansijske struke:

Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 003435 09 K, koji se odnosi na krivično djelo *poreska utaja ili prevara*, optuženu oglosio krivom i utvrdio, prvenstveno na osnovu iskaza vještaka finansijske struke. Poslovna dokumentacija je sadržavala mnoge nedostatke i nepravilnosti u smislu formalnog i materijalnog sadržaja narudžbenica, otpremnica i faktura, dokumentacija nije pripremana u skladu sa zakonom, nedostaju potrebne informacije o kupcima i slično, i nije bilo stvarnog prometa robe.

Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 003012 11 K, koji se odnosi na krivično djelo *poreska utaja ili prevara*, optuženog oglosio krivim prvenstveno na osnovu iskaza vještaka finansijske struke. Sud je obrazložio da je vještak finansijske struke svjedočio da je optuženi uvezio bazna ulja za vršenje proizvodne djelatnosti, a ne radi prodaje, čime je izbjegavao plaćanje poreza, a zatim je ulje prodavao kupcima, iako nije imao registrovanu djelatnost prodaje ulja. Takođe, optuženi u trenutku prodaje ulja kupcima nije obračunavao poreze. Kupci su plaćali gotovinski i nije bilo transakcija preko računa u ovom pogledu. Naglašeno je da nema drugog objašnjenja za ovo postupanje.

Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 005313 15 Kž 3, koji se odnosi na krivično djelo *poreska utaja ili prevara*, optužene oglosio krivim u najvećoj mjeri na osnovu iskaza vještaka finansijske struke, koji je u nalazu utvrdio da su optuženi u poslovnim odnosima sa poslovnim partnerima fiktivno prikazivali promet robe, fiktivno sačinjavali i ovjeravali prateću dokumentaciju, kao što su narudžbenice sa izjavom, fakture i otpremnice, te su lažno prikazivali transakcije gotovog novca i žiralno poslovanje na osnovu fiktivnih

računa. Sud je isto obrazloženje preuzeo i u drugim predmetima, argumentujući da ove aktivnosti optuženih ukazuju na direktni umišljaj optuženih da izvrše krivično djelo (presuda Suda BiH br. S1 2 K 007364 12 K od 22. 11. 2012. godine i S1 2 K007364 13 Kž od 9. 5. 2013. godine).

Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 013019 14 K , koji se odnosi na krivično djelo *poreska utaja ili prevara* i *carinska prevara*, optužene oglasio krivim. U obrazloženju navodi da je vještak finansijske struke iscrpno objasnila da fakture nisu izdate od dobavljača budući da neki od njih nisu poslovali u vrijeme izdavanja fakture, dok je za ostala pravna lica vještak pojasnila da je teoretski moguće isti dan izvršiti nabavku robe i prefakturisanje ako se radi o robi u transportu, što u ovom predmetu nije slučaj. Vještak je utvrdila da se radi o lažnoj kupovini i prodaji, zato što se zaduženje i razduženje radilo isti dan. Sud je u potpunosti prihvatio obrazloženje vještaka.

Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 007714 14 Kžk, koji se odnosi na krivično djelo *poreska utaja ili prevara*, optužene oslobodio optužbi. U dokumentaciji su primijećene određene manjkavosti, kao i to da određeni računi nemaju registarski broj kupca, ali sa ekonomskog aspekta, te manjkavosti ne čine iste po automatizmu nevjerodostojnim, već samo neispravnim, s obzirom da ne sadrže naziv firme, njen žiro račun, potpis i pečat odgovornog lica. Navedeni formalni nedostaci materijalne dokumentacije sami po sebi nisu dovoljan dokaz iz kojeg bi se izveo nesporan zaključak o nepostojanju stvarnog prometa, a što je bila teza optužbe. Tužilac nije dostavio nijedan dokaz u vezi s primopredajom robe ili navoda da do primopredaje nije ni došlo, koji bi ukazivao na lažnu primopredaju. Tužilac se u dokazivanju navoda optužbe zadovoljio tvrdnjama zasnovanim na nalazima i mišljenjima vještaka finansijske struke i prateće dokumentacije, ali je propustio dokazati da su optuženi s namjerom pružali lažne informacije o činjenicama koje su važne za utvrđivanje iznosa poreskih obaveza kako bi izbjegli plaćanje poreza.

Kantonalni sud u Bijaću je u presudi broj 01 0 K 007854 16 K od 22. 3. 2018. godine optužene oslobodio od optužbe za krivična djela *zluopotreba položaja ili ovlasti*, *obmana pri dobijanju kredita*, *krivotvorenje službene isprave* i *nesavjestan rad u službi*. Sud je u obrazloženju naveo da, uprkos nalazima vještaka građevinske struke i ekonomske struke u pogledu određenih plaćanja koja nisu u skladu sa ugovorenim cijenama ili radovima koji su izvršeni na terenu, nije postojala svijest i dogovor između optuženih da se zakluče aneksi ugovora, novi ugovor, da se na mjestu izvođenja radova ugradi manje materijala, da se prikazuju drugačije cijene i da se, na kraju, ostvari imovinska korist.

SAVJETI ZA IZVOĐENJE DOKAZA:

- Tužilac treba imati plan u kojem je utvrđeno vrijeme izvođenja svakog dokaza.
- Najjači dokazi o postojanju subjektivnog elementa su radnje, koje je preduzeo optuženi za koje ne postoji zakonito, odnosno razumno objašnjenje.
- Grafikoni, karte, planovi i crteži kojima se rezimira i objašnjava veza između iskaza i dokumenata ili drugih dokaznih sredstava omogućavaju tužiocu da uvjeri sud u dokazanost svakog obilježja krivičnih djela koja se optuženom stavljaju na teret.
- Podrška vještaka finansijske struke je neophodna za dokazivanje običaja i prakse zakonitog poslovanja u odnosu na poslovanje koje uključuje prevaru, utaju poreza i sl.
- Tužilac treba pažljivo proučiti obrazloženje nalaza i mišljenja vještaka finansijske struke, kako bi otklonio mogućnost propusta na glavnom pretresu.

1.5.5. ZAVRŠNE RIJEČI

Završne riječi su najvažniji dio glavnog pretresa kada tužilac zna koje će dokaze sud uzeti u razmatranje.

Tužilac u završnoj riječi treba:

- opisati svaki izvedeni dokaz
- obrazložiti koje obilježje krivičnog djela se dokazuje kojim konkretnim dokazom
- uvezati sve izvedene dokaze
- na logičan način pokazati da su dokazima jasno utvrđena sva obilježja krivičnog djela koje se optuženom stavlja na teret
- posebno obrazložiti posredne dokaze koji ukazuju na postojanje subjektivnog elementa krivičnog djela i umišljaja
- osvrnuti se na sva pitanja koje je postavila odbrana i objasniti zašto sud ne treba prihvatiti njihove prijedloge.

Tužilac treba sastaviti završne riječi tako da mogu lako poslužiti kao presuda kojom se optuženi proglašava krivim. Na taj način tužilac uvjerava sudiju u snagu argumenata tužilaštva.

KRATKI PREGLED SAVJETA O TOME ŠTA TUŽILAC TREBA I NE TREBA PREDUZIMATI U PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM KRIMINALOM:

Tužilac treba:

1. Uključiti savjetnika finansijske struke u najranijoj fazi postupka prije provođenja istrage s ciljem pravilnog usmjeravanja istrage.
2. Provjeriti da li je o predmetu već odlučeno u prekršajnom postupku.
3. Na osnovu iznesenih navoda ili dostavljenih činjeničnih dokaza razraditi teoriju slučaja.

Teorija se sastoji od djela koja su vjerovatno učinjena, motivacije osumnjičenih i konkretizacije krivičnih djela koja su vjerovatno učinjena. Ova teorija nije nepromjenjiva i treba je prilagođavati kako se otkrivaju nove činjenice.

4. Za rad na predmetu oformiti tim koji uključuje tužioca, istražioce i stručnjake u oblasti finansija. U ovom timu po potrebi trebaju biti i službenici koji su specijalizovani u određenim oblastima.
5. Plan istrage u predmetu treba izraditi tim.
6. Pažljivo sačiniti nacrt naredbe o provođenju istrage kako bi omogućio otkrivanje postojećih dokaza koji ukazuju na izvršenje dodatnih krivičnih djela, te voditi računa da ne prekorači oblasti naznačene osnovama sumnje.
7. Očuvati povjerljivost istrage do osiguranja dokaza.
8. Pažljivo izraditi nacrt naredbe o provođenju istrage tako da sadrži sve zakonom propisane elemente.
9. Mijenjati naredbu o provođenju istrage kada se pokaže da je potrebno usmjeriti istragu u drugom pravcu.
10. Započeti finansijsku istragu što je ranije moguće s ciljem da spriječi nestanak ili skrivanje imovine.
11. Pokrenuti postupak za privremeno oduzimanje imovine što je prije moguće na osnovu otkrivenih dokaza.
12. Izvršiti privremeno oduzimanje i osigurati sve digitalne uređaje koji mogu sadržati dokaze relevantne za istragu.
13. Razmotriti mogućnost da saučesnicima ponudi imunitet ili olakšice prema sporazumu o priznanju krivice u zamjenu za svjedočenje ili saradnju.
14. Pažljivo pripremiti optužnicu tako da obuhvati svako obilježje krivičnih djela kojima se terete optuženi u vezi sa konkretnim dokazima koji potkrepljuju svako obilježje relevantnog krivičnog djela.
15. Uvijek osigurati da nacrt optužnica na ovim predmetima prije dostavljanja sudu pregledaju iskusniji tužioci iz istog tužilaštva.
16. Ukoliko je primjereno i moguće, nacrt optužnice treba pregledati savjetnik ekonomsko-finansijske struke.
17. Pripremiti dokaze za glavni pretres u skladu sa strategijom tako da ih izvodi logičnim redosljedom koji prati priču o učinjenju krivičnog djela i pomaže dokazivanju svakog obilježja krivičnih djela.
18. Pripremiti svjedoke tako da znaju šta mogu očekivati na glavnom pretresu.
19. Pripremiti grafikone, tabele i planove kako bi objasnio složene finansijske transakcije ili poslovanje.
20. Na glavnom pretresu izvesti dokaze logičnim redosljedom objašnjavajući svrhu svakog predloženog dokaza.
21. U završnoj riječi iznijeti kratak pregled dokaza za sud na logičan način pokazujući da je krivično djelo dokazano konkretnim dokazima (kao da piše presudu).

22. U predmetima koji uključuju dokazivanje umišljaja, u završnoj riječi naglasiti kako posredni dokazi o radnjama optuženog jasno ukazuju da je optuženi *imao umišljaj* ostvariti rezultat koji predstavlja krivično djelo.

Tužilac ne treba:

1. Upozoriti prije obezbjeđenja materijalnih dokaza lice koje je predmet istrage o postojanju istrage, jer bi se time ugrozilo i otežalo prikupljanje materijalnih dokaza te omogućilo osumnjičenom da ukloni potencijalne dokaze odnosno nezakonito pribavljena sredstva.
2. Pretpostaviti da posjeduje određeno stručno znanje o finansijskim transakcijama, evidencijama, praksama i običajima. Treba tražiti savjet.
3. Pripremiti nepotpunu naredbu o provođenju istrage, koja će kasnije pružiti osnov za isključivanje dokaza u fazi glavnog pretresa.
4. Podići optužnicu prije okončanja temeljite istrage i prikupljanja dokaza iz kojih jasno proizilazi osuđujuća presuda za krivična djela koja se optuženom stavljaju na teret.
5. Smatrati da je teorija slučaja nepromjenjiva; ona se može mijenjati u skladu s dokazima.
6. Izvoditi dokaze na nekoherentan način. Obrazloženje za svaki dokaz treba biti jasno naznačeno.
7. Propustiti da izmijeni naredbu o provođenju istrage ili optužnicu, ukoliko naknadno pronade dokaze koji ukazuju na potrebu takve promjene.
8. Pripremiti optužnicu jednostavnim nabrojanjem svih pronađenih dokaza, bez preciziranja koji dokaz potkrepljuje koji navod optužnice.
9. Pripremiti optužnicu koja ne uključuje sva obilježja svakog krivičnog djela koja se stavljaju na teret optuženom, kao i koji dokaz se predlaže u prilog svakom obilježju.
10. Saslušavati svjedoke na glavnom pretresu ne znajući šta će tačno svaki svjedok reći u iskazu.
11. Izvoditi dokaze na glavnom pretresu, bez razvijenog plana izvođenja dokaza i na način koji onemogućava da se objasni značaj konkretnih izvedenih dokaza.
12. Očekivati da sudsko vijeće nezavisno analizira mnoštvo dokaza, tražeći dokaz kojim se dokazuje obilježje krivičnog djela.

1.6. ULOGA SUDIJE ZA PRETHODNI POSTUPAK U PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM

Sudija za prethodni postupak ima važnu ulogu u istrazi krivičnih djela sa finansijskim elementom i korupcije.

U ovim predmetima, sudija za prethodni postupak na prijedlog tužioca preduzima sljedeće istražne radnje:

- naredbu o posebnim istražnim radnjama
- naredbu bankama ili drugim pravnim licima
- naredbu za pretresanje stana, prostorija i osoba radi pronalaženja finansijske evidencije i dokaza

- privremene mjere i mjere osiguranja za očuvanje imovine koja se kasnije može trajno oduzeti na osnovu toga što je pribavljena krivičnim djelom
- privremeno oduzimanje pošte i telegrama kao i drugih pošiljki
- privremeno oduzimanje imovine i imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnog djela
- naredbu pravnom ili fizičkom licu da privremeno obustavi finansijske transakcije za koje se sumnja da predstavljaju krivično djelo ili su namijenjene za prikrivanje krivičnog djela, odnosno prikrivanje dobiti ostvarene krivičnim djelom (vidi *Aneks G*)
- naredbu o privremenom oduzimanju i deponovanju na poseban račun finansijskih sredstava koja su namijenjena za transakciju i gotovine u domaćoj ili stranoj valuti, te da se tu zadrži do kraja postupka ili dok se ne steknu uslovi za njihovo vraćanje.

Sudija za prethodni postupak treba biti svjestan koliko često lica koja su umiješana u krivična djela sa finansijskim elementom koriste manipulacije, kako bi sakrila finansijska sredstva ili drugu imovinu prenoseći ih na rođake, prijatelje ili poslovne subjekte.

1.6.1. FUNKCIJA SUDIJE ZA PRETHODNI POSTUPAK U PRIVREMENOM ODUZIMANJU IMOVINE

U krivičnom postupku, imovinska korist pribavljena krivičnim djelom utvrđuje se u krivičnom postupku po službenoj dužnosti.

Sudija za prethodni postupak, po službenoj dužnosti, određuje privremene mjere osiguranja u skladu sa propisima iz izvršnog postupka.

Sudija za prethodni postupak određuje privremene mjere oduzimanja u skladu sa propisima koji važe u parničnom i izvršnom postupku.

Prema zakonima o krivičnom postupku, ovaj sudija može u bilo koje vrijeme u toku postupka, na prijedlog tužioca, donijeti:

- privremenu mjeru oduzimanja imovine
- mjeru zapljene ili drugu neophodnu privremenu mjeru, kako bi se spriječilo korištenje, otuđenje ili raspolaganje tom imovinom.

Sudija za prethodni postupak odlučuje i o privremenim mjerama oduzimanja imovine koje je preduzelo ovlašteno službeno lice u hitnim slučajevima kada postoji opasnost od odlaganja.

Ukoliko sudija uskrati odobrenje za radnje ovlaštenog službenog lica, privremene mjere će se obustaviti, a oduzeti predmeti i imovina će biti odmah vraćeni licu od kojeg su oduzeti.

U FBiH i RS-u su usvojeni posebni zakoni o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom koji propisuju privremene mjere u svrhu osiguranja imovinske koristi koja je pribavljena izvršenjem krivičnog djela.

U FBiH se mjere osiguranja mogu primijeniti za krivična djela za koja je predviđena kazna zatvora u trajanju od 3 godine ili teža kazna.

U RS-u se ove mjere privremenog oduzimanja mogu primijeniti za sva krivična djela u kojima je iznos stečene imovine izvršenjem krivičnog djela veći od 50.000,00 KM, kao i za 20 krivičnih djela nabrojanih u zakonu u kojima je imovina stečena izvršenjem krivičnog djela bez obzira na vrijednost imovinske koristi.

Prema posebnom zakonu u FBiH, sudija za prethodni postupak može rješenjem odrediti mjeru osiguranja na prijedlog tužioca za donošenje određene privremene mjere, kojom bi se najefikasnije postigla svrha osiguranja imovinske koristi.

Privremena mjera se može ukinuti ili zamijeniti drugom mjerom, ako sud na prijedlog protivnika osiguranja utvrdi:

- da ona nije potrebna
- da se osiguranje može postići drugom privremenom mjerom
- ako protivnik osiguranja ili treće lice položi jemstvo.

Jemstvo se uvijek daje u gotovom novcu, a izuzetno u stvarima ili pravima koja se mogu unovčiti u kratkom roku.

Privremena mjera osiguranja može trajati najduže dvije godine.

Posebni zakon u RS-u propisuje da sudija za prethodni postupak može donijeti rješenje o privremenom oduzimanju imovine na prijedlog tužioca, ukoliko postoji opasnost da će kasnije trajno oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnog djela biti otežano ili onemogućeno.

Ukoliko postoji opasnost da će vlasnik raspolagati imovinom stečenom izvršenjem krivičnog djela, prije nego što sud odluči o zahtjevu tužioca, tužilac može podnijeti zahtjev za određivanje privremene mjere u skladu sa Zakonom o parničnom postupku. Ročište za odlučivanje po ovom zahtjevu održava se u roku od 5 dana.

Privremeno oduzimanje imovine traje najduže do isteka roka predviđenog za okončanje postupka po zahtjevu za trajno oduzimanje imovine.

Sudija za prethodni postupak:

- a. ima važnu ulogu u zakonitom provođenju istrage u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom
- b. treba biti spreman da u ranoj fazi krivične istrage reaguje na zahtjeve tužioca, uključujući one podnijete s ciljem da se osigura da sredstva neće biti sakrivena ili otuđena
- c. mora uvažavati potrebu za održavanjem povjerljivosti istrage tokom primjene posebnih istražnih radnji u ovim predmetima.

→ *Za više detalja o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim djelom vidi Aneks F u Aneksima i korisnim dodacima Vodiča i Priručnika.*

PRIMJERI IZ SUDSKE PRAKSE U VEZI SA POSEBNIM ISTRAŽNIM RADNJAMA

U sljedećem primjeru, Ustavni sud BiH je utvrdio da nije potrebno dostavljati same naredbe o provođenju posebnih istražnih radnji, nego je dovoljno da je osumnjičeni bio upoznat sa sadržajem naredbi:

Ustavni sud BiH je u odluci broj AP 591/11 od 7. 4. 2011. godine odbio žalbene navode apelanata da su povrijeđena njihova prava, jer im tokom istražne faze i razmatranja prijedloga za određivanje i produženje pritvora nisu dostavljene naredbe o provođenju posebnih istražnih radnji, tako da im nije omogućeno da na valjan i zakonit način osporavaju zakonitost lišavanja slobode i određivanje pritvora.

Iz obrazloženja osporenih odluka proizilazi da su apelanti i njihovi branioci, suprotno apelacionim navodima, bili upoznati, u mjeri neophodnoj za osporavanje odluke o produženju pritvora, sa sadržajem dokaza na kojima je ta odluka zasnovana, budući da iz stanja spisa proizilazi da su apelanti osporavali sadržaj dokaza, te se njihove žalbe smatraju neosnovanim.

Osim toga, u pogledu navoda apelanata da imaju saznanja o nedostacima vezanim za provođenje posebnih istražnih radnji, zbog čega traže da im se dostave naredbe suda, Ustavni sud smatra da sami po sebi to nisu argumenti koji bi ukazivali na to da su povrijeđena prava. Naime, pitanja koja se odnose na zakonitost dokaza su pitanja koja će biti predmet ocjene sudova u odluci prilikom rješavanja eventualnih prigovora na optužnicu i odluke o meritumu stvari, dakle prilikom utvrđivanja eventualne krivične optužbe protiv apelanata, kako je i obrazloženo u osporenim odlukama.

Zakonito je korištenje u krivičnom postupku samo onih rezultata posebnih istražnih radnji koji ukazuju na učinjenje krivičnog djela. U postupku je dozvoljeno da ovlašteno službeno lice u svojstvu stručnog svjedoka prezentuje rezultate posebnih istražnih radnji:

Sud BiH je u presudi broj S1 2 K 012856 14 Kž od 26. 11. 2014. godine, koja se odnosi na krivično djelo *organizovanje grupe ljudi ili udruženja za krijumčarenje i rasturanje neocarinjene robe* i krivičnog djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja*, razmatrao žalbu u kojoj je odbrana osporavala i zakonitost dokaza pribavljenih provođenjem posebnih istražnih radnji nadzora i tehničkog snimanja telekomunikacija. Branilac je istakao prigovor da su presretnuti telefonski razgovori u sudski spis uvršteni selektivno, kao i da vještačenje predstavlja nezakonit dokaz, s obzirom da je navedeno lice inspektor za analizu i obradu podataka, odnosno da je dio tužilačkog tima, shodno čemu nije mogao biti određen za vještaka u ovom predmetu, pogotovo jer se ne nalazi na listi stalnih sudskih vještaka. Apelaciono vijeće nalazi da iz pobijane presude proizilazi sasvim jasno pojašnjenje iz kojih razloga su telefonski razgovori selektivno uvršteni u sudski spis, u kom pravcu je vještak objasnio da je izdvojio samo one telefonske razgovore koji se odnose na inkriminisane radnje opisane u optužnici, što je sasvim razumljivo, s obzirom da razgovori koji se ne tiču predmeta optužbe nisu relevantni, te bi njihova prezentacija u konkretnom slučaju bila suvišna. Kada je u pitanju prigovor u vezi sa statusom stručnjaka koji je na glavnom pretresu u svojstvu vještaka prezentovao rezultate provedenih posebnih istražnih radnji, Apelaciono vijeće konstatuje da isti i nije sačinio standardizovani nalaz i mišljenje, u zakonom predviđenoj formi, kakav u praksi inače sačinjavaju vještaci, shodno čemu nije bilo osnova ovo lice smatrati vještakom u procesnopravnom smislu, već bi, s obzirom da je riječ o službenom licu – inspektoru za obradu i analizu podataka pri Agenciji za istrage i zaštitu, precizniji naziv bio *stručno lice, odnosno svjedok stručnjak*. Međutim, bez obzira na to, preduzete radnje od strane stručnog lica nisu uticale na pravilno i zakonito donošenje presude, jer isti u konkretnom slučaju nije donosio nikakve pravne, niti druge zaključke, već je samo u stručnotehničkom smislu vršio prezentaciju rezultata provedenih posebnih istražnih radnji, odnosno, pomogao sudu i strankama u boljem razumijevanju tog djela dokazne građe.

Apelaciono vijeće nije uočilo elemente koji bi doveli u sumnju objektivnost stručnog lica, niti je odbrana u tom pogledu istakla konkretne činjenice i razloge kojim bi potkrijepila navedenu tvrdnju, te je i ovaj prigovor smatran samo paušalno istaknutim.

Zakonite su posebne istražne radnje protiv trećeg lica koje nije obuhvaćeno prvobitnom naredbom o provođenju posebnih istražnih radnji, ako je neposredno nakon otkrivanja tog lica upućen prijedlog i izdata naredba koja se odnosila na *slučajno* otkriveno lice:

Okružni sud je donio presudu broj 018-0-Kž-07-000 102 od 30. 10. 2007. godine, koju je potvrdio Vrhovni sud RS, presudom u pogledu *slučajno* otkrivenih dokaza primjenom posebnih istražnih radnji. Posebne istražne mjere donesene su u pogledu jednog osumnjičenog lica, a primjenom tih mjera je otkriveno da je jedno drugo lice učestvovalo u izvršenju drugog krivičnog djela. Sudovi su utvrdili da je taj *slučajno* pribavljeni dokaz prihvatljiv i da se može koristiti u postupku protiv drugog lica. Nakon toga je tužilaštvo dostavilo prijedlog sudiji za prethodni postupak za izdavanje

naredbe o preduzimanju posebnih istražnih radnji u pogledu slučajno otkrivenog osumnjičenog lica, a sud je izdao traženu naredbu. Stoga je pribavljeni dokaz bio zakonit.

Okružni sud u Banjoj Luci je u presudi broj 11 o K 006949 12 K 2 od 18. 7. 2013. godine, koja se odnosi na krivično djelo *pranje novca*, odlučivao po žalbi odbrane optuženog u kojoj navodi da presretnuti telefonski razgovori u kojima je učestvovao optuženi, a koji su pribavljeni u drugoj zemlji prije otvaranja predmeta u zemlji gdje se nalazi optuženi, ne mogu koristiti za krivično gonjenje optuženog u zemlji gdje se nalazi optuženi. Sud je odbio ovaj žalbeni navod, zaključivši da se dokazi mogu koristiti s obzirom da su pribavljeni putem međunarodne pravne pomoći. Sud je konstatovao da je sud u drugoj zemlji određivao i produžavao posebnu istražnu radnju, nadzor i snimanje telefonskih razgovora prema osumnjičenom na osnovu važećih zakona u toj zemlji i zabilježeni razgovori su neposredno preslušani tokom trajanja glavnog pretresa. Optuženi nije osporio zakonitost pribavljanja ovog dokaza od strane nadležnog organa druge zemlje, niti je osporio da je glas zabilježen u snimljenim razgovorima njegov glas.

Imunitet predstavnika u zakonodavnim tijelima isključivo se odnosi na mandat u ovim tijelima i ne predstavlja imunitet od krivičnog gonjenja i dokaznih radnji. Zakonite su posebne istražne radnje u odnosu na osumnjičenog poslanika:

Apelacioni sud BD je u presudi broj 96 o K 047692 13 Kž 2 od 29. 4. 2013. godine, koja se odnosi na podstrekavanja na krivična djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja, nesavjestan rad u službi i primanje dara i drugih oblika koristi*, razmatrao zakonitost naredbe suda o posebnim istražnim radnjama u odnosu na osumnjičenog koji je bio poslanik u Skupštini BD. Podnosilac zahtjeva je u žalbi između ostalog naveo da Zakon o poslanicima BD isključuje mogućnost prisluškivanja telefonskih razgovora poslanika bez prethodne saglasnosti Skupštine BD. Sud je odbio žalbeni navod osumnjičenog navodeći da se imunitet poslanika vezuje isključivo za njegov mandat i ograničava se na nemogućnost krivičnog gonjenja, uključujući i poduzimanje dokaznih radnji, ali samo u slučaju da im se na teret stavljaju osnovi sumnje o učinjenju krivičnih djela, koja se vezuju uz vršenje njihove dužnosti kao poslanika u Skupštini. U konkretnom slučaju, djela koja se stavljaju na teret podnosiocu zahtjeva se nisu mogla dovesti u vezu s njegovim mandatom u Skupštini, tako da su se prema njemu mogle primjenjivati sve radnje dokazivanja propisane ZKP BD BiH, uključujući i posebne istražne radnje, bez obzira što je poslanik.

Naredba za provođenje posebnih istražnih radnji mora sadržavati dovoljno podataka o konkretnim činjenicama i okolnostima, iz kojih proizilazi osnov sumnje da je učinjeno krivično djelo:

Apelaciono odjeljenje Suda BiH je u rješenju broj S1 2 K 002641 14 Kž 4 od 6. 2. 2015. godine razmatralo šta mora sadržavati naredba suda o provođenju posebnih istražnih radnji. Vijeće je navelo da naredbe nisu sadržavale dovoljno konkretnih detalja na osnovu konkretnih činjenica u predmetu i posebnih okolnosti, koje ukazuju da postoji

osnov sumnje da su kaznena djela učinjena, što bi opravdalo izdavanje takvih naredbi. Naredbe su donesene protivno odredbama ZKP-a BiH, koji propisuje da će naredba sadržavati između ostalog osnove sumnje da je osoba sama ili s drugim osobama učestvovala ili učestvuje u učinjenju krivičnog djela iz člana 117. ZKP-a BiH. Naredbe, osim imenovanog djela za koji se osoba sumnjiči, ne sadrže dodatno obrazloženje iz čega takvi osnovi sumnje proizilaze. Prvostepeno vijeće je naknadno imalo intenciju osnažiti takve naredbe na način da je samo izvršilo uvid u dokaze temeljem kojih su naredbe i izdate. Takav postupak ZKP BiH ne poznaje, a utemeljenje svog stava nalazi i u nedavnoj praksi ESLJP u predmetu Dragojević protiv Hrvatske (br. 68955/11, Odluka od 15. 1. 2015. godine), gdje je sud utvrdio povredu ljudskih prava, zbog toga što prilikom izdavanja naredbe o provođenju posebnih istražnih radnji nije prezentovan nijedan konkretan dokaz, na osnovu konkretnih činjenica u predmetu i posebnih okolnosti, koje ukazuju da postoji osnov sumnje da su učinjena krivična djela, a što bi opravdavalo izdavanje takvih naredbi.

Svrha provođenja posebne istražne radnje nadzora i tehničkog snimanja telekomunikacija nije prikupljanje podataka o trenutnom mjestu boravka osumnjičenog i takva naredba je nezakonita:

Sud BiH je u rješenju broj X-KRN-07/365 od 6. 3. 2012. godine utvrdio da se ne mogu donositi naredbe o preduzimanju posebne istražne radnje na osnovu kojih bi bio realizovan nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, a čija je svrha prikupljanje podataka o trenutnom mjestu boravka osumnjičenog. Iz prijedloga Tužilaštva BiH jasno proizilazi da se posebna istražna radnja nadzora i tehničkog snimanja telekomunikacija traži isključivo radi lociranja osumnjičenog. Ukoliko bi sud donio naredbu o preduzimanju posebne istražne radnje na osnovu koje bi bio realizovan nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, a čija svrha nije pribavljanje dokaza u krivičnom postupku, nego isključivo prikupljanje podataka o trenutnom mjestu boravka osumnjičenog za kojim je, u međuvremenu, izdata međunarodna potjernica, takva naredba bi bila donesena pogrešnom primjenom zakona i uz narušavanje zakonom, ustavom i konvencijama zagarantovanih prava osumnjičenog.

Posebna istražna radnja simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine je jednokratni akt i zahtjev za izdavanje takve naredbe mora sadržavati osnovane razloge za primjenu te radnje:

Sud BiH je u rješenju broj S1 2 K 007666 11 Kv od 17. 11. 2011. godine, utvrdio da se simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine određuje kao jednokratni akt, protiv osobe za koju postoje osnovi sumnje da je sama ili s drugim osobama učestvovala ili učestvuje u učinjenju krivičnog djela iz člana 117. ZKP BiH. Sud dalje navodi da je po svojoj prirodi jednokratna radnja odnosno akt koji se preduzima i ostvaruje u vremenski određenom ili odredivom intervalu. Primjećuje se zakonska intencija kako se prema istoj osobi ta posebna radnja u pravilu treba okončati preduzimanjem te jedne radnje, a da zahtjev za svaku narednu radnju kontrolisanog simuliranog otkupa i davanja potkupnine protiv iste osobe mora sadržavati razloge koji opravdavaju njenu upotrebu, odnosno da se svaka nova radnja treba odobravati izuzetno po ispunjavanju razloga koji opravdavaju njenu upotrebu, odnosno ako se

na drugi način ne mogu pribaviti dokazi ili bi njihovo pribavljanje bilo povezano s nesrazmjernim teškoćama.

1.7. ULOGA SUDIJE ZA PRETHODNO SASLUŠANJE U PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM

Postupanje sudije za prethodno saslušanje je izuzetno značajno u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom.

Redovno u ovim složenim predmetima krivični postupak traje duži vremenski period, dok provođenje istrage i optuženje iziskuju značajna finansijska sredstva. Izvođenje dokaza veoma često obuhvata analizu obimne dokumentacije, složena dokazna sredstva i svjedoke. Nije neuobičajeno da broj dokumenata uključenih u dokazni materijal dostigne i nekoliko hiljada.

Najvažnija uloga sudije za prethodno saslušanje je razmatranje optužnice koja je dostavljena na potvrđivanje.

U ovom postupku, sudija je obavezan da:

- izdvoji vrijeme neophodno da pažljivo i kritički prouči optužnicu i predložene dokaze
- utvrdi da optužnica sadrži sve elemente propisane zakonom
- pregleda dokaze radi provjere njihove relevantnosti
- utvrdi da postoje dokazi za svako obilježje krivičnih djela iz optužnice
- uvjeri se da iz predloženih dokaza proizilazi osnovana sumnja u pogledu svakog krivičnog djela koje se optuženom stavlja na teret.

Ukoliko sudija nije uvjeren da postoje relevantni dokazi da je ispunjeno svako obilježje svakog krivičnog djela, ne treba potvrditi optužnicu, ili njen dio, i treba je vratiti tužiocu.

Potvrđivanje optužnice koja sadrži suštinske nedostatke predstavlja neprihvatljivo rasipanje pravosudnih resursa. Nakon glavnog pretresa ti propusti postaju očigledni, a značajna sredstva i vrijeme su nepovratno izgubljeni.

Nakon potvrđivanja optužnice, sudija za prethodno saslušanje odlučuje o prihvatanju ili odbijanju sporazuma o priznanju krivice između tužioca i optuženog. Posebnu pažnju treba posvetiti slučajevima u kojima je sporazum zaključen sa saučesnikom, čija saradnja i svjedočenje mogu biti od presudne važnosti za dokazivanje krivice glavnog učinioca u krivičnim djelima korupcije i sa finansijskim elementom.

U sljedećim primjerima iz sudske prakse dati su prikazi predmeta u kojima su donesene oslobađajuće presude zbog nedostataka u činjeničnim opisima iz optužnice, pogrešno navedenih blanketnih propisa, te nepotpunih elemenata krivičnog djela:

Vrhovni sud FBiH je u presudi broj 06 0 K 004496 16 Kž 2 od 8. 6. 2016. godine, koja se odnosi na krivično djelo *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* odbio žalbu tužioca na prvostepenu presudu kojom je optuženi oslobođen krivice. Sud je u obrazloženju naveo da, iako je u uvodnom dijelu činjeničnog opisa djela u optužnici kao radnja učinjenja navedeno iskorištavanje službenog položaja, u činjeničnom opisu djela nisu navedene činjenice i okolnosti iz kojih proizilazi to zakonsko obilježje krivičnog djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja*. Činjenični opis djela u optužnici ne sadrži naznaku propisa iz kojih proizilazi postojanje obaveze optuženog T.A., kao direktora preduzeća, da pribavi saglasnost organa upravljanja za zaključivanje ugovora o poslovnoj saradnji. Činjenični opis djela u optužnici ne sadrži činjenice i okolnosti iz kojih proizilazi da je optuženi T.A. prilikom zaključivanja ugovora prekoračio svoja ovlaštenja.

Vrhovni sud FBiH je u predmetu broj 01 0 K 003630 12 Kž, koji se odnosi na krivična djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* i *zaključivanje štetnog ugovora*, odbio žalbu tužioca na prvostepenu presudu kojom je optuženi oslobođen krivice (presuda Kantonalnog suda u Bihaću br. 01 0 K 003630 10 K od 26. 6. 2012. godine). U obrazloženju prvostepene presude se između ostalog navodi da je optužnica sadržavala navod da su optuženi postupali u suprotnosti sa Zakonom o unutrašnjem platnom prometu. Zakon o unutrašnjem platnom prometu nije važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela koje im se optužnicom stavlja na teret, te nije mogao biti osnov za krivično djelo. U opisu činjenica optužnice se navodi da je optuženi prekršio određene odredbe Statuta preduzeća, međutim, sud zaključuje da čak i da jeste, takvo ponašanje ne bi predstavljalo krivično djelo.

Sud BiH je u predmetu broj. S1 2 K 013900 13 K, koji se odnosi na krivična djela *poreska utaja* i *krivotvorenje ili uništavanje poslovnih i trgovačkih knjiga i isprava*, optuženog oslobodio optužbe. Sud je u obrazloženju, između ostalog, naveo da se u osnovi optuženi pogrešno teretio da je postupao u suprotnosti sa zakonom jer je taj zakon važio u "starom sistemu oporezivanja", a u periodu za koji se tereti optuženi u primjeni je bio drugi zakon. Drugostepeni sud je odbacio žalbu tužioca na prvostepenu presudu (presuda broj S1 2 K 013900 14 Kž od 22. 9. 2014. godine).

Sud BiH je u predmetu broj S12 K 003434 08 K, koji se odnosi na krivično djelo *zloupotreba položaja ili ovlaštenja*, optužene oslobodio optužbi po više tačaka optužnice. Sud je u obrazloženju, između ostalog, smatrao da u optužnici nisu tačno opisana službena ovlaštenja optuženog, norme i zakoni kojima su uređena ta ovlaštenja, i nisu navedene odredbe niti zakoni u suprotnosti sa kojima je optuženi postupao. U pogledu druge tačke optužnice, sud je u obrazloženju naveo da je činjenični opis postavljen tako da nije precizirano da li je optuženi iskoristio svoj položaj ili prekoračio granice svog službenog ovlaštenja, te nije navedeno šta predstavlja prekoračenje službenog ovlaštenja. U vezi sa drugom tačkom optužnice, sud je u obrazloženju naveo da u opisu činjenica nije precizirano kojim je propisom bila propisana zabrana otuđenja i prodaje vozila i nije spomenuto na koja se tačno vozila to odnosilo, te da tužilac nije predložio nijedan dokaz u ovom smislu. U pogledu jedne druge tačke optužnice, sud

je u obrazloženju naveo da se optuženom stavlja na teret da je učinio krivično djelo istovremeno kao premijer i zamjenik premijera vlade.

Sud je naveo da je nemoguće da bilo ko obavlja obje ove funkcije istovremeno, te da je tužilac trebao zasebno opisati koje radnje je optuženi preduzeo u svojstvu premijera, a koje u svojstvu zamjenika premijera, budući da se ovlasti ove dvije funkcije razlikuju. U pogledu jedne druge tačke optužnice, sud je u obrazloženju naveo da činjenični opis ne sadrži vrijeme u kojem je optuženi učinio krivičnopravne radnje, kao jedno od bitnih elemenata krivičnog djela. Sud je takođe naglasio da se optuženi terete da su krivično djelo učinili kao saizvršioc, što podrazumijeva prethodno planiranje i dogovor. Sud naglašava da saizvršilaštvo podrazumijeva dogovoreno, isplanirano učinjenje krivičnog djela, što podrazumijeva postojanje zajedničkog plana za izvršenje djela, na bazi međusobne podjele uloga, sa naglaskom na koordinaciji saizvršilaca i zajedničkoj odluci o učinjenju djela. U optužnici, međutim, osim pukog navođenja da su optuženi postupali zajedno ili doprinijeli na odlučujući način, nema naznaka u čemu se to zajedničko djelovanje ogleda, nema naznaka o postojanju dogovora – direktnog ili indirektnog, odnosno preciziranja u čemu se taj navodni odlučujući doprinos ogleda. Sud takođe smatra da se ovo krivično djelo može izvršiti samo sa umišljajem, međutim, tužilac nije dostavio dokaze u tom smislu. U drugostepenoj presudi je sud odbio žalbu tužioca na prvostepenu presudu, ali je po jednoj tački ponovo proveo glavni pretres i pravosnažno oslobodio optužene od optužbi i po toj tački optužnice.

Kantonalni sud u Sarajevu u predmetu broj 09 o K 014393 12 K, koji se odnosi na produženo krivično djelo *pronevjera u službi*, optuženu je oslobodio optužbe. Sud u obrazloženju navodi da je tužilac propustio čak i u optužnici naznačiti kada je tačno optužena preduzela pojedine krivičnopravne radnje prisvajanja novca, kao i da tužilac nije dokazao tačne iznose novca koje je optužena navodno prisvojila. Drugostepeni sud je odbio žalbu koju je tužilac izjavio protiv prvostepene presude dodavši da opis činjenica u optužnici i opisane krivičnopravne radnje optužene u optužnici ne predstavljaju radnje krivičnog djela (presuda Vrhovnog suda FBiH broj 09 o K 014393 13 Kž od 14. 1. 2014. godine).

Vrhovni sud FBiH je u predmetu br. 09 o K 001552 12 Kž, koji se odnosi na krivična djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* i *nesavjestan rad u službi*, odbio žalbu tužioca i potvrdio prvostepenu oslobađajuću presudu Kantonalnog suda u Sarajevu. Vrhovni sud je u obrazloženju naveo da opis činjenica u optužnici ne sadrži jasno određenje u čemu se sastoje radnje izvršenja ovog krivičnog djela, da li je optuženi iskoristio službeni položaj ili ovlaštenja, ili prekoračio službena ovlaštenja, odnosno propustio izvršiti službeno vršenje dužnosti. Tužilac nije ni spomenuo činjenice i okolnosti u pogledu umišljaja optuženog, iako je umišljaj neophodan element ovog krivičnog djela. U pogledu jedne druge tačke optužnice, sud je naveo da iz opisa činjenica u optužnici nije jasno koje radnje se odnose na koje od dva krivična djela kojima se tereti optuženi.

Vrhovni sud FBiH je u predmetu broj 09 o K 004723 14 Kž 2, koji se odnosi na krivična djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* i *pronevjera u službi*, odbio žalbu tužioca i

potvrdio prvostepenu presudu (presuda Vrhovnog suda FBiH broj 08 o K 000148 09 Kž od 24. 2. 2011. godine) u dijelu u kojem se optuženi oslobađaju optužbi. Vrhovni sud je u obrazloženju naveo da činjenični opisi radnji izvršenja nemaju elemente protivpravnosti, te stoga ne predstavljaju krivično djelo. U činjeničnom opisu nije sadržano koja blanketna norma je povrijeđena i u čemu se isto sastoji. Činjenični opis navedenih radnji izvršenja optuženih je nejasan i neodređen, u smislu da li su iskoristili svoje službene položaje, tako što su prekoračili granice svojih službenih ovlasti i nisu obavljali svoje službene dužnosti.

Kantonalni sud u Širokom Brijegu je u predmetu broj 08 o K 000148 09 K, koji se odnosi na krivično djelo *zloupotreba položaja ili ovlaštenja*, optužene oslobodio optužbi. Sud je u obrazloženju naveo da činjenični supstrat ne sadrži niti definiše sve neophodne elemente krivičnog djela u tačkama 1. i 3. optužnice, a da optužba nije dokazala navode iz tačke 2. optužnice. Vrhovni sud FBiH je odbio žalbu tužioca na prvostepenu presudu (presuda Vrhovnog suda FBiH broj 08 o K 000148 09 Kž od 24. 2. 2011. godine

Sud BiH je u presudi broj Kpž-44/05 od 21. 4. 2010. godine, koja se odnosi na krivično djelo *porezna utaja* i druga krivična djela, oslobodio optužbe jednog od optuženih da je učinio jedno krivično djelo, jer je tužiteljica u optužnici propustila navesti blanketnu normu koju je optuženi prekršio. Sud je u obrazloženju naveo da, s obzirom da blanketna norma predstavlja bitno obilježje krivičnog djela, u konkretnom slučaju jedan od bitnih elemenata krivičnog djela nedostaje, pa se stoga ne može govoriti ni o krivičnoj odgovornosti optuženog za navedene radnje. Shodno tome, sud je donio presudu kojom se optuženi oslobađa optužbe za navedeno krivično djelo.

Kako ovi predmeti pokazuju, pažljiv pregled optužnice i predloženih dokaza bi ukazao da se u ovim predmetima ne može provesti uspješno optuženje i da je ovakve optužnice trebalo odbiti.

Sudija za prethodno saslušanje je obavezan:

- a. osigurati efikasnost i ekonomičnost postupka odbijanjem da potvrdi optužnice koje sadrže formalne nedostatke ili su nepotpune
- b. utvrditi da su u optužnici ispravno naznačena krivična djela
- c. utvrditi da optužnica sadrži dokaze za sva obilježja krivičnih djela koja se navode u optužnici
- d. osigura da o činjenicama navedenim u optužnici već nije odlučeno u prekršajnom postupku
- e. da optužnicu vrati tužiocu bez potvrđivanja ukoliko sadrži formalne nedostatke
- f. pažljivo prouči sporazume o priznanju krivice koje je predložio tužilac u zamjenu za saradnju saučesnika, te da ih prihvati ukoliko su opravdani s obzirom na okolnosti u datom predmetu.

1.8. IZRICANJE PRESUDE U PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM

Sudije koje vode glavni pretres u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom trebaju biti upoznati sa specifičnim pitanjima koja se pojavljuju u ovoj vrsti predmeta, kao što su:

1. ocjena nalaza i mišljenja i iskaza vještaka finansijske struke
2. ocjena pouzdanosti i vjerodostojnosti svjedoka
3. ocjena materijalnih dokaza.

Posebno je važno pažljivo pristupiti procjeni nalaza i mišljenja vještaka finansijske struke kao i iskaza samog vještaka na glavnom pretresu.

Sudija može uzeti u obzir sljedeće okolnosti prilikom procjene iskaza, nalaza i mišljenja vještaka:

- a. Da li je vještak u dovoljnoj mjeri stručno osposobljen, da li ima dovoljno iskustva da formira relevantno mišljenje.
- b. Kakvo stručno znanje posjeduje vještak. Obrazovanje. Iskustvo.
- c. Da li su vještaku dostavljeni svi relevantni dokazi. Ukoliko to nije slučaj, da li su dokazi koji mu nisu dostavljeni važni za formiranje pravilnog mišljenja.
- d. Da li su mišljenja i nalazi vještaka u suprotnosti sa drugim dokazima u ovom predmetu.
- e. Da li su činjenice na kojima se zasniva mišljenje dokazane prihvaćenim dokazima.
- f. Da li je neko drugo mišljenje bolje potkrijepljeno ili bolje odgovara činjenicama koje se smatraju utvrđenim.
- g. Da li je vještak za davanje iskaza dobio nešto vrijedno, osim naknade koju daje sud.

U pogledu ocjene iskaza svjedoka sudija treba procijeniti:

- Da li je iskaz svjedoka u skladu sa drugim iskazima ili je u suprotnosti sa drugim iskazima ili dokazima u predmetu?
- Da li podaci o situaciji, osposobljenosti, obrazovanju ili iskustvu govore u prilog vjerodostojnosti iskaza svjedoka?
- Da li je svjedok na ovom glavnom pretresu davao iskaze koji su međusobno suprotni, odnosno, da li je svjedok ranije davao iskaze koji su protivrječni iskazu datom na glavnom pretresu?

Ako sudija utvrdi da je svjedok dao neistinit iskaz u pogledu neke materijalne činjenice, može zanemariti iskaz u cijelosti ili u dijelu iskaza koji smatra neistinitim, a prihvatiti dio koji smatra istinitim i tačnim.

Sudija, u pogledu ocjene materijalnih dokaza, treba utvrditi:

- a. Da li je adekvatno provjerena vjerodostojnost dokumenata?
- b. Ko je sačinio dokumente ili dokazna sredstva?
- c. Kada su sačinjeni dokumenti ili dokazna sredstva?
- d. Jesu li dokumenti ili dokazna sredstva sačinjeni u okviru redovnog poslovanja?
- e. Jesu li dokumenti u skladu sa drugim dokazima u predmetu?
- f. Mogu li drugi dokazi potkrijepiti dokumente?
- g. Postoje li digitalni dokazi ili baze podataka kojima se može pristupiti s ciljem da se potkrijepe dostavljeni dokumenti?

Sudija ili sudsko vijeće mora razmotriti sve dokaze predložene u predmetu i donijeti presudu na osnovu tih dokaza. Osuđujuća presuda može biti donijeta samo ukoliko zaključci koji su pravilno izvedeni na osnovu predloženih dokaza na uvjerljiv način potvrđuju da su ispunjena sva obilježja krivičnog djela koje je učinio optuženi.

Dokazivanje krivičnih djela sa finansijskim elementom i korupcije se zasniva na cijelom nizu činjeničnih okolnosti i čitav proces podsjeća na karike u lancu. Manji događaji se dokazuju neposrednim dokazima. Cjelokupan predmet je sačinjen od dokazanih okolnosti i događaja koji se trebaju povezati u cjelinu sa jednim logičkim zaključkom da je optuženi učinio krivično djelo. Dužnost je tužioca da sastavi karike tog lanca. Dužnost sudije je da utvrdi da li se te karike uklapaju u zaokruženu cjelinu.

U obrazloženju presude sudija treba:

- ocijeniti sve relevantne dokaze
- logički obrazložiti zašto dokazi potvrđuju ili ne dokazuju da je optuženi učinio krivično djelo
- izbjegavati posredno izvođenje zaključaka
- jasno naznačiti zašto je nekom dokazu poklonjena vjera ili zašto nije
- navesti razloge za tvrdnju da li je krivično djelo dokazano ili nije.

Jasno obrazloženje u presudi omogućava da stranke u postupku razumiju presudu, olakšava drugostepenom sudu pravilno ispitivanje predmeta i razumijevanje sudske prakse ubuduće.

Sljedeći primjeri iz sudske prakse ukazuju na bitnost pravilnog i jasnog obrazloženja u presudi:

Ustavni sud BiH je u predmetu broj AP-3623/13 ukinuo drugostepenu presudu Suda BiH broj S1 2 K 007714 12 K od 30. 1. 2013. godine i naredio ponavljanje postupka. Ustavni sud je smatrao da su se žalbeni navodi apelanata odnosili na suštinska

pitanja za utvrđivanje postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti apelanata, te da je Apelaciono odjeljenje bilo dužno ponuditi razloge i obrazloženja iz kojih je moguće utvrditi da ih je razmotrilo. Razlozi i obrazloženja iz osporene drugostepene presude u pogledu navedenih pitanja svode se na pozivanje i slaganje sa zaključcima i obrazloženjima prvostepene presude koji nisu ponudili odgovor na ova pitanja.

Apelaciono vijeće suda BiH je u predmetu broj S1 2 K 007714 13 Kž 2 ukinulo prvostepenu presudu Suda BiH broj S1 2 K 007714 12 K od 30. 1. 2013. godine, navodeći u obrazloženju da prvostepeni sud nije ponudio obrazloženje odlučnih činjenica. U drugostepenoj presudi sud dalje smatra da je prvostepeni sud propustio navesti koje činjenice je našao utvrđenim, a koje nije i iz kojih razloga, što znači da je propustio ocijeniti suprotne dokaze.

Vrhovni sud FBiH je u predmetu broj 03 0 K 012277 15 Kž ukinuo prvostepenu presudu Kantonalnog suda u Tuzli broj 03 0 K 012277 14 K od 13. 2. 2015. godine i odredio ponavljanje postupka. Vrhovni sud je u obrazloženju naveo da obrazloženje prvostepenog suda nije sadržavalo ocjenu dokaza, kako zasebno, tako ni u međusobnoj povezanosti, te da usljed toga prvostepena presuda ne sadrži obrazloženje odlučnih činjenica.

1.8.1. IZRICANJE KRIVIČNE SANKCIJE I DRUGIH MJERA U PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM

Glavni motiv učinilaca krivičnih djela korupcije i sa finansijskim elementom je pribavljanje imovinske koristi i poboljšanje vlastite finansijske situacije. Prilikom donošenja osuđujuće presude i izricanja krivične sankcije, sudije trebaju imati u vidu svrhu generalne prevencije i sprečavanja ovakvog postupanja u budućnosti.

U svrhu prevencije treba razmotriti:

- izricanje dovoljno visoke kazne zatvora u korelaciji sa imovinskom koristi koja je pribavljena krivičnim djelom
- izricanje mjere trajnog oduzimanja imovinske koristi ili vraćanje koristi oštećenim krivičnim djelima
- dosuđivanje imovinskopravnog zahtjeva oštećenim krivičnim djelom.

Sudija ili sudsko vijeće treba:

- a. savjesno ocijeniti sve predložene dokaze
- b. u obrazloženju presude razmotriti sve relevantne dokaze i navesti razloge za prihvatanje i neprihvatanje dokaza
- c. pokloniti vjeru posrednim dokazima u mjeri u kojoj je to opravdano radi dokazivanja subjektivnog odnosa optuženog prema krivičnom djelu
- d. imati na umu da razlozi navedeni u presudama moraju biti razumljivi i široj javnosti
- e. u postupku izricanja krivičnih sankcija za krivična djela korupcije i sa finansijskim elementom treba imati na umu da su ta djela učinjena radi sticanja dobiti
- f. glavni cilj izricanja kazne treba biti usmjeren na sprečavanje sticanja nezakonite koristi.

1.9. ODLUČIVANJE PO ŽALBI U PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM

Drugostepeni sudovi koji postupaju u predmetima po žalbi trebali bi da ukidaju presudu samo ukoliko sadrži suštinski propust prvostepenog suda.

→ *Žalbeni osnovi za osporavanje presude detaljno su opisani u dijelu 14.2. Priručnika.*

Drugostepeni sud treba:

- a. pisati odluke u kojima su jasno i konkretno navedeni razlozi ili razlog za donesenu odluku
- b. umjesto uobičajenih zaključaka kao što je "presuda je nerazumljiva" treba stajati logično obrazloženje o tome šta je pravilno ili nepravilno u samoj presudi ili postupku
- c. razvijati pravnu praksu po pitanju stepena dokazanosti koji je potreban za utvrđivanje obilježja krivičnih djela korupcije i sa finansijskim elementom.

Sljedeći primjeri iz sudske prakse ukazuju da žalba treba sadržavati konkretne činjenice i argumente kojima se obrazlažu žalbeni osnovi:

Vrhovni sud FBiH je u predmetu broj 09 o K 006560 15 Kž 2, koji se odnosi na krivično djelo *zloupotreba položaja ili ovlaštenja*, odbio žalbu tužilaštva i potvrdio prvostepenu presudu (presuda Kantonalnog suda u Sarajevu broj 09 o K 006560 10 K 2 od 12. 12. 2014. godine). Sud je u obrazloženju naveo da je ispitao prvostepenu presudu u granicama žalbenih navoda i po službenoj dužnosti da li je učinjena povreda krivičnog zakona na štetu optuženog.

Iako žalba prvenstveno tvrdi da je izreka prvostepene presude nerazumljiva i protivrječna sama sebi, ne pojašnjava se, niti se konkretizuje u čemu se sastoji takva navodna nerazumljivost, odnosno protivrječnost same izreke. Sud smatra da, pošto je u ovom dijelu žalbe tužioca samo paušalno navedeno da je izreka pobijane presude nerazumljiva i protivrječna sama sebi i bez ikakve argumentacije u čemu bi se takvo što ogledalo, onda se u tom pravcu pravilnost izreke pobijane presude nije ni mogla ispitati.

Drugostepeni sudovi su utvrdili da je utemeljenost činjenica standard za ispitivanje žalbenog osnova pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja. Sud BiH, za razliku od drugih sudova u BiH, izričito izdvaja dio presude u vezi sa standardima koji su primijenjeni u odlučivanju o sadržaju žalbi. Na primjer, u predmetu br. X-Kž-09/702 tužilac je podnio žalbu zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenih činjenica, a Sud BiH navodi:

Standard koji žalbeno vijeće treba primijeniti prilikom preispitivanja navodno pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja jeste utemeljenost takvih žalbenih prigovora. Žalbeno vijeće će prilikom razmatranja prigovora kojima se ukazuje na pogrešno ili nepotpuno utvrđeno stanje utvrditi da li bi jedan objektivni sud koji presuđuje u činjeničnim pitanjima došao do istog zaključka do kojeg je došlo i prvostepeno vijeće, izvan svake razumne sumnje. Naime, žalbeno vijeće može svojim zaključcima zamijeniti zaključke prvostepenog vijeća samo ukoliko jedan objektivni sud, koji odlučuje o činjeničnim pitanjima, ne bi mogao donijeti takvu presudu i kada dokazi, na koje se oslanjalo pretresno vijeće, ne bi mogli biti prihvaćeni od strane bilo kojeg objektivnog suda, odnosno kada je ocjena dokaza *potpuno pogrešna*. Međutim, neće svaka činjenična greška biti razlog da žalbeno vijeće ukine presudu, nego samo ona greška koja je uzrokovala da vijeće donese nepravilnu presudu. Donošenje takve, nepravilne presude, predstavljalo bi krajnje nepravičan ishod sudskog postupka i zadatak žalbenog vijeća je da to spriječi.

Da bi dokazao da je prvostepeno vijeće donijelo nepravilnu presudu, žalilac mora dokazati da je navodno nepotpuno i pogrešno utvrđeno činjenično stanje u pobijanoj presudi rezultat pogrešno utvrđenih činjenica, identifikujući pri tome koje su to činjenice pogrešno ili nepotpuno utvrđene, ali i iznijeti iz čega takva, navodno pogrešna, utvrđenja prvostepenog vijeća proizilaze, odnosno identifikovati koje dokaze je prvostepeno vijeće pogrešno cijenilo ili ih nije cijenilo.

Standardi za ispitivanje povreda krivičnog zakona su dati u narednom primjeru. Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 012856 14 Kž, koji se odnosi na krivično djelo *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* i drugih, odlučivao po žalbama na prvostepenu presudu Suda BiH broj S1 2 K 012856 13 K od 22. 8. 2014. godine. U pogledu žalbe u dijelu koji se odnosi na povrede krivičnog zakona, sud je obrazložio standarde na sljedeći način:

Podnosilac žalbe koji tvrdi da je došlo do pogrešne primjene zakona mora iznijeti argumente u prilog svojoj tvrdnji i obrazložiti na koji način je ta pogreška uticala da odluka bude nezakonita. U slučaju kada povreda zakona proizilazi iz primjene

pogrešne pravne norme u presudi, žalbeno vijeće može navesti tačnu pravnu normu i shodno tome preispitati relevantna činjenična utvrđenja pretresnog vijeća. Žalbeno vijeće ne ispravlja samo pravnu grešku, nego i primjenjuje odgovarajuću pravnu normu na dokaze sadržane u spisu u nedostatku dodatnih dokaza, te mora utvrditi da li je samo uvjereno, isključujući svaku razumnu sumnju, u činjenično utvrđenje koje odbrana osporava, prije nego što potvrdi to činjenično utvrđenje po žalbi. U slučaju kada žalbeno vijeće zaključi da je pretresno vijeće pogriješilo u primjeni zakona, ali je uvjereno u tačnost činjeničnog stanja koje je utvrdilo pretresno vijeće, žalbeno vijeće će preinačiti presudu u svjetlu pravilne primjene zakona i po potrebi samo utvrditi odgovarajuću kaznu.

U pogledu žalbe u dijelu koji se odnosi na pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, sud je obrazložio standarde u ovom pogledu navodeći:

Standard koji žalbeno vijeće treba primijeniti prilikom preispitivanja navodno pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja jeste utemeljenost. Žalbeno vijeće će, prilikom razmatranja navodno pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja, utvrditi da li bi jedan objektivan sud koji presuđuje o činjeničnim pitanjima došao do tog zaključka, isključujući svaku razumnu sumnju. Neće svaka činjenična greška biti razlog da žalbeno vijeće ukine presudu, nego samo ona greška koja je uzrokovala da vijeće donese nepravilnu presudu što se kvalifikuje kao krajnje nepravičan ishod krivičnog postupka, kao u slučaju kada je optuženi osuđen, uprkos nedostatku dokaza o biću krivičnog djela. Prilikom utvrđivanja da li je zaključak pretresnog vijeća bio opravdan, žalbeno vijeće će krenuti od načela da se ne treba olako upuštati u narušavanje činjeničnog stanja koje je utvrdilo pretresno vijeće. Žalbeno vijeće ima na umu, kao opšte načelo, da je njegov zadatak da sasluša, provjeri i odmjeri dokaze izvedene na glavnom pretresu, prvenstveno u diskrecionoj nadležnosti pretresnog vijeća. Stoga žalbeno vijeće mora iskazati određeno uvažavanje u pogledu činjeničnog stanja koje je utvrdilo pretresno vijeće.

Žalbeno vijeće može vlastitim nalazom zamijeniti utvrđenje pretresnog vijeća, samo ako jedan objektivan sud koji presuđuje u činjeničnim pitanjima ne bi mogao donijeti takvu presudu, kada dokazi na koje se oslanjalo pretresno vijeće ne bi mogli biti prihvaćeni od strane bilo kojeg objektivnog suda ili kada je ocjena dokaza *potpuno pogrešna*.

Standardi za ispitivanje bitnih povreda odredbi krivičnog postupka su prikazani u sljedećem primjeru. Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 013527 14 Kž, koji se odnosi na krivično djelo *primanje dara i drugih oblika koristi*, odlučivao po žalbama na prvostepenu presudu Suda BiH broj S1 2 K 013527 13 K od 10. 6. 2014. godine te utvrdio:

U skladu sa članom 296. ZKP-a BiH, presuda se može pobijati zbog bitnih povreda odredaba krivičnog postupka. Bitne povrede krivičnog postupka definisane su članom 297. ZKP-a BiH. S obzirom na težinu i značaj učinjenih povreda postupka, ZKP pravi razliku između onih povreda koje, ako se utvrde, stvaraju neoborivu pretpostavku da su negativno uticale na valjanost izrečene presude (*apsolutno bitne povrede*) i povreda kod kojih se, u svakom konkretnom slučaju, ostavlja na ocjenu sudu da li

je ustanovljena povreda postupka imala ili mogla imati negativan uticaj na valjanost presude (*relativno bitne povrede*).

Ukoliko bi žalbeno vijeće našlo da postoji neka od bitnih povreda odredbi krivičnog postupka, obavezno je da u skladu sa odredbom iz člana 315. stav 1 tačka a) ZKP-a BiH ukine prvostepenu presudu, osim u slučajevima iz člana 314. stav 1. ZKP-a BiH.

Za razliku od apsolutnih, relativno bitne povrede nisu taksativno pobrojane u zakonu, već postoje kada sud u toku glavnog pretresa ili prilikom donošenja presude nije primijenio ili je nepravilno primijenio koju odredbu zakona o krivičnom postupku, ali samo ako je to bilo ili moglo biti od utjecaja na zakonito ili pravilno donošenje presude.

U odnosu na navode da je povreda načela krivičnog postupka mogla imati negativan uticaj na donošenje zakonite i pravilne presude, nije dovoljno da podnosilac žalbe jednostavno tvrdi da se procesna povreda hipotetički mogla odraziti na donošenje zakonite i pravilne presude, već će žalbeno vijeće zaključiti da se povreda načela krivičnog postupka desila samo ako podnosilac žalbe pokaže da je povreda suštinske prirode i da navedena povreda nije negativno uticala na donošenje zakonite i pravilne presude. Naime, kada žalbeno vijeće smatra da je donesena zakonita i pravilna presuda, bez obzira na povrede takve prirode, žalbeno vijeće će zaključiti da član 297. stav 2. nije povrijeđen.

U istom predmetu Sud BiH je obrazložio standarde u pogledu pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, navodeći:

Standard koji Apelaciono vijeće treba primijeniti prilikom ispitivanja navodno pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja jeste utemeljenost. Prilikom ispitivanja navodno pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja, Apelaciono vijeće će ispitati da li bi jedan objektivni sud koji presuđuje u činjeničnim pitanjima došao do tog zaključka izvan razumne sumnje. Neće svaka činjenična greška biti razlog da Apelaciono vijeće ukine presudu, nego samo ona greška koja je uzrokovala nepravilnu presudu, što se kvalifikuje kao krajnje nepravičan ishod sudskog postupka, kao u slučaju kada je optuženi osuđen uprkos nedostatku dokaza o biću krivičnog djela. Prilikom utvrđivanja da li je zaključak prvostepenog vijeća bio opravdan, Apelaciono vijeće će krenuti od načela da se ne treba olako upuštati u narušavanje činjeničnog stanja koje je utvrdilo prvostepeno vijeće. Apelaciono vijeće ima na umu kao opšte načelo da je zadatak da sasluša, provjeri i odmjeri dokaze izvedene na glavnom pretresu, prvenstveno u diskrecionoj nadležnosti pretresnog vijeća. Stoga, Apelaciono vijeće mora ukazati određeno uvažavanje u pogledu činjeničnog stanja koje je utvrdilo pretresno vijeće.

U odnosu na neposredne i posredne dokaze, Ustavni sud BiH naglašava da dokazivanje činjenica putem posrednih dokaza nije samo po sebi u suprotnosti sa načelom pravičnog suđenja, u skladu sa članom 6. stav. 1. EKLJP. Međutim, dokazanost činjenica putem posrednih dokaza mora se utvrditi izvan svake razumne sumnje, gdje mora postojati čvrsta i logična povezanost tako da činjenični zaključak pretresnog vijeća bude jedini mogući zaključak na osnovu dokaza.

Kriterij koji se primjenjuje jeste razumna sumnja. Vrlo rijetko se činjenica može dokazati izvan svake sumnje. Svakako, kao kada se sastave svi dijelovi neke slagalice, ponekad posredni dokazi mogu biti uvjerljiviji od svjedočanja neposrednog očevidca koje može biti podložno varljivosti ljudske percepcije.

KRATKI PREGLED SAVJETA O TOME ŠTA SUDIJA TREBA I NE TREBA PREDUZIMATI U PREDMETIMA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM KRIMINALOM:

Sudije trebaju:

1. Imati na umu da učinioci krivičnih djela sa finansijskim elementom rade u cilju pribavljanja finansijske koristi, te je važno privremeno oduzimanje nezakonito stečene imovine u najranijoj mogućoj fazi postupka.
2. Pažljivo ispitati prijedloge za primjenu posebnih istražnih radnji kako bi bili sigurni da su oni pravilni i zakoniti s obzirom na složenost krivičnih djela sa finansijskim elementom.
3. Pažljivo ispitati iskaze saučesnika koji su pribavljeni na osnovu sporazuma o priznanju krivice i cijeniti ih u skladu sa svim okolnostima predmeta, posebno imajući u vidu da predmeti korupcije često zavise od ovih dokaza.
4. Pažljivo proučiti podnesene optužnice kako bi bili sigurni da su pravilno napisane i potkrijepljene dokazima.
5. Nalazima i mišljenjima vještaka koje predloži tužilac dati jednaku važnost, kao i nalazima i mišljenjima vještaka koje je predložio sud ili odbrana.
6. U svojim odlukama pružiti jasno obrazloženje razloga za donošenje odluka umjesto da samo koriste uopštene formulacije.
7. Izvršiti uvid u odluke donesene u sličnim predmetima i pokušati izbjeći nedosljednost presuda koje donose na osnovu sličnih dokaza.
8. Imati na umu da se umišljaj u predmetima korupcije i sa finansijskim elementom gotovo uvijek dokazuje na osnovu indicija ili posrednih dokaza.
9. Razvijati pravnu praksu koja objašnjava neophodne standarde dokazivanja u ovim predmetima.
10. Voditi računa o izricanju adekvatnih sankcija za ova krivična djela.

Sudije ne trebaju:

1. Potvrđivati optužnice koje sadrže formalne nedostatke.
2. Odbijati sporazume o priznanju krivice zaključene u cilju osiguranja saradnje, osim ukoliko ti sporazumi sadrže nepravilnosti u obrazloženju ili su očigledno nepravedni.
3. Odobravati posebne istražne radnje, ukoliko ne postoji dovoljan osnov za sumnju i nemogućnost pribavljanja dokaza drugim sredstvima.
4. Preinačavati presude u predmetima zbog manjih tehničkih nepravilnosti.
5. Prilikom izrade rješenja i presuda koristiti uopštene formulacije, umjesto konkretnih zaključaka.

2. POSEBNA PITANJA U KRIVIČNIM PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Definicija i nadležnost za krivična djela organizovanog kriminala.
- Bitni elementi organizovanog kriminala i grupa za organizovani kriminal.
- Metode, način provođenja istrage i dokazi u predmetima organizovanog kriminala.
- Osumnjičena pravna lica kao pripadnici grupe za organizovani kriminal.
- Međunarodna pravna pomoć i saradnja sa INTERPOL-om.
- Pisanje optužnice i glavni pretres u predmetima organizovanog kriminala.

2.1. DEFINICIJA GRUPE I KRIVIČNOG DJELA ORGANIZOVANI KRIMINAL

Pravna definicija grupe za organizovani kriminal data je u članu 2. *Konvenciji Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organizovanog kriminala*⁸:

Organizovana zločinačka grupa, kao osnovni pojam organizovanog kriminala, predstavlja strukturisanu grupu od tri ili više osoba, koja postoji tokom određenog perioda i djeluje zajednički s ciljem učinjenja jednog ili više teških krivičnih djela ili krivičnih djela utvrđenih na temelju Konvencije, a u cilju direktnog ili indirektnog sticanja finansijske ili druge materijalne koristi.

Krivični zakoni u BiH sadrže definiciju grupe za organizovani kriminal koja je u skladu sa definicijom iz ove Konvencije.

Apelaciono vijeće Suda BiH je u presudi broj S1 2 K 006087 14 Kžk od 16. 4. 2015. godine utvrdilo sljedeću definiciju grupe za organizovani kriminal:

To je grupa ljudi formirana radi neposrednog izvršenja djela, koja ne mora imati formalno definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu, a koja djeluje u cilju učinjenja jednog ili više krivičnih djela za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora preko tri godine ili teža kazna.

8 Usvojena rezolucijom Generalne skupštine UN-a br. 55/22 od 15. 11. 2000. g., a donesena je u Palermu 15. 12. 2000. g

Krivična djela organizovanog kriminala su definisana na sličan način u četiri krivična zakona u BiH:

Pored krivičnog djela *organizovani kriminal*, krivičnim zakonima su inkriminisane i radnje dogovora, pripremanja i udruživanja, kao oblici saučesništva, odnosno kao prethodni stadiji u izvršenju organizovanog kriminala.

Krivično djelo *organizovani kriminal* će postojati ako neka osoba učini krivično djelo propisano zakonom kao pripadnik grupe za organizovani kriminal.

Kao teži oblici ovog djela predviđeni su slučajevi kada pripadnik grupe za organizovani kriminal učini krivično djelo propisano zakonom za koje se može izreći kazna zatvora pet godina ili teža kazna, odnosno za osobu koja organizuje ili bilo kako rukovodi grupom za organizovani kriminal koja zajedničkim djelovanjem učini ili pokuša krivično djelo propisano zakonom.

Predviđena je i krivična odgovornost za osobu koja postane pripadnik grupe za organizovani kriminal koja zajedničkim djelovanjem učini ili pokuša krivično djelo propisano zakonom.

Zakon definiše pojam grupe za organizovani kriminal kao organizovanu grupu koju čine najmanje tri osobe, koja postoji neko vrijeme, a djeluje u cilju učinjenja jednog ili više krivičnih djela za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora od tri godine.

2.2. BITNI ELEMENTI ORGANIZOVANOG KRIMINALA

U teoriji i praksi su ustanovljeni konstitutivni elementi organizovanog kriminala:

Sistematičnost – postojanje određenog i povezanog sistema rada u funkcionisanju same grupe za organizovani kriminal.

Organizovanost – uspostavljanje i postojanje grupe koja ima oblik organizacije, sa jasno podijeljenim ulogama članstva.

Hijerarhijski odnos – postojanje odnosa nadređenosti i podređenosti između organizatora i članova grupe za organizovani kriminal.

Autoritet – ogleda se u poštovanju odluka i zamisli vođe ili vođa grupe.

Metode koje u svojim kriminalnim aktivnostima primjenjuju organizatori i članovi grupa za organizovani kriminal.

Cilj postojanja svake grupe za organizovani kriminal je uvijek pribavljanje materijalne koristi.

Metode u učinjenju organizovanog kriminala su prijetnje, iznude, ucjene, reketiranja, masovne prevare putem interneta, razne vrste zloupotreba ličnih podataka ili zloupotreba elektronskog bankarstva.

Klasični oblici organizovanog kriminala su krijumčarenje oružja, trgovina ljudima, međunarodna prostitucija, pranje novca, promet narkoticima.

Bez obzira što organizovani kriminal može prividno biti usmjeren na izvršenje jednog cilja, kao što je, na primjer, ubistvo vođe suparničkog klana, krajnji cilj udruživanja i postojanja zločinačke organizacije je uvijek sticanje raznih vrsta materijalne dobiti ili koristi.

Na osnovu zakonske formulacije i postojeće sudske prakse u BiH, izvedeni su sljedeći elementi organizovanog kriminala:

- pripadnost grupi ne mora biti trajnijeg karaktera
- članom grupe može se postati i biti i za izvršenje samo jednog krivičnog djela, pod uslovom da je moguće dokazati postojanje grupe koja je organizovala njegovo izvršenje
- ne mora postojati striktno napisan plan djelovanja sa jasno propisanim ulogama i aktivnostima svakog pojedinog člana grupe
- potrebno je da postoji "zločinački plan" koji proizilazi iz radnji i postupaka članova grupe
- svaki član grupe treba imati svijest da postupa kao član te grupe
- u grupi treba postojati hijerarhija, u smislu da se zna ko je organizator, a ko su članovi grupe.

Sud BiH je u presudi broj S1 2 K 006087 11 K od 22. 1. 2014. godine utvrdio kriterije koji se trebaju ispuniti da bi se određena kriminalna aktivnost smatrala organizovanom:

1. Zajedničko djelovanje više od dviju osoba
  2. Svaka od njih ima unaprijed određenu (kriminalnu) zadaću ili ulogu
  3. Aktivnost je planirana za duže vrijeme ili neodređeno vrijeme trajanja
  4. Djelovanje uz primjenu jednog ili više oblika interne kontrole i discipline članova
  5. Učinjenje teških krivičnih djela
  6. Kriminalna djelatnost na međunarodnom nivou (transnacionalnost)
  7. Upotreba nasilja ili drugih metoda zastrašivanja
  8. Upotreba privrednih ili poslovnih struktura (djelatnosti)
  9. Uključenost u *pranje nezakonite dobiti*
  10. Uticaj na politiku, medije, izvršnu i sudsku vlast ili ekonomsko-socijalne prilike
  11. Motivisano sticanjem dobiti ili moći (*profit or power*).
- (...) Takođe, obavezno moraju biti ispunjene tri karakteristike (obilježja pod brojevima 1,5 i 11)"

2.3. POSTOJANJE GRUPE I PRIPADNOST GRUPI ZA ORGANIZOVANI KRIMINAL

U dokazivanju krivičnog djela *organizovani kriminal*, uvijek je potrebno imati u vidu da je nužno prvenstveno dokazati objektivne i subjektivne elemente krivičnih djela koja su izvršena ili se vrše kroz organizovanu kriminalnu grupu.

Zadatak tužioca je da prvo izvede dokaze da su predikatna krivična djela učinjena na organizovan način, a zatim da prezentuje dokaze o postojanju kriminalne organizacije.

Zadatak suda je da na osnovu dokaza izvede zaključak o postojanju kriminalne organizacije posredstvom koje su učinjene određene krivičnopravne radnje.

Vrhovni sud FBiH, rješenjem broj 09 o K 023702 16 Kž 11 od 29. 7. 2016. godine, utvrdio je definiciju grupe za organizovani kriminal. Ova grupa će postojati ako su tri osobe zajednički djelovale u cilju učinjenje krivičnog djela za koje se može izreći kazna zatvora preko tri godine. Uslov za postojanje grupe nije da su članovi i učinili krivično djelo:

Naime, u odredbi člana 2. stav 18. KZ FBiH dato je značenje izraza *grupa za organizovani kriminal* u smislu KZ FBiH. Za zaključak o postojanju grupe za organizovani kriminal potrebno je utvrditi da je organizovana grupa ljudi od najmanje tri osobe djelovala u cilju učinjenja jednog ili više krivičnih djela za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora preko tri godine ili teža kazna. To ne znači da grupa za organizovani kriminal, uz djelovanje u cilju učinjenja navedenih krivičnih djela, ne može istovremeno djelovati i u cilju učinjenja krivičnih djela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine. Za samo svojstvo člana grupe za organizovani kriminal ne traži se, dakle, da je svaka osoba koja je član organizovane grupe ljudi od najmanje tri osobe lično učinila krivično djelo (jedno ili više njih) za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora preko tri godine ili teža kazna, nego se zahtijeva pripadnost grupi koja je djelovala u cilju učinjenja takvih krivičnih djela i svijest o tome.

U istoj presudi, definisano je krivično djelo *organizovani kriminal* koje će postojati ako su članovi grupe učinili bilo koje krivično djelo iz krivičnog zakona:

Odredba člana 2. stav 18. KZ FBiH ne određuje istovremeno i pojam krivičnog djela *organizovani kriminal*. Krivično djelo je propisano u Posebnom dijelu KZ FBiH, u članu 342. Za ocjenu da li je u određenom slučaju učinjeno krivično djelo *organizovani kriminal* iz člana 342. stav 1. KZ FBiH, nije dovoljno ograničiti se na zakonsku definiciju pojma grupa za organizovani kriminal iz člana 2. stav 18. KZ FBiH, nego je treba posmatrati u kontekstu zakonskog opisa krivičnog djela iz člana 342. stav 1. KZ FBiH.

Za postojanje krivičnog djela *organizovani kriminal* iz člana 342. stav 1. KZ FBiH neophodno je da je određena osoba kao član grupe za organizovani kriminal učinila određeno krivično djelo. Ne zahtijeva se da je učinilac učinio krivično djelo za koje se može izreći kazna zatvora preko tri godine ili teža kazna. Zahtijeva se samo

učinjenje bilo kojeg krivičnog djela propisanog zakonom u FBiH (ali, kao član grupe za organizovani kriminal).

Krivično djelo *organizovani kriminal* iz člana 342. stav 1. KZ FBiH može učiniti član grupe za organizovani kriminal učinjenjem bilo kojeg krivičnog djela propisanog zakonom u Federaciji. Uslov za to je da je on to krivično djelo učinio kao član grupe za organizovani kriminal i da je bio svjestan toga.

Vrhovni sud FBiH u presudi broj 03 0 K 010482 14 Kž 14 od 22. 9. 2015. godine potvrđuje zaključak prvostepenog suda da je neophodna posebna međusobna povezanost članova grupe kao dokaza za učinjenje krivičnog djela *organizovani kriminal*:

Žalbena tvrdnja kantonalnog tužioca da iskazi svjedoka ukazuju na čvrstu međusobnu povezanost članova grupe, pri čemu tužilac ustvari spominje samo jednog optuženog, ne može biti dokaz da je drugi optuženi radnje za koje se optužuje preduzeo kao organizator grupe za organizovani kriminal. Dokazi o međusobnoj povezanosti pojedinih osoba nisu dovoljni za utvrđivanje postojanja grupe za organizovani kriminal u smislu člana 2. stav 18. KZ FBiH. Za postojanje grupe za organizovani kriminal, neophodna je posebna vrsta povezanosti najmanje tri osobe. Prvostepeni sud je naveo bitan sadržaj izvedenih dokaza, te zaključke koje je iz njih izveo. U žalbi se ne navode konkretni dokazi u vezi s međusobnim dogovorom i subjektivnim elementom na strani optuženog, te žalbeni navodi nisu mogli dovesti u pitanje pravilnost činjeničnih zaključaka prvostepenog suda.

Okružni sud Banja Luka – Posebno odjeljenje za organizovani i najteže oblike privrednog kriminala, presuda broj 11 0 K 012872 14 K-p od 06. 7. 2015. godine, postojanje zločinačkog udruženja obrazlaže na način da:

Postojanje zločinačkog udruženja u predmetnim radnjama optuženih je sa sigurnošću dokazano. Optuženi su koristili svoja službena ovlaštenja policijskih službenika u korist zločinačkog udruženja i umišljajno podstrekavali svjedoke da vrše nabavljanje i prodaju opojne droge i da njima daju procenat od zarade, uvijek im prijeteci krivičnim progonom. Optuženi su nagovarali svjedoke i zloupotrebom odnosa podređenosti i zavisnosti prema tim licima imali namjeru (sa direktnim umišljajem) da sebi obezbijede imovinsku korist, ali su tu saradnju ova lica odbila, nakon čega su bili zlostavljani, tučeni i lišavani slobode. Optuženi su bili svjesni djela i htjeli njegovo izvršenje, a to znači da su sa direktnim umišljajem podstrekavali svjedoke da vrše krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora od 3 godine ili teža kazna.

Sličan stav je zauzeo i Vrhovni sud RS iskazan u presudi broj 11 0 K 020748 17 Kž od 19. 9. 2017. godine:

Žalba branioca pogrešno zaključuje da ne postoji krivično djelo *organizovanje zločinačkog udruženja* iz člana 383. stav 2. KZRS, da cilj tog udruženja nije bio vršenje krivičnih djela, bez obzira što je u pripremi otmice učestvovalo više lica, već samo

jednog krivičnog djela. Zaključak nema realno uporište u činjeničnom supstratu izreke presude, koji je optuženi priznao, a koji proizilazi i iz dokaza koji je sud cijenio kod razmatranja sporazuma. Sasvim je jasno da se radnje optuženog određuju kao stupanje u zločinačko udruženje radi vršenja krivičnih djela iznude i otmice, ne jednog djela, već neodređenog broja tih djela. Za takvu djelatnost uslijedila je nabavka odgovarajuće opreme i sredstava, pa sve to pravnu ocjenu u pogledu ovog djela čini pravilnom.

Zločinačko udruživanje, organizovanje i djelovanje organizovane kriminalne grupe u sudskoj praksi Republike Srbije:

U presudi Višeg suda u Beogradu – Posebnog odeljenja za organizovani kriminal broj K PO1 16/2014 utvrđeni su neophodni uslovi za postojanje zločinačkog udruživanja:

Za postojanje krivičnog djela *zločinačko udruživanje*, važno je utvrditi iz člana 346. stav 3. KZ RS da postoji organizovana kriminalna grupa čiji je cilj vršenje krivičnih djela, postojanje sporazuma odnosno dogovora o zajedničkom djelovanju, te da vršenje krivičnih djela proizilazi iz plana aktivnosti te grupe. Relevantne činjenice za postojanje krivičnog djela zločinačkog udruživanja su:

- kriminalna grupa je djelovala u mjestu S u periodu od 2006. do 2009. godine
- kriminalnu grupu je organizovao optuženi A. A., a članovi su bili optuženi B. B., J. J., S. S., F. G. i druga za sada neidentifikovana lica
- kriminalna grupa je djelovala sporazumno, po pravilima interne kontrole i discipline članova koji su postupali po unaprijed određenim zadacima
- organizator A. A. je naređivao, a pripadnik grupe B. B. (hijerarhijski neposredno niže pozicioniran u odnosu na A. A.) razrađivao plan kriminalnih aktivnosti grupe, ko će od pripadnika grupe izvršiti konkretno krivično djelo
- cilj djelovanja kriminalne grupe je bio da u vremenski neograničenom periodu ostvaruju finansijsku i drugu korist i steknu dobit i moć u odnosu na suparničke grupe
- glavna djelatnost kriminalne grupe bila je neovlaštena prodaja opojnih droga i plaćena ubistva. U aktivnosti spadala su i ubistva lica koja su predstavljala konkurenciju grupi u kriminalnom djelovanju ili su bila opasnost za djelovanje ili otkrivanje, odnosno ubistva onih lica koja su se suprotstavljala kriminalnoj grupi ili pojedinim članovima
- u okviru grupe optuženi A. A. je, osim organizovanja grupe, bio posebno zadužen za uzimanje novca za plaćena ubistva, optuženi B. B. za neovlaštenu organizaciju nabavke i distribucije narkotika, optuženi S. S. za neovlaštenu prodaju narkotika, optuženi J. J. za izvršenje pojedinih zadataka vezanih za inostranstvo, a sada pokojni F. G. za izvršavanje ubistava
- pojedinačna krivična djela obuhvaćena optužnicom – ubistva, neovlaštena nabavka i prodaja opojnih droga, u neposrednoj su vezi sa kriminalnom djelatnošću grupe.

Apelacioni sud u Beogradu – Posebno odeljenje u presudi broj KŽ1 PO1 4/17 utvrdio je kakav karakter radnje trebaju imati da bi se smatrale organizovanjem i djelovanjem organizovane kriminalne grupe:

Pravilno je prvostepeni sud našao da sve preduzete radnje okrivljenih imaju karakter organizovanja i djelovanja u okviru organizovane kriminalne grupe. Činjenice su da je ova grupa imala veći broj pripadnika; da je cilj njihovog djelovanja bio vršenje krivičnih djela sa elementima nasilja i to konkretno vršenje krivičnih djela ubistava i razbojništva, za koja djela se može izreći kazna zatvora od 20 godina; da su preduzimajući inkriminisane radnje svaki put imali za cilj ostvarivanje što veće imovinske koristi; da je samim tim djelovanje ove organizovane kriminalne grupe bilo usmjereno na neposredno sticanje finansijske koristi. Takođe, grupa je djelovala u kontinuitetu, gotovo neprekidno, u periodu od 1. 4. 2011. godine pa sve do 30. 5. 2012. godine. U ovom periodu, preduzet je veći broj inkriminisanih radnji na teritoriji različitih država. Sve navedene činjenice govore u prilog zaključka o postojanju organizovane kriminalne grupe. Žalbeni navodi branilaca su neosnovani.

2.4. METODE I NAČIN PROVOĐENJA ISTRAGE U PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

2.4.1. PRIJAVA, POČETAK I PLAN ISTRAGE

Krivično djelo *organizovani kriminal* spada u oblike složenog kriminaliteta sa više bitnih obilježja i konstitutivnih elemenata:

- učinioci djela su pripadnici grupe za organizovani kriminal koja se sastoji od tri ili više lica sa organizatorom grupe
- članovi grupe djeluju sporazumno u cilju izvršenja jednog ili više krivičnih djela za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora preko tri godine ili teža kazna
- cilj djelovanja grupe je sticanje materijalne koristi.

Krivično djelo nema samostalni karakter i podrazumijeva da su učinjena druga, takozvana predikatna krivična djela od strane grupe za organizovani kriminal. Koruptivna krivična djela i djela sa finansijskim elementom mogu potpadati pod krivična djela organizovanog kriminala.

Koruptivni oblici krivičnih djela se vrlo često pojavljuju u predmetima tzv. klasičnog organizovanog kriminala kao sekundarno krivično djelo. U tim slučajevima je za provođenje kriminalnih djelatnosti, zbog kojih je grupa osnovana, potrebno podmititi državnom službenog ili nosioca pravosudne funkcije.

U pripremi za početak istrage u ovim predmetima, tužilac treba:

- preduzeti radnje za prikupljanje činjenica i dokaza koji ukazuju na postojanje objektivnih i subjektivnih elemenata predikatnih krivičnih djela korupcije ili sa finansijskim elementom

- istovremeno sa preduzimanjem ovih radnji, utvrđivati postojanje okolnosti koje ukazuju na sistematičnost i organizovanost, posebno ako se radi o velikom broju krivičnopравnih radnji.

Kada tužilac dođe do podataka o sistematičnosti i organizovanosti izvršenja krivičnih djela, treba donijeti novu naredbu o provođenju istrage ili proširenju istrage zbog krivičnog djela organizovani kriminal.

Tužilac će se u novoj ili proširenoj fazi istrage usmjeriti na utvrđivanje karakteristika i elemenata ovog krivičnog djela:

- identifikovati pripadnike i postojanje grupe za organizovani kriminal ili kriminalne organizacije
- organizacije uspostavljene na hijerarhiji sa jednim ili više organizatorom, sa jasno podijeljenim ulogama između pripadnika grupe i mrežnom strukturom
- fleksibilnost u radu i tendencijom uključivanja i ostvarivanja uticaja u organima vlasti, privrednim i političkim strukturama
- upotrebi korupcije ili sile i prijetnje kao metode rada
- ostvarivanju materijalne koristi kao krajnjeg cilja.

Nakon analize spisa i prijave, prva radnja u istrazi ovog krivičnog djela je izrada plana istrage.

Plan istrage sadrži vrste, redoslijed i trajanje istražnih radnji, formiranje istražnog tima sa podjelom zadataka svakog člana tima, koordinaciju rada tima, provođenje finansijske istrage.

2.4.2. ISTRAŽNI TUŽILAČKI I POLICIJSKI TIMOVI

Nakon pripremnih radnji i donesene naredbe o provođenju istrage, praksa je pokazala da je u predmetima organizovanog kriminala preporučeno:

- organizovati sastanak – početni brifing sa agencijama za provođenje zakona na kojima će se razmotriti istražne radnje
- izvršiti formiranje istražnog tima koji djeluje pod nadzorom tužioca ili tužilačkog tima.

U složenim predmetima, savjet je da istražni tim sačinjavaju predstavnici više agencija: SIPA, UIO BiH i GP BiH, MUP RS, kantonalni MUP-ovi, poreske uprave, inspektorati, Finansijska policija FBiH ili kombinovano.

Istražni tim ima sljedeće zadatke:

- sačinjava plan istrage
- prikuplja dokaze o organizovanom kriminalu u okviru svoje nadležnosti

- razmjenjuje podatke sa drugim članovima tima o rezultatima istražnih radnji
- predlaže tužiocu preduzimanje drugih istražnih radnji za koje se ukaže potreba.

2.4.3. STVARNA NADLEŽNOST U PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Potrebno je da tužioci od najranije faze krivičnog postupka u toku provjera navoda iz prijave i u istrazi prikupljaju činjenice koje se odnose na zasnivanje nadležnosti, mjesta učinjenja djela i odredbe posebnih zakona, kao što su:

1. da li je krivično djelo sa međunarodnim elementom, odnosno da li su učinjena na teritoriji BiH i druge države?
2. da li je krivično djelo učinjeno na teritoriji oba entiteta – FBiH i RS-u i/ili BD?
3. da li je krivično djelo učinjeno na teritoriji jednog ili više kantona ili opština?
4. da li se radi o krivičnom djelu na koje se može primijeniti član 7. Zakona o Sudu BiH?
5. da li se radi o krivičnom djelu na koje se može primijeniti član 13. Zakona o suzbijanju korupcije, organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminaliteta RS?
6. da li se radi o krivičnom djelu na koje se može primijeniti član 25. Zakona o suzbijanju korupcije i organiziranog kriminala u FBiH?

Ako postoje osnovi sumnje da se radi o krivičnom djelu koje je učinjeno na teritoriji više jurisdikcija i može biti u nadležnosti Tužilaštva BiH, Republičkog tužilaštva RS ili Federalnog tužilaštva FBiH, tužilac treba:

- stupiti u kontakt sa tužilaštvom koje takođe može voditi postupak
- utvrditi da li je eventualno formiran predmet u drugom tužilaštvu
- u slučaju da je formiran predmet za isto djelo, dostaviti dokaze i činjenice tužilaštvu sa širom nadležnošću kako bi se vodio jedinstven krivični postupak i izbjeglo vođenje paralelnih istraga.

Pitanje stvarne nadležnosti povezano je i sa garancijama prava na pravično suđenje iz člana 6. EKLJP-a kroz zahtjev da postupak provodi sud *zasnovan na zakonu*.

U odnosu na pitanje nadležnosti u predmetima organizovanog kriminala, Sud BiH je u presudi broj S1 2 K 002624 13 Krn 2 od 5. 2. 2013. godine zauzeo sljedeći stav:

Sud će se izjasniti u odnosu na postavljeno i problematizovano pitanje nadležnosti Suda za predmetna krivična djela, a s obzirom da se osumnjičeni, pored krivičnih djela koja su propisana KZ-om BiH, tereti i za izvršenje krivičnih djela koja su propisana KZ-om FBiH i KZ-om RS. Sud zasniva nadležnost u odnosu na pomenuta krivična djela na temelju člana 7. stav 2. tačke b) Zakona o Sudu BiH. Ova odredba propisuje da Sud BiH ima nadležnost i za krivična djela utvrđena zakonima FBiH, RS-a, BD, kada ta krivična djela mogu izazvati druge štetne posljedice za BiH. Tužilac je ovaj uslov obrazložio na ročištu, ukazavši na strukturu kriminalne grupe, metodu kriminalnog djelovanja

koje je bilo prekoentitetsko i protezalo se na širem području gradova Istočno Sarajevo i Sarajevo. Navedena krivična djela, način učinjenja, brojnost kriminalnih radnji osumnjičenih, posljedice i djelovanje organizovane grupe spadaju u tu grupu djela. Otkrivanje izvršenih krivičnih djela izazvalo je uznemirenost, strah i nesigurnost među građanima FBiH, RS-a i cijele BiH. Posljedice ovih krivičnih djela nadilaze granice entiteta i države BiH, izazivaju ozbiljne reperkusije i štete BiH zbog narušavanja ugleda u međunarodnoj zajednici, koja zbog ovakvih djela često svrstava BiH u zemlje visokog sigurnosnog rizika

2.5. KOJI SU DOKAZI POTREBNI?

Cilj istražnih radnji u predmetima organizovanog kriminala je otkrivanje podataka i dokaza za utvrđivanje sljedećih pitanja:

- identifikovanje organizatora grupe i pripadnika grupe
- od kada postoji organizacija, lični odnosi unutar organizacije, međusobna povezanost, način komunikacije i koordinacija aktivnosti unutar grupe, hijerarhija i autoritet organizatora grupe sa članovima grupe
- uloge i radnje svakog pripadnika grupe i da li te radnje odgovaraju elementima predikatnih djela
- identifikovanje oštećenih i potencijalnih svjedoka
- imovinske koristi i kretanje toka novca koji je pribavljen učinjenjem krivičnih djela.

U pravilu se radi o više radnji dokazivanja koje se istovremeno primjenjuju. Česte su situacije da se zbog tajnosti u kojoj se odvijaju radnje organizovanog kriminala, najprije započne sa primjenom posebnih istražnih radnji, a potom i drugih radnji dokazivanja.

2.5.1. POSREDNI DOKAZI U SUDSKOJ PRAKSI U PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Odluke ustavnih sudova sadrže smjernice o korištenju posrednih dokaza u predmetima organizovanog kriminala kada je u pitanju dokazivanje osnovane sumnje i subjektivnog elementa. Tako Ustavni sud Crne Gore u odluci broj UŽ-III Vr.387/10 nedvosmisleno ukazuje da:

Činjenice relevantne za primjenu krivičnih normi mogu biti utvrđivane i na indicijama i na direktnim dokazima, ili njihovoj kombinaciji. Krivični zakonik i Zakon o krivičnom postupku ne isključuju mogućnost da se krivica optuženog utvrdi optuženom isključivo na indicijama. U krivičnom postupku su dozvoljeni i jednako bitni direktni i indirektni dokazi za dokazivanje krivice ili nevinosti optuženog. Obje vrste dokaza imaju istu formalnopravnu snagu. Za dokazivanje indicijama, vrijedi pravilo da one moraju djelovati kao čvrst zatvoren krug koji dopušta samo jedan zaključak u odnosu na relevantnu činjenicu, te da objektivno potpuno isključuje mogućnost drugačijeg zaključka u odnosu na istu činjenicu. Činjenice utvrđene posrednim dokazima moraju biti nesumnjivo utvrđene i međusobno čvrste i logički povezane, tako da upućuju na jedini mogući zaključak da je upravo optuženi učinio krivično djelo koje mu se stavlja

na teret. Provedeni posredni dokazi moraju biti u potpunom skladu i predstavljati ne zbir dokaza, već i sistem indicija, koji će u svom sklopu i povezanosti isključiti svaku drugu mogućnost od one koju je utvrdio prvostepeni sud.

Ustavni sud BiH je u predmetu broj AP 1885/13 od 24. 5. 2013. godine usvojio zaključak u pogledu količine i vjerodostojnosti posrednih dokaza i indicija da bi na njima mogla biti zasnovana sudska odluka u bilo kojoj fazi postupka:

Ustavni sud smatra da se ne može uočiti jasna veza, zasnovana na činjenicama ili čvrstim indicijama, između navedenih razloga i zaključka Suda BiH o postojanju *osnovane sumnje* da je apelant učinio krivična djela koja mu se stavljaju na teret, i to: krivično djelo *organizovani kriminal* iz člana 250. stav 3. KZ FBiH i člana 342. stav 3. KZ FBiH, u vezi sa krivičnim djelom *zloupotrebe položaja ili ovlaštenja* iz člana 383. KZ FBiH i krivičnim djelom *primanje dara i drugih oblika koristi* iz člana 380. stav 1. KZ FBiH.

Izjave svjedoka na kojima Sud BiH temelji svoj zaključak da postoji osnovana sumnja ne predstavljaju *činjenice iz kojih bi objektivni posmatrač mogao zaključiti da je (apelant) mogao učiniti krivična djela za koja se sumnja*. Izjave su uopštene i spadaju u kategoriju *rekla-kazala* dokaza. Takve izjave svjedoka nisu potkrijepljene drugim, objektivnim dokazima, kako to traže standardi u odnosu na postojanje osnovane sumnje. Iz izjava se ni na koji način ne vidi zbog čega je Sud BiH zaključio da ove izjave zajedno sa drugim dokazima *ukazuju da se vršenje krivičnog djela odvijalo na način da su osumnjičeni uspostavili mrežu posrednika, koji su stupili u kontakt sa osuđivanim osobama ili članovima njihovih porodica, koje su podnijele molbe za pomilovanje, kao i da su uloge pojedinih članova organizovane kriminalne grupe bile jasno razgraničene sa definisanim i podijeljenim ulogama o dogovaranju oko podjele dobiti, a što je sve jasno vidljivo iz iskaza saslušanih svjedoka, kao i transkripta presretnutih telefonskih razgovora*. Ovakva tvrdnja Suda BiH je proizvoljna, jer se ovako nešto ne može zaključiti iz činjenica na kojima je zasnovan zaključak da postoji osnovana sumnja.

U praksi se često postavlja pitanje da li se pravosnažne presude kojima su pojedinci oglašeni krivim za pripadništvo grupi za organizovani kriminal, mogu koristiti kao dokaz protiv drugih pripadnika grupe za organizovani kriminal protiv kojih je glavni pretres u toku. Vrhovni sud FBiH je u presudi broj 03 o K 010482 14 Kž 14 od 22. 9. 2015. godine, zauzeo stav da ove pravosnažne osuđujuće presude ne mogu predstavljati dokaz o postojanju grupe za organizovani kriminal u postupku protiv drugih optuženih:

Prvostepeni sud je naveo razloge zbog kojih je našao da nema dokaza o postojanju i djelovanju grupe za organizovani kriminal, pa je neosnovana žalbena tvrdnja kantonalnog tužioca da sud nije dao bilo kakvo obrazloženje o značaju pravosnažnih presuda protiv saoptuženih u ovom krivičnom predmetu za utvrđivanje pravno relevantnih činjenica u odnosu na optuženog K. E. Prvostepeni sud je dao ocjenu značaja pravosnažne presude Kantonalnog suda u Tuzli broj 03 o K 011694 13 K od 9. 12. 2013. godine protiv optuženog K. R., u vezi sa ostalim dokazima koji su provedeni u dokaznom postupku, za utvrđivanje odlučnih činjenica u odnosu na optuženog K. E. i naveo da je, osim te presude, cijenio i ostale pravosnažne presude koje su donesene

na osnovu sporazuma o priznanju krivice. Neosnovani su žalbeni navodi tužioca da pravosnažne presude, koje se odnose na pojedine saoptužene koji nisu saslušavani kao svjedoci u predmetu protiv saoptuženog koji krivično djelo nije priznao, moraju imati određenu dokaznu snagu i u odnosu na tog saoptuženog. Pravosnažne presude mogu biti dokaz samo da su osobe koje su bile saoptužene u konkretnom predmetu pravosnažno osuđene. Presude se odnose samo na te saoptužene i stoga same po sebi ne mogu biti dokaz da je saoptuženi, koji nije priznao učinjenje krivičnog djela i na kojeg se one ne odnose, učinio predmetno krivično djelo. Neosnovani su žalbeni navodi kojima se zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i bitnih povreda odredaba krivičnog postupka osporavao dio presude prvostepenog suda koji se odnosi na dokazanost postojanja i djelovanja grupe za organizovani kriminal.

2.5.2. POSEBNE ISTRAŽNE RADNJE U PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Otkrivanje i dokumentovanje krivičnog djela organizovanog kriminala se često odvija sa poteškoćama.

Specifična priroda ovog krivičnog djela i konteksta odvijanja radnji koje čine njegova obilježja otežavaju prikupljanje dovoljnog broja i vrste dokaza.

Karakteristike ovih djela:

- konspirativnost, tajnost organizacije, oprez učinilaca
- specifični uvjeti predaje novčane ili drugih oblika koristi kod aktivnosti korupcije
- upućivanje prijetnji kod metoda sile i širenje atmosfere straha u ostvarenju ciljeva
- različite forme krivičnih djela.

Navedeni razlozi opravdaju primjenu posebnih istražnih radnji. Tužilac treba ove radnje koje su ograničenog trajanja pažljivo planirati i koristiti. Moraju se kombinovati sa drugim radnjama, kao što su:

- zahtjevi za prikupljanje činjenica i dokaza o ličnosti organizatora i članova grupe, članovima njihovih porodica, kriminalnoj prošlosti, imovini, kretanju.

Dok traju posebne istražne radnje, istražni tim periodično klasifikuje i analizira rezultate posebnih istražnih radnji kako bi se utvrdio napredak u istrazi i istraga.

Na temelju rezultata ovih radnji i analiza, tužilac podnosi sudu nove prijedloge za produženje ili proširenje posebnih istražnih radnji prema novootkrivenim osumnjičenim pripadnicima grupe za organizovani kriminal.

Tužilac treba planirati mjeru pritvora, posebno kada se primjenjuju posebne istražne radnje. Momentom lišenja slobode oduzimaju su telefoni i sredstva komunikacije koji su bili predmet posebnih istražnih radnji i time faktički prestaje njihova primjena.

Potrebno je voditi računa da su prikupljeni dokazi koji potvrđuju postojanje grupe i njihovu kriminalnu djelatnost.

U nekim slučajevima je korisno ciljano korištenje mjere pritvora kada je potrebno izolovati organizatora ili pojedinog člana grupe kako bi se došlo do jasnijih dokaza.

2.5.3. SVJEDOCI U PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Posebnu pažnju treba posvetiti profilisanju članova grupe i odnosima članova grupe sa organizatorom.

Analizirati sukobe unutar grupe u cilju identifikacije pripadnika grupe koji bi eventualno imao motiv za saradnju sa tužiocem i time učvršćivanju dokaznog materijala za postojanje i rad kriminalne organizacije.

Identifikovati svjedoke koji posjeduju ključna saznanja o postojanju i djelovanju kriminalne grupe. Utvrditi da li takvi svjedoci imaju prijetnje i zatražiti mjere zaštite za svjedoke u skladu sa zakonima o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka i program zaštite svjedoka.

U pojedinim slučajevima, tužilac treba razmotriti mogućnost davanja imuniteta svjedocima koji su učestvovali u učinjenju krivičnihopravnih radnji, čija je težina mala ili zanemariva u odnosu na dokaznu snagu njihovog svjedočenja o djelovanju grupe.

2.5.4. ISPITIVANJE OSUMNJIČENIH KAO DOKAZ U PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Pošto kriminalne organizacije djeluju u tajnosti i za čije postojanje uglavnom znaju samo članovi grupe, radnje ispitivanja osumnjičenih mogu poslužiti kao dodatno sredstvo koje će potvrditi rezultate primjene posebnih istražnih i drugih radnji.

Postupak ispitivanja osumnjičenog zahtijeva odgovarajuće pripremne radnje, kao što su:

- analiza materijalnih dokaza prikupljenih u toku istrage
- analiza prikupljenih izvjava, obavještenja i rezultata posebnih istražnih radnji
- na temelju analiza koncipira se osnovni set pitanja koji se dopunjava zavisno od spremnosti osumnjičenog na saradnju i datih odgovora na pitanja.

U fazi ispitivanja osumnjičenih, treba započeti postupak pregovaranja o krivici sa osumnjičenjima koji su priznali radnje i iskazali spremnost za saradnju sa tužilaštvom, kao i zaključenje sporazuma o priznanju krivice.

SAVJETI ZA PROVOĐENJE RADNJE ISPITIVANJE OSUMNJIČENOG:

- koristiti listu pitanja koja će biti pripremljena na osnovu analize istrage
- pitanja trebaju biti usmjerena na dokazivanje uloga i rada članova grupe, vremenskog kontinuiteta djelovanja grupe, pribavljanja i podjele imovinske koristi među članovima grupe
- ispitivanje osumnjičenih je ponekad potrebno provoditi u kontinuitetu
- izjave drugih osumnjičenih se mogu koristiti za suočavanje sa kontradiktornostima i nedosljednostima
- priznanja pojedinih članova grupe treba ispitati i provjeriti u svjetlu drugih objektivnih i subjektivnih dokaza.

2.5.5. FINANSIJSKA ISTRAGA U PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Kada se radi o grupi koja se sumnjiči za učinjenje više predikatnih krivičnih djela, kao što su *pranje novca, zloupotreba položaja ili ovlaštenja, nesavjestan rad u službi, utaja poreza, davanje dara ili drugih oblika koristi i trgovina uticajem*, provođenje kvalitetne i efikasne finansijske istrage predstavlja kompleksan zadatak za tužioca i istražni tim.

Tužilac treba usmjeriti provođenje finansijske istrage na utvrđivanje:

- imovine, rashoda, bankarske i druge finansijske transakcije, poslovanja pravnih lica sa vremenom, mjestom i načinom učinjenja predikatnih krivičnih djela, te povezanosti između prihoda osumnjičenih lica
- načina poslovanja pravnog lica – nije dovoljno samo utvrditi da je pravno lice nezakonito poslovalo ili da se ne može utvrditi zakonito porijeklo prihoda i imovine osumnjičenih
- da li iznosi novca i vremenski okvir priliva na bankarske račune pravnih i osumnjičenih lica odgovaraju visini imovinske koristi za koju je utvrđeno da je stečena učinjenjem predikatnih krivičnih djela
- podataka o korištenju gotovinskih sredstava
- korelacije finansijskih izvještaja pravnih lica sa prihodima i imovinom fizičkih lica – osumnjičenih osoba i bankarskih transakcija, što je jedan od ključnih aspekata u dokazivanju postojanja i podjele imovinske koristi između organizatora i članova kriminalne grupe.

2.5.6. VJEŠTAČENJA U PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

U ovim predmetima, tužilac može narediti provođenje potrebnih vještačenja koja mogu biti:

- forenzička vještačenja računara i mobitela

- grafološka vještačenja spornih dokumenata
- finansijska vještačenja.

Forenzička vještačenja trebaju biti usmjerena na prikupljanje podataka o ulogama i radu članova grupe i organizatora, kao i načina učinjenja predikatnih krivičnih djela.

Grafološka vještačenja obično dokazuju da je grupa koristila krivotvorene isprave za učinjenje predikatnih djela.

Nalaz i mišljenje vještaka finansijske struke treba obuhvatiti i dopuniti rezultate finansijske istrage.

Tužilac treba sačiniti preciznu naredbu za finansijsko vještačenje koja će biti usmjerena na utvrđivanje:

- a. imovinske koristi pribavljene učinjenjem predikatnih krivičnih djela,
- b. imovinske koristi za svakog člana grupe.

2.6. OSUMNJIČENA PRAVNA LICA: PRIPADNICI GRUPE ZA ORGANIZOVANI KRIMINAL ILI TZV. "FIKTIVNE" ILI "FANTOMSKE FIRME" KAO SREDSTVO UČINJENJA KRIVIČNOG DJELA?

Korištenje pravnih lica, tzv. *fiktivnih* ili *fantomskih firmi*, za krivično djelo *pranje novca* u okviru postojanja grupe za organizovani kriminal dodatno usložnjava zadatak istražnog tima.

Tužilac u ovim slučajevima treba procijeniti da li će provoditi jedinstvenu istragu protiv pravnih lica za sve radnje ili eventualno formirati druge predmete i identifikovati radnje koje je moguće dokazati kako bi se istraga efikasno provela.

U slučaju *fiktivnih firmi*, potrebno je utvrditi:

- kako su upisane u sudski registar: da li su upisane osnovu falsifikovanih dokumenata; na lica koja su poslovno nesposobna; na lica koja su ucijenjena (pod prijetnjom); na strane državljane koji su nedostupni ili nikad nisu boravili u BiH?
- da li se radi o *fiktivnim firmama* koje su posudile identitet stvarne firme – tzv. *paralelne firme*?
- da li se radi o firmama koje su regularno upisane u sudski registar, ali nisu dostupne kontrolnim organima – tzv. *nedostupne firme*?
- da li je bilo prenošenja vlasničkih udjela u pravnom licu nakon što je isto poslužilo za kriminalnu djelatnost?
- da li firma posjeduje pečat, PDV i statistički broj?
- da li je otvoren jedan ili više transakcijskih računa?
- da li koriste poslovni prostor, opremu, zaposlene radnike, istaknutu firmu?
- da li vode poslovne knjige?

- da li sačinjavaju i predaju završne račune, predaju poreske prijave?
- da li su na transakcijskim računima registrovani polozi gotovine i pozajmice bez porijekla, žiralne doznake i podizanje gotovine?
- da li ima uobičajenih transfera za regularna pravna lica, kao što su isplata plata, uplate poreza i doprinosa, plaćanje režijskih računa (telefon, internet, komunalne usluge i dr.), uplate rata kredita, razne usluge (reklame i dr.), plaćanje komunalne takse za istaknutu firmu i drugo?

Istražni tim i vještak finansijske struke će analizirati prikupljene podatke da utvrdi da li firma ispunjava minimalne uslove za učešće u privrednom životu i da li je ciljano registrovana za zloupotrebu i učešće u nezakonitim aktivnostima.

U dosadašnjoj praksi uočeno je da se na ista lica registruju tzv. fiktivne firme i da ista lica iz sjene rukovode tim firmama.

Savjet je da tužilac za ova lica predlaže izricanje mjera zabrane vršenja djelatnosti i prestanak djelovanja pravnog lica po sili zakona, kako bi se ove grupe lica spriječile da i dalje vrše registracije fiktivnih firmi i njihovu zloupotrebu.

U ovim slučajevima, postavlja se pitanje krivične odgovornosti, ne samo formalno postavljenog direktora već i tzv. faktičkog organa društva ili stvarnog voditelja poslova, koji nije postavljen nikakvim aktom društva, ali ima stvarnu moć upravljanja u takvom društvu.

Tužilac može tretirati faktički organ upravljanja na dva načina, zavisno od njegove uloge:

1. kao učinioca krivičnih djela iz oblasti privrede uz uslov da je imao dominantnu ulogu u odnosu na formalno postavljene organe upravljanja;
2. kao podstrekača ukoliko se njegova uloga svodila na davanje uputstava formalno postavljenom organu.

2.7. MEĐUNARODNA PRAVNA POMOĆ I SARADNJA SA INTERPOL-OM U PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Ukoliko postoje osnovi sumnje da su organizator ili članovi grupe djelovali izvan granica BiH, potrebno je ostvariti kontakt i operativnu saradnju sa istražnim organima zemlje gdje su osumnjičeni djelovali kako bi se prikupili podaci neophodni za pravovremeno upućivanje zamolnice za međunarodnu pravu pomoć.

Međunarodna pravna pomoć u ovim predmetima može se tražiti radi prikupljanja sljedećih podataka i dokaza:

- o finansijskoj istrazi, transferu novčanih sredstava, imovini i nekretninama osumnjičenih u inostranstvu
- saslušanje svjedoka i ispitivanje osumnjičenih

- provođenje posebnih istražnih radnji
- pretresi objekata i lica.

Molbe za pravnu pomoć upućuju se s pozivom na bilateralni sporazum ukoliko je zaključen sa zamoljenom državom ili, u suprotnom, s pozivom na Evropsku konvenciju o pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima (Strasbourg, 1959. i dodatni protokoli).

Zamolnica za međunarodnu pravnu pomoć treba sadržavati:

- sve okolnosti izvršenja krivičnog djela iz naredbe za provođenje istrage
- zakonske propise kojima je regulisano krivično djelo u domaćem propisu
- koja vrsta pomoći se traži i jasne razloge traženja pravne pomoći
- dokumenti koji se traže ili radnje koje treba preduzeti moraju biti sačinjeni ili preduzeti u skladu sa procesnim zakonima zamoljene države da bi bili prihvaćeni na sudu.

U hitnim slučajevima koji ne trpe odlaganja, preporuka je da se zamolnice, putem Ministarstva pravde BiH, direktno dostavljaju Interpolu, koji će obaviti pravnu pomoć bez posredovanja drugih organa.

U vezi s međunarodnom pravnom pomoći zanimljiv je sljedeći primjer iz sudske prakse Republike Srbije, presuda Apelacionog suda u Beogradu broj Kž1 Po1 27/15:

Branilac okrivljenog u žalbi navodi da se u pitanje dovodi validnost dokaza koji su izvođeni čitanjem, a koji su prikupljeni od pravosudnih organa Švedske, s obzirom da isti nisu izvođeni u smislu kako propisuju odredbe Zakonika.

Ovakvi žalbeni navodi su ocijenjeni kao neosnovani. Odredbom člana 1. Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, propisano je da se na teritoriji Republike Srbije postupak pružanja međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima uređuje tim zakonom u slučajevima kada ne postoji potvrđeni međunarodni ugovor ili kada određena pitanja nisu uređena. Kako su Republika Srbija i Kraljevina Švedska potpisnice Evropske konvencije o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima iz 1959. godine, sa oba dodatna protokola, na postupak pribavljanja dokumentacije se primjenjuje ova Konvencija. Cjelokupna pribavljena dokumentacija je zatražena i dostavljena u skladu sa članom 7. Konvencije, a što proizlazi iz spisa predmeta. Neosnovani su navodi žalbe kojima se dovodi u pitanje validnost ovih dokaza prikupljenih od pravosudnih organa Švedske. Radi se o dokazima koji su pribavljeni u skladu sa zakonom i mogu biti korišteni tokom postupka. Ova dokumentacija nije jedini dokaz na kome je zasnovana prvostepena presuda, već je činjenično stanje utvrđeno i presuda zasnovana i na ostalim izvedenim dokazima.

2.8. PISANJE OPTUŽNICE U PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Priprema optužnice podrazumijeva da tužilac formuliše činjenični opis koji odgovara elementima krivičnog djela *organizovani kriminal*, pripadnost grupi za organizovani kriminal, pored elemenata predikatnih krivičnih djela.

Činjenični opis treba sadržavati:

- identifikovanje organizatora i članova grupe
- organizaciju i ulogu svakog člana grupe
- imovinsku korist koju je grupa pribavila, uz preciziranje svakog dijela koje je pojedini pripadnik grupe stekao.

Činjenični opisi u ovim predmetima bi trebali sadržavati jedan uvodni dio (*preambulu*) koja bi trebala obuhvatiti imena osumnjičenih te u širem smislu opise radnji osumnjičenih organizatora i pripadnika grupe za organizovani kriminal.

U praksi se kod pisanja činjeničnih opisa optužnica za organizovani kriminal pojavljuje i više različitih preambula u jednom optužnom aktu.

Konkretne tačke optužnice će sadržavati:

- detaljne opise radnje učinjenja za svakog pripadnika grupe i organizatora grupe za organizovani kriminal
- opise radnji predikatnih krivičnih djela sa svim bitnim elementima propisanim zakonom za svako pojedino krivično djelo.

Preambula u optužnicama za organizovani kriminal treba sadržavati:

- a. opise radnji svakog pripadnika grupe u širem smislu iz kojih bi proizlazila uloga u grupi
- b. bitne elemente krivičnog djela *organizovani kriminal*: vrijeme, mjesto, vremenski period, najmanje tri člana grupe, navod da je grupa formirana u cilju pribavljanja protivpravne imovinske koristi činjenjem krivičnih djela sa propisanom kaznom zatvora preko tri godine
- c. uopštene opise svih radnji i događaja u okviru predikatnih krivičnih djela koja se stavljaju na teret pripadnicima grupe za organizovani kriminal.

Savjet je da se sačini samo jedna preambula koja će biti razumljivija i preglednija za sud i odbranu.

Pravilnost pisanja optužnica sa jednom preambulom u predmetima organizovanog kriminala potvrdio je i Vrhovni sud FBiH u presudi broj 09 0 K 001427 Kž 11 od 22.4. 2010. godine, u kojoj je utvrdio:

Sama preambula izreke pobijane presude na jednostavan i jasan način omogućava ne samo uopšteno razlikovanje pojedinih radnji koje su predmet inkriminacija sadržanih i konkretizovanih u tačkama koje slijede iza nje, već uz sve to omogućava jasno diferenciranje uloga pojedinih optuženih u okviru zločinačkog udruženja (zločinačke organizacije), kako u pogledu vremenskog perioda njegovog djelovanja tako i njegovih ciljeva i njihove realizacije. Nakon navođenja imena i prezimena optuženih u izreci pobijane presude slijedi preambula kao uopšteni opis djela, a onda njena konkretizacija po tačkama. Radi toga se ne može, kako to žalbe nastoje, ova preambula iz izreke pobijane presude odvojeno ocjenjivati od tih tačaka, jer one zajedno predstavljaju jednu cjelinu.

U preambuli ne treba navoditi imena pripadnika grupe koji su dobili imunitet od krivičnog gonjenja, jer se ne radi o optuženim niti pravosnažno presuđenim osobama za krivično djelo koje se stavlja na teret optuženim.

Ispravno je saučesnike koji su dobili imunitet od krivičnog gonjenja i koji imaju status svjedoka tužilaštva navesti u konkretnim tačkama optužnice sa opisom njihovih radnji koje su preduzimali.

U preambuli i tačkama optužnice se trebaju navesti osobe i radnje koje su pravosnažno presuđene za ista krivična djela koja se stavljaju na teret optuženim licima.

U optužnicama organizovanog kriminala, tužioci trebaju obavezno predložiti sudu:

- mjere osiguranja imovinske koristi
- oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom
- oduzimanje predmeta
- da se optuženi obavežu da oštećenom naknade prouzrokovanu štetu
- da se oštećenom presudom dosudi imovinskopravni zahtjev
- mjere zabrane obavljanja djelatnosti prema osumnjičenima ako se radi o službenim i odgovornim licima
- mjere osiguranja prema osumnjičenim pravnim licima.

U složenim i obimnim predmetima treba razmotriti razdvajanje postupka u odnosu na pojedine optužene nakon potvrđivanja optužnice, ukoliko bi se takav postupak mogao okončati u kraćem vremenskom periodu i izvođenjem manjeg broja dokaza.

2.9. GLAVNI PRETRES I ZAVRŠNE RIJEČI U PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Tužilac treba posvetiti pažnju organizaciji dokaznog postupka i prije početka dokaznog postupka razviti strategiju izvođenja dokaza.

U optužnicama organizovanog kriminala u pravilu se predlaže veliki broj svjedoka, veći broj vještaka, kao i hiljade materijalnih dokaza, zbog čega ovakvi krivični postupci traju i po nekoliko godina.

U praksi se pokazalo kao dobar izbor da se za prvog svjedoka pozove vodeći policijski istražilac koji će prezentovati istražne radnje preduzete u predmetu organizovanog kriminala i na taj način predstaviti cijeli predmet.

SLJEDEĆE KARAKTERISTIKE TREBA IMATI NA UMU PRILIKOM PRIPREME STRATEGIJE IZVOĐENJA DOKAZA:

- strategija se temelji na tačkama optužnice i elementima djela organizovanog kriminala
- strategija je u direktnoj vezi sa provedenom istragom
- strategija treba obuhvatiti način izvođenja svih predloženih dokaza: svjedoka, vještačenja, dokaza pribavljenih posebnim istražnim radnjama i materijalnih dokaza
- posebno treba procijeniti dokaze pribavljene posebnim istražnim radnjama i odrediti im mjesto u okviru drugih dokaza
- tužilac treba znati sve prednosti i mane svojih dokaza i imati viziju kako bi predmet trebao izgledati na kraju dokaznog postupka.

Tužilac treba posvetiti posebnu pažnju kvalitetnoj **pripremi svjedoka i vještaka**.

Priprema svjedoka se, osim upoznavanja sa procesnim pravilima, sastoji od razgovora o njegovom iskazu iz istrage. Tužilac treba otvoreno ukazati na slabije strane iskaza, ako ih ima, i ukazati na moguća pitanja odbrane.

Slična je procedura pripreme vještaka sa kojim treba provesti razgovor o nalazu i mišljenju prije glavnog pretresa.

Savjet je da se sa svjedocima i vještacima pripreme obave neposredno prije ročišta na koje su pozvani.

Dokazi pribavljeni provođenjem **posebnih istražnih radnji** izvode se u fazi dokaznog postupka, kada će njihovo izvođenje imati najbolji efekat na uvjerenje suda i dokaznu snagu. Preporuka u dosadašnjoj praksi je da bi se ovi dokazi trebali izvoditi na kraju dokaznog postupka tužilaštva.

Izvođenje materijalnih dokaza ne treba i ne smije se svesti na puko čitanje i ulaganje, posebno zato što ovi predmeti najčešće sadrže vrlo obiman dokazni materijal. Potrebno je pojedinačno razjasniti šta se i kojim dokazom želi dokazati, a potom u završnoj riječi napraviti jedan detaljan osvrt na njih. Preporuka je materijalne dokaze integralno uložiti

na kraju dokaznog postupka tužilaštva, jer se vrlo često dešava da se isti dokazi koriste i više puta tokom dokaznog postupka. Jednostavnije je njihovo korištenje dok se nalaze u posjedu tužioca.

Završne riječi tužioca u predmetima organizovanog kriminala trebaju na kvalitetan način i efektivno poentirati odlučne činjenice, a da ne budu preduge i nezanimljive za sud. Izazov u izradi djelotvornih završnih riječi je da se treba osvrnuti na desetine ili preko stotinu iskaza svjedoka, iskaze nekolicine vještaka, i nekoliko stotina materijalnih dokaza. Potrebno je pronaći način da se dugogodišnji dokazni postupak sublimira u odgovarajući sažeti format.

KLJUČNA PITANJA U IZBORU STRATEGIJE SU KAKO ZAPOČETI DOKAZNI POSTUPAK:

- Da li će prvi svjedok biti dobar uvodni svjedok ili vodeći policijski istražilac ili svjedok za prvu tačku optužnice?
- Da li jednostavno krenuti sa prvim svjedokom za prvu tačku optužnice?
- Da li će prvi svjedok biti optuženi član grupe koji je u međuvremenu sklopio sporazum o priznanju krivice?
- Da li pustiti bitne razgovore dobijene iz posebnih istražnih radnji?

PRIMJERI IZ SUDSKE PRAKSE U PREDMETIMA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Iz sudske prakse izdvojeno je nekoliko utvrđenih stavova Vrhovnog suda FBiH i Vrhovnog suda RS koji mogu biti od koristi tužiocima prilikom pisanja optužnica, ali i sudijama prilikom pisanja presuda u predmetima organizovanog kriminala.

Često se kod pisanja optužnica u predmetima organizovanog kriminala postavlja pitanje da li se u činjeničnom opisu mogu navoditi i opisivati radnje nepoznatih (NN) učinilaca kao pripadnika grupe za organizovani kriminal, i da li u takvoj situaciji postoje svi elementi bića krivičnog djela organizovanog kriminala. U odnosu na takvo pitanje, Vrhovni sud FBiH je u rješenju broj: 09 0 K 023702 16 Kž 7 od 15. 6. 2016. godine zauzeo sljedeći stav:

Prvostepeni sud je utvrdio da postoji osnovana sumnja da je optuženi J. K., skupa sa optuženim A. Č. i njima poznatim N. N. osobama, učinio predmetno krivično djelo na način opisan u tački 3. Optužnice. Ne stoje žalbeni prigovori da se u konkretnom slučaju radi o djelovanju samo dvije osobe, odnosno da se ne radi o organizovanoj grupi. Okolnost da za sada nisu identifikovane N. N. osobe koje se pominju kao učinioci ne dovodi u pitanje zaključak prvostepenog suda o postojanju osnovane sumnje da je i optuženi J. K. djelovao u sastavu organizovane grupe.

U odnosu na pitanje postojanja tzv. *zločinačkog plana* ili *plana grupe za organizovani kriminal* i da li krivična djela pripadnika grupe moraju biti obuhvaćena takvim planom, te da li za svako pojedino krivično djelo koje se stavlja na teret organizovanoj kriminalnoj grupi moraju postojati najmanje tri osobe u izvršenju takvog krivičnog djela, Vrhovni sud FBiH je u presudi broj 09 0 K 001427 KŽ 11 od 22. 4. 2010. godine utvrdio sljedeće:

Prvostepeni sud je pravilno utvrdio organizovano kriminalno djelovanje optuženih M. A. G., M. K., A. K., E. P., M. Č., E. H. i S. L.J., i to ne samo da su u krivičnopravnom smislu predstavljali zločinačku organizaciju već i da su činili krivična djela obuhvaćena zločinačkim planom. Optuženi M. A. G. je bio organizator ove zločinačke organizacije, čija je krivična odgovornost utvrđena za krivična djela koja su bila predviđena zločinačkim planom i u čijem učinjenju je učestvovao kao saučinitelj, zatim jednog krivičnog djela kao podstrekač i jednog kao izvršilac.

Ostali optuženi i to: M. K., A. K., E. P., M. Č., E. H. i S. L.J. su krivično odgovorni u granicama svog umišljaja, koji se odnosi na njihova učešća u učinjenjima određenih krivičnih djela koja je ovaj sud prihvatio da su učinjena i bila obuhvaćena zločinačkim planom. Optuženi M. A. G., kao organizator zločinačke organizacije, te optuženi M. K., A. K., E. P., M. Č., E. H. i S. L.J., kao njeni članovi, nisu morali, kako se to tvrdi u njihovim žalbama, učestvovati u učinjenjima svih krivičnih djela zločinačke organizacije, a niti je u učinjenju svakog od njih moralo učestvovati najmanje tri osobe.

Zakonska odredba određuje da zločinačku organizaciju moraju sačinjavati najmanje tri osobe, ali sve one ne moraju biti uključene u učinjenje svakog krivičnog djela predviđenog zločinačkim planom. Neko krivično djelo obuhvaćeno zločinačkim planom može biti učinjeno od strane samo jednog člana zločinačke organizacije, a odnosi se na optuženog E. P. koji je učinio krivično djelo *organizovani kriminal* iz člana 342. stav 1. u vezi sa krivičnim djelom *ugrožavanje sigurnosti* iz člana 183. stav 2. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH. Prvostepeni sud je u obrazloženju izveo pogrešan pravni zaključak da u učinjenjima krivičnih djela organizovanog kriminala treba uvijek nastupati grupa od najmanje tri osobe. Radi se o pogrešnom pravnom zaključku zbog kojeg se ne može ukinuti pobijana presuda, jer to ne predstavlja bitnu povredu odredaba krivičnog postupka, a niti se može svesti na pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, jer se radi o pogrešnom pravnom zaključku. Bitno je da je prvostepeni sud u izreci pobijane presude zauzeo pravilno pravno shvatanje da u učinjenjima krivičnih djela ne moraju učestvovati najmanje trojica optuženih kao članovi zločinačke organizacije, što znači da krivično djelo *organizovani kriminal* koje je obuhvaćeno zločinačkim planom može biti učinjeno samo od jednog člana zločinačke organizacije. To ne smije biti neko ekscesno zabranjeno ponašanje člana zločinačke organizacije, već kao i u pomenutom slučaju optuženog E. P. koje je bilo obuhvaćeno zločinačkim planom u vezi sa djelatnošću zločinačke organizacije. Samo zakonsko određenje krivičnog djela zločinačka organizacija, i to kako njegovog lakšeg oblika iz člana 342. stav 1. KZ FBiH tako i njegovog težeg oblika iz stava 3. istog člana (ovo isto se odnosi i na pokušaj krivičnog djela iznude iz člana 295. stav 2. u vezi sa stavom 1. i u vezi sa članom 28. KZ FBiH), ne određuje broj članova zločinačke organizacije koji moraju biti uključeni u njegovo učinjenje, ali mora postojati zločinačka organizacija od najmanje tri osobe koje djeluju u cilju učinjenja jednog ili više krivičnih djela za koje se (dakle, dovoljno je i jedno krivično djelo) može izreći kazna zatvora tri godine ili teža kazna. Nema dvojbe da neko krivično djelo povezano sa djelatnošću zločinačke organizacije i koje je obuhvaćeno zločinačkim planom može biti učinjeno i samo od strane jednog njenog člana (isto i organizatora zločinačke organizacije).

Tužiocima prilikom pisanja optužnica u predmetima organizovanog kriminala trebaju voditi računa da činjenični opisi sadrže sve elemente krivičnih djela koja se stavljaju na teret optuženih, kako krivičnog djela *organizovani kriminal*, tako i predikatnih krivičnih djela. Navedeni stav utvrdio je Vrhovni sud FBiH u presudi broj 09 0 K 008442 14 Kž 16 od 28. 9. 2017. godine:

Osnovano se žalbom branioca optuženog S. P. ukazuje na nedostatke činjeničnog opisa, radi čega je povrijeđen krivični zakon na štetu optuženog S. P., a na koju povredu drugostepeni sud pazi po službenoj dužnosti. Optuženi S. P. pobijanom presudom je oglašen krivim da je kao član grupe za organizovani kriminal učinio krivično djelo *organizovani kriminal* iz člana 342. stav 1. KZ FBiH u vezi sa krivičnim djelom *teške krađe* iz člana 287. stav 1. tačka a) i krivično djelo *iznuda* iz člana 295. stav 2. KZ FBiH. Na ovog optuženog odnosi se samo jedna tačka optužbe i tačka 1. izreke pobijane presude, što se prema ocjeni prvostepenog suda odnosi na pomenuta krivična djela. U preambuli presude su opisane radnje grupe za organizovani kriminal, period u kojem je ta grupa djelovala, radnje koje su preduzimate kako od strane organizatora grupe tako i njenih članova, gdje se, pored ostalih, navodi i optuženi S. P. Neophodno je da je ovaj optuženi učinio bar jedno krivično djelo propisano KZ FBiH da bi se mogao smatrati članom, odnosno pripadnikom grupe za organizovani kriminal. Sud je cijenio i analizirao da li činjenični opis iz tačke 1. izreke pobijane presude, što odgovara tački 2. optužnice, sadrži sva obilježja krivičnih djela za koja je optuženi S. P. tom presudom oglašen krivim. U činjeničnom opisu krivičnih djela teške krađe i iznude u izreci pobijane presude nisu navedene činjenice i okolnosti koje čine obilježja niti jednog od tih krivičnih djela, kao ni činjenice i okolnosti od kojih zavisi primjena određene odredbe krivičnog zakona, kako to zahtijeva odredba člana 300. stav 1. tačka a) ZKP FBiH (šta treba sadržavati presuda kojom se optuženi oglašava krivim). Činjenični opis djela u izreci ne sadrži činjenice i okolnosti iz kojih proizilazi da je optuženi svojim radnjama preduzeo bilo koju radnju obijanja, provaljivanja predmetnog vozila, niti bilo koju radnju koja bi predstavljala neko od obilježja krivičnog djela iznude, za koja djela je optuženi oglašen krivim. U odnosu na optuženog S. P. ne proizilazi da je on učinio neko određeno krivično djelo kao član grupe za organizovani kriminal, čime nije ispunjen neophodni uvjet. Sud je prvostepenu presudu u odnosu na optuženog S. P. preinačio i oslobodio ga od optužbe.

Kod pisanja optužnica u predmetima organizovanog kriminala postavlja se pitanje da li predikatno krivično djelo sa propisanom kaznom zatvora do tri godine može biti učinjeno u okviru grupe za organizovani kriminal. Vrhovni sud FBiH je u presudi broj 09 0 K 001427 Kž 11 od 22. 4. 2010. godine u pogledu ovog pitanja zauzeo sljedeći stav:

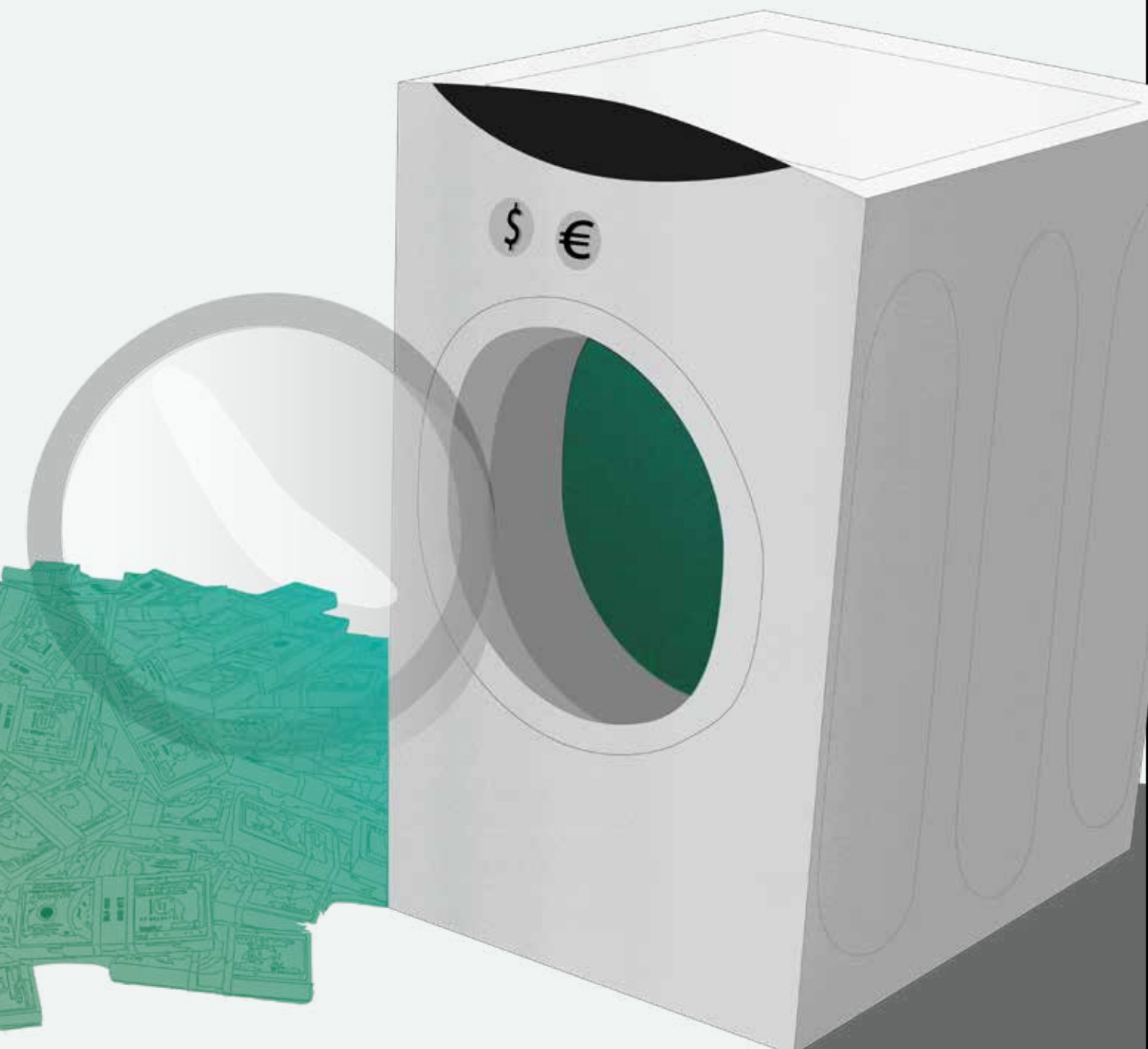
U osnovnom obliku krivičnog djela *organizovani kriminal* iz člana 342. stav 1. KZ FBiH ne pominje se kao njegovo bitno obilježje učinjenje krivičnog djela za koje se može izreći kazna zatvora tri godine ili teža kazna. Jasno da je ovaj lakši oblik drugačije strukturisan nego što je to određeno u članu 2. tačka 18. tog zakona. Radi toga je potpuno sigurno da je u smislu tako koncipirane zakonske odredbe krivičnog djela zločinačke organizacije iz člana 342. stav 1. KZ FBiH prošireno kažnjavanje članova zločinačke organizacije i na krivična djela sa propisanom kaznom ispod tri godine, što znači i na tzv. bagatelna krivična djela. Ovako tumačenje se odnosi i na teži oblik istog krivičnog djela iz stava 3. člana 342. KZ FBiH, jer ni u njemu nije navedeno da se treba raditi o krivičnom djelu za koje se može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna.

Dobar primjer pristupa suda izvedenim dokazima i njihovoj analizi se vidi iz presude Vrhovnog suda RS broj 118-0-KŽ-10-000 148 od 12.8. 2010. godine, kojom se prihvataju činjenični i pravni zaključci o postojanju zločinačkog udruženja:

Kao rezultat pravilne i pažljive ocjene svih dokaza provedenih pred prvostepenim sudom proizilazi zaključak pobijane presude o pouzdanosti utvrđenja te presuda da su optuženi M. Š. i M. I. učinili krivično djelo *organizovani kriminal* iz člana 383a. stav (2) KZ RS u vezi sa krivičnim djelom *prevare* iz člana 239. stav (3) u vezi stava (1) i krivičnim djelom *falsifikovanje isprave* iz člana 377. stav (2) KZ RS. Za zaključke o odlučnim činjenicama pri ocjeni vrijednosnog značaja provedenih dokaza, pobijana presuda je dala detaljne i jasno određene razloge u obrazloženju. Ovaj sud nalazi da je za utvrđenje o postojanju zločinačkog udruženja prvostepeni sud imao dovoljno uporišta u izvedenim dokazima. Ništa sporno nema u tome što se postojanje zločinačkog udruženja dokazuje brojnošću telefonskih i drugih kontakata i radnji izvršenja učinjenih u inkriminisanom periodu. U analizi načina izvršenja svih tih radnji, okolnostima koje prate njihovo izvršenje, posebno činjenici da su se većina pripadnika međusobno poznavala (iako to nije nužno za pripadnike zločinačkog udruženja), da su u inkriminisanom periodu obavili više desetina telefonskih, ličnih i drugih kontakata međusobno, prvostepeni sud pravilno nalazi razloge za ovakav zaključak. Isto se odnosi i na zaključak o djelovanju optuženih u okviru tog zločinačkog udruženja time što je svaki od njih, uz postojanje svijesti o prethodnom djelovanju ostalih pripadnika zločinačkog udruženja, izvršavao unaprijed određene zadatke. Prvostepeni sud pravilno zaključuje da priroda tih radnji podrazumijeva svijest o zajedničkom djelovanju u okviru zločinačkog udruženja i djelovanja drugih članova tog udruženja, te da se tim njihovim radnjama konačno realizuje konkretan zločinački plan.

3. POSEBNA PITANJA U KRIVIČNIM PREDMETIMA PRANJA NOVCA

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Definicija krivičnog djela pranja novca.
- Izvori saznanja o učinjenju krivičnog djela pranja novca.
- Finansijska istraga u predmetima pranja novca.
- Oduzimanje imovine i mjere osiguranja.
- Standard dokazivanja predikatnog krivičnog djela.
- Utvrđivanje krivice za krivična djela pranja novca.

3.1. DEFINICIJA KRIVIČNOG DJELA PRANJE NOVCA

Krivično djelo *pranje novca* može se definisati na dva načina koja su proizašla iz teorije i prakse:

- pretvaranje nezakonito ostvarene dobiti u prividno zakonitu s ciljem prikrivanja njegovog pravog porijekla¹¹
- *pranje novca je koncept koji podrazumijeva učinjenje (prethodnog) krivičnog djela iz kojeg je proistekla neka imovinska korist, koja se potom na različite načine prikriva i pokušava legalizovati.*¹²

Treba imati u vidu da se pranjem novca prikriva i izvršeno krivično djelo i imovinska korist koja je njima ostvarena, što znači da pranje novca bez prethodne kriminalne aktivnosti ne postoji¹³.

3.2. KRIVIČNO DJELO PRANJE NOVCA U MEĐUNARODNIM DOKUMENTIMA

Brojni međunarodni dokumenti sadrže definiciju krivičnog djela *pranje novca* i uređuju postupanje u sprečavanju i procesuiranju ovih krivičnih djela, kao što su:

- Konvencija Ujedinjenih nacija o protivzakonitom prometu opojnih droga i psihotropnih supstanci (tzv. Bečka konvencija)

11 Novoselec, Petar. "Kriminalno-političko značenje i pravno uređenje pranja novca", Tvrtka, Zagreb, br. 9, 1996. g., str. 41.

12 Petrović, Boris; Mujanović, Eldan. "Krivično djelo pranja novca u uporednom pravu", Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LII – 2009. g., str. 301-323

13 Cindori, Sonja. "Sustav sprječavanja pranja novca", Finansijska teorija i praksa 31(1), 2007. g., str. 55-72. Raspoloživo na web-prezentaciji: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=18861 (pristupljeno: 15. 2. 2018. g.)

- Konvencija Vijeća Evrope broj 141 o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenog krivičnim djelom iz 1990. godine
- Preporuke Radne grupe za sprečavanje pranja novca.

→ *Detaljna lista međunarodnih dokumenata koji se primjenjuju u vezi s pranjem novca data je u Aneksu I u Aneksima i korisnim dodacima Vodiča i Priručnika.*

3.3. IZVORI SAZNANJA O UČINJENJU KRIVIČNOG DJELA PRANJA NOVCA

Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti uređuje način postupanja organa u pogledu otkrivanja i sprečavanja pranja novca¹⁴.

Član 4. Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti uređuje mjere za otkrivanje i sprečavanje pranja novca prilikom:

- a. uspostavljanja poslovnog odnosa s klijentom
- b. obavljanja transakcije u iznosu 30.000 KM ili više bez obzira da li je transakcija obavljena u jednoj operaciji ili u nekoliko evidentno povezanih transakcija
- c. postojanja sumnje u vjerodostojnost i adekvatnost prethodno dobivenih informacija o klijentu ili stvarnom vlasniku
- d. postojanja sumnje na pranje novca ili finansiranje terorističkih aktivnosti u pogledu transakcije ili klijenta bez obzira na iznos transakcije.

Otkrivanje krivičnog djela pranja novca se najčešće ostvaruje operativnom djelatnošću Finansijsko-obavještajnog odjela Državne agencije za istrage i zaštitu BiH. Ovaj odjel svakodnevno prikuplja, evidentira, analizira, istražuje i prosljeđuje tužiocu informacije, podatke i dokumentaciju o mogućem pranju novca. Odjel prikuplja saznanja i putem međunarodne saradnje.

Drugi načini saznanja o učinjenom krivičnom djelu pranja novca mogu biti na temelju:

- obavještenja o sumnjivoj transakciji
- finansijske istrage
- kriminalističko-obavještajne i kriminalističko-istražne operativne djelatnosti agencija za provođenje zakona

14 Prvi Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti usvojen je i stupio na snagu krajem 2004. g., kada i FOO postaje funkcionalan i operativan u SIPA-i, a već 29. 6. 2005. g. FOO je primljen u članstvo Egmont grupe, svjetske mreže finansijsko-obavještajnih jedinica. Drugi Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti je donesen 2009. g.. Najnoviji Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti je donesen 2014. g. ("Službeni glasnik BiH" broj 47/14), a njegove izmjene su donesene 2016. g. (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti – "Službeni glasnik BiH" broj 67/16).

- informacija iz otvorenih i lako dostupnih izvora, kao što su televizija, radio, web-portali, web-stranice, štampani mediji, fotografije, izvještaji, istraživanja, rezultati provedenih anketa, diskusije, te prijave pravnih lica i građana.

Obavještenje o sumnjivoj transakciji može biti osnov za otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje krivičnog djela *pranje novca*.

U brojnim slučajevima, obavještenje o sumnjivoj transakciji dovelo je i do finansijske istrage. Obrnuto, zabilježeni su slučajevi da se preko finansijske istrage došlo do osnova sumnje o učinjenju krivičnog djela pranja novca.

Kako bi se uspješno otkrilo ovo krivično djelo potrebno je:

- stalno praćenje poznatih i identifikovanih načina njegovog izvršenja
- provođenje analize ranije otkrivenih krivičnih djela pranja novca
- izrada tipologije ili oblika pranja novca.

Navedene aktivnosti omogućavaju blagovremeno i kvalitetno planiranje aktivnosti na razjašnjavanju i dokazivanju ovog krivičnog djela.

3.3.1. FAZE OSTVARIVANJA KRIVIČNOG DJELA PRANJE NOVCA

Krivično djelo *pranje novca* ostvaruje se u sljedećim fazama:

faza ulaganja – u kojoj se novac ostvaren neposredno od kriminalnog djelovanja prvi put ulaže ili u finansijsku ustanovu ili se njime kupuje određena imovina. U ovoj fazi se stvara privid zakonitosti nezakonito stečenih sredstava njihovim ubacivanjem u finansijski, nefinansijski ili drugi alternativni sistem;

faza prikrivanja – u kojoj se pokušava prikriti ili naizgled promijeniti stvarno porijeklo novca ili vlasnika sredstava. U ovoj fazi se najčešće vrše legitimne transakcije s ciljem odvajanja sredstava od nezakonitog izvora;

faza integracije – u kojoj se novac uključuje u legalnu ekonomiju i finansijski sistem¹⁵.

Ove faze se mogu istovremeno odvijati ili preklapati. U nekim slučajevima, nelegalno stečen prihod ne prolazi sve faze. Načini pranja novca se neprekidno prilagođavaju, usavršavaju i na taj način prate ekonomske i finansijske odnose na domaćem i međunarodnom planu. Pranje novca stalno razvija neke nove oblike koji postaju međunarodni.

Složenost, brojnost oblika i načina učinjenja krivičnog djela pranja novca zahtijeva individualan pristup svakom predmetu. Ne postoji obrazac ili *formula* za dokazivanje učinjenja ovog krivičnog djela.

¹⁵ Bejaković, Predrag. Pranje novca. Financijska praksa, 21 (3), 1997. g., str. 461-466.

Sljedeći primjer iz sudske prakse pokazuje kako sud ocjenjuje postojanje faza u učinjenju ovog krivičnog djela:

Okružni sud u Banja Luci je u predmetu broj 11 0 K 006949 12 K2 od 18. 7. 2013. godine utvrdio da su optuženi učinili krivično djelo *pranje novca* i u njihovim radnjama su u cijelosti ostvarene sve tri opšteprihvaćene faze pranja novca. Prvo, faza polaganja ili ulaganja je izvršena tako što je novac pribavljen izvršenjem krivičnog djela kao prljav novac, preko *off shore* kompanija putem poslovnih banaka, prebačen je na devizni račun preduzeća i ubačen je u finansijski i privredni sistem Republike Srpske i Republike Srbije. Prekinuta je veza između novca i nezakonite aktivnosti kojom je stečena. Druga faza je faza ležanja ili prikriivanja, što znači da se putem brojnih i različitih novčanih transakcija, sačinjavanjem fiktivnih profaktura i stvaranjem prividnog i lažnog poslovnog odnosa, koje su išle preko *off shore* kompanija, prikriilo pravo porijeklo novca. Treća faza je faza integrisanja, što znači da su optuženi prljav novac dalje integrisali u privredne tokove Republike Srpske i Republike Srbije tako da je sam ili miješanjem sa legalnim, redovnim novčanim sredstvima tog preduzeća korišten za zakonito finansiranje.

3.4. KRIVIČNA ISTRAGA U PREDMETIMA PRANJA NOVCA

Krivično djelo pranja novca se otkriva putem sljedećih ključnih radnji osumnjičenih:

- prebacivanjem i kretanjem novca u finansijskom sistemu BiH, jer je zakonima propisana obaveza prijavljivanja sumnjivih transakcija
- kretanjem gotovine preko granice, jer se perači novca izlažu riziku da budu otkriveni prilikom policijske i carinske kontrole na prelazu državne granice.

Tužilac i ovlaštena službena lica u krivičnom postupku trebaju pratiti uobičajene faze pranja novca:

1. ulaganje – kada osumnjičeni uvodi svoje nezakonite prihode u finansijski sistem na način:
  - da razdvaja velike gotovinske iznose u manje sumnjive iznose koji se zatim pohranjuju direktno na bankovni račun, ili
  - kupovinom monetarnih instrumenata (čekova ili novčanih naloga), koji se zatim prikupljaju i pohranjuju na bankovni račun na drugoj lokaciji
2. prikriivanje – kada osumnjičeni preduzima pretvaranje ili kretanje sredstava kako bi ih udaljio od stvarnog izvora; sredstva mogu biti kanalisana kupovinom i prodajom investicijskih instrumenata, a osumnjičeni može jednostavno povezati sredstva kroz niz računa u različitim bankama širom svijeta¹⁶

16 Upotreba široko rasprostranjenih računa naročito prevladava u onim državama koje ne saraduju u borbi protiv pranja novca, kao što su karipska država Belize i Kajmanska ostrva.

3. integracija – kada osumnjičeni ponovo usmjerava sredstva u legitimne novčane tokove; sredstva se najčešće ulažu u nekretnine, luksuzne imovine ili poslovne poduhvate.

Nakon otkrivanja krivičnog djela, tužilac treba preduzeti istražne radnje za dokazivanje i dokumentovanje pranja novca, i to:

- započeti finansijsku istragu u ranoj fazi i voditi paralelno sa krivičnom istragom
- prikupljati dokaze i izviđati okolnosti koje su od važnosti za utvrđivanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom
- preduzeti mjere osiguranja radi sprečavanja prenosa imovine na treće osobe, prodaju ili poklanjanje
- selektivno i ciljano oduzimati dokumentaciju od dokaznog značaja i omogućiti njeno držanje i zaštitu od propadanja.

3.4.1. FINANSIJSKA ISTRAGA U PREDMETIMA PRANJA NOVCA

Finansijska istraga je veoma značajno sredstvo za dokazivanje krivičnog djela pranja novca, jer omogućava praćenje i lociranje *tragova* nezakonito stečenog novca.

Finansijska istraga je usmjerena na:

- otkrivanje razmjera pranja novca
- utvrđivanje nezakonite imovinske koristi
- prikupljanje materijalnih dokaza koji omogućavaju praćenje traga novca i rekonstrukciju poslovnih događaja (dokazi iz evidencija o imovini, finansijska dokumentacija, računovodstvena dokumentacija, baze podataka i drugo).

U finansijskoj istrazi koriste se sljedeći izvori za prikupljanje podataka:

- podaci o bankovnim računima, otvorenim sefovima za čuvanje gotovine i dragocjenosti, podaci o vrednosnim papirima i pravima iz istih, udjelima u fondovima, korištenju leasing usluga, policama osiguranja
- pretraživanje podataka i informacija o određenim osobama na internetu
- javno dostupne baze podataka kreditnih agencija
- podaci o zaposlenju određenih osoba (penzijsko-invalidski zavodi), podaci o penzijama, invalidninama, dječjim dodacima, subvencijama, poticajima
- lični podaci određenih osoba i izdate dozvole za upravljanje vozilima (kojima raspolaže IDDEEA)
- poreski podaci, podaci iz carinskih i graničnih službi
- registri nekretnina i zemljišta, registri privrednih društava, hipoteka, zaloga, registri vozila, plovila i letjelica

- podaci o ranijoj osuđivanosti, krivičnim postupcima koji su u toku, te internet izvori, kao i registri Finansijsko-obavještajnog odjela Državne agencije za istrage i zaštitu i Obavještajno-sigurnosne agencije.

Prikupljanje finansijskih podataka nadopunjuje se primjenom kriminalističko-taktičkih mjera i radnji kao što su:

- prikupljanje obavještenja, opservacija, provjera alibija
- prikupljanje izjava
- kriminalistička kontrola, lišavanje slobode i zadržavanje, kriminalistička obrada.

Analiza prikupljenih podataka i finansijske dokumentacije treba dovesti do informacija i dokaza o:

1. ulaganju nezakonito stečenih sredstava u legalno poslovanje
2. privrednim subjektima koji se koriste kao paravan za kriminalne djelatnosti
3. dokazima sadržanim u dokumentaciji koja prati ekonomsku aktivnost kriminalnih organizacija
4. postojanju ili skrivanju protivzakonito stečene imovine
5. prethodno nepoznatim poslovima kriminalnih organizacija ili pojedinaca
6. svjedocima za koje se nije znalo, kao i drugim licima i privrednim subjektima uključenim u kriminalnu djelatnost
7. međunarodnim finansijskim vezama i operacijama između kriminalnih organizacija lociranih u različitim zemljama
8. visokokvalitetnim dokazima sadržanim u različitoj finansijskoj dokumentaciji, na osnovu kojih se mogu utvrditi načini transfera, vrijeme transfera i mjesta ulaganja nezakonito stečenih sredstava
9. mogućnosti da se identifikuje, prati i vrednuje imovina koja može biti predmet oduzimanja
10. primjeni mjera osiguranja radi sprečavanja bilo kakvog postupanja, prenosa ili otuđenja nezakonito stečene svojine.

3.5. REZULTATI ISTRAGE U PREDMETIMA PRANJA NOVCA

Istražne radnje koje su provedene u krivičnoj i finansijskoj istrazi trebaju osigurati vjerodostojne subjektivne i materijalne dokaze u vezi s radnjama i učinocem krivičnog djela *pranje novca*.

Dokazi trebaju ponuditi odgovor na sljedeća pitanja:

Krivično djelo pranje novca:

- Vrsta krivičnog djela kojim je pribavljena imovina koja je predmet pranja novca.
- Mjesto, vrijeme i način pranja novca.
- Da li se pranje novca vrši za neku organizovanu kriminalnu grupu?
- Koja je to organizovana grupa, od kada djeluje i na kom teritoriju?
- Kakva je organizacija, hijerarhija, sastav, vrsta, obim i intenzitet djelovanja organizovane kriminalne grupe kojoj učinilac pripada?

Imovinska korist stečena krivičnim djelom *pranje novca*:

- Da li je novac i/ili druga imovina pribavljena krivičnim djelom?
- Da li je riječ o novcu ili nekoj drugoj imovini?
- Kolika je vrijednost imovine pribavljene krivičnim djelom?

Osumnjičeni:

- Da li je osumnjičeni postupao sam ili je imao saučesnike i pomagače?
- Da li su se osumnjičeni i saučesnik udružili radi vršenja krivičnog djela?
- Da li je riječ o učinicu koji je izvršio ili bio saučesnik u učinjenju krivičnog djela kojim je pribavljena imovina i koji nakon učinjenja krivičnog djela vrši pranje novca ili učiniocu koji samo vrši pranje novca, a drugo lice je učinilac krivičnog djela kojim je pribavljena imovina?
- Da li je osumnjičeni lice koje se specijalizovalo za krivična djela pranja novca?
- Koja je i kakva kriminalna djelatnost i prošlost osumnjičenog?
- Da li je osumnjičeni pri učinjenju krivičnog djela postupao s umišljajem ili iz nehata?
- Kakva je finansijska pozicija osumnjičenog za krivično djelo *pranje novca*?

3.5.1. ISTRAGA ZA PRANJE NOVCA KOJE SE ODVIJA POSREDSTVOM ODREĐENE POSLOVNE DJELATNOSTI

Kriminalna aktivnost pranja novca vrlo često se odvija putem određene poslovne djelatnosti pravnih lica, kao što su: galerije, mjenjačnice, zlatare, trgovine, turističke agencije, osiguranja, taksli službe, fitnes klubovi i slično.

U slučaju sumnje da se radi o pranju novca, tužilac će izvršiti uvid u knjigovodstvene isprave, poslovne knjige i finansijske izvještaje tih pravnih lica. Cilj provjera je utvrđivanje činjenice da li je u poslovanju tih pravnih lica u tretiranom periodu bilo miješanja zakonitih i nezakonitih sredstava.

3.6. PRANJE NOVCA U KRIVIČNIM ZAKONIMA U BiH

Tužilac će narediti finansijsko vještačenje u cilju:

- analize finansijskih izvještaja do i od učinjenja krivičnog djela *pranje novca*
- utvrđenja kada, kako i koliko je nezakonitih sredstava ubačeno u pravna lica i kako se to reflektiralo na finansijsko stanje pravnog lica i kategorije koje se iskazuju u finansijskim izvještajima
- obraćanja posebne pažnje na kupce i dobavljače, te izvršenja komparacije količina i jedinične cijene roba i usluga iskazanih u ulaznim i izlaznim fakturama i analize novčanog toka
- utvrđenja visine imovinske koristi koja je stečena krivičnim djelom.
- Tužilac će saslušati lica kojima su poznate ili bi mogle biti poznate neke od činjenica koje su vezane za osumnjičenog i krivično djelo.

Krivično djelo *pranje novca* definisano je kao posebno krivično djelo u sva četiri krivična zakona u BiH.

Propisivanjem ovog krivičnog djela osiguravaju se zakonitost, stabilnost, transparentnost i efikasnost monetarnog i finansijskog sistema u BiH, FBiH, RS-u i Brčko distriktu BiH.

Radnje izvršenja krivičnog djela *pranje novca* su u suštini različite radnje prikrivanja "prljavog" novca i imovine koja je pribavljena učinjenjem krivičnog djela. Ovo krivično djelo predstavlja poseban, specifičan vid krivičnog djela prikrivanja¹⁷.

Radnja izvršenja krivičnog djela *pranje novca* propisana je na skoro istovjetan način u svim krivičnim zakonima i sastoji se:

- u primanju, zamjeni, držanju, raspolaganju, upotrebljavanju u privrednom ili drugom poslovanju, ili na drugi način prikrivanju ili pokušaju prikrivanja novca ili imovine za koje izvršilac zna da su pribavljeni učinjenjem krivičnog djela.

Radnje izvršenja su postavljene alternativno i svaka zasebno može predstavljati učinjenje djela.

17 Babić, Miloš; Filipović, Ljiljana; Marković, Ivanka; Rajić, Zdravko. "Komentari krivičnih/kaznenih zakona u BiH", knjiga X i XX, zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo, 2005., str. 688.

Zakonodavac je predvidio kažnjavanje i za pokušaj ovog krivičnog djela.

3.7. PRETHODNO ILI PREDIKATNO KRIVIČNO DJELO

Krivično djelo *pranje novca* proizilazi iz učinjenja prethodnog (predikatnog) krivičnog djela, odnosno imovine koja je proizašla iz prethodnog djela.

Moguće je da sud u krivičnom postupku mora utvrđivati:

- porijeklo *prljavog* novca kao faktičko pitanje
- da li novac potiče od izvršenja drugog krivičnog djela
- stepen određenosti tog prethodnog krivičnog djela.

U pogledu stepena određenosti tog prethodnog krivičnog djela, sud treba utvrditi samo objektivna obilježja bića ovog krivičnog djela, radnju izvršenja i druge objektivne elemente.

Krivični postupak za krivično djelo *pranje novca* se može voditi na dva načina:

- jedinstven postupak gdje je u optužnicu za predikatno krivično djelo integrisano krivično djelo *pranje novca*
- poseban postupak samo za krivično djelo *pranje novca*.

U slučaju kada se vodi jedinstveni postupak, predikatno krivično djelo bit će dokazano uobičajenim dokaznim sredstvima. U slučaju kada se krivični postupak vodi samo za pranje novca, neophodno je utvrditi postojanje predikatnog krivičnog djela. Osuđujuća presuda za predikatno krivično djelo nije neophodan uslov za osuđujuću presudu za krivično djelo *pranje novca*.

SAVJETI ZA UTVRĐIVANJE PREDIKATNOG KRIVIČNOG DJELA:

- Predikatno djelo nije samo otkriveno, procesuirano ili presuđeno krivično djelo. Ono je svaki oblik kažnjivog kriminalnog ponašanja, koje ima obilježje krivičnog djela i može rezultirati sticanjem ili je direktno usmjereno na sticanje nezakonite dobiti.
- Tužilac mora prezentovati dovoljno dokaza za osnovan zaključak da je imovina stečena krivičnim djelom.
- Sud ima obavezu da pravilno kvalifikuje aktivnost iz koje potiče *prljavi* novac.
- Za postojanje predikatnog krivičnog djela nije neophodno utvrditi sudskom presudom da su imovina ili novac pribavljeni krivičnim djelom, niti mora biti pokrenut krivični postupak. Dovoljno je da učinilac zna da je krivično djelo učinjeno i da su novac ili imovina pribavljeni krivičnim djelom, pri čemu zakon ne definiše o kojem krivičnom djelu treba da se radi.

PRIMJERI IZ SUDSKE PRAKSE U PREDMETIMA PRANJA NOVCA

Sudska praksa je utvrdila sljedeće standarde dokazivanja predikatnog krivičnog djela:

Apelaciono vijeće Suda BiH je u predmetu broj S1 2 K 005967 12 Kž od 4 .9. 2012. godine utvrdilo da za postojanje krivičnog djela *pranje novca* nije nužno da je sudskom presudom utvrđeno da su imovina ili novac pribavljeni krivičnim djelom. Za tzv. osnovno krivično djelo ne mora biti niti pokrenut krivični postupak, već je dovoljno da učinilac zna da je djelo učinjeno, tj. da su novac i imovina stečeni krivičnim djelom, pri čemu zakonodavac ne pravi razliku između krivičnih djela, odnosno može se raditi o bilo kojem krivičnom djelu.

Apelaciono vijeće Suda BiH u predmetu broj S1 2 K 003427 09 Kž od 04. 4. 2011. godine:

Činjenica da za krivično djelo *poreske utaje ili prevare* učinjene od strane pravnog lica ne postoji pravosnažna presuda bilo ovog ili nekog drugog suda, kao i činjenica da je pravno lice obavezano na plaćanje poreza na promet za inkriminirani period, irelevantne su okolnosti za postojanje ovog krivičnog djela i krivice optuženih. Ključna okolnost za postojanje krivičnog djela *pranje novca* jeste svijest, odnosno znanje optuženih, da novac potiče, da je pribavljen krivičnim djelom, a čije postojanje u konkretnom slučaju nije sporno. Nije neophodno da je sudskom presudom utvrđeno da je novac pribavljen krivičnim djelom, pa čak niti da je za osnovno krivično djelo pokrenut krivični postupak. Potrebno je da su u radnjama optuženih sadržana obilježja makar jedne od alternativno, u članu 209. stav 1. KZ BiH, predviđenih radnji izvršenja predmetnog krivičnog djela (novac primi, zamijeni, drži, njima raspolaže, upotrijebi u privrednom ili drugom poslovanju, ili na drugi način prikrije ili pokuša prikriti), te da se radi o novcu veće vrijednosti.

Sud BiH u predmetu broj S1 2 K 010279 12 K od 11. 11. 2016. godine naglašava važnost utvrđivanja predikatnog krivičnog djela, kao *conditio sine qua non* za postojanje krivičnog djela *pranje novca*:

Da bi se u konkretnom slučaju izveo zaključak o postojanju krivičnog djela *pranje novca*, tužilaštvo je bilo dužno, kao preduslov, dokazati da je novac, odnosno imovina koja je predmet ovih tačaka optuženja, pribavljen izvršenjem krivičnog djela. Bitno obilježje bića ovog krivičnog djela je utvrđenje da novac potiče od bilo kojeg krivičnog djela, koji novac, potom, izvršiocu nastoje ozakoniti daljom upotrebom u privrednom poslovanju. Vijeće nije moglo izvesti nesumnjiv zaključak da je riječ o novcu koji su optuženi, kako to tvrdi tužilaštvo, prethodno iznijeli iz društva, da bi tako stečen novac dalje upotrijebili u privrednom poslovanju kroz društvo. Tužilaštvo nije dokazalo ono što je tvrdilo preciziranom optužnicom, da su optuženi radnjama opisanim u ovim tačkama optužnice pokušali izvršiti legalizaciju finansijskih sredstava prethodno stečenih kriminalnom aktivnošću.

Budući da bez predikatnog krivičnog djela, čijim izvršenjem je nastala imovinska korist, nema ni krivičnog djela pranja novca, vijeće je našlo da u odnosu na ove tačke

optužnice nije ispunjen objektivni element bića krivičnog djela *pranje novca*. Vijeće se nije upuštalo u ispitivanje postojanja subjektivnog elementa ovog krivičnog djela i znanja optuženih da je novac pribavljen izvršenjem krivičnog djela, niti je vršilo ocjenu odgovornosti pravne osobe za predmetno krivično djelo.

Apelaciono vijeće Suda BiH je u predmetu broj S1 2 K 010279 17 Kž 4 od 11. 10. 2017. godine, kojim je odlučivano po žalbi na gore navedenu presudu, utvrdilo:

Apelaciono vijeće podsjeća da je, za postojanje krivičnog djela *pranje novca*, neophodno dokazati porijeklo "oprano" novca, odnosno da isti potiče iz neke kriminalne aktivnosti, a kako je osnovano ukazano i pobijanom presudom. Pravilan je zaključak prvostepenog suda da nije dokazano da su optuženi učinili inkriminisane radnje, nije dokazano niti da novac potiče iz kriminalne aktivnosti i da su optuženi pokušali izvršiti legalizaciju ovih finansijskih sredstava.

Apelaciono vijeće Suda BiH je u predmetu broj S 1 2 K 014954 15 Kž3 od 18. 9. 2015. godine utvrdilo:

Kod krivičnog djela *pranje novca* iz člana 209. KZ BiH, neophodno je dokazati postojanje krivičnog/krivičnih djela kojim se pribavlja protivpravna imovinska korist, određenu imovinsku korist koja je tim djelima stečena, pa tek naknadno na koji način je takva imovinska korist stavljena u legalne tokove novca.

Tužilaštvo BiH je propustilo dokazati neprekidno vršenje krivičnog/krivičnih djela od strane optuženog koja krivična djela su proizvela protivpravnu imovinsku korist, iznos te imovinske koristi koja je stečena tim djelom/djelima, a tek onda na koji način je ta imovina stavljena u legalne tokove radi ostvarivanja legitimnog prihoda.

Dokaz vršenja krivičnog djela kojim se stiče protivpravna imovinska korist u smislu bitnog obilježja krivičnog djela *pranje novca* je pravosnažna presuda (za neko već presuđeno djelo, kao u konkretnom slučaju presuda iz 2003. godine) ili pak dokazi o početku i toku vršenja ovog ili nekog drugog krivičnog djela koji van razumne sumnje upućuju na optuženo lice kao učinioca tog djela.

Rezultat sveobuhvatne finansijske istrage može biti kvalitetan dokaz u smislu drugog elementa krivičnog djela koji se odnosi na plasiranje protivpravno stečene imovinske koristi u legalne tokove novca, ali u svakom slučaju ne kao dokaz kojim se dokazuje vršenje samog krivičnog djela koje za produkt ima protivpravno stečenu imovinsku korist.

S obzirom na sve navedeno, nije dokazano postojanje predikatnog krivičnog djela, kao ni postojanje konkretnog iznosa ostvarene protivpravne imovinske koristi kao bitnih elemenata krivičnog djela *pranja novca* iz člana 209. stav 2. u vezi sa stavom 1. KZ BiH. Prvostepeno vijeće je valjano postupilo kada je optuženog oslobodilo optužbe za učinjenje ovog krivičnog djela.

Apelaciono vijeće Suda BiH je u predmetu broj S1 2 K 020583 17 Kžk od 1. 12. 2017. godine, zauzelo stav da je standard koji se traži za eventualno dokazivanje predikatnog krivičnog djela u svakom slučaju manji u odnosu na dokazivanje krivice za određeno krivično djelo, te da za predikatno krivično djelo nije nužno da postoji osuđujuća presuda.

Apelaciono vijeće Suda BiH je u predmetu broj S1 2 K 003354 14 Kž 13 od 19. 9. 2014. godine zaključilo da, imajući u vidu posljedice koje proizilaze iz zastare i amnestije, predikatno djelo poreske utaje ili prevare ne postoji, zbog čega nema mogućnosti vođenja krivičnog postupka za pranje novca:

Iz činjeničnog opisa predmetne optužnice i izreke pobijane presude proizilazi da je predikatno krivično djelo *poreska utaja ili prevara*, učinjeno na teritoriji SR Njemačke. Tužilaštvo je bilo dužno dokazati da je upravo taj novac "prljav" i da je isti iskorišten radi osnivanja društva sa ograničenom odgovornošću i da se putem navedenog pravnog lica stavio *prljav* novac u legalne novčane tokove.

Odbrana je osnovano ukazala da u konkretnom slučaju nedostaje jedan od bitnih elemenata krivičnog djela *pranje novca*, odnosno jasni pokazatelji da se radi o nezakonitom prihodu iz SR Njemačke koji su optuženi pokušali prikriti na način da ga uključe u redovne legalne privredne i finansijske tokove u BiH. Dobit koja se oporezuje potiče iz legalne djelatnosti (pružanje usluga u građevinarstvu u SR Njemačkoj), te je nužno precizno razgraničiti kada je zakonito stečen prihod postao nezakonit.

Nije sporno da materijalna dokumentacija upućuje na zaključak da je u SR Njemačkoj od strane nadležnog organa u Nürnbergu vođen postupak vezano za utvrđivanje i prinudnu naplatu poreza u vezi sa djelatnošću kojom su se u to vrijeme optuženi H. Z. i H. D. bavili u SR Njemačkoj.

Spornim se ukazuje, na što je odbrana osnovano ukazala, da je za krivično djelo *poreska utaja ili prevara* u SR Njemačkoj nastupila zastarjelost krivičnog gonjenja, što je potvrdio svjedok K. B. (zaposlen u Poreskoj upravi), koji je na glavnom pretresu izjavio da je ovo krivično djelo poreske utaje u SR Njemačkoj zastarjelo, ali da nije zastarjelo potraživanje neplaćenog poreza, koje, opet, može biti potraživano nezavisno od krivičnog postupka.

Zastara krivičnog gonjenja u krivičnom pravu predstavlja prestanak ovlaštenja nadležnih tijela na krivični progon učinioca krivičnog djela nakon proteka zakonom određenog vremena od vremena izvršenja krivičnog djela. Protekom zakonom određenog vremena država gubi pravo na kažnjavanje (*ius puniendi*), odnosno gubi pravo krivičnog gonjenja, izricanja sankcije učiniocu krivičnog djela ili izvršenja već izrečene krivičnopravne sankcije. Zastara krivičnog progona vodi gašenju kažnjivosti djela, isključuje mogućnosti progona za kažnjivu radnju, što znači prestanak ovlasti nadležnih tijela na krivični progon učinitelja krivičnog djela nakon proteka u zakonu određenog vremena, a time i realizaciji drugih eventualnih potraživanja iz takvog krivičnog djela.

Optuženom H. Z. na teret se stavlja da je u periodu od 1992. godine do 1995. godine na teritoriji SR Njemačke utajio porez. Pri tome prvostepeno vijeće zanemaruje činjenicu navedenu u izreci da sve i da su postojali uslovi da se prema optuženom postupak vodi u BiH za utaju poreza, u skladu sa Zakonom o amnestiji FBiH, sve osobe su oslobođene

od krivičnog gonjenja ili potpuno oslobođene od izrečene kazne ili neizvršenog dijela kazne koje su u periodu od 01. 01. 1991. godine do 22. 12. 1995. godine učinile bilo koje od krivičnih djela, sa određenim izuzecima koji nisu primjenjivi na konkretan slučaj. Iz navedenog proizilazi da krivičnopravne radnje koje se stavljaju na teret optuženom H. Z., a učinjene su u periodu od 1992. do 1995. godine, ulaze u period kojim država amnestira učinioce krivičnih djela.

S obzirom na posljedice koje proizilaze iz zastare i amnestije, očigledno proizilazi da predikatno djelo *poreska utaja ili prevara*, kao objektivni uslov inkriminacije, ne postoji, a ako nema krivičnog djela iz kojeg izvire *prljavi novac*, nema niti mogućnosti pranja takvog novca kao *prljavog novca*. Nema zakonske mogućnosti da se krivično djelo *pranje novca* procesuirá.

U dijelu činjeničnog opisa iz izreke pobijane presude, optuženi H. Z. se oglašava krivim i za pranje novca od navodno utajenog poreza od strane H. D. za period od 1995. do 1998. godine, bez navođenja činjenica i okolnosti kojima se to predikatno djelo dokazuje, niti za navodnu poresku utaju postoji pravosnažna presuda.

Apelaciono vijeće zaključuje da je navodno utajeni novac izgubio kriminogenu prirodu, prije svega zbog zastarjelosti krivičnog gonjenja za to krivično djelo, a u BiH bi isto bilo obuhvaćeno amnestijom. Ni eventualne posljedice takvog djela se ne mogu uvoditi kao bitno obilježje nekog drugog, novog, krivičnog djela, jer bi dovelo do izigravanja relevantnih zakona i stvaranja pravne nesigurnosti. Apelaciono vijeće je, primjenom instituta *beneficium cohaesionis*, sve optužene oslobodilo od optužbe, iz razloga što djelo opisano u izreci pobijane presude nije krivično djelo (*pranje novca*), jer mu nedostaje jedan od zakonskih obilježja krivičnog djela (*predikatno djelo*).

3.8. ZNANJE UČINIOCA DA JE IMOVINSKA KORIST STEČENA KRIVIČNIM DJELOM

Kako to ukazuje i praksa Suda BiH¹⁸, neophodno je utvrditi da je učinilac znao da novac ili imovina koja je predmet pranja novca potiče od krivičnog djela. Konkretno činjenične okolnosti trebaju ukazivati da je optuženi znao da novac koji prima potiče iz radnje koja se može kvalifikovati kao određeno krivično djelo.

Namjera ne mora obuhvatati poznavanje svih elemenata predikatnog djela. Ne mora se utvrditi da je učinilac pravilno ili ispravno znao o kojem se krivičnom djelu radi. Osnovno krivično djelo ne mora učiniti optuženi, nego to može biti bilo ko. Dovoljno je da je optuženi zaključio na osnovu činjeničnog opisa da je novac koji je primio, *prljav* zbog nedozvoljenog načina sticanja.

18 Presuda Apelacionog odjeljenja Suda BiH broj KPŽ-22/04 od 14. 1. 2005. g.

U narednim primjerima dati su prikazi sudske prakse u vezi s postojanjem znanja da novac potiče od krivičnog djela:

Sud BiH je u presudi broj S1 2 K 003427 09 K (XK05/642) od 13. 12. 2010. godine utvrdio da je pravno lice poslovalo na način koji se pokazao kao uobičajen kod pranja novca. Novčana sredstva, koja su dolazila na transakcijske račune, dolazila su kao polog pazara odnosno gotovine nakon čega su bila transferisana prema dobavljaču, uz izdavanje fiktivnih narudžbenica sa izjavom o oslobađanju poreza na promet proizvoda i usluga, a zatim i fiktivnog ovjeravanja otpremnica o prijemu robe, na koji način je omogućeno pravnom licu da izbjegne plaćanje poreza na promet proizvoda i usluga u ukupnom iznosu od 803.238,43 KM, a koji iznos je utvrđen – obračunat nalazom i mišljenjem vještaka ekonomske struke.

Pravno lice nije imalo zaposlene radnike, skladište, maloprodajni objekat, u kratkom vremenskom periodu navodno je ostvarilo obiman promet robe, a koji prati i veliki promet novca, te u konkretnom slučaju nije bilo stvarnog prometa robe. Optuženi su preduzeli krivičnopravne radnje pranja novca, odnosno da su novac za koji su znali da potiče od utajenog poreza pravnog lica vratili u redovne finansijske tokove.

Sud je posebno cijenio da su optuženi preduzeli pripremne radnje u vidu registracije pravnog lica, najma poslovnog prostora koji je predstavljao sjedište firme, te su otvorili transakcijski račun, a sve kako bi stvorili privid da je riječ o legalnom poslovanju. Optuženi koji pristaju i djeluju u kritičnoj situaciji na naprijed opisani način, činjenica da predmetni novac potiče od izvršenja krivičnog djela, objektivno nije mogla ostati nepoznata, odnosno bila im je poznata, jer se čitav *posao* – proces i odvija radi vraćanja *prljavog novca* u redovno poslovanje.

Apelaciono vijeće Suda BiH je u predmetu broj S1 2 K 005967 12 KŽ od 4. 9. 2012. godine, utvrdilo da je pravilan zaključak prvostepenog suda da optuženima nije moglo ostati nepoznato da novac potiče od izvršenja krivičnog djela, jer su se finansijske transakcije pravnog lica uglavnom sastojale od polaganja pazara i njegovog transferisanja isti dan na račune *dobavljača*, u cilju njegovog vraćanja u redovne tokove poslovanja. Da se nije radilo o pazaru, već novcu prethodno pribavljenom kroz izvršenje krivičnog djela *poreska utaja ili prevara* (maloprodajom vanžirnim poslovanjem, koja je bila iskazana kao veleprodaja fiktivnom dokumentacijom), upućuje i da pravno lice nije imalo zaposlene radnike, skladište, niti maloprodajni objekat, a koji bi im bio potreban radi prijema iskazanih količina robe, da je posrijedi bio stvarni promet robom. Očito je da su optuženi bili upoznati da veleprodaja predstavlja osnov za oslobađanje poreza, u skladu sa Zakonom o porezu na promet proizvoda i usluga, jer su, prema nalazu i mišljenju vještaka grafologa, potpisivali naloge za plaćanje i naloge za prenos, te su, prema ocjeni ovog Vijeća uložili značajan trud, u cilju sticanja uslova za oslobađanje od poreza na promet njihovih navodnih dobavljača, što ukazuje da su itekako bili svjesni postojanja ovog zakona, kao i načina njegovog izigravanja, u cilju sticanja protivpravne imovinske koristi.

U konkretnom slučaju se nesumnjivo radi o različitim radnjama koje preduzimaju optuženi, a kojima se u kontinuitetu ostvaruju elementi krivičnog djela *pranje novca*. Radnje kojima se realizuje pranje novca redovno preduzimaju nakon što je predmetni

novac pribavljen kroz poresku utaju, što je i sasvim logično, s obzirom da djelu pranja novca mora prethoditi određeno krivično djelo, iz koga potiče taj novac.

Okružni sud u Banja Luci je u presudi broj 11 o K 006949 12 K2 od 18. 7. 2013. godine utvrdio da je optuženi Č. Z. izvršio produženo krivično djelo *pranje novca* iz člana 280. stav 4., a u vezi sa stavom 1. i 3. KZ RS, i to udruživanjem sa D. Š., J. N., Š. R. i drugim licima iz Republike Srbije. Sud je zaključio nakon analize sadržaja zabilježenih razgovora optuženog Č. Z. sa navedenim licima, iz čijeg sadržaja razgovora je jasno vidljivo da optuženi Č. Z. dobro poznaje navedena lica, a naročito D. Š., da se sa istim neposredno sastaje, te da prilikom neposrednog kontakta i dogovaraju način vršenja uplata velikih iznosa novca iz inostranstva preko *off shore* kompanija, tako da je prilikom kontakata putem telefona optuženom Č. Z. jasno i razumljivo šta treba preduzeti i kada u razgovoru pominju skraćenice.

Optuženi Č. Z. znao je da novac potiče od izvršenja krivičnog djela *stavljanje u promet opojnih droga*, ukazuju to i presude Višeg suda u Beogradu kojim presudama su za predikatno krivično djelo pravosnažno osuđeni P. M., K. M., V. M., P. N., R. D. i M. D. i to zbog krivičnog djela *udruživanje radi vršenja krivičnih djela* iz člana 346. stav 5. KZ Republike Srbije. Da je optuženi Č. izvršio krivično djelo udruživanje i sa P. S. i N. D. takođe ukazuje presuda Višeg suda u Beogradu kojom je P. S. pravosnažno osuđen za izvršeno produženo krivično djelo *pranje novca* iz člana 231. stav 6. KZ RS.

3.9. UTVRĐIVANJE KRIVICE U PREDMETIMA PRANJA NOVCA

3.9.1. UMIŠLJAJ

U pogledu krivice učinioca krivičnog djela pranja novca potreban je umišljaj. Potrebno je da kod učinioca postoji:

- svijest o stvarnim okolnostima kojima se konkretizuje radnja izvršenja
- svijest o posljedici i uzročnoj vezi između radnje i posljedice
- znanje da su novac ili imovina koji služe za izvršenje krivičnog djela pranja novca pribavljeni krivičnim djelom.

Zakonodavac traži postojanje direktnog umišljaja na strani učinioca, jer znanje podrazumijeva vrlo visok stepen svijesti kod učinioca¹⁹.

Prema odredbama člana 209. stav 2. KZ BiH i 263. stav 2. KZ RS, učinilac ovog krivičnog djela može biti istovremeno i učinilac predikatnog krivičnog djela²⁰.

19 Dorđević, Miroslav. Pranje novca u srpskom krivičnom pravu, Zakonodavstvo i praksa, str. 147.

20 Babić, Miloš; Marković, Ivanka. Krivično pravo, opšti dio, peto izdanje. Banja Luka, 2015., Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, str. 444.

U narednom primjeru dat je prikaz iz sudske prakse u vezi s utvrđivanjem umišljaja kod učinioca krivičnog djela *pranje novca*:

Apelaciono vijeće Suda BiH je u predmetu broj S1 2 K 020583 17 Kžk od 1. 12. 2017. godine utvrdilo postojanje subjektivnog elementa na strani optuženog u smislu njegovog znanja i svijesti naspram izvršenja predmetnog krivičnog djela, da li je optuženi mogao znati da primljeni novac vodi porijeklo od izvršenog krivičnog djela. Znanje i svijest optuženog mogli su se utvrditi iz objektivnih okolnosti samog izvršenja djela, kao i okolnosti i ličnih sposobnosti optuženog.

Činjenica je da je optuženi periodično, nekad u relativno kratkim vremenskim periodima, na svoje račune primio veliki broj uplata u većim iznosima novca.

Uplate su stizale kako od strane njegove braće, tako i od strane raznih *off shore* kompanija i lica iz inostranstva i to sa navođenjem različitih svrha doznaka, a koje uplate je optuženi nakon toga podizao sukcesivno u manjim iznosima.

Pored toga, nakon što mu je u jednoj banci račun blokiran po nalogu Odjela za sprečavanje pranja novca od 27. 4. 2009. godine, optuženi je isti dan otvorio račun u drugoj banci, te nastavio da prima i podiže novac, ne preispitujući da li je zakonito i osnovano da nastavi sa daljim aktivnostima primanja novca na taj način.

I sam obrazac podizanja novca sa računa u bankama karakterističan je iz razloga što nakon uplate većeg iznosa novca, optuženi podiže novac u više manjih iznosa koji ne prelaze sumu od 30.000 KM, čime je pokazana bojazan i oprez optuženog da prekorači navedeni iznos znajući da će u suprotnom banka preduzeti mjere identifikacije i praćenja klijenta u skladu sa važećim Zakonom o sprečavanju pranja novca. Nadalje, optuženi podiže novac u većim jednokratnim iznosima jedino u pojedinim slučajevima kupovine nekretnina, što jasno proizilazi iz bankarskih evidencija o novčanim transakcijama i ugovora o kupoprodaji.

Činjenica da je optuženi bio u bliskim rodbinskim vezama sa B. i M. V. sasvim osnovano ukazuje da je optuženi mogao znati ili barem pretpostaviti kojim poslovima se bave njegova braća koja se nalaze u inostranstvu. Pitanje bliskog odnosa optuženog sa bratom B. V. proizilazi iz jednostavne činjenice da je B. V. ovlastio optuženog da u njegovo ime i za njegov račun kupuje nekretnine, što govori samo u prilog činjenici da se njihov odnos zasnivao na uzajamnom povjerenju, a što opet dalje ukazuje da je optuženi morao biti upućen u poslovanje svoje braće. Sama činjenica koja proizilazi iz punomoći i B. V. sin S. daje ovlaštenje S. da čak sam može odabrati nekretninu i da će se pri kupovini dogovarati sa B., ukazuje da se njihov odnos zasnivao na uzajamnom povjerenju, međusobnom dogovoru i komunikaciji.

Vijeće je imalo u vidu i lična svojstva samog optuženog, a koja nedvosmisleno ukazuju na zaključak da je optuženi bio dužan obratiti pažnju na novčani priliv koji mu je stizao, te na način na koji je taj novac koristio. Da je on mogao znati da se u konkretnom slučaju radi o "prljavom novcu", jasno je najprije iz činjenice da se radi o pismenoj osobi sa završenim fakultetskim obrazovanjem, ekonomske struke. Kada jedna takva osoba u određenom vremenskom periodu u kontinuitetu, poduzima radnje kao što su: otvaranje bankovnih računa samo u cilju primanja velikih novčanih iznosa, podizanje novca u više manjih iznosa, kupovina mnogobrojnih nekretnina i pokretnih stvari koje se plaćaju pretežno u gotovini, te s druge strane ne poduzima radnje, odnosno ne prestaje podizati novac, te ne dovodi u pitanje svrhu transakcija, ne postavlja pitanje zašto mu braća šalju toliki novac i zašto kupuju tolike nekretnine, ne sumnja u identitet

uplatilaca iz inostranstva (*off shore* kompanija, lica), uopšteno govoreći, ne dovodi u pitanje legitimitet da se radi o sumnjivim transakcijama iako mnogi indikatori ukazuju na to.

Činjenica da je optuženi završio fakultet iz ekonomskih nauka, a što podrazumijeva poznavanje i bankovnih procesa, evidentno ukazuje da je optuženi osoba koja posjeduje veći stepen stručnog znanja i svijesti od prosječnog čovjeka, te da može lako i sa sigurnošću prepoznati da se radi o sumnjivoj transakciji u slučajevima kada je veći iznos novca u pitanju, a ta transakcija nema ekonomski niti pravni osnov.

Vijeće može zaključiti nesumnjivo da je optuženi u bilo kojem momentu prilikom preduzimanja inkriminiranih radnji mogao na osnovu barem jednog indikatora prepoznati da se radi o sumnjivim transakcijama, a samim tim i o novcu koji potiče iz nelegalnih aktivnosti.

Imajući u vidu utvrđene objektivne okolnosti, te odredbu iz člana 9. stav 2. tačka c) Konvencije da se na osnovu takvog utvrđenja može izvesti znanje, namjera ili cilj kao bitni elementi radnje krivičnog djela pranja novca, Vijeće nalazi da je optuženi mogao znati da je primljeni novac pribavljen učinjenjem krivičnog djela, te je sa tom sviješću i znanjem pristupio radnjama kojima je primio, zamijenio, držao, raspolagao, odnosno na drugi način prikrio novac veće vrijednosti koji je pribavljen izvršenjem krivičnog djela, iako je prema okolnostima i svojim ličnim svojstvima mogao znati da je primljeni novac pribavljen izvršenjem krivičnog djela. Iz svega navedenog proizilazi da su se u radnjama optuženog stekla sva bitna obilježja krivičnog djela *pranje novca* iz člana 209. stav 4. KZ BiH čime je prilikom učinjenja ovog krivičnog djela optuženi postupao iz nehata u odnosu na okolnost da je novac pribavljen krivičnim djelom.

3.9.2. NEHAT

Član 209. stav 4. KZ BiH, član 263. stav 5. KZ RS, član 272. stav 3. KZ FBiH, član 265. stav 3. KZ BD propisuje lakši oblik izvršenja djela, koji nastaje ako je pri izvršenju osnovnog i težih oblika krivičnog djela učinilac postupio iz nehata u odnosu na okolnost da su novac ili imovinska korist pribavljeni krivičnim djelom.

Za ovaj oblik krivičnog djela propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, dok je u KZ RS propisana samo kazna zatvora do tri godine.

Ovdje je u suštini riječ o nesavjesnom postupanju učinioaca, gdje učinilac nije postupao s pažnjom prosječnog čovjeka. U praksi se nesumnjivo strože procjenjuje postojanje nekog od oblika izvršenja djela ukoliko je učinilac profesionalac.

Postojanje nehata bit će isključeno u slučaju da su se više lica udružila radi izvršenja takvih djela i u situaciji kada je učinilac krivičnog djela pranje novca istovremeno i učinilac predikatnog krivičnog djela.

Kada je u pitanju standard koji se traži u odnosu na postojanje nehata, svrsishodno je ukazati na stav zauzet u presudi Apelacionog vijeća Suda BiH broj S1 2 K 020583 17 Kžk od 1. 12. 2017. godine, prema kome se navodi da je Tužilaštvo bilo u obavezi dokazati minimalno da

je optuženi mogao pretpostaviti da novac ili imovina predstavlja prihod stečen od krivičnog djela.

3.10. PRIVIDNI ILI REALNI STICAJ U PREDMETIMA PRANJA NOVCA

Sudska praksa je utvrdila, kako to prikazuje naredni primjer, da u pogledu odnosa između predikatnog i krivičnog djela pranja novca može postojati realni sticaj. Napuštena je ranija praksa da je za odnos bio potreban prividni sticaj.

Apelaciono vijeće Suda BiH je u predmetu broj KPŽ-13/10 od 15. 10. 2010. godine obrazložilo razloge zašto zaključak o postojanju prividnog sticaja nije osnovan te utvrdilo²¹:

Prvostepeno vijeće je prihvatilo da su sve radnje opisane u tačkama I i II izreke presude u cijelosti učinjene, te da su istim istovremeno ostvarena bitna obilježja i krivičnog djela *poreska utaja ili prevara* iz člana 273. st. 3. KZ FBiH i krivičnog djela *pranje novca* iz člana 209. stav 2. KZ BiH, ali je i pored toga, smatrajući da se radi o prividnom sticaju, optužene oglasilo krivim samo za krivično djelo *poreska utaja ili prevara*. Po mišljenju prvostepenog vijeća, pranje novca je u konkretnom slučaju predstavljalo način izvršenja krivičnog djela *poreska utaja ili prevara*, u kom pravcu je bio i usmjeren njihov umišljaj. To je bio isključivi razlog zbog čega je prvostepeno vijeće optužene oslobodilo optužbe za krivično djelo *pranje novca*, smatrajući da bi se u suprotnom radilo o dvostrukom kažnjavanju.

Iako se u predmetnom slučaju radi o nizu radnji koje su ciljno povezane, jer zaista predstavljaju dijelove jedinstvenog plana optuženih, apelaciono vijeće nalazi da se njihov krivičnopravni značaj i kriminalna količina ipak ne mogu na zadovoljavajući način krivičnopravno izraziti i vrednovati ukoliko bi se uzelo da postoji samo jedno krivično djelo, tj. ako se sve navedene radnje kvalifikuju samo kao krivično djelo *poreska utaja ili prevara* iz člana 273. st. 3. KZ FBiH.

Nesumnjivo se radi o različitim radnjama koje preduzimaju optuženi, a kojima se sukcesivno i u kontinuitetu ostvaruju elementi i jednog i drugog krivičnog djela. Optuženi su prvo preduzimali radnje kojima su ostvarivali krivično djelo *poreska utaja ili prevara*, a tek nakon toga, iako svjesni da se radi o novcu stečenom krivičnim djelom, sukcesivno i druge radnje kojima se vrši legalizovanje takvog kriminalnog novca i istovremeno sticanje imovine čije se kriminalno porijeklo na taj način prikriva, što predstavlja krivično djelo *pranje novca*. Iako su ove radnje rezultat jedinstvenog plana njihovih učinilaca, one predstavljaju odvojene i samostalne radnje koje u sebi sadrže posebna i odvojena krivična djela, pa ih je stoga neophodno vrednovati i kvalifikovati kao dva samostalna krivična djela.

Neophodno je imati u vidu da djelo pranja novca kao tzv. naknadno djelo ne predstavlja neko lakše krivično djelo, već se radi o krivičnom djelu koje je već u svom osnovnom

21 U ovom kontekstu nužno je naglasiti da je Ustavni sud BiH na sjednici održanoj dana 22. 3. 2013. g. donio Odluku o dopustivosti i meritumu broj: AP 1123/11, kojom se usvajaju apelacije L. T., P. T. i "... d.o.o. ...., ukidaju presude Suda BiH, i to presuda Suda BiH broj KPV-01/09 od 28. 1.2010. g. i presuda Apelacionog vijeća Suda BiH broj KPŽ-13/10 od 15. 10. 2010. g., te se predmet vraća Sudu BiH, koji je dužan da donese novu odluku. S tim u vezi, potrebno je imati u vidu da Ustavni sud nije našao da je gore navedeni stav Suda BiH nepravilan, već je utvrdivši povredu člana 6. EKLJP-a konstatovao da je izostalo obrazloženje činjenica koje su dovele do promjene pravnog stava koje ostavljaju utisak arbitrarnosti i dovode u pitanje pravičnost postupka, a što može narušiti i povjerenje javnosti u pravosuđe.

obliku teže od poreske utaje. Činjenica je da je zakonodavac za ovo krivično djelo povećao kazneni okvir, jer je sada za osnovni oblik tog djela propisana kazna zatvora jedne do osam godina, a za poresku utaju od šest mjeseci do pet godina.

Apelaciono vijeće smatra da je krivičnopravno bez značaja što se u predmetnom slučaju radi o radnjama koje su međusobno povezane zajedničkim ciljem. I u takvim slučajevima nije isključeno postojanje sticaja krivičnih djela, pogotovo ako se radi o krivičnim djelima koja se ostvaruju radnjama koje su po svom karakteru različite, koje se preduzimaju u različito vrijeme i prema različitim subjektima, te koje svaka za sebe predstavljaju takvu kriminalnu količinu koja se izražava kao samostalno krivično djelo.

Iz svih navedenih razloga, ovo vijeće je prihvatilo navedeni žalbeni prigovor Tužilaštva BiH i preinačilo prvostepenu presudu na način što je zaključilo da se u konkretnom slučaju ne radi o prividnom, nego o pravom sticaju u smislu člana 53 KZ BiH, odnosno da su optuženi pored krivičnog djela *poreska utaja ili prevara* iz člana 273. st. 3. KZ FBiH učinili i krivično djelo *pranje novca* iz člana 209. KZ BiH, kao posebno djelo, te im i za to djelo izreklo kazne u granicama propisanim zakonom.

Prikazani stav je pravilan, s obzirom da krivično djelo *pranje novca* predstavlja naknadno djelo koje je na izvjestan način *logičan slijed* prethodnog djela²². Krivično djelo *pranje novca* predstavlja samostalno krivično djelo koje je propisano krivičnim zakonom.

Treba imati u vidu da je izmjenama u KZ-u BiH i KZ-u RS učešće u prethodnom djelu predviđeno kao kvalifikatorna okolnost. Moguće je da se u praksi pred Sudom BiH i sudovima u RS-u pojavi pitanje da li će postojati sticaj prethodnog djela i osnovnog oblika krivičnog djela *pranje novca* ili će to biti kvalifikovani oblik krivičnog djela *pranje novca*. Mišljenje pojedinih pravnih stručnjaka je da u tom slučaju postoji sticaj između prethodnog djela i pranja novca u težem obliku, s obzirom da takva kvalifikatorna okolnost ne isključuje postojanje prethodnog krivičnog djela, već samo ukazuje na veći stepen opasnosti samog učinioca²³.

Ovo pitanje dobija posebno na značaju kad se kao prethodno djelo pojavljuje krivično djelo *trgovina ljudima* iz člana 186. stava.1. KZ BiH ili *neovlašteni promet opojnim drogama* iz člana 195. stav 1. KZ BiH, za koje je zakonom propisana najmanja kazna zatvora od tri godine, koja kazna je u svakom slučaju veća od kazne propisane za kvalifikovani oblik pranja novca.

3.11. ODUZIMANJE IMOVINSKE KORISTI U PREDMETIMA PRANJA NOVCA

Imovinska korist pribavljena krivičnim djelom je materijalna korist do koje je izvršenjem krivičnog djela došao bilo koji sudionik u ostvarenju djela i koja je u kauzalnom odnosu s izvršenjem djela.

Krivično djelo *pranje novca* je usmjereno na sticanje protivpravne imovinske koristi i njeno prikrivanje.

22 Babić, Miloš. "Krivično djelo Pranje novca", Bilten sudske prakse Suda BiH, br. 7/2017, str. 17

23 Babić, Miloš. "Krivično djelo Pranje novca", Bilten sudske prakse Suda BiH, br. 7/2017, str. 19

Kod ovih krivičnih djela treba utvrditi oblik i visinu imovinske koristi stečene krivičnim djelom, te poduzeti aktivnosti kako bi se ista oduzela.

Vještak finansijske struke u svom nalazu i mišljenju utvrđuje oblik i visinu imovinske koristi.

Tužilac u optužnici predlaže oduzimanje imovinske koristi koja treba odgovarati visini koju je utvrdio vještak finansijske struke.

U slučaju da je imovinska korist od krivičnog djela spojena sa imovinom stečenom na zakonit način, tužilac može predložiti oduzimanje i takve imovine do procijenjene vrijednosti imovinske koristi. Kada se korist pribavljena krivičnim djelom uništi ili potroši, tužilac može predložiti da se optuženi obaveže na plaćanje novčane sume u visini protivvrijednosti te koristi.

U narednim primjerima dati su prikazi sudske prakse u vezi s oduzimanjem imovinske koristi u djelima pranja novca:

Sud BiH je u presudi broj S1 2 K 005967 11 K od 23. 2. 2012.godine utvrdio visinu novčanog iznosa protivpravne imovinske koristi, koja je izračunata po principu procenta ili provizije od visine opranog novca. Tako je sudsko vijeće uzelo srednju vrijednost od uobičajene – najčešće provizije (koja se kretala od 0,3% do 1%), i odredilo da su tzv. *perači novca* imali proviziju od 0,5% od visine opranog novca, kako slijedi:

“S obzirom da je u konkretnom slučaju utvrđena odgovornost optuženih za krivično djelo *pranje novca*, nespornom se ukazuje i činjenica da su optuženi radnje preduzimali radi sticanja imovinske koristi. S obzirom da ta visina u toku istrage ni u toku postupka nije precizno utvrđena, odnosno tužilaštvo je navelo da nema instrumente za utvrđivanje takvog podatka, sud je, na osnovu člana 394. ZKP BiH imovinsku korist utvrdio po slobodnoj ocjeni, s obzirom da bi utvrđivanje te koristi bilo povezano sa nesrazmjernim teškoćama i odugovlačilo bi ovaj postupak.

Visinu imovinske koristi sud je procijenio na osnovu sudske prakse, arhivskih podataka iz sudskih presuda ovakve vrste krivičnih djela, koristeći se pri tome raznim svjedočenjima osoba, bilo svjedoka ili optuženih, koji su lično bili sudionici u tim radnjama ili su imali pouzdana saznanja o tome. Iz takvih svjedočenja i opšte sudske prakse, sud je došao do podatka da su tzv. *perači novca* imali procenat – proviziju u rasponu od 0,3% do 1% od visine opranog novca, a najčešći procenat koji je primjenjivan bio je 0,5%, za koji se sud u ovom predmetu i opredijelio i to kao za srednju vrijednost ugovorene provizije u praksi, a koja se primjenjivala u najviše slučajeva, na koji način je sud i došao do iznosa imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.“

Apelaciono vijeće Suda BiH je u presudi broj S1 2 K 005967 12 KŽ od 4. 9. 2012. godine rješavalo po žalbi na naprijed navedenu prvostepenu presudu i detaljno razmotrilo pitanje načina utvrđivanja iznosa imovinske koristi pribavljene izvršenjem krivičnog djela, pritom ukazujući na pravosnažno okončane predmete pred Sudom BiH²⁴:

Primjenjući navedene kriterije, proizilazi da su u konkretnom ispunjeni uslovi za oduzimanje imovinske koristi, jer je, na osnovu svih provedenih dokaza, posmatranih pojedinačno i u njihovoj međusobnoj povezanosti, utvrđeno izvršenje krivičnog djela *pranje novca* iz člana 209. stav 2., u vezi sa stavom 1. BiH, a sve u vezi sa članovima 29. i 54. KZ BiH. Iz okolnosti ovog predmeta je utvrđeno i da je inkriminiranim krivičnim djelom ostvarena imovinska korist, a što slijedi iz činjenice da su optuženi za jako kratak period vremena otvorili veliki broj transakcijskih računa, na koje su bili uplaćivani visoki iznosi kao *polog pazara*, koji nisu poticali od poslovne aktivnosti pravnog lica, kao i iz velikog broja pravnih lica kojima su optuženi za relativno kratak period (jedna godina) uplatili izuzetno visok novčani iznos. Ovakav zaključak proizilazi i iz činjenice da ovo pravno lice nije imalo ni skladište u kojem bi moglo zaprimati, te izdavati robu, kao iz iskaza svjedoka optužbe koji su objasnili da se radi o uobičajenoj šemi pranja novca. Kad se sve ove okolnosti dovedu u vezu, iste čine čvrst zatvoreni krug koji dozvoljava samo jedan opravdan zaključak u odnosu na relevantnu činjenicu, te objektivno isključuju mogućnost bilo kakvog drugog, osim onog da su optuženi poduzimali radnje izvršenja krivičnog djela s ciljem ostvarivanja protupravne imovinske koristi, te da su takvu korist i ostvarili.

Da se u konkretnom slučaju imovinska korist za optužene I. M. i D. M. kao *perače novca* sastojala u proviziji za njihove radnje, kako je to i prvostepeno vijeće utvrdilo, proizilazi iz utvrđene šeme krivičnog djela *pranje novca*, koja je navedena i u mnogobrojnim pravosnažnim presudama ovog Suda, kao i u pravosnažnoj presudi u predmetu protiv optuženog I.S., te se na taj način dugotrajnim ponavljanjem pretvorila u tzv. *obrazac ponašanja*. Uvidom u sudsku praksu ovog suda u predmetima pranje novca iz člana 209. KZ BiH, ovaj sud je utvrdio da su zaista, kako to navodi i prvostepeni sud, koristeći se pritom svjedočenjima svjedoka ili optuženih koji su bili lično sudionici u tim radnjama ili imali pouzdana saznanja o tome, *perači novca* u praksi imali procenat-proviziju u rasponu od 0,3 do 1% od visine opranog novca. Apelaciono vijeće smatra da

24 Sud BiH u predmetu br. X-K-05/164, gdje je u prvostepenoj presudi od 29. 4. 2008. g., potvrđenom drugostepenom presudom od 30. 3. 2009. g., na str. 69 naznačen iskaz svjedoka Ž. M., koji je naveo "...da je za obavljene poslove naplaćivao od 0,5 do 1,0% od obavljenog transfera...". Ovaj svjedok je oglašen krivim presudom Suda BiH broj K-15/04 od 15. 3. 2004. g. za produženo krivično djelo pranje novca iz člana 209. stav 2. KZ BiH. Nadalje, u pravosnažnoj presudi ovog suda broj KPŽ-13/10 od-15. 10. 2010. g. je na str. 14 naveden iskaz sada osuđenog D. K., u svojstvu svjedoka, u kojem je imenovani naveo da je sa izvjesnim M. 2003. g. otvorio firmu "D.P." d.o.o. da je vršio polog pazara u gotovom novcu na bankovne račune firme, a zatim transferisao drugim firmama, te je od tog iznosa imao procenat od 0,3%, dok je M., koji je donosio gotov novac, imao procenat od 0,5% ili 2%. Ovaj svjedok je presudom Suda BiH broj K-134/04 od 24. 12. 2004. g. oglašen krivim zbog krivičnog djela pranje novca. Takođe, pravosnažnom presudom ovog suda broj KPŽ-22/04 od 14. 1. 2005. g. je optuženi P. R. oglašen krivim zbog (između ostalog) krivičnog djela pranje novca iz člana 209. stav 2. KZ BiH, odnosno utvrđeno je da je znao da će se "ova gotovina, položena na bankovni račun preduzeća '...' d.o.o. ..., uz pomoć krivotvorenih dokumenata u potpunosti vratiti navedenim dobavljačima, sa izuzetkom 1% provizije, koja je plaćena '...' d.o.o. ... i njegovih predstavnika" (str. 10 navedene presude).

Za utvrđene šeme krivičnog djela pranje novca vidjeti između ostalog prvostepenu presudu Suda BiH broj X-K-05/164 od 29. 4. 2008. g. koja je potvrđena drugostepenom presudom od 30. 3. 2009. g., drugostepene presude ovog suda broj KPŽ-13/10 od 15. 10. 2010. g. i KPŽ-22/04 od 14. 1. 2005. g., itd.

je prvostepeni sud išao u korist optuženih kada se opredijelio za srednju vrijednost od 0,5% provizije od visine opranog novca kao iznos imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u konkretnom slučaju.

Apelaciono vijeće ističe da okolnosti ovog predmeta koje su opravdale utvrđivanje imovinske koristi po slobodnoj ocjeni ne oslobađaju obaveze tužioca da u drugim predmetima prikuplja dokaze i izviđa okolnosti koje su od važnosti za utvrđivanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.

Apelaciono vijeće Suda BiH je u predmetu broj S1 2 K 005967 12 Kž od 4. 9. 2012. godine zauzelo stav da se mjera oduzimanja imovinske koristi ne može izreći solidarno. Ako je u učinjenju krivičnog djela učestvovalo više lica i utvrdi se da je korist pribavljena svima, oduzet će se od svih u iznosima koji zavise od pojedinačno ostvarenog iznosa. Ukoliko se ne može utvrditi da bi neko ostvario više, a neko manje, onda će učinioci plaćati korist koju su zajedno postigli, u jednakim dijelovima. U slučaju da je utvrđivanje visine iznosa imovinske koristi povezano sa znatnim odugovlačenjem postupka i nesrazmjernim poteškoćama, sud će visinu odmjeriti po slobodnoj ocjeni, ali i tada ne na način da optužene obaveže na solidarno plaćanje.

3.11.1. PROŠIRENO ODUZIMANJE IMOVINSKE KORISTI U PREDMETIMA PRANJA NOVCA

Krivični zakoni u BiH uređuju oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.

Prošireno oduzimanje je mjera oduzimanja imovinske koristi koja zahvata širu imovinu optuženog, i to onu za koju se pretpostavlja da potiče iz njegove cjelokupne kriminalne djelatnosti. Teret dokazivanja porijekla imovine je na optuženom koji mora dokazati zakonitost sticanja imovine, ukoliko želi izbjeći mjeru proširenog oduzimanja.

Sljedeći primjer iz sudske prakse obuhvata odlučivanje o proširenom oduzimanju imovinske koristi:

Apelaciono vijeće Suda BiH je u predmetu broj S1 2 K 017264 16 Kžk od 5. 9. 2016. godine utvrdilo da je od optuženog D. M. oduzeta imovinska korist pribavljena vršenjem krivičnih djela i to u iznosu od 8.750,00 eura, 25.000,00 KM i 100 kuna. Kako je nedvojbeno utvrđen *modus operandi* optuženog, a koji se sastojao u primanju novca, njegovom raspolaganju, te konačnom prosljeđivanju trećim licima pod lihvarskim kamatama, uz činjenicu postojanja njegove svijesti da se radi o novcu koji potiče iz izvršenja krivičnog djela učinjenog na štetu drugog lica. Vijeće je, uzimajući u obzir da je kod optuženog pronađena veća količina novca, našlo za opravdanim zaključiti da upravo novac koji je pronađen kod optuženog potiče od izvršenja djela, te ga je shodno navedenoj odredbi valjalo oduzeti. Pored navedenog, sud je donio odluku da se od optuženog shodno odredbi člana 209. stav 4. KZ BiH oduzme 900 dionica u pravnom licu. Navedene dionice stečene su kupovinom od novca koji potiče iz izvršenog krivičnog djela *razbojništvo*, na štetu drugog lica.

4. DOKAZIVANJE KRIVICE U KORUPTIVNIM KRIVIČNIM DJELIMA

4.1. UVOD

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Dokazivanje krivice u krivičnim djelima koruptivnog karaktera.
- Standard dokazivanja krivice u krivičnim djelima *zloupotrebe položaja ili ovlasti, nesavjesnog rada u službi i trgovine uticajem*.
- Nepreciznost, uopštenost zakona i drugih propisa blanketnog karaktera.
- Posredno dokazivanje umišljaja.

Izmjenama Krivičnog zakona BiH i Krivičnog zakona FBiH, za razliku od Krivičnog zakonika RS²⁵, napušten je koncept krivične odgovornosti i uveden pojam *krivice*²⁶.

Krivica je subjektivni odnos učinioca prema djelu na osnovu kojeg mu se može uputiti prijekor i predstavlja osnov njegove odgovornosti. Može se izražavati u različitim stepenima težine, koji se uglavnom svode na dva osnovna oblika: umišljaj i nehat. Umišljaj predstavlja teži oblik krivice za koje se redovno predviđa kažnjavanje. Nehat je lakši oblik i stoga je odgovornost za nehatno izvršenje krivičnih djela samo kada je to izričito predviđeno²⁷.

Polazišna osnova je da nema krivične odgovornosti bez krivice kao njenog sastavnog dijela, a krivice bez umišljaja ili nehata kao oblika krivice. Svijest o protivpravnosti djela je konstitutivni element koji se prožima kroz druge norme opšteg dijela krivičnog zakona ili definiciju umišljaja i nehata kao oblika krivice. Ova svijest se manifestuje putem htijenja ili pristajanja na *zabranjenu posljedicu*, ako već nije definisana kroz pojam *krivična odgovornost* kao u slučaju Krivičnog zakonika RS.

25 Krivični zakonik RS, krivična odgovornost, član 28: "(1) Krivično je odgovoran učinilac koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio uračunljiv i koji je pri tome postupao umišljajno ili nehatno, a bio svjestan ili je bio dužan i mogao biti svjestan da je njegovo djelo zabranjeno. (2) Za krivično djelo izvršeno iz nehata, učinilac je krivično odgovoran samo kad to zakon izričito određuje."

26 Krivični zakon BiH, član 33. Sadržaj krivice: "(1) Krivica postoji ako je učinilac u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio uračunljiv i pri tome postupao s umišljajem. (2) Krivica za krivično djelo postoji i ako je učinilac postupao iz nehata, ako je to zakonom izričito predviđeno"; Krivični zakon FBiH, član 35. Sadržaj krivice: "(1) Krivica postoji ako je učinilac u vrijeme učinjenja krivičnog djela bio uračunljiv i pri tome postupao s umišljajem. (2) Krivica za krivično djelo postoji i ako je učinilac postupao iz nehata, ako to zakon izričito predviđa."

27 Babić, dr. Miloš; Marković, dr. Ivanka. Krivično pravo – opšti dio, drugo izmijenjeno izdanje, Pravni fakultet Banja Luka, 2009. g., str. 258.

Sljedeći stavovi sadrže uputstva za dokazivanje krivice i ukazuju na prisutne nedostatke u utvrđivanju subjektivnog elementa krivičnih djela²⁸:

U sudskoj praksi, nerijetko se krivica svodi na uračunljivost, što je pogrešno jer se time zapravo krivica učinioaca pretpostavlja. U takvim slučajevima izreke presuda sadrže samo činjenični opis djela, ali ne i činjenica i okolnosti koje ukazuju na subjektivni odnos učinioaca prema djelu, tj. da li je na strani optuženog postojao umišljaj ili nehat koji čini subjektivnu stranu datog zakonskog bića krivičnog djela. Ovim se krivica pretpostavlja, iako se ona mora utvrđivati u svakom konkretnom slučaju. Postupanje u suprotnosti je i sa presumpcijom nevinosti, krivičnoprocesnim principom prema kojem se učiniočeva nevinost pretpostavlja, iz čega logično proizilazi da se krivica mora dokazati, pa ukoliko se u krivičnom postupku to ne dokaže, onda ostaje ono što se presumiralo, a to je učiniočeva nevinost, v. član 3. stav 1. ZKP RS i ZKP BiH.

U slučaju sumnje u odnosu na postojanje krivice, kao relevantne činjenice, sud će, u skladu sa pravilom *in dubio pro reo*, donijeti oslobađajuću presudu. Presuda kojom se optuženi oslobađa od optužbe donosi se, između ostalog, i onda kada nije dokazana, tj. potpuno utvrđena krivica optuženog. Krivica se, u skladu sa načelom slobodne ocjene dokaza, u praksi uglavnom utvrđuje posredno, na osnovu jedne ili više indicija, osim ukoliko ne postoji priznanje optuženog, što se ne dešava često.

Osnovni oblici krivice koje poznaje naše krivično pravo samo su umišljaj i nehat, koji se ispoljavaju u dva vida, kao direktni i eventualni umišljaj, odnosno svjesni i nesvjesni nehat. Umışljaj je oblik krivice koji predstavlja opšti okvir odgovornosti, dok je nehat izuzetan. Zato je u svakom slučaju potrebno utvrditi da li je dato djelo učinjeno umišljajno ili nehatno. Loša je praksa da se utvrđivanje krivice svodi na uračunljivost, što je pogrešno jer se time krivica pretpostavlja.

Krivična djela korupcije se mogu učiniti isključivo sa umišljajem. U praksi pred sudovima u BiH uočeni su nedostaci u utvrđivanju postojanja subjektivnog elementa u ovim krivičnim djelima. Potrebno je unaprijediti metode dokazivanja umišljaja bez kojeg nema krivice i osuđujuće krivične presude u djelima koruptivnog karaktera.

4.2. STANDARD DOKAZIVANJA SUBJEKTIVNOG ELEMENTA

Učinitelj krivičnog djela korupcije može biti oglašen krivim jedino ako je dokazano da je krivično djelo učinio sa umišljajem, najčešće direktnim umišljajem²⁹. Ako je element bića krivičnog djela subjektivna *namjera* ili *cilj*, ono se može izvršiti samo sa direktnim umišljajem. Namjera obuhvata htijenje za učinjenje krivičnog djela i za zabranjenu posljedicu. Izmjenama KZ RS kod krivičnog djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* je iz bića krivičnog djela brisana *namjera da sebi ili drugom pribavi...* (ranije važeći član 347. KZ RS), kao njegov konstitutivni element (član 315. važećeg KZ RS). Izmjene su imale za cilj da olakšaju dokazivanje ovog

28 Ibid.

29 Član 35. KZ BiH, član 32. KZ RS, član 37. KZ FBiH: "(1) Krivično djelo može biti učinjeno s direktnim ili eventualnim umišljajem. 2) Učinitelj postupava s direktnim umišljajem kada je bio svjestan svog djela i htio njegovo učinjenje. (3) Učinitelj postupava s eventualnim umišljajem kada je bio svjestan da zbog njegovog činjenja ili nečinjenja može nastupiti zabranjena posljedica, ali je pristao na njeno nastupanje."

krivičnog djela, koji nije u potpunosti postignut. I dalje je potrebno dokazati umišljaj da bi se postupak okončao osuđujućom krivičnom presudom.

Odluka Ustavnog suda BiH broj AP 1603/05 od 21. 12. 2006. godine prikazuje stav Ustavnog suda u pogledu vinosti (krivice), a u odnosu na jedno od djela iz korpusa koruptivnih, *nesavjestan rad u službi*, utvrđuje:

Subjektivna strana bića ovog krivičnog djela je složena, jer je čine umišljaj i nehat. Službeno lice koje nesavjesno postupka mora biti svjesno svoje velike nesavjesnosti, činjenice da krši zakon ili drugi propis odnosno opšti akt ili da propušta nadzor u vršenju službe, pa to hoće ili pristaje na nastupanje zabranjene posljedice (direktni i eventualni umišljaj). U odnosu na težu posljedicu može postojati i nehat, jer učinilac treba da je svjestan ili je bio dužan i mogao biti svjestan da zbog njegovog nesavjesnog postupanja može nastupiti teža povreda prava drugog ili imovinska šteta. Vinost je kompleksna subjektivna kategorija kod čije ocjene se mora imati u vidu ličnost učinioca, način na koji se odlučio za izvršenje krivičnog djela, njegova motivacija. Ona je osnovni razlog zašto se određeno ponašanje može smatrati krivičnim djelom. Redovni sudovi nisu uopšte obrazložili na osnovu čega su zaključili da je apelant u odnosu na izvršenje ovog krivičnog djela postupao s umišljajem ili da je u odnosu na težu posljedicu postupao sa nehatom. Okružni sud zaključuje u svom obrazloženju da je prvostepeni sud *pogrešno ukazao da se radi o umišljaju*, budući da iz izreke i cjelokupnog obrazloženja prozilazi da *prvostepeni sud cijeni da je (apelant) postupao u tzv. profesionalnom nehatu u pogledu nastupanja štete, a ne da je postupao sa umišljajem. U ovakvoj konstataciji i zaključku ne slijedi nikakvo obrazloženje iz kojeg bi objektivno bilo jasno na osnovu čega i na osnovu koje ocjene dokaza je takav zaključak moguć i izveden.*

S tim u vezi relevantan je stav iz iste odluke o poštivanju principa *in dubio pro reo*. Tako, u tački 41. odluke, taj sud navodi:

Ustavni sud smatra da obrazloženje osporenih presuda ne zadovoljava ni obavezu principa *in dubio pro reo*. Tužilac i drugi organi imaju prema ZKP obavezu da utvrde sve činjenice – kako one koje idu na teret, tako i one koje idu u korist optuženog. Zbog primjene principa *in dubio pro reo*, činjenice koje idu na teret optuženog moraju biti sa sigurnošću utvrđene, za razliku od činjenica koje idu u korist okrivljenog, a koje se uzimaju kao utvrđene čak i onda kad su samo vjerovatne, tj. kada postoji sumnja u njihovo postojanje. Ustavni sud smatra da obrazloženja koja su dali prvostepeni i drugostepeni sud nisu dovoljno precizna i jasna, te da se iz tih obrazloženja ne vidi da li su i na koji način sudovi primijenili princip *in dubio pro reo* u odnosu na apelanta kao optuženog.

Dokazivanje umišljaja i izvođenje sudskog zaključka o krivici temelji se na utvrđenim odlučnim činjenicama učinjenja krivičnog djela koje tužilac dokazuje i *uvjerava* sud da je optuženo lice krivo.

Postupak izvođenja zaključaka za donošenja sudske odluke u pogledu utvrđivanja krivice određenog lica podrazumijeva pažljivu analizu svih elemenata bića krivičnog djela prema dokazima koji su izvedeni u toku glavnog pretresa, i to:

- način izvršenja krivičnog djela
- ličnost optuženog
- psihička svojstva optuženog
- stvarne profesionalne i ljudske mogućnosti optuženog
- motiv optuženog.

Kao premise se uzimaju utvrđene odlučne činjenice u vezi dokazanosti elemenata bića konkretnog krivičnog djela, zatim dodatni ili dopunski elementi, kao saznanja na osnovu kojih sud stiče uvjerenje o dokazanosti ili nedokazanosti krivice. Pri tome standard dokazivanja krivice *van razumne sumnje* nije propisan u krivičnim zakonima, iako je postao gotovo udomaćen u krivičnim postupcima u BiH.

Tužilac takođe, u manjoj mjeri, provodi postupak dokazivanja ispunjenosti subjektivnog elementa prilikom donošenja tužilačkih odluka, posebno optužnice i naredbe o obustavi istrage.

Apelaciono vijeće Suda BiH u predmetu broj broj S1 2 K 009147 12 Kž od 20. 12. 2012. godine pojašnjava korištenje ove pravne konstrukcije:

Nije sporno da je prvostepeni sud, kod utvrđivanja odlučnih činjenica, koristio pravni standard *izvan svake razumne sumnje*, koji kao takav nije decidno propisan odredbama ZKP BiH, ali je iz sadržaja istih, posebno odredbe člana 3. stav 2. ZKP BiH, na koju se i pobijana presuda poziva, jasno šta navedeni pravni standard podrazumijeva. Odredba člana 3. stav 2. ZKP BiH propisuje da sumnju u pogledu postojanja činjenica koje čine obilježja krivičnog djela, ili od kojih zavisi primjena neke odredbe krivičnog zakonodavstva, sud rješava presudom na način koji je povoljniji za optuženog. Odlučne činjenice za utvrđivanje krivičnog djela i krivice optuženog moraju biti utvrđene na nesumnjiv način, sa potpunom sigurnošću, na način da njihovo postojanje ne bi mogao dovesti u sumnju bilo koji objektivni presudilac.

Činjenični opis optužnice treba odražavati sljedeće karakteristike u cilju boljeg dokazivanja subjektivnog elementa:

- sadržavati konkretne i precizne opise radnje izvršenja
- navesti propuste optuženog konkretizacijom njegovih obaveza i ovlaštenja iz blanketnih propisa
- dovesti u kontekst ličnosti učinioca ne samo kao formalno nego i faktički odgovorne ili službene osobe.

Dodatni elementi i saznanja mogu uključivati analizu ranijih postupanja u sličnim situacijama, stepen pažnje koju je pokazivao u drugim kompatibilnim situacijama (na primjer, po preporukama iz revizorskih izvještaja). Sve te činjenice koje su predočene putem zakonitih i relevantnih dokaza moraju upućivati na jasan zaključak o umišljajnom postupanju i krivici.

Sud će zaključak o dokazanosti krivice zasnovati na činjeničnom opisu iz optužnice i uz puno uvažavanje smjernica, koje su i zakonskog karaktera³⁰.

4.3. DOKAZIVANJE KRIVIČNOG DJELA ZLOUPOTREBA POLOŽAJA ILI OVLAŠTENJA

Krivično djelo *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* spada u krivična djela protiv službene dužnosti.

Oblici izvršenja ovog krivičnog djela su:

- a. iskorištavanje svog službenog položaja ili ovlaštenja
- b. prekoračenje granica svog službenog položaja ili ovlaštenja, i
- c. neizvršenje službene dužnosti ili ovlaštenja.

Prvi oblik, iskorištavanje svog službenog položaja ili ovlaštenja, najčešće se vrši u vezi sa tzv. diskrecionim aktima³¹.

Drugi oblik, prekoračenje granica svog službenog položaja ili ovlaštenja, sastoji se u donošenju akata iz tuđe, a ne iz svoje nadležnosti. Akt je objektivno nezakonit, čime se krši propis koji određuje nadležnost i djelokrug rada jednog službenog lica.

Treći oblik predstavlja zloupotrebu samo ako se dužnost ne vrši iz motiva u skladu sa ovlaštenjima propisanim zakonom.

Sva tri oblika se mogu učiniti isključivo sa umišljajem i namjerom da se sebi ili drugom pribavi kakva korist ili drugom licu nanese šteta³².

Kvalifikovani oblik djela je propisan u odnosu na imovinsku korist i njenu visinu. Učinitelj treba da postupa sa nehatom u odnosu na težu posljedicu. Nužna je uzročna veza između oblika izvršenja i takve kvalifikovane posljedice. Umisljajno postupanje je potrebno u odnosu na osnovni oblik djela.

Krivično djelo *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* ima poseban položaj i jedno je od najčešće procesuiranih djela u sudskoj praksi.

30 Član 227, stav 1. ZKP BiH i komplementarne odredbe entitetskih zakona i zakona BD.

31 Tahović, dr. Janko Đ. "Krivično pravo – posebni deo". Naučna knjiga, Beograd 1953. g, str.461 "Ovde se radi o slučajevima kada službeno lice ima široka ovlaštenja da sam ceni celishodnost jednog akta i da na osnovu ovakve ocene donese konkretnu odluku (rešenje itd.). U svim ovim slučajevima ako se službeno lice prilikom ocene ove celishodnosti ne rukovodi interesima službe, već nekim drugim motivima koji su protivni interesima službe, službeno lice postupa protivno zakonu i njegov postupak je nezakonit. On čini delo zloupotrebe svog službenog položaja ili ovlašćenja koja su mu data u interesu službe, službeno lice iskorišćuje u koje druge svrhe koje su protivne interesima službe. Ako je ta zloupotreba izvršena iz motiva u zakonu naznačenih, onda postoji krivično djelo zloupotrebe službenog položaja i ovlašćenja. Po sebi se razume da zloupotreba iskorišćavanjem svog službenog položaja ili ovlašćenja može se izvršiti i kod drugih akata a ne samo kod diskrecionih. Na primjer, povreda zakona (u zakonu navedenih uslova za donošenje jednog akta) iz istih motiva."

32 Namjera kao subjektivni element krivičnog *djela zloupotreba položaja ili ovlaštenja* više nije propisana u krivičnim zakonima u BiH. No, zabranjena posljedica u vidu koristi za sebe ili drugog ili nanošenje štete ili teža povreda prava drugog predstavlja objektivni element ovog krivičnog djela i ta posljedica se mora dokazivati.

Dokazivanje umišljaja kod ovog krivičnog djela je jedan od najtežih zadataka. Zaključak o umišljajnom postupanju se izvodi kroz radnje izvršenja djela:

- učestalost radnji
- utvrđivanje da li je optuženi u drugim, sličnim situacijama, postupao na drugačiji i zakonit način
- utvrđivanje motiva i ličnih svojstava optuženog.

Vrlo je rijetka situacija u kojoj optuženi priznaje učinjenje krivičnog djela.

Tužilac treba izvoditi dokaze o postojanju umišljaja na osnovu kojih će sud utvrditi odlučne činjenice koje dokazuju djelovanje optuženog u zabranjenom pravcu.

Sve okolnosti slučaja i saznanja utvrđena na osnovu objektiviziranih parametara o optuženom upućuju na logičan zaključak o njegovom umišljajnom postupanju kao obliku krivice.

Osnovni sud u Sokocu, Odjeljenje u Istočnom Sarajevu, u predmetu broj 89 o K 0036890 1K od 15. 1. 2015. godine, utvrdio je standard za dokazivanje krivice u ovom krivičnom djelu:

Samo prekoračenje svojih ovlaštenja za koje se tereti optuženi posmatrano u okviru krivičnog djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* ne znači ujedno u zakonskom smislu i postojanje ovog krivičnog djela. Kao uslov *sine qua non* je neophodno da je optuženi postupao i preduzimao radnje u namjeri, a koje su dovele do pribavljanja znatne imovinske koristi, to je nužno i kao takvo ovo krivično djelo je kvalifikovano i posebnom okolnosti, te ove okolnosti moraju biti obuhvaćene i dolusom učinioca.

Radnja optuženog mora imati takav karakter koji vodi u pravcu da se drugom pribavi znatna imovinska korist. KZ RS kao oblik vinosti zahtijeva isključivo umišljaj i to direktni umišljaj, namjeru koja podrazumijeva da je učinilac bio svjestan prekoračenja granica svojih ovlaštenja, kao i svijest o imovinskoj koristi koja predstavlja razlog, tj. cilj takvog prekoračenja, te htijenje da se izvrši takvo prekoračenje u cilju navedene koristi.

Zakon inkriminiše svako umišljajno iskorištavanje službenog položaja u svrhu omogućavanja netransparentnih privilegija sebi ili drugima, odnosno omogućavanje imovinske koristi sebi ili drugima, odnosno prekoračenje granica službenog položaja protivno prirodi, karakteru, vrsti i svrsi službene dužnosti, kao i postojanje izraženo subjektivnog elementa gdje se traži puno veći stepen voluntarističke komponente umišljaja (koristoljubljivu namjeru) što u konkretnom slučaju nije dokazano.

Često se dešava da se u postupku ne utvrđuju, a u presudi ne obrazlažu zaključci suda o krivici, zbog čega se ukidaju prvostepene osuđujuće presude.

Tako je Vrhovni sud FBiH u predmetu broj 63 O K 005009 11 Kžz od 4. 12. 2013. godine usvojio sljedeći stav:

Branioci optuženog u podnesenim žalbama identično ističu da obrazloženje osporene presude uopšte ne sadrži razloge za optuženikov umišljaj za učinjenje krivičnog djela za koje je istom oglašen krivim. U konkretnom slučaju se radi o žalbenim prigovorima koji su po nalaženju ovog suda potpuno osnovani. Pobijana presuda se isključivo bavi krivičnopravnim radnjama optuženog onako kako su one opisane u optužnom aktu i na taj način rješava samo objektivnu komponentu kaznenog djela koje mu je istim stavljeno na teret. Drugostepeni sud se u svojoj presudi uopšte ne dotiče optuženikova umišljaja za izvršenje djela za koje se tereti, a krivično djelo za koje je optuženi B. M. oglašen krivim se može učiniti samo sa ovim oblikom vinosti. U konkretnom slučaju se pitanje postojanja umišljaja na strani optuženog javlja kao odlučna činjenica od čijeg pravilnog utvrđenja ujedno zavisi i pravilnost odnosno zakonitost same presude. O ovoj odlučnoj činjenici u obrazloženju pobijane presude uopšte nisu dani razlozi i ovim propustom je od strane drugostepenog suda učinjena bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz člana 312. stav 1. tačka k) ZKP FBiH.

Iz obrazloženja osporene presude dalje proizilazi da drugostepeni sud nalazi utvrđenim da je optuženi učinio krivičnopravne radnje za koje se tereti. Potpuno nekritički se kao dokazan uzima i činjenični navod po kojem je optuženi vlastitu kriminalnu djelatnost preduzeo u namjeri da pribavi protivpravnu imovinsku korist. U predmetnoj presudi ni za ovo utvrđenje suda nisu navedeni adekvatni, odnosno prihvatljivi razlozi. Namjera optuženog se kao neupitna preuzima iz činjeničnog supstrata optužnice i u osporenoj presudi ista nije na odgovarajući način obrazložena. U obrazloženju svoje presude drugostepeni sud prvo citira sadržaj odredbi člana 12., 14., i 15. Zakona o javnom pravobranilaštvu protivno kojima je optuženi postupao prilikom učinjenja djela, pa potom na strani 7., pasus 6. samo konstatira: "Postupajući suprotno gore navedenim odredbama Zakona o javnom pravobraniteljstvu, optuženi je obnašajući funkciju Općinskog pravobranitelja zloupotrijebio svoj položaj te povlačenjem pismenog podneska drugom pribavio imovinsku korist koja mu uopće nije pripadala, a sve na štetu imovine Općine." Zaključak o namjeri optuženog je isključivo zasnovan na njegovom navodnom nepoštivanju ranije navedenih propisa. Nije obrazloženo temeljem kojih to konkretnih okolnosti vezanih za postupanje optuženog se izvodi zaključak da on spornu radnju, povlačenje žalbe izjavljene protiv presude Općinskog suda u Širokom Brijegu broj P: 269/94 od 29. 12. 1994. godine i prijedloga za povrat u prijašnje stanje, poduzima u cilju da drugom omogući sticanje protivpravne imovinske koristi. Očigledno je da su u pobijanoj presudi u odnosu na ranije navedena utvrđenja izostali razlozi, učinjena je bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz člana 312. stav 1. tačka k) ZKP FBiH, pa je osporenu presudu nužno bilo ukinuti i predmet vratiti na ponovno suđenje.

Postoje situacije u kojima je nedostatak objektivnih elemenata bića krivičnog djela u optužnici doveo do oslobađajuće presude.

Apelacioni sud BD, u predmetu broj 96 o K 057683 15 Kž od 16. 4. 2015. godine, opisuje takav nedostatak:

Pravilno je prvostepeni sud odlučio kada je optuženog D. P. na osnovu člana 284. stav 1. tačka a. ZKP BD oslobodio od optužbe da je u vrijeme i na način opisan pod tačkom 2. izreke pobijane odluke učinio krivično djelo *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* iz člana 377. stav 1. KZ BD. Prvostepeni sud je dao valjane razloge koji u potpunosti opravdavaju navedenu odluku suda da optuženog za tu opisanu radnju oslobodi od optužbe, jer djelo za koje je optužen po zakonu nije krivično djelo. U konkretnoj situaciji, djelo koje se optuženom stavlja na teret, a opisano u tački 2. izreke pobijane odluke i po ocjeni ovog suda, nije krivično djelo, jer u činjeničnom opisu za to djelo nedostaje jedan od elemenata opšteg pojma krivičnog djela. Nedostaju opis posljedice u vidu nastanka teže povrede prava drugoga, kao i ko je taj drugi čija su eventualno prava teže povrijeđena. Optuženi se tereti da je na način opisan u optužnici teže povrijedio prava drugoga i da je na takav način učinio krivično djelo. U činjeničnom opisu navedenih radnji nisu navedene konkretne činjenice u kojima se ogleda ta posljedica, odnosno na koji način su povrijeđena prava drugih i u kom obimu, da bi se moglo zaključiti da se radi o težoj povredi prava drugoga. U činjeničnom opisu se ne navodi taj drugi čija su prava eventualno teže povrijeđena. Prilikom opisa radnji izvršenja i pravne kvalifikacije istoga, u optužnici je navedena pravna kvalifikacija navedenog krivičnog djela, ali bez bitnih elemenata navedenog krivičnog djela predviđenih zakonom. Navedeno je dalo dovoljno osnova da prvostepeni sud na takvu procesnu situaciju optuženog oslobodi od optužbe, pravilno nalazeći da djelo opisano u optužnici za koje se optuženi tereti po zakonu nije krivično djelo.

U konkretnom slučaju bilo je nužno u činjeničnom opisu optužnice navesti, a potom u dokaznom postupku utvrditi o kojoj težoj povredi prava drugog se radi. Radi se o faktičkom pitanju koje se utvrđuje u svakoj konkretnoj situaciji. Optužnica ne sadržava posljedicu kao bitan element bića krivičnog djela. Nisu opisane činjenice koje se mogu podvesti pod obilježje navedenog krivičnog djela.

4.4. DOKAZIVANJE KRIVIČNOG DJELA *NESAVJESTAN RAD U SLUŽBI*

Krivično djelo *nesavjestan rad u službi* sastoji se od sljedećih elemenata:

- a. svjesno kršenje zakona, drugih propisa ili opšteg akta ili propuštanjem dužnosti nadzora
- b. očigledno nesavjesno postupi u vršenju dužnosti.

Dokazivanje krivičnog djela *nesavjestan rad u službi* i njegovih bitnih elemenata, te teškoće u dokazivanju sintagme *očigledno nesavjesno postupanje* bili su predmet pravne teorije i prakse³³.

Sud BiH je ustanovio standard očigledne nesavjesnosti koji se zasniva na razmatranju ličnih svojstava optuženih i njihove stručnosti kao dokaz o umišljajnom postupanju³⁴:

Ako se ima u vidu da su optuženi bili jedine i najstručnije osobe koje su ispred Ministarstva odbrane BiH bile uključene u taj proces, odnosno ako se imaju u vidu njihove profesionalne pozicije koje su ih posebno obavezivale na poštovanje predviđenih pravila u procesu rješavanja viškova naoružanja, zatim priroda i osjetljivost službe koju su optuženi obavljali, te karakter i značaj radnji i način na koji su ih optuženi obavljali ili su propuštali da to čine (kontinuirano i sistematski), onda je nesumnjivo da opisano postupanje optuženih u vršenju službe po svom intenzitetu prevazilazi uobičajenu neurednost i da poprima karakter očigledno nesavjesnog postupanja.

Karakteristične su i po mnogo čemu upućujuće presude Suda BiH broj S1 2 K 015527 14 K od 5. 3. 2015. godine i Apelacionog vijeća Suda BiH broj S1 2 K 015527 15 KŽ od 16. 7. 2015. godine, kojima je optuženi G. Z. oglašen krivim zbog krivičnog djela *nesavjestan rad u službi*. U ovom predmetu razmatrano je pitanje nedostatka i nepreciznosti provedbenih propisa koji nalažu određena ponašanja kao osnova za dokazivanje umišljajnog postupanja optuženog:

Prvostepeni sud je utvrdio sljedeće:

Sud je utvrdio očiglednu nesavjesnost u postupanju optuženog, van svake razumne sumnje, ocjenom svih provedenih dokaza, kako pojedinačno, tako i u njihovoj međusobnoj povezanosti. Sud je našao da je optuženi G.Z., odbijajući pružiti traženu pomoć, prekršio odredbu člana 11. Zakona o direkciji za koordinaciju policijskih tijela i agencijama za podršku policijskoj strukturi BiH, koja propisuje da su sva policijska tijela BiH, te odgovarajući organi u BiH, dužni saradivati sa Direkcijom i na njen zahtjev pružiti pomoć Direkciji u obavljanju poslova iz njene nadležnosti, u skladu sa zakonom i drugim propisima, kao i odredbu člana 21. Zakona o državnoj agenciji za istrage i zaštitu, koja takođe jasno propisuje da je Državna agencija za istrage i zaštitu dužna saradivati i pružiti pomoć organima uprave i drugim tijelima, službama i drugim institucijama u BiH, entitetskim i kantonalnim ministarstvima unutrašnjih poslova, carinskim i poreskim vlastima, finansijskoj policiji, tijelima za međunarodnu operativnu policijsku saradnju, nadležnim tijelima BD i drugim odgovarajućim tijelima, na njihov zahtjev.

Imajući u vidu činjenicu da je optuženi obavljao funkciju direktora Državne agencije za istrage i zaštitu, jasno je da je isti znao, odnosno morao znati da je policijska agencija na čijem je čelu, i koja u svom radu primijenjuje navedene zakone, dužna pružiti pomoć drugoj policijskoj agenciji, u obavljanju poslova iz njene nadležnosti, na njen zahtjev,

33 Vidjeti izlaganja i radove o krivičnom djelu nesavjestan rad u službi sudije Branka Perića, zatim stručni rad "Krivična djela korupcije i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti" sudija Hilme Vučinića i Redžiba Begića, Bilten sudske prakse Suda BiH, broj 6/2016.

34 Bilten sudske prakse Suda BiH, broj 6/2016.

odnosno da je zakonska obaveza policijskih tijela u BiH međusobno pružanje pomoći. Dovodeći u vezu ove zakonske odredbe, sa odredbom člana 8. Zakona o državnoj agenciji za istrage i zaštitu, kojom su propisane dužnosti i odgovornosti direktora, i kojom je propisano da direktor, koji je odgovoran za zakonitost rada Agencije, između ostalog, rukovodi i usmjerava obavljanje poslova iz njene nadležnosti, kao i da osigurava saradnju sa organima za provođenje zakona i ostalim odgovarajućim tijelima u BiH, odbijanjem pružanja tražene pomoći Direkciji optuženi je očigledno nesavjesno postupio u vršenju svoje dužnosti.

Sud je imao u vidu da Zakon o državnoj agenciji za istrage i zaštitu propisuje da se način pružanja pomoći i sva ostala pitanja vezana za pružanje pomoći i saradnju uređuju međusobnim sporazumima ili drugim pravnim aktima u mjeri u kojoj nisu utvrđena zakonom, na što je i odbrana posebno ukazivala tokom postupka, a i u završnim riječima. Ta okolnost nije i ne bi smjela biti odlučujuća činjenica koja bi opravdala nepružanje pomoći. Iako nema sporazuma o pružanju pomoći između policijskih agencija na državnom nivou, njegovo nepostojanje, prema mišljenju Suda, ne može upućivati na zaključak da zakonska odredba koja propisuje kao obavezu pružanje međusobne pomoći policijskih agencija, predstavlja *mrtvo slovo na papiru*, kako je to istakla odbrana u svojim završnim riječima.

Apelaciono vijeće Suda BiH je u konkretnom slučaju potvrdilo zaključke prvostepenog suda, te istaklo da:

Prema ocjeni Apelacionog vijeća, pitanje načina pružanja pomoći i činjenica da između Agencije i Direkcije nije postojao sporazum ili memorandum koji bi regulisali ta pitanja međusobne pomoći i saradnje, nema karakter odlučne činjenice u ovom krivičnom predmetu, kako to odbrana nastoji prikazati. Ono sasvim sigurno jeste važno pitanje u pogledu efikasnosti djelovanja na terenu, ali sa aspekta obaveze optuženog na djelovanje i činjeničnog stanja kako je opisano u izreci prvostepene presude, radi se o pitanju koje je sekundarnog značaja. Ovo je pitanje u uskoj vezi i sa prigovorom odbrane u pogledu pogrešne primjene materijalnog prava, odnosno tvrdnji o nepostojanju krivičnog djela na strani optuženog, pa će detaljniji odgovor u tom smislu ovo vijeće dati u nastavku presude.

Apelaciono vijeće nalazi da je prvostepeni sud ispravno cijenio da činjenica postojanja i nepostojanja sporazuma između policijskih agencija o načinu pružanja pomoći ne može derogirati ili obesnažiti konkretnu, imperativnu odredbu zakona, a da su pitanja koja su trebala biti regulisana sporazumom ili memorandumom u nedostatku takvih akata morala biti rješavana *u hodu*, na relaciji rukovodni radnici jedne i druge agencije. Stoga su i za ovo vijeće neprihvatljivi žalbeni navodi da su odredbe Zakona o direkciji za koordinaciju policijskih tijela i Zakona o državnoj agenciji za istrage i zaštitu samo *mrtvo slovo na papiru*, te da se zbog nepostojanja međusobnog sporazuma nije moglo postupiti po odredbama pomenuta dva zakona i angažovati specijalna jedinica Agencije.

4.5. DOKAZIVANJE KRIVIČNOG DJELA TRGOVINA UTICAJEM

Krivično djelo *trgovina uticajem* je definisana kao *novo* krivično djelo u krivičnim zakonima u BiH sa posebnim nazivima³⁵. Djelo ima u bitnim elementima sličnosti sa krivičnim djelima nezakonitog posredovanja i primanja i davanja dara. U dosadašnjoj praksi nije procesuiran dovoljan broj ovih krivičnih djela da bi se mogli izvesti pouzdani zaključci u pogledu dokazivanja ovog krivičnog djela.

Krivično djelo *trgovina uticajem* u službi sastoji se od sljedećih elemenata:

- a. primanje nagrade ili kakve druge koristi u cilju posredovanja da se izvrši ili ne izvrši neka službena radnja
- b. posredovanje treba da se ostvari korištenjem službenog ili društvenog položaja, ili stvarnog ili pretpostavljenog uticaja u vršenju dužnosti.

U tom smislu može poslužiti sudska praksa u procesuiranju ovog krivičnog djela iz sličnih krivičnih sistema u regionu. Sljedeći primjer iz sudske prakse Republike Srbije obrazlaže razlike između krivičnog djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja* i ovog djela:

Iskorištavanje službenog položaja ili ovlaštenja postoji kada službeno lice djeluje u okviru svog ovlaštenja i preuzima službenu radnju koja spada u njegovu službenu dužnost, ali to čini da bi na taj način pribavio sebi ili drugome kakvu korist ili da bi drugome nanio kakvu štetu. Dakle, za izvršenje ovog oblika krivičnog djela *zloupotrebe službenog položaja*, neophodno je da službeno lice preuzima radnje iz djelokruga svog službenog ovlaštenja, a što u izreci pravosnažne presude nije opisano, kako se to pravilno konstatuje u zahtjevu za zaštitu zakonitosti branioca okrivljenog.

Neosnovani su navodi zahtjeva kojima se ukazuje da se u radnjama okrivljenog D. M., opisanim u izreci pravosnažne presude, ne stiču ni obilježja bilo kog drugog krivičnog djela za koje se goni po službenoj dužnosti, s obzirom na to da se u radnjama okrivljenog, opisanim u izreci pravosnažne presude stiču svi bitni elementi krivičnog djela *trgovina uticajem* iz člana 366. stav 1. KZ.

Radnja izvršenja krivičnog djela *trgovina uticajem* iz člana 366. KZ sastoji se u primanju nagrade ili kakve druge koristi u cilju posredovanja da se izvrši ili ne izvrši neka službena radnja, pri čemu samo posredovanje treba da se ostvari korištenjem svog službenog ili društvenog položaja, ili stvarnog ili pretpostavljenog uticaja. Međutim, samo posredovanje ne predstavlja radnju ovog krivičnog djela, niti je za postojanje ovog krivičnog djela neophodno da je došlo do posredovanja, već je dovoljno da je učinilac primio nagradu ili kakvu drugu korist da bi posredovao da se izvrši ili ne izvrši neka službena radnja.

35 KZ FBiH, član 382. *primanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem*, i član 382a. *davanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem*; KZ RS član 321. *trgovina uticajem*; KZ BiH, član 219. i 219a.) *primanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem* i *davanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem*.

Sam način posredovanja se može izvršiti i posredno i neposredno, tako da je bez uticaja na postojanje ovog krivičnog djela da li bi se posredovanje izvršilo direktno prema službenom licu koje je ovlašteno da izriče krivične sankcije (sudija), ili bi se to učinilo posrednim putem (preko policijskih službenika).

Krivično djelo *trgovina uticajem* iz člana 366. KZ svršeno je samim primanjem nagrade ili druge koristi da bi se korištenjem službenog položaja ili uticaja posredovalo kod službenog lica da izvrši ili ne izvrši neku službenu radnju, pri čemu je bez uticaja na postojanje ovog krivičnog djela da li je okrivljeni oštećenog doveo u zabludu u pogledu svoje namjere da zaista posreduje ili u pogledu postojanja svog stvarnog uticaja, već je dovoljno da je nagrada primljena u cilju posredovanja.

U izreci pravosnažne presude opisana su sva bitna obilježja krivičnog djela *trgovina uticajem* iz člana 366. KZ, s obzirom da iz iste proizilazi da je pravosnažnom presudom utvrđeno da je okrivljeni D. M. primio nagradu od oštećenog K. P. da bi korištenjem svog službenog položaja i uticaja posredovao da kćerki oštećenog A. K. i njenom momku M. A., protiv kojih je podnijeta krivična prijava, ne budu izrečene kazne zatvora.

U sudskoj praksi u vezi sa ovim krivičnim djelom u Republici Hrvatskoj postoje primjeri osuđujućih presuda za to krivično djelo na osnovu sporazuma o priznanju krivice.

Sljedeći primjer obuhvata stavove sudske prakse u pogledu dokazivanja krivičnog djela trgovine uticajem.

Prvostepeni sud je u obrazloženju svoje odluke utvrdio stavove u pogledu dokazanosti subjektivnog i objektivnog elementa krivičnog djela *trgovina uticajem*:

U konkretnom slučaju ne može se raditi o *nonšalantnosti* u radu optuženog, već o njegovom svjesnom iskorištavanju službenog položaja načelnika opštine i posredovanju da se obavi službena radnja koja se ne bi smjela obaviti. Optuženi je, koristeći autoritet svoje funkcije, zatražio od podređenog službenika da neistinito evidentira da je T. Š. redovno dolazio na posao i odrađivao puno radno vrijeme.

Dajući nalog da se neistinito evidentira da je T. Š. redovno dolazio na posao i odrađivao puno radno vrijeme a što ne odgovara istini, optuženi je iskoristio svoj službeni položaj, posredovao da se obavi službena radnja koja se ne bi smjela obaviti. Pri tome je optuženi postupao s oblikom krivice koji se naziva direktni umišljaj, jer je bio svjestan obilježja krivičnog djela i hoće njegovo ostvarenje. Stoga se u ponašanju optuženog nalaze i subjektivni i objektivni elementi krivičnog djela protiv službene dužnosti *trgovina uticajem* iz člana 295. stava 1. KZ/11 za koji ga je ovaj sud proglasio krivim.

Vrhovni sud Republike Hrvatske je potvrdio prvostepenu presudu i dao načelne stavove koji mogu biti korisni i u procesuiranju ovih krivičnih djela u BiH:

U okviru žalbene osnove povrede krivičnog zakona, žalilac ističe da posredovanje po samoj definiciji pretpostavlja barem tri učesnika – osobu za koju se posreduje, osobu prema kojoj se posreduje i osobu koja posreduje, a da u konkretnom slučaju, kada bi i bila tačna tvrdnja prvostepenog suda da je on svom podređenom dao nalog da nešto

učini, nema elementa posredovanja kao bitnog obilježja krivičnog djela za koje je on proglašen krivim.

U odnosu na istaknute žalbene navode, prije svega treba navesti da je za postojanje krivičnog djela *trgovina uticajem* iz člana 295. stava 1. KZ/11, odlučno takvo postupanje učinio kojim on iskorištavanjem svog službenog ili društvenog položaja ili uticaja posreduje da se obavi službena ili druga radnja koja se ne bi smjela obaviti ili da se ne obavi službena ili druga radnja koja bi se morala obaviti. Ovdje je optuženi J. G. iskorištavanjem svog službenog položaja načelnika opštine S. u vidu autoriteta koji proizilazi iz te funkcije naspram podređene mu službene osobe, optuženog Z. C. kao pročelnika jedinstvenog upravnog odjela opštine S., ovome naložio da u evidenciju o broju odrađenih sati rada za opšte dobro na slobodi za T. Š. evidentira da je T. Š. redovno dolazio na posao i odrađivao puno radno vrijeme, iako je bio svjestan da to ne odgovara istini. Prema tome, u opisanom postupanju sadržana su sva tri učesnika posredovanja: osoba koja posreduje – optuženi J. G., osoba prema kojoj se posreduje – optuženi Z. C. i osoba za koju se posreduje – T. Š.

4.6. DOKAZIVANJE NEHATA ZA TEŽU POSLJEDICU

Sudska praksa je detaljno obradila i ustanovila nehat u pogledu posljedice kao dovoljan oblik krivice za kvalifikovane oblike krivičnih djela korupcije.

U narednom primjeru, Sud BiH je u presudi broj S1 2 K 018397 16 Kž od 7. 7. 2016. godine, prilikom razmatranja žalbe tužioca, utvrdio jasan standard za dokazivanje nehata za težu posljedicu:

Žalбом optužbe se posebno ukazuje i na subjektivni element bića ovog krivičnog djela, pri čemu se ističe da je u odnosu na teži oblik djela iz stava 2. koji se optuženom stavlja na teret dovoljan nehat (nije rečeno *i* nehat), što znači da subjektivnu stranu ovog oblika djela može da čini samo nehat. Imajući u vidu zakonski opis bića ovog krivičnog djela u odredbi člana 224. KZ BiH i njegovu dosta specifičnu krivičnopravnu prirodu, te odnose između osnovnih i kvalifikovanih oblika krivičnih djela, ovo vijeće nalazi da žalba nije do kraja korektno, odnosno pravilno interpretirala ovaj element bića krivičnog djela, jer predviđa da se razlika između i ova dva oblika djela sastoji jedino u težini povrede prava drugog ili imovinske štete. Stoga i kod jednog i kod drugog oblika ovog djela, službeno lice koje nesavjesno postupa treba da je svjesno svoje nesavjesnosti, tj. da svojim postupkom krši zakon ili neki drugi propis i to hoće ili se sa takvim svojim postupkom saglašavati (umišljajna komponenta subjektivne strane djela – u konkretnom slučaju treba da postoji na strani optuženog u odnosu na okolnost da potpisuje rješenje koje nije u skladu sa propisima), dok u odnosu na mogućnost nastupanja povrede prava drugog ili imovinske štete može da postoji kako umišljaj, tako i nehat. To znači da je subjektivna strana bića ovog krivičnog djela u oba njegova oblika složena (može da je čini kako umišljaj tako i nehat), a kako između njih ne postoji razlika (osim u težini posljedice), to znači da je oblik vinosti – krivice kod oba oblika isti. Prema tome, kršenje propisa od strane službenog lica je u svakom slučaju umišljajno postupanje, dok je u odnosu na okolnost da usljed toga može da nastupi povreda prava drugog ili imovinska šteta, dovoljan i nehat.

KZ RS je pritom propisao (član 34.) opšte pravilo o odgovornosti za težu posljedicu na način da *kad je iz krivičnog djela proizišla teža posljedica zbog koje zakon propisuje težu kaznu, ta se kazna može izreći ako je u odnosu na tu posljedicu učinilac postupao nehatno, a izuzetno i umišljajno ako time nisu ostvarena obilježja nekog drugog krivičnog djela.*

4.7. NEPRECIZNOST, UOPŠTENOST ZAKONA I DRUGIH PROPISA BLANKETNOG KARAKTERA

Krivična djela *zloupotreba položaja ili ovlaštenja, nesavjestan rad u službi i trgovina uticajem* su blanketnog karaktera. Prisutne su poteškoće u tumačenju činjenice kršenja blanketnih propisa i akata kojima se uređuju obaveze, dužnosti i odgovornosti službenih lica ili odgovornih osoba u krivičnom postupku. Pojedini blanketni propisi, koji sadrže prava i obaveze službenih i odgovornih lica, nedovoljno su definisani i precizni, usljed čega se mogu različito tumačiti.

Neprecizna i uopštena formulacija propisa kojima se uređuje službena dužnost predstavlja objektivnu teškoću koja može otežati dokazivanje subjektivnog elementa u predmetima korupcije.

Postavlja se pitanje kako u takvoj situaciji dokazivati postojanje umišljaja na strani optuženog lica. Činjenica je da se brojni zakoni finansijske prirode ne primjenjuju od dana njihovog stupanja na snagu, nego, *de facto*, od dana donošenja podzakonskih propisa ili stvaranja uslova za stupanje zakona na snagu³⁶.

Za dokazivanje umišljaja optuženog, nužno je što preciznije opisati radnje izvršenja u odnosu na:

- a. službene obaveze optuženog iz blanketnih propisa
- b. utvrditi lična svojstva optuženog (iskustvo, ponašanje prije i poslije, standarde obavljanja dužnost)
- c. dokazati volju i htijenje za kršenje zakona i nastupanje zabranjene posljedice.

4.8. LIČNA SVOJSTVA I PONAŠANJE OPTUŽENOG

Tužioc i sudije trebaju uzimati u obzir lična svojstva učinioca u postupku dokazivanja krivice za krivično djelo korupcije.

³⁶ Primjer Zakona o suzbijanju korupcije i organizovanog kriminala koji, između ostalog, propisuje nadležnost i osnivanje posebnih odjela za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije na nivou FBiH.

Svojstvo službene osobe ili odgovorne osobe je bitan element koji određuje da li neka osoba može biti učinilac određenih krivičnih djela korupcije. Svojstvo službenog i odgovornog lica definisano je u posebnim zakonima i utvrđuje se u krivičnom postupku za ova djela. Za dokazivanje subjektivnog elementa, pored svojstva, potrebno je utvrditi i lična svojstva optuženog.

Lična svojstva mogu biti:

- iskustvo i stručnost osobe koja kreira propise i akte blanketnog karaktera
- stručno znanje iz određene oblasti.

Lična svojstva se utvrđuju na osnovu sljedećih dokaza:

- svjedočenja
- odluka o imenovanju na određenu poziciju
- dokumenata koji potvrđuju ranija radna i profesionalna iskustva i dostignuća.

4.9. POSREDNO DOKAZIVANJE UMIŠLJAJA

Dokazivanje umišljaja se izvodi na osnovu utvrđenih činjenica određenog slučaja koje su većinom posredne.

U praksi su prisutne poteškoće u korištenju i razmatranju posrednih činjenica.

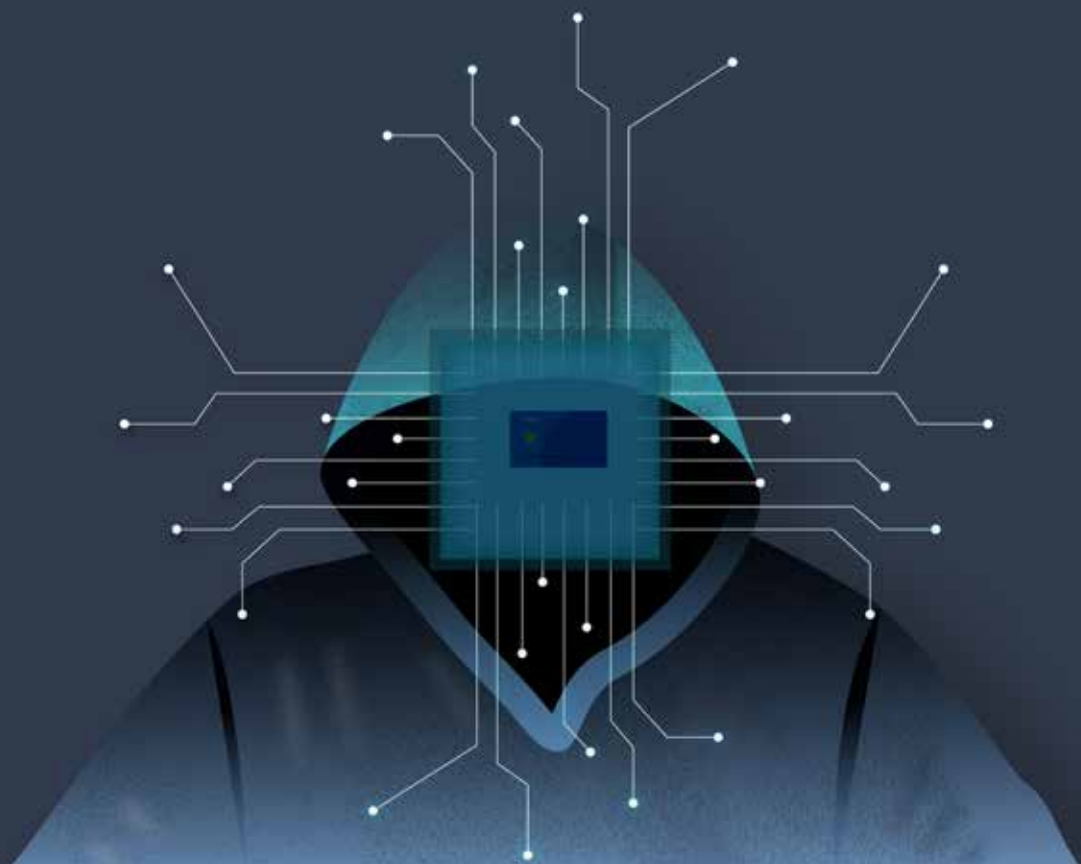
Sljedeći podaci, činjenice i dokazi mogu poslužiti kao izvor posrednih činjenica u cilju dokazivanja i dopune zaključaka o postojanju krivice:

- statistički podaci
- standard postupanja lica sa sličnim ili istim položajem i ovlaštenjima ili ranije ponašanje osumnjičenog
- standardi profesije – na primjer, revizijski izvještaji se trebaju vještačiti i analizirati uz primjenu i objašnjenje standarda te profesije
- objektivni elementi bića krivičnog djela koji su potkrijepljeni dodatnim elementima, kao što su upornost, kontinuitet – na primjer, eventualno upozorenje savjetnika osumnjičenog rukovodioca na određene propuste.

SAVJETI ZA KORIŠTENJE I UTVRĐIVANJE POSREDNIH ČINJENICA:

Posredne činjenice trebaju u optužnici biti prezentovane na jasan i nedvosmislen način u objektivnim i subjektivnim elementima krivičnog djela da bi sud mogao donijeti odluku o krivici.

Sudije trebaju posredne činjenice precizno i bez pretpostavljanja obrazložiti, na način da ih logično dovedu u vezu sa optuženim i njegovim odnosom prema djelu.

5. DOKAZI U ELEKTRONSKOJ FORMI

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Značaj informacionih tehnologija u krivičnom postupku.
- Pojam elektronskih dokaza i njihova važnost.
- Pojam *cyber*-kriminala.
- Prikupljanje, čuvanje i pohranjivanje elektronskih dokaza.
- Korištenje elektronskih dokaza u krivičnom postupku.
- Ispitivanje vjerodostojnosti ovih dokaza.

5.1. UVOD

Savremene informacione tehnologije su radikalno izmijenile načine komunikacija i procesuiranja svih vidova informacija u društvu. Ove tehnologije su transformisale prirodu informacija koje zakonodavstvo naziva dokazima. Dokaz je ono što razdvaja hipotezu od neosnovane tvrdnje.

Područje kibernetičkog (*cyber*) kriminala je postalo sredstvo izvršenja drugih vrsta krivičnih djela. Dodatna anonimnost koju nude računari ili pametni mobiteli (*smartphone*) predstavlja prednost za učinjenje sve većeg broja različitih vrsta krivičnih djela, kao što su krivična djela organizovanog i privrednog kriminala. Prikazani razvoj kriminalne aktivnosti prirodno vodi do uspostavljanja novih oblika dokaza – dokaza u elektronskoj ili digitalnoj formi.

Prema međunarodnoj definiciji u oblasti forenzičkih nauka, elektronski ili digitalni dokaz je svaka informacija u digitalnom obliku koja ima dokaznu vrijednost i koja je ili uskladištena ili prenesena u takvom obliku.

Pojam elektronskog dokaza obuhvata:

- a. kompjuterski uskladištene i generisane dokazne informacije
- b. digitalizovane audio i video dokazne signale
- c. signale sa digitalnog mobilnog telefona
- d. informacije sa digitalnih fax mašina
- e. signali drugih digitalnih uređaja.

Elektronski dokaz nije nešto što se može na prvi pogled protumačiti. U doslovnom smislu, predstavlja niz nula i jedinica koje neki elektronski uređaj prevodi u razumljivu formu.

Elektronski dokaz je bilo koja generisana, obrađivana, uskladištena ili prenesena informacija u digitalnom obliku na koju se sud može osloniti kao mjerodavnu. Ovaj dokaz može biti svaka binarna informacija sastavljena od digitalnih nula i jedinica, uskladištena ili prenesena u digitalnoj formi, kao i druge moguće kopije originalne digitalne informacije koje imaju dokaznu vrijednost i na koje se sud može osloniti u kontekstu forenzičke analize i prezentacije³⁷.

Elektronski dokaz je jedna vrsta materijalnog dokaza, bez obzira na činjenicu što ga je teže evidentirati.

Elektronski dokaz sadrži prednosti u odnosu na fizičke dokaze:

- mogućnost tačnog kopiranja radi istraživanja
- smanjena mogućnost oštećenja koja bi mogla nastati prilikom ispitivanja
- smanjena mogućnost uništenja, čak i kada su obrisani mogu se vratiti sa hard diska ili nekog drugog medija za pohranu podataka
- elektronskim dokazima se može lako manipulirati i prenositi ih.

Postoje sljedeći oblici elektronskih dokaza:

- tekstualne datoteke
- grafičke datoteke
- audio datoteke
- izbrisane datoteke
- privremene datoteke
- baze podataka
- video datoteke.

Elektronski dokazi se mogu naći u:

- kalendarima
- e-pošti
- bazama podataka
- računarskim programima i povezanim informacijama
- informacijama o klijentima
- dnevnicima aktivnosti na internetu
- istoriji pretraživanja na internetu
- telefonskim razgovorima
- imenicima

---

37 Petrović, Lazar D., "Digitalni dokazi", Policijska akademija, Beograd, str. 2.

- finansijskim ili drugim podacima firme dostupnim na internetu
- različitim izvještajima.

5.2. ZNAČAJ ELEKTRONSKIH DOKAZA U KRIVIČNOM POSTUPKU

Elektronski ili digitalni dokazi su vrlo važni za krivični postupak, jer predstavljaju kombinaciju različitih informacija poput: teksta; slike; audiosnimka; ili videosnimka.

Ponekad informacija koja se nalazi na računaru ili u mobilnom telefonu može biti jedini trag koji će usmjeriti istragu i rasvijetliti krivično djelo.

Digitalni uređaji mogu sadržavati ogromne količine podataka koji mogu poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku. Tako, na primjer:

- hard disk može sadržavati cijelu biblioteku informacija
- digitalna kamera može sadržavati preko hiljadu fotografija
- računarska mreža može sadržavati podatke o osobama, kao što su brojevi bankovnih računa ili novčane transakcije.

5.3. POJAM KIBERNETIČKOG KRIMINALA

Elektronski dokazi su najvažniji dokazi za otkrivanje i procesuiranje krivičnih djela poznatih pod pojmom kibernetički (*cyber*) kriminal.

Ovaj pojam se koristi za krivična djela za čije izvršenje je korišten računar ili računarska mreža, uključujući i krivična djela koja nisu u potpunosti učinjena na računaru³⁸. Razvijanje novih tehnologija je dovelo do pojave novih vrsta krivičnih djela, dok se tzv. tradicionalna krivična djela čine uz pomoć sofisticiranih tehnologija³⁹. U činjenju djela, učinioci sve više koriste brzinu, pogodnosti i anonimnost koju pružaju savremene tehnologije. Kako se informatizacija društva povećava i napreduje, tako će se povećavati i krivična djela kibernetičkog ili računarskog kriminala⁴⁰.

Iako su elektronski dokazi u širokoj upotrebi i rasprostranjeni, malo je onih koji su dobro upućeni u dokazna, tehnička i pravna pitanja koja se odnose na ove dokaze. Kao rezultat toga, elektronski dokazi često se previdaju, prikupljaju na pogrešan način ili analiziraju neefikasno⁴¹. Tužilaštva i drugi istražni organi trebaju izraditi posebne sigurnosne protokole za prikupljanje ovih dokaza. U nedostatku ovih pravila, mnogi elektronski dokazi nikada neće biti prikupljeni ili će postati bezvrijedni zbog oštećenja.

38 Protrka, Nikola. "Računalni podaci kao elektronički (digitalni) dokazi", Policijska sigurnost, Zagreb, 2011. g., str. 4.

39 Maat, Sandra Mariana. "Cyber Crime: A Comparative Law Analysis", University of South Africa, 2004. g..

40 Jedan od najpoznatijih slučajeva cyber-kriminala veže se uz ime Alberta Gonzalesa, koji je jedan od najozloglašnijih računarskih hakera i kriminalaca koji je 2010. g. osuđen na 20 godina zatvora zbog osmišljavanja kombinovane krađe kreditnih kartica i naknadno preprodavanje više od 170 miliona kartica i brojeva bankovnih kartica od 2005. do 2007. g., što je pravi primjer upotrebe elektronskih dokaza.

41 Hamidović, Haris. "Osnovne karakteristike digitalnih dokaza", Kriminalističko forenzička istraživanja, Volumen 4, broj 1, 2011. g., str. 362-372.

Korisnici elektronskih dokaza mogu biti:

- tužilaštva
- istražni organi kao što su MUP-ovi, SIPA, FUP
- poreske uprave
- osiguravajući zavodi
- vlasnici informacionog sistema koji je napadnut
- forenzički vještaci.

Korisnici elektronskih dokaza trebaju biti upoznati sa karakteristikama ovih dokaza koje mogu predstavljati teškoće u njihovom prikupljanju i korištenju:

- a. dizajn – računarski sistem će stvoriti i zadržati elektronske zapise samo ako je posebno dizajniran
- b. volumen – velika količina elektronskih zapisa stvara teškoće sa skladištenjem i produžuje otkrivanje specifičnih elektronskih zapisa
- c. miješanje – elektronski zapisi koji se odnose na određeno krivično djelo su izmiješani sa njima nepovezanim elektronskim zapisima; ovaj problem može nastati, na primjer, kada je uređaj za pohranu podataka oduzet radi dalje kriminalističke obrade; materijal na disku se može odnositi samo na osumnjičenog, ali može uključivati i nepovezani materijal koji se odnosi na veći broj drugih osoba koje su dijelile računar
- d. kopiranje – elektronske verzije se mogu odmah i savršeno kopirati poslije čega je teško, a u nekim slučajevima i nemoguće, utvrditi razliku izvora od kopije; u drugim slučajevima, navodna kopija se može namjerno ili slučajno razlikovati od originala i stoga biti dokazno upitna
- e. osjetljivost – elektronski zapis može se odmah, namjerno ili slučajno, izmijeniti i uništiti
- f. automatizacija – elektronski zapis može automatski biti izmijenjen ili obrisano.

SAVJETI ZA PRIKUPLJANJE ELEKTRONSKIH DOKAZA:

- voditi računa o autentičnosti i integritetu dokaza
- dokumentovati izvor elektronskih dokaza
- utvrditi da dokaz nije bio mijenjan ili oštećen
- pažljivo postupati sa elektronskim dokazima od trenutka otkrivanja do zaključno sa forenzičkom analizom
- u krivičnom postupku elektronske dokaze treba prezentovati stručno lice koje je kvalifikovano za *hardware* i *software*
- nalaz i mišljenje stručnog lica treba biti objektivan, tačan, uvjerljiv i razumljiv.

5.4. PRIKUPLJANJE, ČUVANJE I ANALIZA DOKAZA U ELEKTRONSKOJ FORMI

Osnovne kategorije elektronskih podataka koji mogu činiti elektronske dokaze:

- a. prelazni podaci koji se gube nakon gašenja računara kao što su rezidentni programi. Važno je da se prije isključivanja računara ispitaju, lociraju i preuzmu osjetljivi podaci
- b. ranjivi podaci ili podaci koji se nalaze na hard disku i mogu se lako izmijeniti naknadno, može se promijeniti datum datoteke, izbrisati i izmijeniti sam dokument
- c. privremeno pristupačni podaci su podaci koji se nalaze na hard disku i kojima se može pristupiti isključivo u tačno određeno vrijeme.

5.4.1. PRIKUPLJANJE ELEKTRONSKIH DOKAZA

Prikupljanje elektronskih dokaza je najosjetljiviji korak.

Pogreške u prikupljanju mogu značiti nepovratan gubitak dokaza. Dokazi mogu biti oštećeni ili izgubiti vjerodostojnost usljed neprimjerenih metoda prikupljanja.

Potrebno je pažljivo isplanirati postupak prikupljanja dokaza, s posebnim naglaskom na ranjive dokaze, te koristiti odgovarajuće programske alate. Elektronski dokazi su mnogo ranjiviji od konvencionalnih fizičkih dokaza i zbog toga se prilikom rukovanja potrebno pridržavati određenih smjernica kako ih se ne bi uništilo ili oštetilo.

Postupak prikupljanja elektronskih dokaza sa računara:

- identifikovati računar koji može biti elektronski dokaz
- spasiti podatke prije gašenja računara
- transportovati računar u laboratorij radi analize
- izuzimanje računara spada u istražne radnje pretresa i privremenog oduzimanja stvari
- sačiniti zapisnik o izuzimanju računara
- stručno lice za informacione tehnologije treba biti prisutno prilikom izuzimanja i voditi računa da ne dođe do oštećenja ili uništenja podataka.

Moguće su sljedeće poteškoće u prikupljanju elektronskih dokaza:

- gubitak podataka koji je uzrokovan gašenjem računara prije spašavanja podataka na *hard disk*
- ostavljanje računara upaljenim dok je povezan na mrežu, kada izvršilac može s udaljene lokacije izbrisati dnevničke zapise ili nezavisno od povezanosti na mrežu programirati njihovo automatsko brisanje
- dobronamjerman korisnik radom na računaru može nesvjesno uzrokovati brisanje dokaza.

Elektronski dokazi mogu biti oštećeni nestručnim rukovanjem i tako izgubiti vrijednost u potencijalnom krivičnom postupku. Oštećenje se događa kada neinformisani korisnici uoče krivično djelo i uticanjem na sistem pokušavaju otkriti što se tačno dogodilo.

5.4.2. ČUVANJE ELEKTRONSKIH DOKAZA

Čuvanje i pohranjivanje elektronskih dokaza treba se obavljati na sljedeći način:

- što prije pohraniti dokaze na siguran medij – *hard disk* ili drugi računar
- prilikom pohrane ranjivih dokaza potrebno je koristiti što manje radne memorije kako bi se očuvao njen sadržaj
- ispitivani računar treba isključiti sa mreže i priključiti na privatno čvorište.

Za pohranu elektronskih dokaza ne preporučuje se korištenje:

- *hard diska* ispitivanog računara, jer može sadržavati dokaze koji bi na ovaj način mogli biti uništeni ili oštećeni
- USB ili Firewire prenosnih medija jer se njihovim spajanjem mijenja stanje ispitivanog sistema.

Isključenje ispitivanog računara sa mreže se preporučuje radi zaštite od eventualnih napada i kako bi se prikrla istraga. Spajanjem na privatno čvorište omogućuje se prenos podataka. Drugi računar, koji se koristi za prikupljanje dokaza, treba prilagoditi mrežnim postavkama ispitivanog računara⁴².

5.4.3. ANALIZA ELEKTRONSKIH DOKAZA

Analiza elektronskih dokaza treba se provesti u kontrolisanim uslovima kakve pruža forenzički laboratorij ili neki drugi radni prostor takve namjene.

Kada je to moguće, analizu je potrebno provoditi na kopijama dokaza kako bi se izbjeglo nenamjerno oštećivanje originala.

Preporučuje se timski rad u analizi incidentnog kompjuterskog događaja.

SAVJET JE DA TUŽILAC, ZA FORENZIČKU ANALIZU ELEKTRONSKIH DOKAZA, ANGAŽUJE KVALIFIKOVANA STRUČNA LICA I SPECIJALISTE ZA:

- informacione tehnologije
- konkretni operativni sistem, program, platformu ili mrežu.

42 Osnove računalne forenzičke analize, CARNet CERT – Hrvatska akademska istraživačka mreža.

5.5. VJERODOSTOJNOST ELEKTRONSKIH DOKAZA

Korištenje elektronskih dokaza za dokazivanje kibernetičkog kriminala dovodi do poteškoća u krivičnom postupku.

U klasičnom svjedočenju, svjedok daje izjavu samo ako je lično vidio, čuo ili saznao nešto vezano za krivično djelo. S druge strane, svi elektronski dokazi se mogu posmatrati kao *rekla-kazala* ili posredni dokaz. Treba dodati i da se podaci nastali na računaru ili drugim elektronskim uređajima lako mogu izmijeniti, obrisati ili oštetiti⁴³.

Kompjuterski podaci se mogu koristiti kao dokaz samo ako su pažljivo preuzeti i ako zadovoljavaju određene specifične kriterije u sudskom vještačenju.

Forenzički analitičar treba prikupiti što više posrednih dokaza koji svi zajedno dovode do nepobitnog zaključka o učinjenju krivičnog djela.

Kriteriji za korištenje dokaza u krivičnom postupku su sljedeći:

- prihvatljivost – svaki dokaz mora da bude pribavljen u skladu sa zakonom o krivičnom postupku
- relevantnost – dokaz mora biti u vezi sa krivičnim djelom koje se istražuje
- autentičnost – dokaz mora biti sačinjen u skladu sa propisanom formom
- pouzdanost – dokaz nije pouzdan ukoliko postoji bilo kakva sumnja u autentičnost i istinitost prilikom njegovog prikupljanja i daljeg korištenja
- uvjerljivost i razumljivost – za sud dokazi moraju biti uvjerljivi, jasni i nedvosmisleni.

Elektronski dokazi su pouzdani ako su ispunjena dva uslova:

1. uređaj na kome je dokaz nastao je ispravan
2. elektronski dokaz je ispravan.

Elektronski dokazi mogu biti direktni i indirektni. a ponekad se susrećemo s neprilagođenim elektronskim dokazom.

Elektronski dokazi mogu biti i tzv. neprilagođeni. O ovome dokazu se može raditi ako učinilac koristi tuđi računar za krivičnopravne radnje. Ne znači da je učinilac samo osoba koja posjeduje računar.

43 Petrović, Lazar D. "Digitalni dokazi", Policijska akademija, Beograd, str. 4.

Elektronski dokazi su i latentni za čije otkrivanje i viđenje su potrebni računari i druga tehnička oprema.

Elektronski dokazi su veoma osjetljivi i brzo propadaju. Samo kratko skeniranje računara od strane istražitelja prilikom pregledanja može promijeniti zapis u datoteci.

Prilikom razmatranja elektronskih dokaza, sud će utvrditi:

- a. da li su dokazi prihvatljivi, pouzdani, uvjerljivi, relevantni, autentični
- b. da li predstavljaju originalne dokaze ili kopije
- c. da zapis niko nije neovlašteno mijenjao
- d. pouzdanost pohranjivanja i čuvanja zapisa od inicijalnog do izvođenja pred sudom

5.6. POJAM DIGITALNE FORENZIKE

Opšta definicija forenzike podrazumijeva primjenu nauke u krivičnom gonjenju i istrazi za krivična djela ili rješavanju sukoba⁴⁴. Digitalna forenzika je multidisciplinarna jer se zasniva na dva tehnološki različita polja: računarstvu i pravu.

Digitalna forenzika se fokusira na identifikaciju, ekstrakciju i analizu dokaza radi utvrđivanja odgovornosti za događaj ili skup događaja.

Kompjuterska forenzička analiza je korištenje naučnih metoda u cilju očuvanja, prikupljanja, identifikacije, obrade, validacije i tumačenja elektronskih dokaza koji će poslužiti za rekonstrukciju događaja za koje je utvrđeno da predstavljaju bitne elemente djela, ili radi sprečavanja štetnih radnji.

Forenzička analiza podrazumijeva ispitivanje:

- sadržine medija koji je predmet analize
- svih podataka koji spadaju u djelokrug interesovanja istrage.

Provođenje takve analize donosi jedinstvene izazove. Računarska tehnologija se stalno mijenja i sve više informacija se pohranjuje u elektronskim formatima, što povećava količinu potencijalnih dokaza. Da bi se ovi dokazi mogli koristiti u krivičnom postupku, moraju biti prikupljeni i forenzički obrađeni u skladu sa pravnim standardima. Primjena forenzičke analize je ograničena postojećim pravnim okvirom.

44 Hamidović, Haris. "Osnovne karakteristike digitalnih dokaza", Kriminalističko forenzička istraživanja, Volumen 4, broj 1, 2011, g. str. 362-372.

Računari koriste razne programe koji obavljaju razne funkcije, kao što su elektronska pošta, igre, muzički servisi, servisi za razne vrste usluga i zabavu, dnevni planeri, virtuelni dnevници i mnogi drugi programi.

Zadaci kompjuterske forenzike se odvijaju u skladu sa sljedećim redoslijedom:

1. odvojiti podatke koji nisu predmet istrage od podataka koji su značajni za utvrđivanje postojanja elemenata krivičnog djela
2. razviti pretpostavku kako je učinjeno krivično djelo uz pomoć savremenih naučnih metoda
3. koristiti prikupljene dokaze i naučne metode za provjeru postavljene pretpostavke
4. tražiti dodatne dokaze koji bi pokazali da je pretpostavka održiva ili nemoguća.

Termini elektronska ili digitalna istraga i digitalna forenzička analiza podrazumijevaju da je u fokusu istrage, ne samo tehnologija, nego i zakonski uslovi za obavljanje istražnih radnji.

5.7. ISPITIVANJE AUTENTIČNOSTI ELEKTRONSKIH DOKAZA

Korištenje elektronskih dokaza u krivičnom postupku u BiH povezano je sa sljedećim poteškoćama:

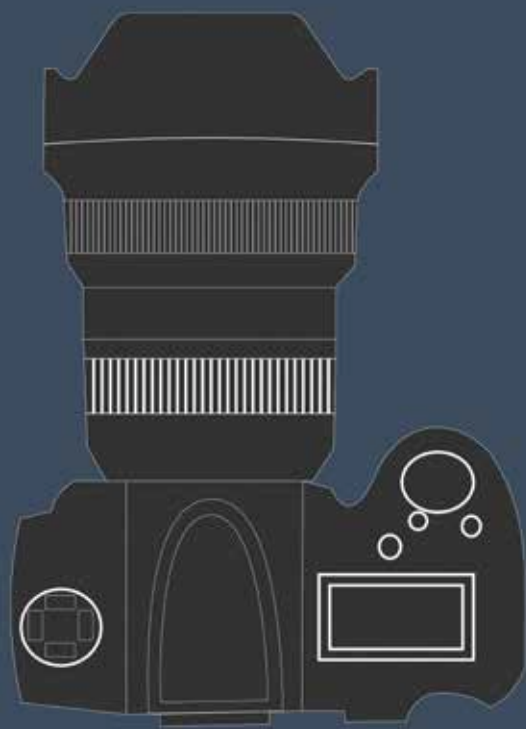
- a. uopštena zakonska regulativa koja ne sadrži vrste elektronskih dokaza koji se mogu koristiti za dokazivanje krivice optuženog
- b. problem autentičnosti tekstualne datoteke, jer se mora dokazati ko je kreirao datoteku
- c. internacionalnost računarske mreže koja pruža veću anonimnost
- d. kompjuterski i informacijski sistemi sve više omogućavaju šifriranje i sakrivanje podataka
- e. visoka stopa nelegalnog softvera instaliranog na računarima u BiH.

Autentičnost elektronskih dokaza je od ključne važnosti za razmatranje prihvatljivosti dokaza u krivičnom postupku.

Utvrđivanje autentičnosti se provodi putem odgovora na sljedeća pitanja:

1. Da li je postupak pohrane elektronskih dokaza bio siguran?
2. Da li se radi o relevantnom, potpunom i ispravnom podatku?
3. Da li je tokom skladištenja podatak izmijenjen na bilo koji način, bilo slučajno ili namjerno?

Uspostavljanje i provođenje informacijske sigurnosti je preduslov za osiguranje autentičnosti elektronskih dokaza.

6. POSEBNA PITANJA U PREDMETIMA ZA KOJE POSTOJI VELIKI INTERES JAVNOSTI I MEDIJA

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Pruža informacije o pitanjima koja tužioci i sudovi trebaju imati u vidu prilikom utvrđivanja procedura i politika za postupanje u javno eksponiranim krivičnim predmetima.
- Posebna pitanja koja se često pojavljuju u istragama i procesuiranju krivičnih predmeta koji iz raznih razloga mogu postati *javno eksponirani*.
- Kriteriji za određivanje javno eksponiranih predmeta.
- Vrste javno eksponiranih predmeta.
- Pitanja koja treba razmotriti prije istrage i glavnog pretresa.
- Pitanja koja su direktno vezana za glavni pretres.

6.1. PREDMET I SVRHA

Ovaj dio nije osmišljen kao vodič za procesuiranje javno eksponiranih krivičnih predmeta. Teme koje se obrađuju nastale su kao rezultat konsultacija i intervjua sa rukovodećim sudijama i tužiocima u okviru utvrđivanja potreba za edukacijom radi unapređenja procesuiranja u javno eksponiranim predmetima pred sudovima u BiH. U razvoju predloženih procedura pomoglo je iskustvo intervjuisanih praktičara i učesnika na stručnim edukacijama iz oblasti krivičnih djela korupcije i sa finansijskim elementom uz podršku USAID-ovog Projekta pravosuđa, kao i materijali izrađeni za potrebe tih edukacija u kojima su predstavljene najbolje međunarodne prakse.

6.2. DEFINICIJA JAVNO EKSPONIRANIH PREDMETA

Javno eksponirani predmet može se pojaviti pred bilo kojim sudom u bilo koje vrijeme.

Definicija:

Javno eksponirani predmet je bilo koji predmet koji privlači onoliko pažnje medija, javnosti ili vlasti da sud mora ili bi trebao učiniti značajne izmjene uobičajenih sudskih procedura kako bi u takvom predmetu postupao pravično i efikasno.

Predmet može postati javno eksponiran iz sljedećih razloga:

- priroda krivičnog djela, kao što je masovno ubistvo, serijska ubistva, ratni zločini, korupcija u organima vlasti

- svojstvo optuženog, kao što je poznata ličnost, politički dužnosnik, čuveni sportista, ratni zločinac
- javne posljedice krivičnog djela, kao što je prevara u privredi kojom su oštećene hiljade građana, krađa ili uništenje javne ili imovine vjerskih zajednica.

Mnogi predmeti nisu javno eksponirani od samog početka. Istraga saobraćajne nesreće sa smrtnom posljedicom može iznenadno promijeniti smjer kada se fokusira na osumnjičenog koji je bivši kandidat za predsjednika. Istraga o jednostavnim nepravilnostima u knjigovodstvu može brzo prerasti u javno eksponirani predmet kada se otkrije da je osumnjičena ugledna investicijska firma zapravo razgranata Ponzijeva šema iza koje ostaju hiljade oštećenih koji su ostali bez ičega. U drugim predmetima istraga se inicijalno može usmjeriti na prominentnu osobu, organizaciju ili krivično djelo. Takvi predmeti često uključuju organizovanu kriminalnu aktivnost ili korupciju u kompanijama ili organima vlasti.

Svaka vrsta javno eksponiranog predmeta nosi vlastite izazove za tužilaštvo i sud. Iziskuju posebnu pažnju tužioca i sudije, jer su to predmeti koje javnost prati i pamti i prema njima formira svoju percepciju rada pravosuđa.

6.3. VRSTE JAVNO EKSPONIRANIH PREDMETA

Postoji mnogo različitih vrsta predmeta koji mogu izazvati veliku pažnju javnosti.

Ovi predmeti se mogu grupisati po sljedećim kategorijama:

Posebno teška priroda učinjenih krivičnih djela. U ovu kategoriju spada većina predmeta ratnih zločina sa mnogobrojnim ljudskim žrtvama, višestrukim silovanjima i/ili mučenjima. Predmeti serijskih ubica, naročito ukoliko se odlikuju nekim neuobičajenim detaljima. Predmeti trgovine dijelovima tijela ili djecom će vjerovatno pobuditi širok interes javnosti. Krivična djela terorizma. Viktimizacija izuzetno ranjive populacije kao što su mala djeca ili starije i/ili nemoćne osobe često će pobuditi visok interes javnosti i medijsku popraćenost predmeta. Predmeti u kojima je kriminalnom aktivnošću nanesena šteta velikom broju oštećenih ili životnoj sredini.

Svojstvo optuženog. U ovu kategoriju spadaju krivična djela koja počine poznate javne ličnosti. Na primjer, ubistvo bračnog partnera obično neće biti široko popraćeno u medijima. Ali, ako je optuženi čuveni sportista, situacija je drugačija. Slično tome, predmeti nasilja u porodici obično ne privlače nikakvu pažnju javnosti, ali ako je optuženi u predmetu čuveni nogometaš, predmet će pratiti medijska pompa. Mediji će takođe detaljno pratiti predmete visokopozicioniranih dužnosnika u organima vlasti koji su optuženi za krivična djela. Članovi organizovanih kriminalnih grupa, kao i članovi bandi, obično će privući pažnju medija. Osobe koje su istaknute u zajednici, zbog svog bogatstva ili društvenog položaja, takođe će privući veliku pažnju javnosti ukoliko su optužene za kriminalnu aktivnost, što uključuje i istaknute osobe u vjerskim zajednicama, kinematografiji, biznisu, itd.

Interes izvršnih organa vlasti. U nekim predmetima vlada ima značajan interes. Na primjer, krađa državne imovine ili sredstava će često dovesti do pritiska izvršnih organa vlasti na policiju, tužilaštvo i sud da se od učinioca brzo napravi primjer drugima. Naravno, prijetnje upućene državi takođe izazivaju veliki interes javnosti i medija, kao što su predmeti izdaje ili

terorizma. Predmeti gdje se vlade vide kao inicijator političkog progona neke osobe mogu prerasti u javno eksponirane.

6.3.1. ULOGA TUŽIOCA U PREDISTRAŽNIM RADNJAMA I ISTRAZI

U mnogim javno eksponiranim predmetima tužilac će predistražne radnje obavljati gotovo isto kao i u drugim predmetima. U drugim predmetima njegova uloga i aktivnosti se mogu promijeniti kako bi se zaštitili integritet i efikasnost istrage i optuženja.

U svim javno eksponiranim predmetima, tužilac mora biti spreman da odgovori na izazove koje donose istovremena obaveza provođenja istrage i zastupanja optužnice, s jedne, i odgovora na javne upite i zabrinutosti, s druge strane. Ove dvije uloge mogu se naći u koliziji.

U predmetima posebno teških krivičnih djela, mediji i javnost žele vidjeti hitno djelovanje i rezultate. Kako bi mogao efikasno zastupati optužnicu, tužilac mora provesti temeljitu i sveobuhvatnu istragu. Ubrzavanje istrage može prouzrokovati greške ili previd dokaza. Tužilac mora biti spreman da izdrži pritisak javnosti da djeluje prije nego što je predmet u potpunosti spreman.

U drugim predmetima, poput onih koji uključuju javne dužnosnike i predmetima organizovanog kriminala, tužilac mora poduzeti korake radi zaštite tajnosti istrage koja je neophodna za njeno potpuno provođenje, osiguranje dokaza i zastupanje optužnice. Uspješnost posebnih istražnih radnji suštinski zavisi od povjerljivosti njihovog provođenja. To može od tužioca iziskivati koordinaciju sa sudom o pitanjima pristupa dokumentima koji su uloženi u spis, a koji se odnose na posebne istražne radnje i dokaze prikupljene njihovom primjenom. Glavni tužilac treba izraditi interni plan institucije za odnose sa medijima i plan postupanja za slučaj da bilo koji predmet postane javno eksponiran.

U svim javno eksponiranim predmetima tužilac mora biti spreman da odgovori na pitanja nakon što istraga i/ili krivično gonjenje postane javno.

PREPORUKE ZA GLAVNOG TUŽIOCA U ODNOSIMA S JAVNOŠĆU:

1. Imenovati ili odrediti službenika za odnose s javnošću ili za vezu s medijima. Ova osoba treba biti detaljno upoznata s pravosudnim sistemom, procedurama tužilaštva i suda i treba imati pristup informacijama o predmetu i pristup postupajućem tužiocu. Poznavanje ili posjedovanje iskustva u novinarskoj profesiji i medijskim praksama je prednost za obavljanje ove funkcije.
2. Provoditi edukaciju na godišnjoj osnovi za tužioce i uposlenike tužilaštva na temu komunikacija s javnošću i medijima, pristupa dokumentima tužilaštva, postupanja u javno eksponiranim predmetima, potrebe i razloga za tajnost u fazi istrage i uloge svakog uposlenika u predstavljanju tužilaštva.
3. Službenik za odnose s javnošću mora redovno komunicirati s postupajućim tužiocem koji zastupa optužnicu tokom glavnog pretresa.
4. Službenika za odnose s javnošću treba uputiti da nikada ne odgovara na pitanje ukoliko nema potpuna saznanja potrebna za odgovor i ukoliko nema dozvolu da podijeli takvu informaciju.
5. Službenik za odnose s javnošću treba razumjeti da je istinitost osnovno pravilo. Ukoliko postoje osjetljive informacije koje se ne mogu objaviti, odgovor treba glasiti "U ovom trenutku ne mogu odgovoriti na to pitanje".
6. Iako glavni tužilac može davati izjave o istrazi i krivičnom gonjenju, sva pitanja u toku glavnog pretresa treba delegirati službeniku za odnose s javnošću.
7. Službenik za odnose s javnošću treba biti na raspolaganju medijima za sastanak i objašnjenje uobičajenih procedura u tužilaštvu, rasporedima i dešavanjima u toku glavnog pretresa, kako bi se medijima omogućilo da tačno izvještavaju o predmetu.
8. Svi uposleni u tužilaštvu, kao i u agenciji za provođenje zakona koja radi na istrazi, trebaju dobiti uputstvo da sva pitanja o predmetu upute službeniku za odnose s javnošću. U predmetima u kojima postoje oštećeni, službenik za odnose s javnošću oštećenima treba predložiti da pitanja medija prosljede njemu, barem dok traje glavni pretres.
9. Tokom istrage i zastupanja optužnice, tužilaštvo treba biti što je transparentnije moguće, u skladu sa potrebama efikasnog gonjenja. Institucija ne treba preuveličavati činjenice ili dokaze u javnosti i nikada ne treba davati preambiciozna obećanja u vezi sa očekivanim ishodima u predmetu.
10. Tužilac treba predmet zastupati pred sudom, a ne u medijima,
11. Uputiti uposlene da se u fazi prije početka glavnog pretresa sastanu sa sudom i braniocem i razgovaraju o politikama i procedurama za glavni pretres u datom predmetu.

6.3.2. ULOGA PREDSEDNIKA VIJEĆA

Predsjednik vijeća u javno eksponiranom krivičnom predmetu mora kontrolisati glavni pretres kako bi se osigurala njegova pravičnost, uz istovremeno zadovoljenje interesa javnosti i medija za postupak, koliko je to moguće. Ukoliko glavni pretres postane javno

eksponiran, predsjednik vijeća mora se suočiti sa čitavim nizom pitanja, pored vođenja glavnog pretresa u datom predmetu. Ta pitanja obuhvataju sljedeće:

- Odgovori na upite medija
- Pitanja zaštite oštećenih i svjedoka
- Održavanje reda i dostojanstva u sudnici i oko sudnice
- Osiguravanje da se sud pridržava rasporeda, uz minimalna kašnjenja
- Mogućnost zatvaranja postupka za javnost
- Omogućavanje pristupa postupku za medije
- Omogućavanje kontrolisanog, nadziranog pristupa medija dokazima koji se izvode tokom glavnog pretresa
- Raspodjela prostora u sudnici
- Koordinisanje izjava suda o glavnom pretresu
- Odlučivanje o korištenju elektronskih uređaja u sudnici i zgradi suda
- Obezbeđivanje prostora za medije u zgradi suda
- Davanje jasnih obrazloženja u javnim odlukama i presudama u predmetu.

Predsjednik vijeća treba, prije otvaranja glavnog pretresa u javno eksponiranom predmetu, formirati tim koji će pomoći da se ispune obaveze suda u ovakvom predmetu. Taj tim trebaju sačinjavati pripadnici sudske policije (osiguranja), službenik iz pisarnice, službenik iz sudske uprave i službenika za odnose s javnošću / vezu s medijima. Tim se treba sastajati i razmotriti pitanja koja se mogu pojaviti i moguća rješenja za data pitanja. Sudija treba uputiti članove tima da koordiniraju svoj odgovor na ova pitanja.

Na sastanku zakazanom prije početka glavnog pretresa u javno eksponiranom predmetu, predsjednik vijeća treba definisati smjernice za postupanje medija u i oko sudnice, kao i u drugim dijelovima zgrade suda, saopštiti ta očekivanja najmanje sedam dana prije prvog dana glavnog pretresa, te odmah i odlučno rješavati bilo kakva kršenja smjernica.

Na primjer, predsjednik vijeća treba jasno kazati da, nakon početka glavnog pretresa, na sva pitanja medija o predmetu odgovore trebaju dati službenik za odnose ili vezu s javnošću. Nadalje, sudija treba uputiti na to da izjave o predmetu neće davati nijedan uposlenik suda, osim službenika za odnose s javnošću, odnosno predsjednik vijeća prilikom javne objave odluka na glavnom pretresu.

Predsjednik vijeća treba, prije početka glavnog pretresa, pozvati na sastanak sve advokate koji će raditi na predmetu da bi se razgovaralo o pripremama koje su već provedene i očekivanjima vezanim za postupanje u toku glavnog pretresa.

Kod objave odluka u toku glavnog pretresa, predsjednik vijeća treba koristiti izraze koje lica koja nisu pravne struke mogu razumjeti, jer većina medija i građana nisu pravnici. To je posebno važno kod donošenja kontroverznih ili složenih odluka koje je laiku teško razumjeti. Ovo pravilo vrijedi uvijek pri izricanju presuda u predmetima. Sud mora jasno izložiti svoje obrazloženje, kako bi javnost mogla u potpunosti razumjeti šta se desilo u predmetu.

6.3.3. ULOGA PREDsjedNIKA SUDA

Predsjednik suda treba planirati godišnju edukaciju za sudije i uposlenike suda na temu rada s javnošću i medijima, javnog pristupa sudskim dokumentima, postupanja u javno eksponiranim predmetima, sigurnosti suda i važnom doprinosu koji svaki uposlenik suda ima u predstavljanju sudstva. Ove edukacije trebaju dovesti do izrade akcionog plana za slučajeve kada predmet dobije status javno eksponiranog.

Predsjednik suda treba službenika ili odjel za odnose s javnošću uputiti da organizuje redovne zajedničke edukativne događaje s ciljem komunikacije s medijima. Predsjednik suda treba uputiti službenika za odnose s javnošću da su istina i ugled koji se stiče govorenjem istine od suštinske važnosti. Ukoliko službenik nije upoznat s činjenicama ili ukoliko postoje povjerljive ili zaštićene informacije koje se ne mogu objavljivati, odgovor na pitanja treba glasiti *U ovom trenutku ne mogu odgovoriti na to pitanje*.

Predsjednik suda treba takođe organizovati sastanak suda i medija, tokom kojeg bi se razgovaralo o posebnim potrebama i zahtjevima u javno eksponiranim predmetima.

6.3.4. ULOGA SLUŽBENIKA ZA ODNOS SA JAVNOŠĆU

Službenik za odnose s javnošću ima sljedeću ulogu:

- daje odgovore na pitanja o procedurama i politikama suda
- daje informacije medijima o vremenu, mjestu i uslovima pregledanja dokaza koji su izvedeni na glavnom pretresu
- obavještava medije o bilo kojim posebnim naredbama suda u toku glavnog pretresa.

6.4. PITANJA KOJA SE POJAVLJUJU KOD VOĐENJA JAVNO EKSPONIRANIH KRIVIČNIH PREDMETA

U ovom dijelu analizirana su neka od najčešćih pitanja koja se pojavljuju u suđenjima u javno eksponiranim predmetima.

6.4.1. PRISTUP JAVNOSTI GLAVNOM PRETRESU

Generalno, glavni pretresi trebaju biti otvoreni za javnost, uključujući i predstavnike medija, osim ukoliko ne postoji prevladavajući razlog za isključenje javnosti. U slučajevima isključenja javnosti prema zakonskim razlozima, sud će donijeti obrazloženo rješenje o isključenju javnosti.

Pitanja koja se mogu pojaviti prilikom donošenja takve odluke su:

- Da li bi manje restriktivna mjera mogla riješiti dati problem?

Na primjer, da li bi udaljenje samo određenih osoba iz sudnice postiglo istu željenu svrhu?

- Da li bi problem mogao biti riješen tako da svjedok daje iskaz uz mjere zaštite ili iz posebne prostorije?
- Da li bi isključenje javnosti moglo biti ograničeno samo na određeni iskaz ili izvođenje određenog dokaza?

U svim slučajevima u kojima se traži zatvaranje za javnost, sud će mjeru isključenja javnosti ograničiti na što kraći mogući opseg i trajanje. Prilikom odlučivanja, sud treba javno obrazložiti razloge za isključenje javnosti.

6.4.2. KO ČINI PREDSTAVNIKE MEDIJA

Definicija *medija* i *novinskih kuća* postala je važno pitanje za javno eksponirane predmete. Sudska definicija medija i novinskih kuća je naročito važna u pogledu raspodjele mjesta i distribucije materijala za medije, ukoliko se vrši. Mnogi sudovi postavljaju nizak prag u definiranju medija, pa definicijom obuhvataju i blogere, posebne interesne grupe sa web-stranicama ili prisustvom na društvenim medijima, pisce, novinare i dopisnike. Sud treba o ovom pitanju razgovarati sa bilo kojim lokalnim udruženjima ili grupama medijskih kuća. Sud treba postaviti definiciju prije pojave javno eksponiranog predmeta.

6.4.3. OBEZBJEĐENJE INTEGRITETA SUDSKIH POSTUPAKA

Sud treba uzeti u obzir pažnju s kojom javnost prati predmete protiv eksponiranih osoba. Sud treba voditi računa i spriječiti neovlašteno otkrivanje bilo kakvih informacija o istragama u ovim predmetima prije podizanja optužnice u predmetu. *Curenje* informacija u predmetima protiv javnih dužnosnika može nanijeti neopravdanu i nepopravljivu štetu njihovom ugledu. Slično tome, *curenje* informacije o postojanju takve istrage može dovesti do uništenja ili prikrivanja dokaza, a u nekim slučajevima i do bjekstva osumnjičenog kako bi izbjegao optuženje ili suđenje. U predmetima koji se odnose na zloglasne bande ili organizovani kriminal, *curenje* ovakvih informacija može dovesti do zastrašivanja ili čak smrti svjedoka i uništenja dokaza.

6.4.4. ODRŽAVANJE REDA U SUDNICI

Sud treba odlučiti da li je neophodno preduzeti afirmativne mjere za održavanje reda u sudnici u toku pretresa. Ukoliko ima razloga za sumnju da će učesnici ili drugi prisutni pokušati ometati postupak ili uredno odvijanje suđenja, sud treba biti spreman da izda naredbe s ciljem sprečavanja takvih radnji. Na primjer, sud ne treba dozvoliti neprimjereno oblačenje ili nošenje znakova u sudnici. Često je dovoljno organizovati sastanak sa advokatima strana na kojem ih sudija obavijesti o očekivanjima u pogledu ponašanja tokom suđenja. U drugim slučajevima može biti neophodno da sudija izda naredbu kojom ograničava ometajuće ili nipodaštavajuće ponašanje u sudnici. Takve naredbe treba objasniti strankama, njihovim advokatima, medijima i javnosti. Sud se treba konsultovati sa sudskom policijom o procedurama za provođenje ovih naredbi, ukoliko će ih biti, te o osiguravanju reda ukoliko bi osobe pokušale ometi red na suđenju.

6.4.5. ODRŽAVANJE JAVNOG REDA

Sud se treba konsultovati sa policijom o aranžmanima za održavanje reda u okolini zgrade suda. To je neophodno u mnogim javno eksponiranim predmetima gdje postoji mogućnost javnih protesta većeg broja ljudi. Područje oko zgrade suda mora omogućavati siguran ulazak i izlazak stranaka, svjedoka, posmatrača, medija i advokata. Može biti neophodno da se ograniče područja na kojima se mogu održavati protesti i/ili vrijeme za održavanje takvih protesta. Bit će neophodno osiguranje dostatnih policijskih resursa za održavanje reda.

6.4.6. JAVNI PRISTUP DOKAZIMA

Sudija mora odlučiti između interesa pravičnog postupka i prava medija na pristup svemu što se događa u sudu. Materijalni i dokumentarni dokazi često se uvode u spis tokom pretresa. Sud ima obavezu očuvanja integriteta tih dokaza. Istovremeno, mediji žele vidjeti dokaze i o njima pisati u svojim izvještajima što je prije moguće. Najbolja opcija je, naravno, što veća transparentnost tokom suđenja koliko je to moguće u kontekstu urednog, efikasnog i pravičnog odvijanja postupka. U mnogim slučajevima dio dokumentarnih, a nekad i materijalnih dokaza ne može biti objelodanjen iz različitih razloga, kao što su prava osoba na zaštitu privatnosti, državna sigurnost, trgovačke tajne itd. U tim slučajevima sud mora osigurati da ono što se ne objelodanjuje bude izdvojeno iz dokaza u koje se medijima dozvoljava uvid. Sud treba izdati naredbu o vremenu i mjestu na kojem javnost i mediji mogu imati uvid u dokaze. Naredba treba obuhvatiti i redigovanje dokaza koji se ne objelodanjuju, kao i to da sve dokaze u svako vrijeme čuva osoblje suda. Sud treba imati razumijevanja za potrebu medija da vide dokaze na koje će se odnositi neki iskaz, kako bi mogli razumjeti taj iskaz. Ako postoje dostatni resursi, snažno se preporučuje postojanje internet stranice vezane za konkretan predmet. Na njoj se objavljuju sve relevantne informacije, uključujući dokumente u predmetu, rasporede ročišta glavnog pretresa koji se često ažuriraju, tehničke informacije, naredbe vezane za ponašanje u sudnici, naredbe vezane za publicitet prije glavnog pretresa i pravila za medije, biografiju predsjednika vijeća, informacije o pristupu zgradi suda i sudnici, pravila za elektronske uređaje u zgradi suda i sudnici, kontakt podatke službenika (ureda) za odnose s javnošću suda, kontakt podatke advokata, informativne vodiče o logističkim pitanjima i pravnim resursima. Na stranici može postojati i prostor za postavljanje osnovnih teza ili sažetaka činjenica koje daju vještaci za pojedine oblasti. Od suštinske je važnosti da sud uspostavi obavezni postupak pregleda dokumenata na više nivoa kako bi se osiguralo da niti jedan dokument koji se postavlja na web-stranicu ne sadrži neredigovane zaštićene informacije. Cilj ove metode je proaktivno distribuisanje informacija kako bi se eliminisala potreba da uposlenici suda stalno rješavaju pojedinačne upite. Cilj je da se što više rastereti pisarna, uposlenici i administracija suda. Web-stranice predmeta ne treba smatrati službenom arhivom predmeta, već javnim portalom na kojem građani mogu pronaći sudske dokumente koji se mogu objaviti.

6.4.7. KOORDINISANJE I OGRANIČAVANJE KOMENTARA KOJI SE DAJU MEDIJIMA

U javno eksponiranim predmetima mediji će konstantno tražiti komentare o predmetu. Sud treba imenovati službenika za odnose sa javnošću koji će odgovarati na sve takve upite. Sve izjave koje dolaze sa suda, osim samih odluka koje se objavljuju u sudnici, trebao bi dati službenik za odnose s javnošću. Drugo osoblje suda treba uputiti da ne daje komentare o predmetu, osim odgovora na pitanja o rasporedu suda. Službenik za odnose s javnošću

treba imati pristup vijeću i predsjedniku vijeća kako bi bio u toku o statusu predmeta. Ovaj službenik treba biti upućen da ne komentariše navode stranaka, već da samo govori u ime suda u potpuno neutralnoj ulozi.

U nekim javno eksponiranim predmetima stranke pokušavaju ishoditi sud javnosti u predmetu. U ekstremnim slučajevima sud može izdati naredbu kojom se strankama, advokatima, njihovim uposlenicima i saradnicima zabranjuje davanje izjava o predmetu u javnosti. Ove naredbe, na engleskom poznate kao *gag orders* (eng. *gag* – ušutkati) trebaju se koristiti samo u ekstremnim slučajevima kada javno komentarisanje ometa uredno odvijanje postupka u sudu ili utiče na mogućnost strana da dobiju pravično suđenje. Ukoliko sud donese takvu naredbu, sud naredbu treba preispitati na prijedlog strana.

6.4.8. ZAŠTITA UGROŽENIH SVJEDOKA

Predsjednik vijeća odgovoran je da osigura provođenje mjera zaštite ugroženih svjedoka koje su propisane zakonom. To uključuje odluku o tome da li zgrada suda omogućava siguran i anoniman ulazak i izlazak, da li sudnica omogućava siguran i, ukoliko to zahtijeva predmet, anoniman iskaz takvog svjedoka. U mnogim situacijama to može biti izuzetno teško ako zgrada suda nije projektovana za ovakve slučajeve. Na primjer, neke zgrade suda imaju ograničene tačke pristupa sa prometnih ulica. Predsjednik vijeća mora osmisliti plan za sprečavanje objelodanjivanja identiteta u predmetima gdje je to potrebno, sprečavanje zastrašivanja u drugim predmetima i sigurnost u svim predmetima. Sudija mora raditi sa sudskom administracijom i sudskom policijom (možda grupama za prava žrtava), kako bi osigurao da žrtve i svjedoci budu zaštićeni od opasnosti, zastrašivanja i neovlaštenog objelodanjivanja informacija.

6.4.9. RASPORED SLOBODNIH MJESTA U SUDNICI

U mnogim javno eksponiranim predmetima bit će velika potražnja za ograničenim raspoloživim prostorom u sudnici. Predsjednik vijeća treba koordinisati sa sudskom upravom pitanje raspodjele slobodnih mjesta u sudnici. Pored toga, sudija treba razmotriti mogućnost prostorije za novinare u kojoj će se suđenje prenositi uživo. Odvojena prostorija sa prenosom uživo omogućava medijima da šalju svoje izvještaje, kucaju tekstove itd. a da pritom ne ometaju sudski postupak, pri čemu sve vrijeme imaju pristup cjelokupnom postupku uživo. U samoj sudnici mogu se odvojiti mjesta za određen broj predstavnika medija, ali moraju postojati i mjesta za članove porodica žrtava, optuženog i za javnost. Ukoliko se traži više mjesta nego što je na raspolaganju, sud mora omogućiti pravednu raspodjelu slobodnih mjesta. Treba osmisliti izvlačenje brojeva ili drugi nepristrasan način odabira osoba koje će dobiti mjesto. Sud ne treba nikoga favorizovati kod raspodjele mjesta i treba izbjeći prenatrpanost sudnice, što utiče na sigurnost. Ovakve procedure sud treba utvrditi i obrazložiti javnosti i medijima putem službenika za odnose s javnošću.

6.4.10. SIGURNOST U SUDNICI I ZGRADI SUDA

Sud ima odgovornost za sigurnost zgrade suda i sudnice. U javno eksponiranim predmetima, naročito predmetima bandi, organizovanog kriminala i terorizma, potrebno je primijeniti pojačane mjere sigurnosti. Predsjednik vijeća treba se sastati sa sudskom policijom i zatražiti njihovo učešće u osmišljavanju plana povećane sigurnosti. Na ovom

sastanku treba razgovarati o tome da li je potrebna dodatna oprema za pregled i gdje se ona može nabaviti. Pored toga, plan treba obuhvatiti dodatnu pomoć koja može biti potrebna za primjenu mjera i protokola za sigurnost i prijedloge kako osigurati dodatno osoblje. Osim toga, plan treba omogućiti intenzivan pregled svih koji ulaze u zgradu suda u toku ovih suđenja. Planom treba obuhvatiti i dovođenje i ulazak u zgradu suda svjedoka i/ili žrtava. Plan takođe može postaviti ograničenja za mjesto i vrijeme održavanja protesta izvan zgrade suda.

Takođe je neophodno razmotriti sigurnost učesnika u postupku, uključujući žrtve, svjedoke, optužene, advokate i osoblje suda. Predsjednik vijeća treba sa policijom razgovarati o resursima koji su na raspolaganju za zaštitu učesnika i od organizovanog i od spontanog nasilja. U tim razgovorima treba razmotriti postojanje eventualne organizovane prijetnje prema učesnicima. Treba konsultovati obavještajne podatke kojima policija raspolaže. Morat će se donijeti odluka o tome da li je u svjetlu činjenica predmeta potrebna lična zaštita.

6.4.11. KORIŠTENJE ZGRADE SUDA OD STRANE MEDIJA

Predsjednik vijeća ili predsjednik suda trebaju naredbom postaviti ograničenja za korištenje zgrade suda od strane medija za potrebe njihovog izvještavanja i članaka. Naredba treba kao minimum omogućiti korištenje prostora ispred zgrade suda kao pozadine za snimanje priloga ili fotografija za štampane medije. Naredba treba zabraniti korištenje hodnika i sudnica za snimanje intervjua za medije. Ukoliko je unutar zgrade suda dostupna prostorija za takve namjene, moguće je odvojiti prostorije za intervjue kako se ne bi ometalo uobičajeno odvijanje sudskih postupaka. Sud takođe može dozvoliti korištenje audio-video zapisa samog suđenja, uz razmatranje pitanja privatnosti oštećenih, svjedoka i optuženih.

6.4.12. ELEKTRONSKA OPREMA U SUDNICI

Predsjednik vijeća mora utvrditi opseg korištenja elektronske opreme u sudnici, ako je ona uopšte dozvoljena. U većini javno eksponiranih predmeta, korištenje bilo kakve opreme tog tipa je zabranjeno. Rizik ometanja sudskog postupka je visok. Pored toga, postoji opasnost montaže snimljenog sadržaja od strane medija ili javnosti. Očigledno bi korištenje mobilnih telefona u najmanju ruku bilo dekoncentrirajuće, a u većini slučajeva ometa postupak. Korištenje kamera od strane medija ili javnosti bi ometalo postupak i djelovalo kao zastrašivanje, te bi takođe mogla biti povrijeđena prava učesnika na privatnost. Bolja opcija je zabraniti sve ove uređaje u toku suđenja, pri čemu je sudski audio-video zapis ročišta jedini elektronski zapis tog dana. U skladu sa odlukom predsjednika vijeća, sudski snimak može se staviti na raspolaganje medijima, javnosti i istraživačima. S ciljem njegovanja transparentnosti i dobrih odnosa sa medijima, sudija može razmotriti odvajanje vremena prije početka ročišta ili nakon njegovog završetka, kada bi mediji mogli fotografisati ili snimiti sudnicu i dokaze koji su izvedeni na ročištu. Ta aktivnost se treba provesti pod direktnim nadzorom osoblja suda.

Konačno, treba reći da će predsjednik i članovi vijeća biti izloženi izuzetnoj pažnji tokom trajanja javno eksponiranog suđenja. Trebaju preduzeti sve moguće korake da izbjegnu utisak o bilo kakvoj pristrasnosti. Na primjer, sudije ne trebaju tokom suđenja izlaziti na ručkove ili večere sa zastupnicima bilo koje strane u toku suđenja. Čak i ako se radi o potpuno bezazlenoj situaciji, njeno objavljivanje u medijima, bez davanja konteksta,

moglo bi dovesti do negodovanja javnosti i uvjerenja da sud nije objektivan. Slično tome, članovi vijeća ne trebaju ni sa kim razgovarati o predmetu tokom suđenja ili prije izricanja presude. Ponavljanje bilo kojeg komentara sudije može se prenijeti kao dokaz o pristrasnosti u postupku. Kod javno eksponiranih predmeta takođe je ključno da sudske odluke budu formulisane tako da ih mediji i javnost mogu lako razumjeti. Pismeni otpravci rješenja i presuda trebaju sadržavati jasne i razumljive razloge i zaključke. Ukoliko odluke nisu dovoljno jasne i razumljive u pisanom obliku, javnost će svoje mišljenje zasnivati na medijskom parafraziranju tih odluka.

→ *Aneksi J, K, L, M u Aneksima i korisnim dodacima Vodiča i Priručnika sadrže Kontrolnu listu za javno eksponirane prdmete, Izvještaj o pravičnom postupku u javno eksponiranim predmetima, Korisne savjete za sudije, službenike suda i tužioce i advokate o postupanju sa medijima u toku suđenja u javno eksponiranom predmetu i Naredbu o protokolu za medije koji mogu poslužiti kao korisni dokumenti uz ovo poglavlje.*

PRIRUČNIK ZA OPŠTA PITANJA KRIVIČNOG POSTUPKA

7. PREDISTRAŽNA FAZA POSTUPKA

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Formiranje krivičnog predmeta od trenutka podnošenja početne prijave.
- Izvori prijava o krivičnim djelima.
- Saradnja policije sa tužilaštvima.
- Resursi koji su na raspolaganju u svrhu provođenja istrage.
- Tužilačka ocjena inicijalnih dokaza, donošenje naredbe o provođenju ili neprovođenju istrage.
- Mogućnosti upućivanja predmeta na rješavanje u prekršajnom postupku ili rješavanje istrage na drugi način.

Krivično procesno zakonodavstvo u BiH temelji se, pored drugih, na dva osnovna načela:

- načelu akuzatornosti ili optužnom načelu da se krivični postupak može pokrenuti i provesti samo po zahtjevu nadležnog tužioca
- načelu legaliteta da je tužilac dužan preduzeti krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo, osim ako zakonom nije drugačije propisano.

Tužilac nije ovlašten cijeliti oportunistički krivični gonjenja, osim izuzetno, u slučaju krivičnog gonjenja pravnih lica i maloljetnika. Tužilac nastupa kao državni organ zadužen za otkrivanje i gonjenje učinilaca krivičnih djela, sa isključivom nadležnošću za naređivanje i provođenje istrage, te podizanje i zastupanje optužnice.

Neophodni uslovi za ostvarivanje uloge tužioca su sljedeći:

- postupanje tužioca u skladu sa svojim pravima i dužnostima na otkrivanju krivičnih djela i gonjenju učinilaca
- prikupljanje i raspolaganje saznanjima i dokazima o učinjenom krivičnom djelu i njegovom učiniocu.

7.1. IZVORI PRIJAVA (SAZNAJNA) O KRIVIČNIM DJELIMA

Koruptivna krivična djela su djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti. Osnovna saznanja o učinjenju ovih djela najčešće dolaze od državnih tijela, odnosno službene i odgovorne osobe u organima vlasti, javnim preduzećima i ustanovama i drugim pravnim licima.

Krivična djela sa finansijskim elementom su djela koja se čine na štetu privrednih odnosa i/ili privrednog sistema Bosne i Hercegovine, odnosno FBiH, RS i BD BiH. Radi se o krivičnim djelima s blanketnom dispozicijom koja se čine kršenjem posebnih zakona ili podzakonskih propisa kojim je regulisana određena oblast privrednog sistema. Do informacija o učinjenju ovih djela najprije će doći državna tijela, odnosno službene i odgovorne osobe u organima vlasti, javnim preduzećima i ustanovama i drugim pravnim licima koje su angažovane na izvršenju, kontroli izvršenja takvih propisa ili službene osobe u posjedu takvih podataka.

Krivična djela sa elementom korupcije, iako predstavljaju veliku društvenu opasnost, najteža su za otkrivanje. Radi se o takvim kriminalnim aktivnostima u kojima, osim društva, pravnog ili privrednog poretka države u cjelini nema druge oštećene strane koja je zainteresovana da prijavi takvo krivično djelo. Često su ove aktivnosti u toj mjeri prikrivene da oštećena strana i kada postoji nema saznanja o takvim aktivnostima. Poseban izazov je otkrivanje ozbiljnijih krivičnih djela korupcije, dok se slučajevi tzv. "sitne" situacijske korupcije prijavljuju i procesuiraju. Zato se otkrivanju ovih krivičnih djela i obradi svih izvora saznanja mora pristupiti sa posebnom pažnjom.

Otkrivanje i istraživanje krivičnih djela korupcije, krivičnih djela sa finansijskim elementom, kao i krivičnih djela organizovanog kriminala zahtijeva specifične i složenije radnje u odnosu na tužilački rad u većini predmeta krivičnih djela opšteg kriminaliteta.

Rad u ovim predmetima ipak se odvija u okviru osnovnih kriminalističkih pravila i prema odredbama krivičnih procesnih zakona koji započinje obradom osnovnih izvora saznanja o krivičnim djelima.

Zakoni o krivičnom postupku propisuju sljedeće izvore saznanja o učinjenom krivičnom djelu:

- pismene ili usmene krivične prijave građana ili pravnih lica⁴⁵

Građani su dužni prijaviti krivično djelo kada je neprijavlivanje krivično djelo. Prijave građana ne moraju sadržavati dokaze i tragove krivičnog djela, ali je prijava vjerodostojnija sa ovim podacima.

- krivične prijave ili obavijesti službenih i odgovornih osoba u organima vlasti
- službene izvještaje ovlaštenih službenih lica o učinjenom krivičnom djelu (tzv. policijske krivične prijave)
- neposredna saznanja do kojih tužilac dođe u radu na drugom predmetu ili druge podatke iz evidencija i spisa tužilaštva

⁴⁵ Prijava izvršenja krivičnog djela uobičajeno se u praksi naziva krivična prijava.

- javne govore i javne objave, izvještavanja medija
- pseudoanonimne i anonimne krivične prijave
- druga saznanja tužioca koja ukazuju na to da je krivično djelo učinjeno.

Najčešći izvori saznanja o krivičnim djelima korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala su krivične prijave građana i pravnih osoba, krivične prijave državnih tijela koja su dužna prijaviti krivična djela i policijski izvještaji o učinjenom krivičnom djelu.

Primarni izvori saznanja o učinjenim krivičnim djelima sa finansijskim elementom i koruptivnim krivičnim djelima u praksi:

Službene krivične prijave tijela državne vlasti sa javnim (državnim) ovlaštenjima koje su podnesene u vezi ili u okviru obavljanja njihovih ovlaštenja:

- a. prvenstveno krivične prijave tijela koja imaju dužnost sprečavanja i otkrivanja krivičnih djela
- b. prijave državne uprave, jedinica lokalne i regionalne samouprave
- c. pravnih lica s javnim ovlaštenjima, notara, sudova, inspekcija, vladinih agencija, drugih regulatornih agencija te drugih državnih tijela, najčešće:
- d. inspektorati, poreske uprave u FBiH, RS i BD, Uprava za indirektno porezivanje BiH u okviru kojih su carinske uprave, Agencija za istrage i zaštitu, Granična policija BiH i drugo.

Drugi izvori saznanja o učinjenom krivičnom djelu korupcije

Drugi izvori saznanja o učinjenom krivičnom djelu korupcije mogu biti:

- revizorski izvještaji
- neposredno saznanje tužioca ili saznanje na temelju obrade podataka kojima tužilaštvo raspolaže
- javni govor i javne objave.

Revizorski izvještaji⁴⁶

Revizori su obučeni da tumače i primjenjuju odredbe propisa kojima je uređen budžetski sistem i javni prihodi i rashodi. Kršenjem ovih propisa mogu se učiniti krivična djela koja spadaju u korupcijski kriminalitet. Prema zakonima o reviziji u BiH i krivičnog procesnog zakonodavstva, revizori kao službena lica su dužni o tome obavijestiti tužilaštvo. Revizorske

⁴⁶ U obradi Revizorskih izvještaja kao izvora saznanja o učinjenom krivičnom djelu korišten je nacrt USAID-ove Analize o korištenju revizorskih nalaza u tužilaštvima.

institucije sastavljaju izvještaje o finansijskoj reviziji u kojima se izdvajaju uočene nepravilnosti u radu javnih organa sa preporukama za njihovo otklanjanje. Revizorski izvještaji mogu biti važan izvor saznanja istražnim organima o koruptivnim radnjama u javnim institucijama.

Neposredno saznanje tužioca ili saznanje na temelju obrade podataka kojima tužilaštvo raspolaže

Tužilac može doći do saznanja o učinjenju krivičnog djela putem neposrednog saznanja ili na temelju obrade podataka kojima tužilaštvo raspolaže. Primjeri ovih saznanja su:

- slučajni nalazi posebnih istražnih radnji
- nalazi pretresanja iz istraga u drugim krivičnim predmetima.

Tužilac saznanja prikupljena na ovaj način evidentira u pisanom obliku kroz izvještaj ili službenu zabilješku, na osnovu čega se formira KTA ili KT tužilački spis. Uz izvještaj ili službenu zabilješku je potrebno priložiti dokumente i podatke o osobama koje mogu imati saznanja o događaju i sve raspoložive podatke o drugim izvorima saznanja.

Revizorski izvještaji su vrlo rijetko osnov za pokretanje predistražnih radnji ili istraga, koji trend bi bilo uputno promijeniti.

Javni govor i javne objave

Javni govor i javne objave predstavljaju mogući izvori saznanja tužioca o učinjenom krivičnom djelu korupcije, ali i krivičnih djela sa finansijskim elementom. Javni govor je prenošenje vijesti o krivičnom djelu i/ili učiniocu. Javne objave su sadržaji koji se prenose sredstvima masovnog komuniciranja: elektronski i printani mediji, autorski prilozi kao vijesti, kolumne i članci istraživačkog novinarstva i dr. Podaci iz javnog govora i javne objave mogu biti temelj za predistražne radnje tužioca samo ako su na nivou osnova sumnje provjerljivi.

Primjer provjerljivog javnog govora ili javne objave u predmetima korupcije je saopštavanje o nečijoj kriminalno-koruptivnoj aktivnosti koja je dovela do sumnjive imovinske koristi ili imovine, a koja se ne može na nivou mogućeg dovesti u vezu sa zakonitim izvorima prihoda te osobe.

Tužilac u slučaju javnog govora i javne objave treba postupati oprezno i poći od pretpostavke da oni mogu biti istiniti, djelimično istiniti ili neistiniti. Tužilac će prvo izvršiti provjere u bazama podataka tužilaštva i utvrditi da li je krivično djelo već prijavljeno ili da se za predmetno krivično djelo već provodi istraga. Ukoliko je javno saopštavanje prva vijest o krivičnom djelu, tužilac će, u pravilu, formirati KTA spis iz kojeg će preduzimati daljnje radnje radi prikupljanja svih činjenica i dokaza o okolnostima takvih obavijesti.

7.2. SADRŽAJ KRIVIČNE PRIJAVE

Krivična prijava u predmetima korupcije i krivičnih djela sa finansijskim elementom u pravilu sadrži:

- pisano i obrazloženo saopštenje ili saznanje o krivičnom djelu i/ili učiniocu
- opis radnji iz kojih proizilaze elementi krivičnog djela sa opisom posljedice u vidu nastanka imovinske koristi ili štete
- tragove krivičnog djela u vidu dokumenata ili predmeta ili podatke gdje se tragovi mogu pronaći, razgledati i prikupiti
- ako je učinilac poznato lice, u krivičnoj prijavi se moraju navesti podaci o njegovom identitetu
- ako učinilac nije poznat, u prijavi se mora navesti da je nepoznat.

Prema osnovnim načelima kriminalistike, krivična prijava treba dati odgovor na sljedeća pitanja:

1. **šta** – da li opisana radnja, način djelovanja, postupanje učinioca sadrži obilježja krivičnog djela; može se raditi i o prekršaju, postupanju suprotnom nekoj struci, poslovanju, ili postupanju koje ima određenu građanskopravnu posljedicu
2. **ko** – je učinilac, fizičko i/ili pravno lice, druga svojstva
3. **gdje** – je mjesto učinjenja krivičnog djela, radi utvrđivanja nadležnosti
4. **kada** – vrijeme učinjenja krivičnog djela, to jest kada je učinilac radio ili bio dužan da radi
5. **kako** – način učinjenja, činjenje ili nečinjenje
6. **čime** – sredstva učinjenja krivičnog djela
7. **zašto** – motiv, imovinska korist, lična dobit
8. **s kim** – učesnici, saizvršioци, podstrekači, pomagači te, ukoliko su poznati, podaci o nekom od organizovanih oblika učinjenja krivičnog djela
9. **koga ili šta** – oštećeni, fizičko ili pravno lice⁴⁷.

7.3. FORMIRANJE KRIVIČNOG PREDMETA

Krivični predmet se formira nakon prijema prijave, izvještaja o učinjenom krivičnom djelu, obavještenja ili informacije da postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično djelo. Kako će predmet biti zaveden u upisnik i kakvu će oznaku dobiti zavisi od dostatnosti podataka i materijala ponuđenog u prijavi.

Tužilački predmet može biti zaveden pod sljedećim oznakama u upisniku:

- **KTA** predmet u kojem je prijavljeno neodredivo krivično djelo ili učinilac, a ipak ukazuje na protivpravnu radnju ili kod kojih tužilac ne može inicijalno da ocijeni vjerodostojnost prijave
- **KTAPO** predmet u slučaju neodredivog krivičnog djela ili učinioca krivičnih djela privrednog kriminala
- **KTAK** predmet u slučaju neodredivog krivičnog djela ili učinioca krivičnih djela korupcije
- **KTN** predmet u slučaju krivične prijave s nepoznatim učiniocem djela

47 Vidi "Priručnik za rad državnih odvjetnika", Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, str. 114, dostupno na: http://www.jpacademy.gov.mk/upload/PDF%20Files/Prirucnik__drugo_izdanje.pdf.

- **KTPO** predmet u slučaju krivične prijave s konkretnim krivičnim djelom i učiniocem za privredni kriminal, koju je tužilac inicijalno ocijenio vjerodostojnom i koja sadrži dovoljno podataka da je vjerovatno učinjeno krivično djelo i da je poznat njegov navodni učinilac
- **KTK** predmet u slučaju krivične prijave s konkretnim krivičnim djelom i učiniocem za krivična djela korupcije
- **KTO** predmet u slučaju krivične prijave s konkretnim krivičnim djelom i učiniocem za krivična djela organizovanog kriminala
- **KTF** predmet u slučaju krivične prijave s konkretnim krivičnim djelom i učiniocem u kojem se provodi finansijska istraga.

7.4. SARADNJA TUŽIOCA I POLICIJE

Policija je samostalni organ izvršne vlasti sa vlastitom funkcionalnom organizacijom u odnosu na tužilaštvo kao samostalni organ pravosudne vlasti sa vlastitom funkcionalnom organizacijom. Tužilaštvo i policija nisu u sistemskom hijerarhijskom odnosu, već se njihovi procesni odnosi zasnivaju na njihovim pravima i obavezama utvrđenim u krivičnim procesnim zakonima. U praksi su razvijeni standardi saradnje između policijskih organa i tužilaštava kroz uputstva o postupanju i saradnji ovlaštenih službenih lica – policijskih službenika i tužilaca u provođenju radnji dokazivanja tokom istrage.

Tužilac preduzima sve radnje u krivičnom postupku sam ili preko osoba koje su obavezne da postupaju po njegovom zahtjevu. Saradnja tužioca i ovlaštenih službenih lica u predistražnoj fazi postupka i istrazi propisana je zakonima o krivičnom postupku. Postoji i stvarna potreba za ovom saradnjom kako bi se uspješno i efikasno izvršila dužnost tužioca u otkrivanju i gonjenju učinilaca krivičnih djela.

Postupanje i saradnja ovlaštenih službenih lica i tužioca uređena je *Uputstvom o postupanju i saradnji ovlaštenih službenih lica – policijskih službenika i tužioca u provođenju radnji dokazivanja tokom istrage između predstavnika tužilaštava i policijskih tijela u BiH*⁴⁸.

Uputstvo se temelji na odredbama ZKP koje uređuju odnose ovlaštenih službenih lica i tužioca i detaljno propisuje njihovo postupanje i saradnju u otkrivanju krivičnog djela i učinilaca, postupku preduzimanja radnji dokazivanja u toku provođenja istrage i postupku provođenja posebnih istražnih radnji.

Uputstvo se primjenjuje na osnove saradnje tužioca i policije u predmetima krivičnih djela sa finansijskim i koruptivnim elementom organizovanog kriminala. Ipak treba voditi računa da ovi kompleksni i specifični predmeti zahtijevaju drugačiji pristup u radu i saradnji policije i tužioca.

⁴⁸ Sporazum o usvajanju i primjeni Uputstva o postupanju i saradnji ovlaštenih službenih lica policijskih službenika i tužilaca u provođenju radnji dokazivanja tokom istrage potpisan je 27. 9. 2013. g. Sporazum su potpisali glavni tužioc i Tužilaštva BiH, Federalnog tužilaštva FBiH, Republičkog tužilaštva RS i Tužilaštva BD, a ispred policijskih organa u BiH ministar bezbjednosti BiH, ministar unutrašnjih poslova FBiH, ministar unutrašnjih poslova RS i šef Policije BD.

Zakoni o krivičnom postupku u BiH ne sadrže izričite odredbe o predistražnoj fazi krivičnog postupka i njenom toku.

Međutim, ovlaštena službena lica, u slučaju da procijene da postoji osnov sumnje da je učinjeno krivično djelo, imaju pravo da, po odobrenju i pod nadzorom tužioca, preduzimaju mjere i radnje na:

- dokumentovanju krivičnog djela,
- identifikovanju njegovog učinioca i prikupljanju dokaza.

Na osnovu preduzetih radnji – prikupljenih izjava i dokaza, ovlaštena službena lica sastavljaju izvještaj koji s prikupljenim materijalom dostavljaju nadležnom tužiocu.

Izvještaj o učinjenom krivičnom djelu korupcije i sa finansijskim elementom koji podnose ovlaštena službena lica posebnih odjela Državne agencije za istrage i zaštitu, nadležnih ministarstava unutrašnjih poslova i policije je veoma čest izvor saznanja tužioca.

Policijske krivične prijave su specifične u pogledu oblika, sadržaja i načina podnošenja koji je propisan odredbama posebnih zakona i propisa. U praksi, ove krivične prijave se dijele na:

- obavijest nakon samog saznanja o događaju
- policijska krivična prijava nakon dovršenog kriminalističkog istraživanja temeljem posebnih zakona
- izvještaj o učinjenom krivičnom djelu ako se kriminalističko istraživanje provodi po nalogu tužioca.

Rad policije u predistražnoj fazi zasnovan je na obavještajnim saznanjima. Tužilac treba imati i podsticati proaktivan pristup u radu kriminalističke policije na predmetima organizovanog kriminala, korupcije i privrednog kriminala. Tužilac u veoma značajnoj predistražnoj fazi treba nadzirati prikupljanje inicijalnih podataka i dokaza do nivoa potrebnog za donošenje tužilačke odluke o provođenju istrage.

Proaktivan pristup tužioca i policije je ključan, kako bi se osigurao ažuran i adekvatan odgovor na krivična djela korupcije i sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala, te kako se finansijski i vremenski resursi tužioca ne bi uzalud trošili na neosnovane prijave.

U postupku prikupljanja obavještajnih podataka, indicija i informacija, neophodno je da ovlaštena službena lica preduzmu sljedeće radnje:

- prethodno se konsultuju sa tužiocem i zatraže uputstva o tome koje mjere i radnje treba preduzeti, kako bi se mogla donijeti naredba za provođenje istrage
- pribave dovoljno informacija i indicija za dokumentovanje krivičnog djela i učinioca

- sačine obavještajni paket iz kojeg proističe postojanje osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo ili da je neko lice izvršilo krivično djelo.

SAVJETI:

- Pri izradi obavještajnih paketa, potrebno je voditi računa da se ne dostavlja neupotrebljiv materijal i ne formiraju predmeti koji će opterećivati rad tužioca.
- Ocjena ovlaštenog službenog lica da postoji osnov sumnje da je počinjeno krivično djelo ne vezuje tužioca.
- Tužilac donosi vlastiti zaključak i ocjenu o postojanju osnova sumnje da je učinjeno krivično djelo.
- Od tog trenutka tužilac započinje nadzor nad radom ovlaštenih službenih lica, usmjerava postupanje policije i osigurava zakonitost pribavljanja dokaza.

7.5. RAD TUŽIOCA NAKON PRIJEMA PRIJAVE

Uloge učinilaca krivičnih djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala nije moguće odmah adekvatno odrediti u radu na prijavi.

Na primjer, ishitreno dodjeljivanje statusa osumnjičenog, a naknadno se utvrdi da se radi o svjedoku sa bitnim saznanjima kojem se može dati imunitet, može dovesti u pitanje zakonitost naknadnog davanja imuniteta.

Nema prepreke da se, prije donošenja naredbe o provođenju istrage, preduzmu sve potrebne radnje u svrhu utvrđivanja okolnosti za donošenje ove odluke i dalji tok istrage.

Nakon prijema izvještaja (krivične prijave ili neke druge forme obavještenja) da postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično djelo i formiranja krivičnog predmeta, tužilac preduzima sljedeće radnje:

- provodi inicijalni pregled pregleda, provjeru izvještaja i materijala i ako utvrdi da postoji zakonski osnov za donošenje naredbe da se istraga neće provoditi, donosi takvu naredbu
- uz pomoć savjetnika finansijske struke (ukoliko se radi o prijavljenom krivičnom djelu iz oblasti privrede) i istražitelja provodi se detaljna analiza izvještaja

U pisanoj analizi će se navesti rezimirani sljedeći podaci:

- a. o prijavljenom krivičnom djelu
- b. o prijaviocu i načinu primanja prijave
- c. o prijavljenoj osobi i šta joj se stavlja na teret
- d. presjek materijala dostavljenog uz izvještaj/prijavu
- e. važne činjenice koje su zapažene ili utvrđene, na primjer, o vjerodostojnosti i relevantnosti dostavljenog materijala (dokumentacije, izjave svjedoka)
- f. preliminarno mišljenje o navodima iz izvještaja/prijave
- g. preliminarni zaključak koji sadrži sve bitne činjenice za odluku o daljem postupanju.

- nakon analize tužilac donosi naredbu da se istraga neće provoditi ako postoje osnovi za takvu odluku
- ako ne donese odluku o neprovođenju istrage, sačinjava kratku analizu izvještaja
- uz pomoć saradnika i istražitelja, sačinjava prijedlog mjera i radnji za razjašnjavanje navoda iz izvještaja/prijave i dokazivanja postojanja osnova sumnje da je krivično djelo učinjeno
- ako se ne radi o složenom predmetu, samostalno provodi predložene mjere i radnje
- ako se radi o složenom predmetu, održava sastanak sa ovlaštenim službenim licima koja su preduzimala radnje na dokumentovanju prijave i zajedno sačinjavaju plan mjera i radnji
- preduzima planirane mjere i radnje – podnosi zahtjev nadležnoj policijskoj agenciji za uzimanje izjava i prikupljanje dokaza; izdaje naredbe za vještačenje; podnosi sudu prijedloge za posebne istražne radnje.

Nakon provođenja potrebnih mjera i radnji, tužilac će izvršiti sveobuhvatnu analizu prijave, dostavljenog materijala i naknadno prikupljenih dokaza.

Analiza će rezultirati donošenjem naredbe o neprovođenju istrage ako tužilac utvrdi sljedeće:

- da iz prijave i pratećih spisa očigledno proizilazi da prijavljeno djelo nije krivično djelo
- da ne postoje osnovi sumnje da je prijavljena osoba učinila krivično djelo
- da je nastupila zastarjelost ili je djelo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem ili da postoje druge okolnosti koje isključuju krivično gonjenje.

Tužilac će o neprovođenju istrage, kao i o razlozima za to, obavijestiti oštećenog i podnosioca prijave u roku od tri dana. Oštećeni i podnosilac prijave imaju pravo podnijeti pritužbu u roku od osam dana uredu tužioca.

Bez obzira na naredbu o neprovođenju istrage, tužilac će ponovo razmotriti opravdanost provođenja istrage ako dođe do novih informacija i dokaza.

Ako analiza pokaže da postoji osnov sumnje da je učinjeno krivično djelo, tužilac će donijeti naredbu o provođenju istrage.

Osnovi sumnje su:

- a. najniži nivo vjerovatnosti da je učinjeno krivično djelo
- b. ne mogu se kvantifikovati niti izraziti statistički
- c. mogu biti samo nagađanja ili naslućivanja, ili drugi oblik intuicije
- d. radi se o konkretnim činjenicama i usmjerene su na konkretnu osobu ili krivično djelo

Tužilac prema pravilima kriminalističke struke iskustveno određuje osnov sumnje za različite vrste krivičnih djela.

8. ISTRAGA

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Službeni pravac tužilac – policija nakon donošenja naredbe o provođenju istrage.
- Pisanje naredbi o provođenju istrage u temeljitoj i sveobuhvatnoj istrazi.
- Proširenje istrage ili donošenje nove naredbe ukoliko se pojave druga krivična djela ili učinioi.
- Prikupljanje, čuvanje dokaza i ocjena prikupljenih dokaza.
- Donošenje odluke o podizanju optužnice ili obustavi istrage.

8.1. NAREDBA O PROVOĐENJU ISTRAGE I PROŠIRENJE ISTRAGE

Osnovno pravo i dužnost tužioca je otkrivanje i gonjenje učinilaca krivičnih djela, što zahtijeva proaktivnu ulogu tužioca u otkrivanju krivičnih djela.

Proaktivnost praktično znači da tužilac neće nužno čekati da krivično djelo s koruptivnim i finansijskim elementom i organizovanog kriminala bude prijavljeno, kako bi preduzeo potrebne radnje, već će ispitati svako neposredno ili posredno provjerljivo saznanje o učinjenom krivičnom djelu.

Osnovne karakteristike istrage su sljedeće:

- obuhvata zakonske aktivnosti tužioca ili ovlaštenih službenih lica na prikupljanju i čuvanju izjava i dokaza
- cilj je da se pronađu i prikupe dokazi sa dovoljno osnova za donošenje odluke o podizanju optužnice ili obustavi istrage⁴⁹
- početak istrage obilježava se u spisu donošenjem naredbe o provođenju istrage, čiji sadržaj i uslovi donošenja su propisani krivičnim procesnim zakonima
- naredba o provođenju istrage je interni akt tužilaštva⁵⁰.

49 Sijerčić-Čolić, H. "Krivično procesno pravo", knjiga II, 2008, g., str. 29.

50 Ustavni sud BiH u svojoj odluci broj: U-5/16 naredbu o provođenju istrage naziva internim i pripremnim aktom tužioca. Vidi: Odluka Ustavnog suda BiH, broj U 5/16 od 1. 6. 2017. g., para. 71, str. 32.

Sadržaj naredbe o provođenju istrage:

- a. podaci o učiniocu (fizičko i/ili pravno lice)
- b. činjenični opis djela
- c. mjesto učinjenja djela
- d. vrijeme učinjenja djela
- e. postupanje učinioca koje sadrži elemente krivičnog djela
- f. podaci o oštećenom objektu ili osobi
- g. zakonski naziv krivičnog djela
- h. istražne mjere i radnje.

Pravilna identifikacija prekršenih propisa, svojstva osumnjičenog i štete kao bitnih obilježja bića krivičnog djela u toku istrage vrlo je značajna i za podizanje optužnice.

Činjenični opis optužnice mora sadržavati propise koji su prekršeni, u kojem je svojstvu postupao osumnjičeni, opis namjere i visine imovinske koristi nastale učinjenjem krivičnog djela.

Tužilac će donijeti odluku o proširenju istrage u slučaju da rezultati istražnih radnji ukazuju da:

- istragu treba proširiti na druga lica ili protiv istih lica za novo krivično djelo
- obustaviti istragu protiv nekih lica
- izmijeniti činjenični opis, povrijeđene propise i/ili pravnu ocjenu djela.

Kod proširenja istrage, voditi računa da prije podizanja optužnice osumnjičeni prilikom ispitivanja bude upoznat s osnovima sumnje koji stoje protiv njega, krivičnim djelom koje mu se stavlja na teret i dokazima. Pravo osumnjičene osobe je da mora imati mogućnost da se izjasni o krivičnoj optužbi protiv njega. To je ujedno i zakonska obaveza tužioca prije podizanja optužnice.

SAVJETI KOD NAREDBE O PROVOĐENJU ISTRAGE ZA KRIVIČNE DJELA KORUPCIJE I SA FINANSIJSKIM ELEMENTOM:

- Krivično djelo ne mora biti izloženo u činjeničnom i pravnom totalitetu, ali mora sadržavati zakonska obilježja.
- Propisi koji su prekršeni u slučaju da se radi o krivičnom djelu s blanketnom dispozicijom moraju biti navedeni.
- Svojestvo osumnjičenog (službeno ili odgovorno lice ili nosilac javnih ovlaštenja i dr.) mora biti opisano.
- Namjera – pribavljanje protivpravne imovinske koristi za sebe ili drugog, ukoliko ona predstavlja obilježje bića krivičnog djela, mora biti opisana.
- Okolnosti koje potvrđuju osnove sumnje za provođenje istrage i postojeći dokazi navode se u vidu popisa i kratke analize dokaza i materijala te zaključka tužioca.
- Najveći praktični značaj iz naredbe su navodi koje okolnosti treba istražiti i koje istražne radnje treba poduzeti.
- Tužilac će u naredbi odlučiti da će izvršenje neke radnje povjeriti policiji ili nekom drugom tijelu, i odrediti način izvršenja radnji.

8.2. FORMIRANJE ISTRAŽNOG TIMA I PLAN ISTRAGE

U kompleksnim krivičnim predmetima korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala, odmah po donošenju naredbe o provođenju istrage, tužilac će formirati istražni tim.

Zavisno od obima i kompleksnosti predmeta, istražni tim će sačinjavati:

Timski rad je neophodan jer se ova krivična djela najčešće čine u okviru kompleksnih investicijskih i drugih poslovnih projekata koji uključuju mnoge postupke, između ostalog javnih nabavki, pribavljanja dozvola i drugo. Veći broj službenih i odgovornih osoba s različitim odgovornostima učestvuje u ovim radnjama. Tužilac sam ili jedna agencija ne mogu provesti sve mjere i radnje u cilju utvrđivanja odlučnih činjenica u ovakvim istragama.

- jedan ili više tužilaca
- stručni saradnici
- istražitelji
- savjetnici finansijske struke
- ovlaštena službena lica policijskih i drugih agencija
- poreski inspektori

Članovi tima mogu biti predstavnici sljedećih institucija:

- a. Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA)
- b. Uprava za indirektno oporezivanje
- c. Granična policija BiH
- d. Ministarstva unutrašnjih poslova ili uprave policije
- e. Poreske uprave i inpektorati
- f. Finansijska policija FBiH.

Tužilac koji je zadužen za predmet direktno rukovodi istražnim timom. Tužilac je odgovoran za zakonitost i ishod istrage. Nije preporučeno da tužilac svoju rukovodnu funkciju u bilo kojem segmentu povjerava stručnim saradnicima tužilaštva, istražiteljima ili ovlaštenim službenim licima.

Tužilac kao rukovodilac istrage (*dominus litis*) odlučuje koje radnje dokazivanja su potrebne radi pribavljanja i osiguravanja onog kvantiteta i kvaliteta dokaza za efikasno optuženje.

Radnje i mjere dokazivanja koje su navedene u naredbi o provođenju istrage predstavljaju plan istrage.

Radnje dokazivanja predstavljaju istražni mehanizam, odnosno sredstvo kojim se prikupljaju i osiguravaju dokazi u krivičnom postupku.

Na prvom sastanku istražnog tima razmotrit će se raspoloživa saznanja, koje činjenice i dokaze treba prikupiti u istrazi i izabrati strategija i plan istrage.

U situacijama kada se hitno trebaju osigurati dokazi, tužilac treba započeti sa radnjama dokazivanja prije održavanja sastanka istražnog tima i sačinjavanja plana istrage. I u takvim situacijama potrebno je razraditi plan u osnovnim tezama kako bi se osiguralo najefikasnije postupanje.

Savjet je da se sastanak sa članovima istražnog tima održi što ranije. U ovim predmetima je često potrebno hitno preduzeti posebne istražne radnje, osigurati dokaze, privremeno oduzeti dokumentaciju i dokaze i saslušati svjedoke, koji mogu biti predmetom uništenja, falsifikovanja i prikrivanja (materijalni dokazi) i uticaja (prijetnje, zastrašivanja i potkupljivanja svjedoka).

Plan istrage priprema tužilac uz pomoć istražitelja i savjetnika finansijske struke.

Plan istrage je pisani dokument koji sadrži:

- ciljeve istrage i strategiju istrage
- činjenične navode krivičnog djela koje se istražuje
- podatke o osumnjičenom i drugim potencijalnim osumnjičenim i njihovom statusu u vrijeme učinjenja djela
- odredbe materijalnih propisa koji su prekršeni i elemente krivičnog djela
- dokaze koje treba prikupiti – podatke o materijalnim dokumentima, vještačenje materijalne dokumentacije i svjedoke koje treba saslušati
- identifikovati svjedoke za koje je potrebno u cilju istrage zatražiti imunitet od krivičnog gonjenja
- zadatke tima – mjere i radnje koje treba provesti u istrazi
- identifikovati faze istrage i nosioce aktivnosti u svakoj fazi
- resurse koji su potrebni za provođenje zadataka
- procjenu rizika u provođenju istrage u vezi s dokazima i radom istražnog tima
- koordinaciju istražnog tima i rokove za provođenje zadataka.

SAVJETI ZA RAD ISTRAŽNOG TIMA:

- Rad tima treba biti efikasan.
- Potreban je stalni kontakt između članova tima i razmjena informacija.
- Redovno održavati sastanke tima i razmatrati provođenje plana istrage.
- Posebnu pažnju posvetiti poštovanju tajnosti rada tima, identifikovanju i otklanjanju rizika od otkrivanja informacija iz istrage.

Prva radnja dokazivanja u predmetima korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala

Tragovi i dokazi učinjenja krivičnih djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala u velikom broju slučajeva će se naći kod institucija koje o određenim podacima vode službenu evidenciju, kao što su sudovi, poreski organi, upravni organi i drugi. Pribavljanje dokumentacije od ovih tijela često je prva radnja u ovim istragama, uz posebne istražne radnje.

Pribavljanje materijalnih dokaza provodi se kroz sljedeće radnje dokazivanja:

- a. pretresanje stana, ostalih prostorija i pokretnih stvari i osoba po naredbi i bez naredbe suda
- b. privremeno oduzimanje predmeta po naredbi i bez naredbe suda
- c. privremeno oduzimanje pisama, telegrama i drugih pošiljki
- d. naredbe banci ili drugoj pravnoj osobi i naredbe operateru telekomunikacija.

Za sve ove radnje karakteristično je postojanje kontrole suda:

- a. prije preduzimanja radnje, u vidu odobrenja radnje
- b. nakon preduzimanja radnje, za odobrenje preduzete radnje
- c. kontrole nad privremeno oduzetim predmetima.

8.3. PRETRESANJE STANA, OSTALIH PROSTORIJA I POKRETNIH STVARI I OSOBA

Tužilac će preduzeti radnju pretresanja stana i ostalih prostorija osumnjičenog ako ima dovoljno osnova za sumnju da se kod njih nalaze učinilac, saučesnik, tragovi krivičnog djela ili predmeti važni za postupak.

Uslovi za preduzimanje radnje pretresanja su kada nije sigurno, ali je dovoljno vjerovatno da se na određenom mjestu ili uređajima nalaze tragovi krivičnog djela ili predmeti važni za postupak ili učinilac ili saučesnik. Predmeti ne moraju biti tačno identifikovani.

Pretresanje se može provoditi u predistražnoj i u fazi istrage. ZKP ne propisuje da je za ovu radnju dokazivanja potrebno utvrditi da postoje osnovi sumnje da je neka osoba učinila krivično djelo. U predistražnoj fazi, ova radnja se provodi u cilju rasvjetljavanja događaja.

Provođenje radnje pretresanja može obuhvatiti sljedeće prostorije i stvari osumnjičenih i povezanih osoba:

- kuću, stan, pomoćne prostorije uz stanove i kuće, hotelske sobe
- pokretne stvari izvan stana – sefove u banci, vozila
- kompjuterske sisteme, uređaje za pohranjivanje kompjuterskih i elektronskih podataka
- mobilne telefonske aparate.

Radnju pretresanja stana i drugih prostorija provode ovlaštena službena lica policijskih agencija.

Pretresanje se u istragama krivičnih djela korupcije, krivičnih djela sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala često provodi pred sam kraj istrage uz lišenje slobode osumnjičenih lica.

Stručna lica policijskih agencija pretresaju tehničke uređaje.

Sud izdaje naredbu za pretresanje na:

- pisani ili usmeni zahtjev tužioca
- pisani ili usmeni zahtjev ovlaštenih službenih lica koji su dobili odobrenje od tužioca.

Usmeni zahtjev za izdavanje naredbe za pretresanje može se podnijeti sudiji za prethodni postupak kada postoji opasnost od odlaganja. Može se saopštiti sudu i telefonom ili drugim sredstvom komunikacije. Kada je podnesen usmeni zahtjev za izdavanje naredbe za pretresanje, sud će dalji tok razgovora zabilježiti⁵¹.

Ustavni sud BiH je u odluci broj AP-291/08 od 19. 11. 2008. godine utvrdio povredu prava na pravično suđenje iz člana 6. EKLJP u onim slučajevima, kada sudija za prethodni postupak nije zabilježio tok razgovora u spisu.

Sudija za prethodni postupak će izdati naredbu za pretresanje kada utvrdi da je zahtjev za izdavanje naredbe za pretresanje opravdan. Naredba sadrži sve elemente kao i zahtjev koji mogu biti:

- da će se naredba izvršiti između 6 sati i 21 sata; ili ako to sud izričito odredi
- ovlaštenje da se naredba može izvršiti u bilo koje vrijeme
- ovlaštenje izvršiocu naredbe da može bez prethodne najave ući u prostorije koje se imaju pretresti
- uputstvo da se naredba i oduzete stvari donesu u sud bez odlaganja
- pretresanje će se izvršiti bez prisustva branioca ako to zahtijevaju izuzetne okolnosti.

Osumnjičeni će biti poučen da ima pravo obavijestiti branioca o pretresu.

Sudija za prethodni postupak će izdati naredbu za pretres na osnovu usmenog zahtjeva za pretresanje tako što će podnosilac zahtjeva sam sastaviti naredbu koja sadrži sve propisane elemente i u cijelosti će je pročitati sudiji.

Pretresi u predmetima krivičnih djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala često će obuhvatati više istovremenih pretresa većih obima, na više lokacija, veći broj lica i uz učešće ovlaštenih službenih lica iz više agencija. Preporučuje se da tužilac pripremi operativni plan pretresa u takvim slučajevima.

51 Vidi Odluke Ustavnog suda BiH broj AP-291/08 od 19. 11. 2008. g. i AP-4382/12 od 24. 4. 2015. g.

Operativni plan pretresa treba sadržavati:

- a. Podatke o lokacijama, stvarima i osobama koje će se pretresati.
- b. Podatke o broju lica koje je potrebno angažovati za pretres i izvršenim sigurnosnim provjerama za ova lica.
- c. Podatke o svjedocima koji će prisustvovati pretresu.
- d. Redoslijed i vrijeme izvođenja aktivnosti pretresa.
- e. Podatke o konkretnim predmetima koji se traže, za svaku agenciju.
- f. Podatke o licima za vezu iz svake agencije koja učestvuje u pretresu.
- g. Podatke o načinu komunikacije i izvještavanju o toku provođenja radnji pretresa.

SAVJET:

Potreban je stalni kontakt između tužioca i tima za pretres, pravovremena razmjena informacija u cilju efikasnog provođenja pretresa i rješavanja problema na terenu.

Nakon završetka radnje pretresanja, ovlaštena službena lica sastavljaju zapisnik o pretresanju koji sadrži:

- podatke o osobi i objektu koji se pretresa
- podatke o svjedocima i drugim osobama koje prisustvuju pretresanju
- podatke o predmetima koji se privremeno oduzimaju.

Zapisnik potpisuje osoba kod koje se ili na kojoj se vrši pretresanje, svjedoci i osobe koje su prisustvovala pretresu. Ovlašteno službeno lice popunjava obrazac – potvrdu o oduzetim predmetima u koju se unose i tačno opisuju predmeti i isprave koje se oduzimaju. Jedan primjerak potvrde predaje se licu od kojeg su oduzeti predmeti, korisniku stana ili osobi ako se radilo o pretresanju osobe.

Ovlašteno službeno lice mora odmah vratiti sudu naredbu, predati predmete i spisak oduzetih predmeta.

Vraćanje sudu naredbe za pretresanje i predmeta pretresanja osigurava neprekinut lanac kontrole suda nad privremeno oduzetim predmetima i time zakonitost dokaza nakon oduzimanja predmeta.

Sud može donijeti naredbu o čuvanju (deponovanju) privremeno oduzetih predmeta u sudu do daljnje odluke ili odrediti da predmeti ostanu pod nadzorom:

- podnosioca zahtjeva za izdavanje naredbe, ili
- nadzorom ovlaštenog izvršioca naredbe.

U praksi se privremeno oduzeti predmeti najčešće čuvaju u tužilaštvu.

8.4. PRIVREMENO ODUZIMANJE PREDMETA

Koncept tužilačke istrage podrazumijeva da tužilac samostalno pribavlja sve dokaze osim onih za čije pribavljanje je neophodno odobrenje i kontrola suda, jer se zadire u određena ljudska prava.

Tužilac može prikupljati dokumentaciju putem neposrednog zahtjeva javnim institucijama, pravnim i fizičkim licima u BiH i takvi dokazi se mogu koristiti kao zakoniti u krivičnom postupku. Dokazi se na ovaj način mogu pribavljati, na primjer, od poreskih uprava, carinskih ispostava, Finansijske policije FBiH, inspektorata, sa izuzetkom banaka i drugih pravnih lica koja provode i finansijsko poslovanje.

Tužilac će provesti radnju dokazivanja privremenog oduzimanja predmeta koji mogu poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku. Privremeno oduzimanje predmeta provodi se kada je poznato o kojem predmetu se radi i gdje se predmet nalazi.

Tužilac provodi ovu radnju na sljedeće načine:

- putem zahtjeva javnoj instituciji, fizičkim i pravnim licima za dostavljanje dokumentacije
- putem zahtjeva sudu za izdavanje naredbe za privremeno oduzimanje predmeta.

U praksi, pojedina tužilaštva podnose zahtjev sudu za izdavanje naredbi za privremeno oduzimanje samo ako institucije ili pravna lica ne postupe po zahtjevu za dostavljanje dokumentacije. Nasuprot tome, druga tužilaštva isključivo pribavljaju dokumentaciju putem zahtjeva i naredbe suda za privremeno oduzimanje predmeta.

Tužilac će prilikom privremenog oduzimanja predmeta pripremiti potvrdu koja sadrži:

- podatke o mjestu gdje je predmet pronađen
- opis predmeta ili na drugi način osigurati utvrđivanje njihove istovjetnosti.

Sadržaj potvrde identičan je potvrdi o privremenom oduzimanju predmeta koja se izdaje osobi prilikom provođenja radnje pretresanja.

8.5. POSTUPANJE S PRIVREMENO ODUZETIM PREDMETIMA I DOKUMENTACIJOM

Tužilac će zakazati ročište za otvaranje i pregled privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije u cilju osiguranja zakonitosti čuvanja i korištenja dokaza. Na ročište će se pozvati sud, osumnjičeni i njegov branilac. Ročište će se održati i ako predstavnik suda, branilac ili osumnjičeni ne pristupe na otvaranje. Otvaranje i pregled privremeno oduzetih predmeta vrši se po redoslijedu oduzimanja predmeta koji su označeni kao tragovi ili dokazi. O izvršenoj radnji otvaranja, pregleda i popisa predmeta sastavlja se zapisnik koji potpisuju sve prisutne osobe.

U pogledu pitanja da li se vrši pregled i otvaranje svih privremeno oduzetih predmeta, sudska praksa Suda BiH je prihvatila stajalište kako nije potrebno vršiti otvaranje i pregled privremeno oduzetih predmeta koji su već popisani, tj. identifikovani. Ova praksa je u skladu sa stanovištem Ustavnog suda BiH.

Ustavni sud BiH je u odluci broj AP-2079/13 od 20. 4. 2016. godine utvrdio da nema povrede ljudskih prava, jer nije izvršena radnja otvaranja i pregleda privremeno oduzetih predmeta, ukoliko su predmeti bili popisani i identifikovani prilikom privremenog oduzimanja.

ZKP FBiH je 2013. godine⁵² doživio izmjenu u tom pogledu i uredio da se vrši otvaranje i pregled samo onih privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije čiji popis prilikom privremenog oduzimanja nije bio moguć, zbog čega su stavljeni u poseban omot i zapečaćeni. Odgovarajuće odredbe ZKP-a BiH, ZKP-a RS i ZKP-a BD nisu izmijenjene.

8.6. NAREDBA BANC I DRUGOJ PRAVNOJ OSOBI

Osnovno zajedničko obilježje krivičnih djela korupcije, krivičnih djela sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala je činjenica pribavljanja imovinske koristi njihovim izvršenjem. Namjera pribavljanja protivpravne imovinske koristi i samo njeno ostvarenje predstavljaju obilježje bića krivičnih djela korupcije i sa finansijskim elementom.

Tužilac će po službenoj dužnosti u toku istrage utvrđivati sljedeće činjenice:

- a. postojanje namjere za pribavljanje protivpravne imovinske koristi
- b. visinu pribavljene imovinske koristi
- c. druge činjenice potrebne za oduzimanje imovinske koristi.

Jedan od osnovnih načina dokazivanja imovinske koristi je putem naredbi banci ili drugoj pravnoj osobi.

⁵² "Službene novine FBiH", broj 08/13.

Značaj ove radnje dokazivanja:

Radnje izvršenja krivičnih djela sa finansijskim elementom često se odvijaju unutar bankarskog sistema u vidu nezakonite transakcije, depozita, opšteg platnog prometa privrednog društva.

Tužilac će podnijeti prijedlog sudu za izdavanje naredbe banci ili drugom pravnom licu u sljedećim slučajevima:

1. Kada je potrebno prikupiti podatke o bankovnim depozitima, finansijskim transakcijama i drugim poslovima osumnjičenog lica, kao i lica za koja se osnovano vjeruje da su uključena u te transakcije i druge poslove. Podaci koje posjeduje banka, mikrokreditna organizacija, registar hartija od vrijednosti ili neko drugo pravno lice koje vrši finansijsko poslovanje mogu biti dokaz za krivično djelo koje se istražuje.
2. Kada je potrebno da se privremeno obustavi izvršenje finansijske transakcije za koju postoji sumnja da predstavlja krivično djelo, ili da je namijenjena izvršenju krivičnog djela, ili da služi prikrivanju krivičnog djela ili prikrivanju dobiti ostvarene krivičnim djelom. Cilj naredbe za privremeno obustavljanje određene finansijske transakcije je sprečavanje izvršenja i prikrivanja krivičnih djela. Naredba može obuhvatiti i privremeno oduzimanje sredstava namijenjenih za ove transakcije. Po svojim efektima, ova naredba predstavlja jedan specijalni oblik naredbe za privremeno oduzimanje predmeta.
3. Kada je potrebno utvrditi, pronaći i prikupiti dokaze o nezakonito pribavljenoj imovini te u tom cilju primijeniti posebne istražne radnje. U ovom slučaju naredba se koristi za finansijske istrage. Sud ovom naredbom može odobriti istovremenu primjenu jedne ili više posebnih istražnih radnji kako bi se pronašla nezakonito pribavljena imovina⁵³.

Iako se u ovom slučaju suštinski radi o neophodnosti hitnog postupanja, ZKP nije predvidio mogućnost da naredbu donese tužilac uz obavještanje suda. Međutim, ovlaštena službena lica Finansijsko obavještajnog odjela SIPA-e temeljem Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti mogu izdati nalog za privremenu obustavu sumnjive transakcije u najdužem trajanju do 5 dana. Ova mogućnost hitne reakcije u cilju prevencije izvršenja i prikrivanja krivičnih djela postoji u slučaju krivičnih djela pranja novca i terorizma.

→ *Aneks C u Aneksima i korisnim dodacima Vodiča i Priručnika sadrži prijedlog tužioca sudu za izdavanje naredbe banci ili drugom pravnom licu.*

8.7. VJEŠTAČENJE

Među najvažnijim radnjama dokazivanja krivičnih djela od interesa Vodiča i Priručnika, a posebno krivičnih djela sa finansijskim elementom, jeste vještačenje. Svrha vještačenja je da osigura razjašnjenja tužiocu i sudu za koja su potrebna stručna znanja vještaka.

53 Vidi Edukativni modul "Istraživanje i istraživačke sposobnosti"; Hana Vranješević i Aner Hadžimahmutović, projekat "Jačanje tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa", Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, 2016. g., str. 43.

Postoji nekoliko vrsta vještačenja koje tužilac koristi u ovim predmetima:

- ekonomsko-finansijsko vještačenje poslovnih knjiga
- ekonomsko-finansijsko vještačenje za obračun fiskalnih obaveza i drugih finansijskih aspekata poslovanja, novčanih transakcija⁵⁴

Vještačenje poslovnih knjiga je ključna radnja dokazivanja krivičnih djela sa finansijskim elementom, uključujući krivična djela protiv privrede i platnog prometa i protiv službene dužnosti.

- forenzičko vještačenje računara, mobitela i drugih uređaja za pohranu elektronskih podataka⁵⁵
- grafološko vještačenje spornih dokumenata.

Tužilac izdaje vještaku ekonomsko-finansijske struke naredbu za vještačenje poslovnih knjiga koja sadrži:

- naznaku u kom pravcu i opsegu treba vršiti vještačenje
- koje činjenice i okolnosti treba vještačiti
- odrediti koju vrstu poslovne dokumentacije treba vještačiti i za koji vremenski period
- uputstvo za sređivanje poslovnih knjiga, ako je to potrebno prije vještačenja.

Vještak o provedenom vještačenju priprema i dostavlja tužiocu izvještaj koji sadrži:

- a. nalaz i mišljenje
- b. metodologiju vještačenja
- c. dokaze koje je pregledao
- d. obavljene testove
- e. radni materijal, skice i zabilješke
- f. druge relevantne podatke za pravednu i objektivnu analizu.

Nalaz i mišljenje vještaka predstavlja detaljan i obrazložen odgovor na pitanja za razjašnjenje u krivičnom predmetu iz zadatka koji je postavljen naredbom za vještačenje. Vještak u nalazu i mišljenju detaljno iznosi ono što je opazio i ispitivanjem utvrdio u vezi s relevantnim činjenicama u predmetu.

54 Tužiocu u BiH u svojoj praksi utvrđivanje finansijskih obaveza osumnjičenih lica, na primjer, iznos izbjegnutih poreza, povjeravaju nezavisnim vještacima, dok ne predlažu sudovima utvrđivanje navedenih obaveza saslušanjem ovlaštenih službenih lica nadležnih poreskih organa.

55 Još uvijek ne postoji jedinstven stav prakse svih sudova u BiH da li ispis brisanog sadržaja memorije mobilnog aparata predstavlja pretres pokretne stvari ili vještačenje.

SAVJETI ZA PROVOĐENJE I OCJENU VJEŠTAČENJA:

- Naredba za vještačenje treba biti precizna i sa detaljnim uputama. Poželjno je da tužiocu pomoć pri sastavljanju naredbe pruži savjetnik finansijske struke.
- U finansijskim vještačenjima posebnu pažnju treba posvetiti utvrđivanju visine imovinske koristi ili štete kao bitnog obilježja krivičnih djela korupcije i sa finansijskim elementom.
- Potrebno je da vještak nacrt nalaza i mišljenja prezentuje tužiocu prije dostavljanja konačnog nalaza i mišljenja, kako bi se utvrdilo da posjeduje sve potrebne elemente i izbjegle dopune nalaza i mišljenja.
- Tužilac mora procijeniti dokaznu vrijednost vještačenja i biti kritičan prema nalazu i mišljenju, jer se velika većina optužnica za krivična djela sa finansijskim elementom u pretežnom dijelu bazira na nalazu i mišljenju vještaka.
- Razmotriti da li je potrebno provoditi vještačenje za utvrđivanje finansijskih obaveza osumnjičenih lica, na primjer, iznos izbjegnutih poreza i da li ovlaštena službena lica poreskih organa mogu razjasniti ove činjenice bez vještačenja.
- Tužilac treba posjedovati znanja iz oblasti vještačenja.

8.8. POSEBNE ISTRAŽNE RADNJE

Posebne istražne radnje predstavljaju specifičnu grupu radnji dokazivanja u zakonima o krivičnom postupku. Karakteristike ovih radnji dokazivanja su sljedeće:

- supsidijarne su prirode u odnosu na sve druge radnje dokazivanja
- mogu se primijeniti samo ako se na drugi način ne mogu pribaviti dokazi ili bi njihovo pribavljanje bilo povezano s nesrazmjernim teškoćama
- provode se u realnom vremenu dok radnja osumnjičenog ili trećeg lica traje, za razliku od drugih radnji dokazivanja koje se provode nakon što je radnja lica već poduzeta.

Posebne istražne radnje su često jedino sredstvo otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela korupcije i organizovanog kriminala. Složenost ovih djela, zatvorenost i tajna priroda, bez svjedoka i žrtava, otežavaju njihovo otkrivanje i dokazivanje putem drugih istražnih radnji.

Zakoni o krivičnom postupku obuhvataju sljedeće vrste posebnih istražnih radnji:

- nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija
- pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka
- nadzor i tehničko snimanje prostorija
- tajno praćenje i tehničko snimanje osoba i predmeta
- prikriiveni istražitelj i informator

- simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine
- nadzirani prevoz i isporuka predmeta.

Kada tužilac ocijeni da se samo primjenom posebnih istražnih radnji može dokazati krivično djelo, podnosi prijedlog sudiji za prethodni postupak koji sadrži:

- podatke o osobi protiv koje se radnja preduzima
- osnovi sumnje – da osoba protiv koje se radnja preduzima učestvuje ili je učestvovala u učinjenju krivičnog djela ili da učiniocu ili od učinioca prenosi informacije u vezi s krivičnim djelom ili da učinilac koristi njeno sredstvo telekomunikacije
- razloge za njeno preduzimanje i ostale bitne okolnosti koje zahtijevaju preduzimanje radnji
- navođenje radnje koja se zahtijeva i način njenog izvođenja
- obim i trajanje radnje.

Naredba suda sadrži podatke iz tužiočevog prijedloga, kao i utvrđivanje trajanja naredene radnje.

Izuzetno, ako se pisana naredba ne može dobiti na vrijeme i ako postoji opasnost od odlaganja, može se započeti s izvršavanjem posebne istražne radnje i na osnovu usmene naredbe sudije za prethodni postupak. Pisana naredba sudije za prethodni postupak mora biti pribavljena u roku od 24 sata od izdavanja usmene naredbe.

Ako je neka od posebnih istražnih radnji preduzeta bez naredbe sudije za prethodni postupak ili u suprotnosti s njom – sud na pribavljenim podacima ili dokazima ne može zasnivati svoju odluku.

Odluka Ustavnog suda BiH o neustavnosti pojedinih odredbi ZKP-a BiH o posebnim istražnim radnjama

Ustavni sud BiH je odlukom broj U-5/16 od 1. 6. 2017. godine pojedine odredbe ZKP-a BiH koje se, između ostalog, odnose i na posebne istražne radnje, proglasio neusklađenim sa Ustavom BiH i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Radi se o odredbama da se posebne istražne radnje mogu odrediti za sva krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora u trajanju od tri godine ili teža kazna (član 117. stav d) ZKP BiH) i produženje trajanja posebnih istražnih radnji iz posebno važnih razloga (član 118. stav 3. ZKP BiH).

Postupajući po odluci Ustavnog suda BiH, Parlamentarna skupština i Dom naroda BiH usvojili su Zakon o izmjenama i dopunama ZKP BiH⁵⁶.

Izmijenjen je član 117. tačka d) ZKP BiH, te dodana tačka e), na način da su u odredbi taksativno nabrojana krivična djela za koja se mogu odrediti posebne istražne radnje, a u

⁵⁶ "Službeni glasnik BiH", br. 65/18 od 21. 9. 2018. g.

drugom povišen prag zapriječene kazne, na način da se posebne istražne radnje mogu odrediti i za druga krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža.

U članu 118. stav 3. ZKP BiH izmijenjena je i dopunjena odredba na način da je uređeno za koje posebne istražne radnje se može produžiti trajanje mjere uz uslov da ako "...one daju rezultate i postoji razlog da ih se nastavi provoditi radi prikupljanja dokaza, mogu se na obrazložen prijedlog tužitelja produžiti za još mjesec dana...". Izmjenama je definisana i ukupna dužina trajanja mjere, imajući u vidu izmjene člana 117. tačka d) i dodavanje tačke e) u ovom zakonu.

Ova odluka Ustavnog Suda BiH te izmjene i dopune ZKP-a BiH i RS⁵⁷ koje su uslijedile nakon odluke nalažu potrebu da se tužioci u provođenju posebnih istražnih radnji rukovode sljedećim preporukama:

OPŠTI SAVJETI ZA TUŽIOCE U VEZI S PROVOĐENJEM POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI:

- Tužilac će predlagati provođenje posebnih istražnih radnji samo u slučajevima kada provodi istragu radi posebno teških krivičnih djela.
- Tužilac treba pretpostaviti da će svi dokazi koji budu prikupljeni primjenom posebnih istražnih radnji biti višestruko ispitivani i osporavani u krivičnom postupku s obzirom na način njihovog pribavljanja.
- Tužilac će u strategiji predmeta istrage posebnu pažnju posvetiti zakonitosti pribavljanja ovih dokaza.

SAVJETI ZA TUŽIOCE U VEZI S PREDLAGANJEM I PRODUŽENJEM POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI:

Tužilac će u svim prijedlozima za određivanje posebnih istražnih radnji, produženje njihovog trajanja i proširenje posebnih istražnih radnji prema trećim licima:

- obrazložiti postojanje osnove sumnje da je osumnjičeni učinio krivično djelo koje je predmet istrage
- obavezno obrazložiti nemogućnost ili nesrazmjerne teškoće u pribavljanju dokaza na drugi način, osim primjenom posebnih istražnih radnji
- navesti razloge zbog kojih se dokazi ne mogu prikupljati provođenjem klasičnih radnji dokazivanja (pretresanje, privremeno oduzimanje, vještačenje, saslušanje svjedoka itd.)
- po mogućnosti, hipotetski navesti na koji bi način provođenje klasičnih radnji dokazivanja moglo uticati na tajnost i efikasnost istrage.

57 "Službeni glasnik RS", br. 66/18.

TUŽILAC ĆE U SVAKOM PRIJEDLOGU ZA PRODUŽENJE TRAJANJA RANIJE ODREĐENIH POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI:

- analizirati dokaze i materijale koji su prikupljeni posebnim istražnim radnjama
- posebno obrazložiti rezultate do kojih se došlo provođenjem posebnih istražnih radnji u vremenu u kojem su bile određene
- izbjeći ponavljanje analize dokaza koji su već ranije bili dostupni
- fokus prijedloga staviti na dokaze koji su pribavljeni mjerama čije se produženje traži
- tražiti produženje trajanja samo onih posebnih istražnih radnji koje su dale očekivani rezultat i koje su potvrdile osnov sumnje radi kojega su i određene
- ukoliko posebne istražne radnje ne daju očekivani rezultat, privremeno obustaviti provođenje ovih radnji. Nastavak provođenja posebnih istražnih radnji zavist će od prikupljanja dokaza iz drugih izvora.

8.9. FINANSIJSKA ISTRAGA I PRIVREMENO ODUZIMANJE IMOVINE RADI OBEZBJEĐENJA

Jedan od primarnih ciljeva u procesuiranju krivičnih djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala mora biti oduzimanje imovinske koristi stečene krivičnim djelom od učinioca.

Samo sankcionisanje učinioca, bez oduzimanja imovinske koristi stečene tim krivičnim djelom, kod javnosti ne stvara dojam o efikasnom pravosuđu, već upravo ostavlja suprotni utisak bespomoćnosti pravosuđa i društva u cjelini.

Materijalni krivični zakoni propisuju da niko ne može zadržati imovinsku korist, prihod, profit ili drugu korist pribavljenu krivičnim djelom. Dakle, oduzimanje protivpravno pribavljene imovinske koristi predstavlja zakonsku obavezu tužioca koja je utemeljena na odredbama opšteg krivičnog zakonodavstva i posebnim zakonima⁵⁸.

U ostvarenju te obaveze, tužilac treba prvo utvrditi visinu imovinske koristi koju je učinilac stekao izvršenjem krivičnog djela, što je često i obilježje bića krivičnih djela korupcije i sa finansijskim elementom, kao i gdje se ta imovina nalazi.

Tužilac provodi finansijsku istragu kada je potrebno pronaći imovinu koja je rezultat učinjenja krivičnog djela. Ukoliko takve imovine više nema, finansijska istraga treba utvrditi da li postoji druga imovina iz koje se može naplatiti imovinska korist.

⁵⁸ Zakon o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom FBiH ("Službene novine FBiH", broj 71/14 od 3. 9. 2014. g.), Zakon o oduzimanju imovine stečene krivičnim djelom RS ("Službeni glasnik RS", broj 12/10 od 25. 1. 2010. g.) i Zakon o oduzimanju nezakonito stečene imovine BD ("Službeni glasnik BD", broj 29/16 od 27. 7. 2016. g.).

Prema posebnim zakonima u FBiH, RS i BD, tužilac donosi posebnu naredbu za provođenje finansijske istrage koja ima sljedeće ciljeve:

- a. utvrditi oblik sticanja imovinske koristi u vidu imovine izvorno stečene krivičnim djelom ili prihoda od koristi
- b. identifikovati imovinu koja može biti nekretnine, pokretne stvari, poslovni udjeli, vrijednosni papiri, novčana sredstva na bankovnim računima, gotovina, potraživanja ili dugovanja
- c. identifikovati osumnjičene, optužene, povezane ili treće osobe
- d. utvrditi odnos prema imovini, da li se radi o vlasništvu, posjedu ili kontroli
- e. pribaviti podatke, informacije i dokaze o imovini putem redovnih i posebnih istražnih radnji.

Faze finansijske istrage su: utvrđivanje prihoda stečenog krivičnim djelom, utvrđivanje imovine koja se može oduzeti i podnošenje zahtjeva za određivanje privremenih mjera osiguranja.

Finansijska istraga treba da ponudi odgovor na ključna pitanja, i to:

1. Da li je imovinska korist pribavljena izvršenjem krivičnih djela?
2. Šta od imovine još postoji?
3. Da li je dio ili sva imovina stečena krivičnim djelom prebačena u druge vrijednosti?
4. Koja je zakonito stečena imovina?

Finansijska istraga se okončava izradom izvještaja o preduzetim radnjama. Rezultati finansijske istrage u vidu utvrđene imovine predstavljaju osnov za podnošenje prijedloga za trajno oduzimanje imovinske koristi. Ovaj prijedlog se podnosi uz optužnicu.

→ *Aneks G u Aneksima i korisnim dodacima Vodiča i Priručnika sadrži primjer naredbe provođenja finansijske istrage.*

Kada se utvrdi imovina i gdje se nalazi, potrebno je do završetka postupka onemogućiti učinioca da tu imovinu ili novac sakrije, otuđi ili na drugi način spriječi njihovo oduzimanje.

Tužilac može u toku istrage podnijeti prijedlog sudu za privremeno oduzimanje imovine radi obezbjeđenja ili drugu mjeru osiguranja kako bi se spriječilo korištenje, otuđenje ili raspolaganje tom imovinom. Prijedlog sadrži podatke o vrsti imovine, visini imovine, vrsti mjere koju je potrebno preduzeti i dokaze koji ukazuju na opravdanost izricanja mjera.

Sud donosi rješenje kojim usvaja ili odbija prijedlog tužioca za izdavanje privremene mjere oduzimanja ili osiguranja.

→ *Aneksi D i E u Aneksima i Korisnim dodacima Vodiča i Priručnika sadrže primjere prijedloga tužioca sudu i rješenja suda o određivanju privremene mjere osiguranja.*

8.10. OCJENA PRIKUPLJENIH DOKAZA, DJELIMIČNA ILI POTPUNA OBUSTAVA ISTRAGE

Istražni tim održava redovne sastanke na kojima razmatra tok istrage i rezultate provođenja istražnih radnji, te prilagođava istragu stanju stvari i usmjerava u cilju dokazivanja krivičnog djela.

Na osnovu rezultata provođenja radnji dokazivanja u toku istrage tužilac će donijeti sljedeće naredbe:

Naredbu o proširenju istrage ako:

- postoje činjenice i dokazi da je osumnjičeni učinio i drugo krivično djelo pored onog za koje se već provodi istraga
- krivično djelo nije učinio sam osumnjičeni, već u saučesništvu s drugim licima.

Naredbu o obustavi istrage ako:

- nema dovoljno dokaza da su pojedini osumnjičeni učinili krivično djelo ili da postoje drugi razlozi za obustavu istrage.

Tužilac neće donositi novu naredbu o provođenju istrage ako ustanovi da osumnjičeni nije učinio krivično djelo navedeno u ranijoj naredbi, već neko drugo krivično djelo. Tužilac nije vezan za pravnu ocjenu djela iz naredbe o provođenju istrage.

Nakon provedenih radnji dokazivanja, istražni tim analizira sve prikupljene dokaze i raspoloživi materijal. Analiza istrage obuhvata:

- ocjenu dokazne vrijednosti
- procjenu istinitosti sadržaja i pouzdanosti dokaza
- komparaciju i povezivanje sadržaja dokaza, kako međusobno, tako i u odnosu na bitna obilježja bića krivičnog djela.

Analiza istrage u predmetima s obimnim dokaznim materijalom predstavlja kompleksan kritički, misaoni i logički proces.

Rezultat analize dokaza može biti zaključak:

- da će se podići optužnica, jer postoji osnovana sumnja da je osumnjičeni učinio krivično djelo ili neko drugo krivično djelo

- da će se istraga obustaviti, jer nema dovoljno dokaza ili da postoji neki drugi razlog za obustavu
- da će se istraga nastaviti, jer stanje stvari nije dovoljno razjašnjeno i planiraju se daljnje istražne radnje za razjašnjenje okolnosti.

“Osnovana sumnja” je viši stepen sumnje zasnovan na prikupljenim dokazima koji upućuju na zaključak da je izvršeno krivično djelo. Koja je to količina i vrsta dokaza potrebna za utvrđenje da postoji osnovana sumnja zavisi od svake konkretne situacije, kao i od konkretnog krivičnog djela koje je predmet istrage. Nivo osnovane sumnje je veća vjerovatnost da je osumnjičeni učinio krivično djelo i uslov je za optuženje.

Tužilac u analizi dokaza iz istrage treba utvrditi:

- da li ima dovoljno dokaza za svaki element bića krivičnog djela?
- da je tačno identifikovao propise koji su kršeni prilikom učinjenja krivičnog djela s blanketnom dispozicijom.
- svojstva osumnjičenih ukoliko predstavljaju obilježje bića krivičnog djela.
- namjeru pribavljanja protivpravne imovinske koristi.
- odnose između saučesnika.
- da li ima dokaza za određeni oblik organizovanog kriminalnog ponašanja?

SAVJETI:

- Tužilac ne treba težiti da osumnjičenog optuži za teže krivično djelo s *nategnutom konstrukcijom dokaza*, već za ono krivično djelo za koje ima dovoljno čvrstih dokaza.
- Konstrukcije koje nisu potkrijepljene čvrstim dokazima teško mogu zadovoljiti standard van svake sumnje i rezultirati osuđujućom presudom.
- Kada je u pitanju neki oblik organizovanog kriminaliteta, tužilac treba dati adekvatnu pravnu ocjenu oblika saučesništva za koji je vrlo izvjesno da se može dokazati. Ne treba optuživati za onaj oblik organizovanja za koji nema čvrstih dokaza.

Izmjena pravne ocjene krivičnog djela nije uvijek moguća u presudi. Sud nije ovlašten u činjenični opis dodati činjenice koje čine obilježje bića nekog drugog krivičnog djela i tada je prisiljen donijeti oslobađajuću presudu.

9. OPTUŽNICA

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Postupak donošenja odluke o utvrđivanju krivičnih djela za koja će se optuženi teretiti.
- Potreba da optužnica sadrži sva bitna obilježja krivičnog djela i obrazloženje dokaza za svako obilježje.
- Šta predstavlja dobro utemeljenu optužnicu i koji su elementi optužnice.
- Izvođenje dokaza na način koji će najbolje ilustrovati obilježja djela.
- Optužnica treba sadržavati logički činjenični opis događaja u cilju dokazivanja krivičnog djela.

Tužilac se u radu na krivičnim predmetima prvenstveno rukovodi načelima akuzatornosti i legaliteta. Načelo akuzatornosti ili optužno načelo nalaže da se krivični postupak može pokrenuti i provesti samo po zahtjevu tužioca. Nakon okončanja istrage, to znači da se krivični postupak može voditi samo po optužnici nadležnog tužioca i to samo protiv osobe označene u optužnici i samo za djelo koje je predmet optužbe. Načelo legaliteta krivičnog gonjenja nalaže da je tužilac dužan preduzeti krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo. U uskoj vezi sa principom legaliteta, zakonima o krivičnom postupku propisano je da tužilac okončava istragu kad nađe da je stanje stvari dovoljno razjašnjeno da se može podići optužnica.

Tužilac će optužiti i podržavati optužnicu kada postoji dovoljno dokaza za zaključak da postoji osnovana sumnja da je krivično djelo učinjeno. Postojanje osnovane sumnje je zakonski uslov za podizanje optužnice. Mišljenje tužioca o svrsishodnosti krivičnog gonjenja ne može uticati na njegovu odluku da podigne i zastupa optužnicu pred sudom.

Dva su uslova za podizanje optužnice:

1. zaključak o postojanju osnovane sumnje
2. ispitivanje osumnjičenog.

Tužilac provodi sveobuhvatnu analizu prikupljenih dokaza kako bi došao do zaključka o postojanju osnovane sumnje da je osumnjičeni učinio krivično djelo. Analiza obuhvata i ocjenu da činjenice koje proizilaze iz prikupljenih dokaza predstavljaju zakonska obilježja krivičnog djela za koje se istraga provodila, ili nekog drugog krivičnog djela na koje dokazi ukazuju. U procesu ove ocjene tužilac se vodi načelom slobodne ocjene dokaza i cijeni svaki dokaz pojedinačno i u vezi sa drugim dokazima. Iako ne postoje formalna pravila o kvalitativnoj i kvantitativnoj vrijednosti dokaza, načelo zakonitosti krivičnog postupka da niko

nevin ne bude osuđen nalaže tužiocu da savjesno ispita svaki dokaz i osigura zakonitost dokaza.

Drugi uslov za podizanje optužnice koji je propisan zakonima o krivičnom postupku je provođenje radnje ispitivanja osumnjičenog. Ispitivanje osumnjičenog je uslov za zakonitost optužnice kao tužilačkog akta. Pravo na izjašnjenje o krivičnoj optužbi je fundamentalno ljudsko pravo na kome počiva načelo pravičnog suđenja. Osumnjičeni mora imati mogućnost da se izjasni o krivičnom djelu za koje se tereti i prije podizanja optužnice.

Pošto je utvrdio postojanje osnovane sumnje da je osumnjičeni učinio krivično djelo, te pošto je ispitao osumnjičenog, tužilac pristupa sastavljanju pisane optužnice.

Tužilac će provesti radnju ispitivanja osumnjičenog na sljedeći način:

- a. poučiti osumnjičenog o njegovim pravima u krivičnom postupku
- b. upoznati osumnjičenog za koje krivično djelo se tereti, navesti zakonski naziv krivičnog djela i član zakona koji ga propisuje
- c. obavijestiti osumnjičenog o činjenicama i dokazima koji ga terete
- d. pozvati osumnjičenog da se izjasni o činjeničnim i pravnim navodima koji ga terete
- e. ako osumnjičeni pristane da iznese svoju odbranu, ispitati ga o činjenicama i dokazima koji proizilaze iz istrage
- f. o ispitivanju se sastavlja zapisnik koji osumnjičeni mora potpisati.

9.1. SASTAVLJANJE OPTUŽNICE

Zakoni o krivičnom postupku ne propisuju rok u kojem je tužilac, po okončanju istrage, dužan pripremiti i uputiti optužnicu sudiji za prethodno saslušanje na potvrđivanje. Međutim, druge norme obavezuju tužioca da podigne optužnicu bez neopravdanog odlaganja:

- zakonska obaveza okončanja istrage u roku od šest mjeseci od donošenja naredbe o provođenju istrage
- obaveza bilježenja u spisu okončanja postupka
- naročito pravo osumnjičenog da u najkraćem razumnom roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja koje je konstituisano zakonom o krivičnom postupku i članom 6. stav 1. EKLJP.

Optužnica je formalni, pisani i procesni akt tužioca kojim se određenoj osobi stavlja na teret određeno krivično djelo. Sadržaj optužnice je propisan odredbama zakona o krivičnom postupku.

Najznačajniji element optužnice je opis djela iz kojeg proizilaze zakonska obilježja krivičnog djela. Opis djela u optužnici određuje predmet optužbe, suđenja i presude i ishod postupka u velikoj mjeri zavisi od njegovog kvaliteta. Tužilac treba posvetiti posebnu pažnju potpunosti, jasnoći i osnovanosti opisa djela.

Prema načelu vezanosti presude za optužbu, presuda se može odnositi samo na osobu koja je optužena i samo na djelo koje je predmet optužbe sadržane u potvrđenoj, odnosno na glavnom pretresu izmijenjenoj optužnici.

U pogledu stilizacije činjeničnog opisa i prijedloga pravne ocjene u dispozitivu optužnice, uvijek treba imati na umu da je dispozitiv tvrdnja tužioca koju pred sudom tek treba dokazati, a ne konačno utvrđenje da je osumnjičeni nešto učinio. Kada sud utvrdi da je optuženi zaista i učinio krivično djelo, moći će ga oglasiti krivim *što je* to djelo učinio⁵⁷.

SAVJETI ZA STILIZACIJU ČINJENIČNOG I PRAVNOG OPISA:

- činjenični opis treba početi sa: **da je**, a ne sa: **što je**
- prijedlog pravne ocjene treba glasiti: **pa da je tim učinio...**, a ne: **čime je učinio...**

Opis djela mora sadržavati činjenice i okolnosti koje predstavljaju sva zakonska obilježja krivičnog djela, i to:

- radnju učinjenja i posljedicu, ako je ona element zakonskog opisa djela
- uzročnu vezu između radnje učinjenja i posljedice
- kod krivičnih djela nečinjenja osnov iz kojeg je proizilazila obaveza osumnjičenog na činjenje
- psihički odnos učinioca prema radnji učinjenja i posljedici
- druge subjektivne elemente krivičnog djela, na primjer, određenu namjeru, opis ponašanja osumnjičenog iz kojeg proizilazi da je ono protivno određenom blanketnom propisu u slučaju krivičnih djela s blanketnom dispozicijom
- protivpravnost postupanja kada je i protivpravnost poseban element krivičnog djela⁵⁸.

Opis djela sadrži činjenice i okolnosti iz određenog događaja u stvarnosti koje tužilac iznosi pred sud kao krivično djelo. U prvom redu su to okolnosti koje ulaze u zakonska obilježja krivičnog djela. Od ostalih okolnosti, navode se one koje su potrebne da se u optužnici jasno odredi konkretni događaj na koji se okolnost odnosi.

57 Vidi "Priručnik za rad državnih odvjetnika", Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, str. 426.

58 Vidi Edukativni modul "Krivična oblast – Postupak optuženja i glavna rasprava", Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, januar 2006. g., str. 11.

Činjenični opis djela ne predstavlja reprodukciju obilježja krivičnog djela kako su opisana u krivičnom zakonu.

Činjenični opis mora u konkretnom obliku sadržavati **sva zakonska obilježja krivičnog djela za koje se optužuje, u osnovnom obliku, kvalifikovanom ili privilegovanom.**

Kod primjene neke odredbe opšteg dijela krivičnog zakona, kao što je saizvršilaštvo, činjenični opis sadržava:

- konkretne radnje izvršenja svakog saizvršioca čime se na odlučujući način doprinosi izvršenju krivičnog djela
- umišljajne radnje pomaganja za pomagača, i
- podstrekavanja za podstrekača.

Ako činjenični opis optužnice ne sadrži neko od bitnih obilježja, mogući su sljedeći ishodi:

- **optužnica može biti odbijena od strane sudije za prethodno saslušanje**
- **sud neće optuženog oglasiti krivim za krivično djelo kako ga je pravno ocijenio tužilac**
- **sud će optuženog osloboditi od optužbe jer djelo za koje je optužen nije krivično djelo.**

Potrebno je konkretno i opisno navesti, kako objektivna, tako i subjektivna obilježja bića krivičnog djela.

Na primjer, neće biti ispravno u činjeničnom opisu koristiti izraze **utajio** ili **pronevjerio**. Radi se o zakonskim terminima koji su sačinjeni od niza elemenata objektivne i subjektivne prirode. U opisu djela je neophodno činjenično i konkretno opisati radnje koje čine **utaju** ili **pronevjeru**.

9.2. PRIMJER OPTUŽNICE ZA KRIVIČNO DJELO PORESKA UTAJA ILI PREVARA

Krivično djelo *poreska utaja ili prevara* se prema zakonskoj definiciji sastoji iz:

- izbjegavanja plaćanja davanja nepružanjem zahtijevanih podataka
- pružanjem lažnih podataka o svojim stečenim oporezivim prihodima ili o drugim činjenicama koje su od uticaja na utvrđivanje iznosa obaveza.

Ove okolnosti je neophodno konkretno navesti u činjeničnom opisu, a posebno okolnosti po kojima se razlikuje poreska utaja od prevare.

Utaja poreza i doprinosa postoji u onim slučajevima kada poreski obveznik krije podatke koji se odnose na visinu prometa, visinu prihoda, rashoda i drugo, kroz poslovne knjige i sve druge podatke kako bi sakrio, odnosno umanjio ili izbjegao poresku obavezu.

Poreska prevara postoji u onim slučajevima kad poreski obveznik aktivno preduzima radnje u cilju prevare, odnosno izbjegavanja poreskih obaveza, kao što su lažne poreske prijave, što mu omogućava izbjegavanje stvarnih poreskih obaveza⁵⁹.

U sljedećem primjeru neće biti ispravno navesti u optužnici da je:

A. kao direktor i odgovorno lice u pravnom licu B. i poreski obveznik temeljem člana ... Zakona ..., u namjeri da izbjegne tačan obračun i prijavu PDV-a, odnosno, ostvari pravo na povrat PDV-a, utajio porez u iznosu od .... KM za poreski period od ...do ..., pa je tako oštetiio budžet ... za iznos od ... KM.

U konkretnom slučaju radnje osumnjičenog nisu uopšte opisane, već su zamijenjene zakonskim pojmom *utaja*. Ne samo da se ne zna šta je to konkretno osumnjičeni uradio, već se ne zna ni da li se radi o utaji ili prevari. Ovi propusti nisu česti, ali se ipak dešavaju u praksi kod krivičnih djela koja se rjeđe pojavljuju. Nedostaju opisi specifičnih elemenata ili istaknutih razlika između oblika izvršenja takvih djela.

Naredni primjer takođe ukazuje na neispravne navode:

A. kao direktor i odgovorno lice u pravnom licu B. i poreski obveznik temeljem člana... Zakona ..., u namjeri da izbjegne tačan obračun i prijavu PDV-a, odnosno, ostvari pravo na povrat PDV-a, osumnjičeni je davao lažne podatke o ostvarenom prometu u mjesečnim PDV prijavama za period od ... do..., iskazao ulazni PDV u većem iznosu za ... KM i manju obavezu za PDV u istom iznosu i tako utajio porez u iznosu od ... KM za poreski period od ...do ..., pa je tako oštetiio budžet ... za iznos od ... KM.

U ovom slučaju radnje osumnjičenog su donekle opisane, ali uopšteno – “davao lažne podatke o ostvarenom prometu u mjesečnim PDV prijavama za period od ... do..., iskazao ulazni PDV u većem iznosu za ... KM i manju obavezu za PDV u istom iznosu”. Radnje osumnjičenog nisu precizirane. Iz datog opisa ne proizilazi kako je osumnjičeni ostvario to za šta se tereti, niti da li se radi o utaji ili prevari.

Sljedeći činjenični opis je ispravan:

A. kao direktor i odgovorno lice u pravnom licu B. i poreski obveznik temeljem člana ... Zakona ..., u namjeri da izbjegne tačan obračun i prijavu PDV-a, odnosno, ostvari pravo na povrat PDV-a, osumnjičeni je davao lažne podatke o ostvarenom prometu u mjesečnim PDV prijavama za period od ... do..., iskazao ulazni PDV u većem iznosu za ... KM i manju obavezu za PDV u istom iznosu tako što je u svojim poslovnim knjigama prikazao fiktivnu nabavku robe – člana ... Zakona ..., za poreski period od ... do ... i u

59 Vidi Edukativni modul "Pojavni oblici privrednog kriminala i način njihovog dokazivanja", Projekat Visokog sudskog i tužilačkog savjeta Bosne i Hercegovine "Podrška pravosuđu Bosne i Hercegovine – Jačanje tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa", Svetlanka Bijelić i Suad Čurovac, januar 2016. g., str. 48.

pravnom licu B. evidentirao nabavke robe – građevinskog materijala od nedostupnog pravnog lica C. u ukupno 10 faktura, u ukupnom iznosu od ... KM sa ulaznim PDV-om od ... KM, na koji način je takva roba "dobila papire" i na osnovu koje je korišten ulazni PDV kao odbitna stavka, mada isti nije fakturisan, niti plaćen, odnosno, po kom osnovu je neosnovano iskazao ulazni PDV u iznosu od ... KM i manju obavezu za PDV u istom iznosu, iako nisu ostvareni uslovi za ostvarivanje prava na odbitak PDV-a iz člana ... Zakona ..., pa je tako ošteti budžet za iznos od ... KM.

Ovaj primjer ukazuje da se radi o poreskoj prevari koju je osumnjičeni navodno ostvario na način:

- da je svojim poslovnim knjigama prikazao fiktivnu nabavku za određeni poreski period
- u pravnom licu evidentirao nabavke robe od nedostupnog pravnog lica C u ukupnom iznosu od ... KM sa ulaznim PDV-om od ... KM
- na osnovu nabavke korišten je ulazni PDV kao odbitna stavka, mada isti nije fakturisan, niti plaćen
- po osnovu nabavke je neosnovano iskazao ulazni PDV u iznosu od ... KM i manju obavezu za PDV u istom iznosu iako nisu ostvareni uslovi za ostvarivanje prava na odbitak PDV-a.

Činjenični opis ne treba sadržavati suviše detalje, a šta se nerijetko u optužnicama viđa. Na primjer, nije potrebno navoditi da je odgovorno lice u pravnom licu – *upisan u registar privrednih društava rješenjem suda ...broj... od...*, ili brojeve i datume svake pojedinačne fakture sa njihovim sadržajem. Ovi detalji se ističu kroz dokaze u toku dokaznog postupka.

9.3. PRIMJER OPTUŽNICE ZA KRIVIČNO DJELO PRIMANJE NAGRADE ILI DRUGOG OBLIKA KORISTI ZA TRGOVINU UTICAJEM

Krivično djelo *primanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem* sastoji se od:

- posrednog ili neposrednog zahtijevanja ili primanja ili prihvatanja nagrade ili kakve druge koristi ili obećanja nagrade ili kakve druge koristi za sebe ili drugog
- da korištenjem svog stvarnog ili pretpostavljenog službenog ili društvenog ili uticajnog položaja ili drugog statusa posreduje da službena ili odgovorna osoba u ili strana službena osoba ili arbitar ili sudija porotnik izvrši ili ne izvrši službenu ili drugu radnju ili u posredovanju
- korištenjem svog službenog ili društvenog ili uticajnog položaja ili drugog statusa, da službena ili odgovorna osoba u institucijama ili strana službena osoba ili arbitar ili sudija porotnik izvrši ili ne izvrši službenu ili drugu radnju.

Činjenični opis u sljedećem primjeru nije ispravan:

Osumnjičeni X.,

u svojstvu načelnika Opštine ... dana ... godine u službenim prostorijama .... primio nagradu u iznosu od .... koju je prethodno zahtijevao, da korištenjem svog položaja posreduje da bi Javno preduzeće ..., u vlasništvu Opštine..., odobrilo isplatu dijela dugovanja pravnom licu Y., u iznosu od ...KM

Iako se navodi da je osumnjičeni načelnik Opštine ..., iz navedenog opisa ne proističe koji je to položaj osumnjičeni koristio u svrhu posredovanja. Nije jasno da li se radi o stvarnom ili pretpostavljenom službenom ili društvenom ili uticajnom položaju ili drugom statusu. Upravo je korištenje određenog položaja pri posredovanju bitno obilježje ovog krivičnog djela i u uzročnoj je vezi sa nezakonitim posredovanjem i mora biti izričito naznačeno. Osumnjičeni može imati jedno službeno svojstvo, a ovo krivično djelo učiniti koristeći se drugim položajem ili statusom. Nadalje, nije vidljivo ni od koga je osumnjičeni primio nagradu i koja bi to službena osoba trebala preduzeti tu službenu radnju za čije se izvršenje posreduje.

Sljedeći primjer sadrži ispravan činjenični opis:

Osumnjičeni X.,

dana ... godine u službenim prostorijama ... primio nagradu u vidu gotovog novca od direktora pravnog lica Y u iznosu od ..., koju je prethodno zahtijevao, da korištenjem svog službenog položaja načelnika Opštine... posreduje kod ovlaštenog lica – direktora ... Javnog preduzeća ..., u vlasništvu Opštine... da bi ovo javno preduzeće odobrilo isplatu dijela stvarnog dugovanja pravnom licu Y., u iznosu od ...KM

Činjenični opis jasno ukazuje da su ispunjena sva zakonska obilježja krivičnog djela primanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem:

- osumnjičeni X **primio** dar od određene osobe u vidu gotovog novca
- korištenjem svog službenog položaja načelnika opštine, **posredovao kod odgovornog lica** u pravnom licu koje je u vlasništvu upravo opštine čiji je načelnik da ovo pravno lice pravnom licu Y **isplati** postojeće dugovanje.

U primjeru nije neophodno opisivati detalje prethodnog zahtijevanja dara, jer je težište optužnice na radnji uzimanja dara.

U slučaju posebnih istražnih radnji simuliranog davanja potkupnine, u činjeničnom opisu je suvišno navoditi da je provedena ta radnja, kao i detalje u kojim je apoenima novac primio i brojeve novčanica. Ove pojedinosti se ističu u dokaznom postupku. U praksi, činjenični opisi u optužnicama nerijetko sadrže takve detalje koje ih čine nejasnim i nerazumljivim.

9.4. ČINJENIČNI OPIS U SLOŽENIM OPTUŽNICAMA

Opširnost i nepreciznost činjeničnog opisa u složenim optužnicama mogu dovesti do sljedećih poteškoća:

- skretanja pažnje s relevantne suštine događaja u krivičnom pravnom smislu
- odvođenja glavnog pretresa u nepotrebnu širinu, jer se dokazuju tvrdnje koje nisu važne
- otvaranja prostora odbrani da predlaže dokaze na te nebitne okolnosti navedene u optužnici.

Savjet je da radnju izvršenja na kojoj leži težište krivičnog djela treba opisati u direktnoj rečenici, a ostale djelatnosti u sporednim rečenicama koje se vežu uz glavnu rečenicu. Pri tome nastojati ne prekidati opis tačkom, ali kod izuzetno dugih činjeničnih opisa pojedine cjeline se mogu odvojiti tačkom radi razumljivosti⁶⁰.

Stilizacija činjeničnog opisa je bitna za jasnoću i razumljivost optužnice, a samim tim i presude. Savjet je da se, **u slučaju više vremenski odvojenih i različitih radnji osumnjičenog koje su sve bile povezane u pravno jedinstvo jednom namjerom**, namjera kao i sve ono što je zajedničko obilježje svim radnjama najprije stilistički izdvoji u poseban uvod. Zatim opisati sve pojedinačne radnje i konačno iznijeti zaključak sa posljedicom koje su iz tih radnji nastupile.

U optužnicama sa većim brojem osumnjičenih i većim brojem različitih krivičnih djela potrebno je radi preglednosti i razumljivosti numerisati krivična djela bez prekidanja i grupisati po optuženim osobama. Takav opis je pregledniji i olakšava ispitivanje optužnice na glavnom pretresu. Omogućava pregledno pozivanje samo na odnosni broj djela koji se ne ponavlja, kako slijedi iz sljedeće matrice:

Da su i to:

I. osumnjičeni A. B. sam

1)

2)

I osumnjičeni A. B. i II osumnjičeni C. D. zajedno

3)

4)

II. osumnjičeni C. D. sam

5)

6)

Krivična djela učinjena u realnom sticaju se odvajaju posebnim tačkama. Krivična djela učinjena u idealnom sticaju se opisuju kao jedinstven događaj i ne odvajaju se posebnim tačkama.

U optužnicama za krivična djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala treba voditi računa o tri bitna elementa činjeničnog opisa:

- blanketni propis
- svojstvo osumnjičene osobe
- namjera pribavljanja protivpravne imovinske koristi.

Potrebno je poznavati i pravilno tumačiti sadržaj blanketnih propisa bez kojih optužnice u ovim predmetima nisu potpune. U činjeničnom opisu se navodi naziv i konkretna odredba

60 Vidi "Priručnik za rad državnih odvjetnika", Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, str. 450.

propisa koji je prekršen. Pri tome nije potrebno, ukoliko kontekst slučaja ne zahtijeva, navoditi sadržaj odredbe koja se krši.

Blanketni propis mora biti sadržan u činjeničnom opisu dispozitiva optužnice. Nije krivično djelo ono djelo u čijem opisu se ne navode prekršeni propisi. Smatra se da u pravilu sud nije ovlašten u činjenični opis dodavati prekršene propise i odredbe. U tom slučaju sud od "nedjela" stvara krivično djelo i postupa na štetu optuženog. Zato je potrebno već u fazi istrage pravilno prepoznati prekršeni propis (rješenje Suda BiH, broj S1 2K 009050 15 KŽ 3 od 23. 4. 2015. godine).

Činjenični opisi moraju sadržavati tačno naznačeno svojstvo učinioca sa navođenjem radnog mjesta ili funkcije u službi. U praksi će se najčešće raditi o krivičnim djelima koja može učiniti samo *službena osoba* ili *odgovorna osoba*.

Pored označenja svojstva, u činjenični opis je potrebno unijeti i službene ili odgovorne obaveze učinioca, ili ograničenja njegovih ovlaštenja, uz citiranje propisa koji to regulišu. Primjera radi: *... iako nije imao ovlaštenje za ..., suprotno odredbi člana... Statuta ...*

Neophodno je istaći da se učiniočevo svojstvo *službene osobe*, odnosno *odgovorne osobe*, iako predstavlja ličnu okolnost učinioca, prenosi i na saučesnike u smislu odredbe o kažnjavanju. Tako saučesnici – podstrekač i pomagač, bez obzira što nemaju svojstvo odgovorne ili službene osobe, odgovaraju po istoj pravnoj kvalifikaciji kao učinilac⁶¹.

U činjenični opis optužnica za krivična djela od interesa Vodiča i Priručnika je neophodno unijeti posebnu namjeru *pribavljanja protivpravne imovinske koristi*, navođenjem ove zakonske formulacije ili neke druge, kao što je: *s ciljem da se okoristi*.

Ova krivična djela se mogu učiniti samo s direktnim umišljajem koji se procjenjuje na osnovu okolnosti krivičnog djela. Stoga subjektivni odnos učinioca nije potrebno unositi u činjenični opis. Takođe, prouzrokovanje štete radnjama učinioca su obilježja bića određenog broja ovih krivičnih djela. U tim slučajevima, činjenični opis mora sadržavati štetu u utvrđenom ili neutvrđenom iznosu. Ukoliko iznos predstavlja uslov inkriminacije ili određuje kvalifikovani ili privilegovani oblik krivičnog djela, tada šteta mora biti izražena u određenom iznosu. Pojam i visina štete utvrđuju se u skladu sa Zakonom o obligacionim odnosima.

Zakonski opis krivičnog djela nije propisan kao obavezan sadržaj optužnice, međutim, logično se nadovezuje na činjenični opis djela. Između zakonskog i činjeničnog opisa mora postojati uzajamna veza. Sve ono što sadrži zakonski opis mora prethodno u konkretizovanoj formi biti opisano u činjeničnom opisu. Zakonski opis istovremeno služi i kao kontrola da iz radnji osumnjičenog *proizilaze zakonska obilježja krivičnog djela*, ukazuje da se zaista radi o krivičnom djelu i da je opis djela u skladu sa pravnom ocjenom.

Zakonski opis krivičnog djela u optužnici mora biti identičan opisu bića krivičnog djela i to onoj formi učinjenja kojoj odgovara činjenični opis, za svakog osumnjičenog posebno za djelo koje se njemu stavlja na teret ili zajedno s drugim osumnjičenim ukoliko se radi o saizvršilaštvu.

U zakonski opis se unosi samo ona radnja ili radnje kojim je osumnjičeni navodno ostvario obilježje bića krivičnog djela, a ne sve alternativne radnje iz krivičnog djela. Navode se i sve

61 Vidi Priručnik za rad državnih odvjetnika, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, str. 455.

kumulativne radnje osumnjičenog, ako je potrebno za ostvarenje obilježja bića krivičnog djela za koje se optužuje.

Na primjer: kod krivičnog djela *primanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem* radnja izvršenja je alternativno postavljena kao: posredno ili neposredno *zahtijevanje ili primanje ili prihvatanje nagrade ili kakve druge koristi ili obećanja nagrade ili kakve druge koristi za sebe ili drugog*. Ukoliko je osumnjičeni jedino zahtijevao nagradu, samo ta radnja će biti navedena u zakonskom opisu, dok će ostale alternativne u zakonskom opisu biti izostavljene.

Primjena odredbi o saučesništvu podrazumijeva da zakonski opis sadrži naziv oblika saučesništva za svakog pojedinog osumnjičenog, na primjer, *kao saizvršioци*, kao i navođenje da su djela učinjena u sticaju ili u produženom trajanju. Ukoliko optužnica obuhvata više krivičnih djela, zakonski opis djela povezuje se s tačkama u kojima su djela opisivana.

U neraskidivoj vezi sa činjeničnim osnovom optužnice je i **pravni osnov optužnice ili pravna ocjena djela**. Tužilac mora nastojati dati tačnu pravnu kvalifikaciju djela u optužnici.

U pravnu ocjenu djela se unosi:

- zakonski naziv krivičnog djela i odredba krivičnog zakona koji ga propisuje
- oblik učinjenja krivičnog djela (kvalifikovanog ili privilegovanog)
- odredbe iz opšteg dijela krivičnog zakona (sticaj, produženo krivično djelo, saizvršilaštvo, pomaganje, podstrekavanje)
- ako optužnica obuhvata više krivičnih djela, pravna ocjena djela se povezuje s tačkama u kojima su djela opisivana.

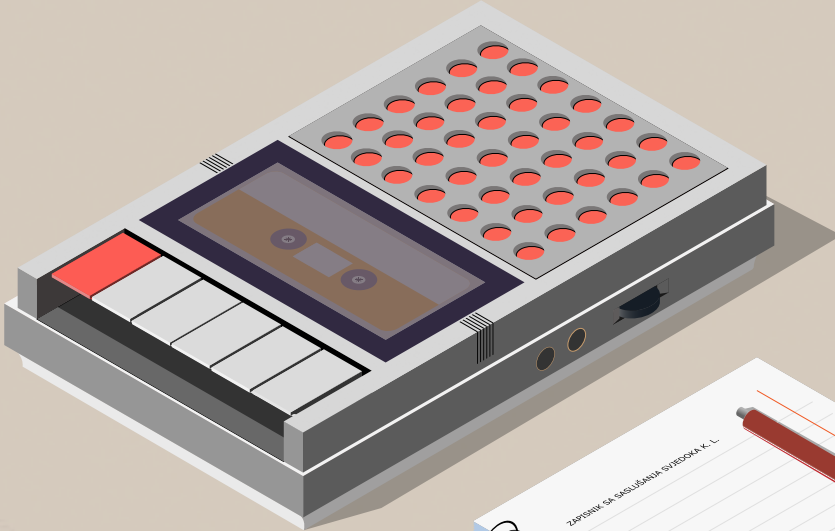
Primjer pravne ocjene:

pa da je tim učinio krivično djelo primanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem, označeno i kažnjivo po članu 382. stav 1. Krivičnog zakona FBiH.

Sud nije vezan za prijedloge tužioca u pogledu pravne ocjene djela. Međutim, sud je vezan za opisano djelo u optužnici i identitet optuženog. U svrhu izmjene pravne ocjene djela, sud ne može unositi u činjenični opis navode koji čine obilježja bića nekog drugog krivičnog djela. Sud ne može optuženog osuditi za teže krivično djelo od onog za koje je optužen. U oba slučaja sud bi prekoračio optužbu.

SAVJETI:

- Optužnica se podiže samo za ono djelo za koje postoji dovoljno dokaza. Ne optuživati za teže djelo ukoliko nema dovoljno dokaza.
- U dokaznom postupku pred sudom moraju se dokazati sve tvrdnje iz optužnice koje čine bitna obilježja bića krivičnog djela za koje se optuženi tereti.
- Ukoliko za bilo koje od obilježja bića krivičnog djela nema dokaza, ili barem zatvorenog kruga indicija, sud ili neće učinioca oglasiti krivim za krivično djelo za koje je optužen, već neko drugo krivično djelo, ili će, šta će češće biti slučaj, donijeti presudu kojom se optuženi oslobađa optužbe zbog nedostatka dokaza.
- Nije uputno optuživati za organizovani kriminal, ako postoje dokazi samo za udruživanje radi činjenja krivičnih djela.
- Interni pregled optužnice od strane iskusnijih tužilaca i rukovodstva prije podnošenja sudu omogućava bolji kvalitet optužnica.

10. PRETHODNO SASLUŠANJE

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Odlučivanje sudije za prethodno saslušanje o podnesenoj optužnici.
- Podnošenje i provjera valjanosti dokaza uz optužnicu.
- Važnost postupka potvrđivanja optužnice.
- Koraci koje treba preduzeti u slučaju vraćanja nepotvrđene optužnice.

Nakon što tužilac pripremi i uputi optužnicu sudiji za prethodno saslušanje nadležnog suda, sudija je dužan da ispita optužnicu i potvrdi ili odbije sve ili pojedine tačke optužnice. Rok za odlučivanje o podnesenoj optužnici je osam dana, a u složenim predmetima 15 dana od dana prijema optužnice.

10.1. ODLUČIVANJE O OPTUŽNICI

Odmah po prijemu optužnice, sudija za prethodno saslušanje ispitat će da li je:

- sud nadležan
- djelo obuhvaćeno amnestijom, pomilovanjem ili zastarom
- postoje druge smetnje koje isključuju krivično gonjenje
- optužnica propisno sastavljena.

Ukoliko sud nađe da optužnica nije propisno sastavljena, postupit će na način koji je propisan za podnošenje i ispravljanje svakog drugog podneska.

Sud će pozvati podnosioca podneska koji je nerazumljiv ili ne sadrži sve što je potrebno da bi se po njemu moglo postupiti da podnesak ispravi, odnosno dopuni. Ako to podnosilac ne učini u određenom roku, sud će podnesak odbaciti. Podnosilac podneska će biti upozoren na posljedice propuštanja.

10.1.1. NADLEŽNOST SUDA

Nadležnost suda je osnovno pitanje svakog sudskog postupka. Iako u tom pravcu ne bi smjelo biti dilema, one se u slučaju domaćeg pravosuđa ipak javljaju u vezi sa nadležnostima na nivou BiH u odnosu na entitetske i BD BiH.

Krivična djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala su inkriminisana krivičnim zakonom BiH, FBiH, RS i BD BiH. Sudija za prethodno saslušanje će po prijemu optužnice prvo provjeriti da li postoji nadležnost tog suda za postupanje.

Član 7. stav 2. Zakona o Sudu BiH propisuje da je taj sud nadležan za krivična djela utvrđena zakonima entiteta i BD kada djela:

- a. ugrožavaju suverenitet, teritorijalni integritet, političku nezavisnost, nacionalnu sigurnost i međunarodni subjektivitet BiH i /ili
- b. mogu imati ozbiljne reperkusije ili štetne posljedice na privredu BiH, ili mogu izazvati druge štetne posljedice za BiH ili mogu izazvati ozbiljnu ekonomsku štetu ili druge štetne posljedice izvan teritorije datog entiteta ili BD.

U presudi Apelacionog vijeća Suda BiH, broj S1 2 K 019492 16 Kž 2 od 20. 10. 2016. godine, utvrđeno je da u opisu krivičnog djela iz dispozitiva optužnice mora biti posebno opisana ozbiljna šteta po BiH, kao i posljedice krivičnog djela propisanog entitetskim i krivičnim zakonima BD BiH, u slučaju da se stvarna nadležnost Suda BiH izvodi po članu 7. stav 2. Zakona o Sudu BiH.

10.1.2. NADLEŽNOST ENTITETA I BRČKO DISTRIKTA BIH

Krivični zakon FBiH⁶³ definiše krivično djelo *organizovani kriminal* u glavi krivičnih djela protiv pravosuđa, koja obuhvataju sljedeća krivična djela:

- dogovor za učinjenje krivičnih djela
- pripremanje krivičnih djela
- udruživanje radi činjenja krivičnih djela
- učestvovanje u grupi ljudi koja učini krivično djelo, i
- organizovani kriminal.

Zakonom o suzbijanju korupcije i organizovanog kriminala u FBiH⁶⁴ iz 2014. godine⁶⁵, propisana je prvostepena nadležnost Vrhovnog suda FBiH i Federalnog tužilaštva FBiH u odnosu na krivična djela korupcije i organizovanog kriminala, zbog čega su u Vrhovnom sudu FBiH i Federalnom tužilaštvu FBiH osnovani posebni odjeli. S tim u vezi, Federalno tužilaštvo FBiH je donijelo novi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji, kojim je, u skladu sa odredbama navedenog zakona, ustanovljena nova unutrašnja organizacija Federalnog

63 KZ FBiH i KZ BiH identičnim odredbama definišu organizovani kriminal.

64 Zakon o suzbijanju korupcije i organizovanog kriminala u FBiH, "Službene novine FBiH", br. 59/14

65 Krajem januara 2015. g. Vlada FBiH je podnijela Parlamentu FBiH prijedlog Zakona o izmjenama Zakona o suzbijanju korupcije i organizovanog kriminala u FBiH, kojim bi se početak njegove primjene prolongirao za 1. 1. 2016. g.

tužilaštva, tako da je, pored Odjela opšte nadležnosti (Odjel I), formiran i Poseban odjel za suzbijanje korupcije, organizovanog i međukantonalnog kriminala (Odjel II)⁶⁶.

Krivični zakon RS definiše krivična djela organizovanog kriminala u glavi krivičnih djela protiv javnog reda i mira koja obuhvataju krivična djela:

- zločinačko udruženje
- organizovani kriminal, i
- dogovor za izvršenje krivičnog djela.

Donošenjem Zakona o suzbijanju korupcije, organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala⁶⁷ ukinuto je Specijalno tužilaštvo⁶⁸ te je ustanovljeno Posebno odjeljenje Republičkog tužilaštva RS za suzbijanje korupcije, organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala.

Krivični zakon BD BiH takođe inkriminiše krivična djela *organizovani kriminal*:

- dogovor za učinjenje krivičnih djela
- pripremanje krivičnog djela
- udruživanje radi učinjenja krivičnih djela
- sudjelovanje u grupi ljudi koja učini krivično djelo, i
- zločinačka organizacija.

10.1.3. POTVRĐIVANJE OPTUŽNICE

Sudija za prethodno saslušanje treba voditi računa o sljedećim spornim pitanjima koja se pojavljuju u fazi potvrđivanja optužnice za krivična djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala:

- Ispitati da li postoji dovoljno dokaza koji ukazuju na osnovanu sumnju da je učinjeno određeno krivično djelo i da li je činjenično stanje usaglašeno sa ponuđenim dokazima (sve tri grupe djela).

Prilikom potvrđivanja optužnice, sudija za prethodno saslušanje proučava svaku tačku optužnice i dokaze koje mu je dostavio tužilac kako bi utvrdio postojanje osnovane sumnje.

66 Izvještaj o radu Federalnog tužilaštva FBiH za 2016. g., januar 2017. g.

67 Zakon o suzbijanju korupcije, organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala ("Službeni glasnik RS", br. 39/16).

68 Specijalno tužilaštvo je osnovano donošenjem Zakona o suzbijanju organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala 2006. g. kao Posebno odjeljenje za suzbijanje organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala u Republičkom tužilaštvu Republike Srpske.

- Da li su u dovoljnoj mjeri i na jasan, određen ili odrediv način opisana sva bitna obilježja krivičnog djela – objektivni i subjektivni element (specifična radnja izvršenja, umišljaj, posljedica krivičnog djela), vid odgovornosti u vezi sa konkretnim osumnjičenim –optuženim licem (sve tri grupe djela).
- Pitanje optuženja pravnog lica – koncept pravnog lica u krivičnom zakonodavstvu i radnja izvršenja za pravno lice (krivična djela privrednog kriminala).
- Navođenje blanketnih propisa (naročito kod krivičnih djela privrednog kriminala).
- Zakonitost dokaza (sve tri grupe djela).

10.1.4. DOKAZI ZA OSNOVANU SUMNJU

Jedan od ključnih zadataka sudije za prethodno saslušanje jeste provjera dokaza na kojima se zasniva osnovana sumnja.

Specifikum dokaznog materijala kod krivičnih djela sa finansijskim elementom jeste da se optuženje u principu temelji na nalazu i mišljenju vještaka finansijske struke koje je najčešće zasnovano na vrlo obimnoj finansijskoj dokumentaciji. Analiza vještačenja od strane sudije koji ne posjeduje stručno znanje u toj oblasti predstavlja mukotrpan i zahtjevan zadatak.

U praksi se pokazalo da se nalazu i mišljenju vještaka kao dokazu mora posvetiti naročita pažnja, uz analizu svih bitnih elemenata vještačenja:

- da li je jasno i određeno specificiran predmet vještačenja bitan za razrješenje krivičnopravne stvari?
- da li je vještačenje zasnovano na relevantnoj i potpunoj dokumentaciji?
- da li je koncept vještačenja zasnovan na egzaktnom pristupu ili pretpostavkama?
- da li se radi o činjeničnim ili pravnim zaključcima?.

Za ovu vrstu ocjene vrlo je bitna procjena stručnosti postupajućeg vještaka. Vještak treba poznavati dinamiku promjene monetarnih tokova u privredi, pravila poslovanja koja se stalno razvijaju i poprimaju nove oblike i time utiču na modus učinjenja krivičnih djela sa finansijskim elementom⁶⁹.

⁶⁹ Za više detalja vidi Analizu sistema angažovanja vještaka u predmetima korupcije i organizovanog i privrednog kriminala, USAID-ov Projekt pravosuđa u BiH, decembar 2017. g., dostupan na: <https://usaidjp.ba/assets/files/publication/1516869370-analiza-sistema-angazovanja-vjestaka-u-predmetima-korupcije-i-organizovanog-kriminala-u-bih.pdf>.

10.1.5. ZAKONITOST DOKAZA

Osnovni postulat krivičnog postupka u cjelini je da se niti jedna odluka suda (a potvrđivanje optužnice spada u odluke suda) ne može zasnivati na nezakonitim dokazima.

Ispitivanje zakonitosti dokaza u fazi potvrđivanja optužnice još uvijek predstavlja kontroverznu i primjetna je neujednačena praksa.

Savjet je da sudija za prethodno saslušanje prilikom potvrđivanja optužnice i odlučivanja po prethodnim prigovorima detaljno ispita da li su dokazi pribavljeni na zakonit način. U tom pravcu bi se trebala rješavati u praksi uočena dilema i različitost postupanja.

10.1.6. PODNOŠENJE NOVE ILI IZMIJENJENE OPTUŽNICE

Odbijanje svih ili pojedinih tačaka podnesene optužnice ne znači gubitak prava tužioca da ponovo podnese optužnicu povodom događaja i u odnosu na osumnjičenu osobu koji su bili predmet prvobitne optužnice.

Tužilac je ovlašten da u pogledu tačaka optužnice koje je sudija za prethodno saslušanje odbio podnese novu ili izmijenjenu optužnicu na potvrđivanje.

Nova ili izmijenjena optužnica mora biti zasnovana na novim dokazima.

Sudija za prethodno saslušanje je prvobitnu optužnicu ili pojedine njene tačke odbio upravo zbog toga što je ocijenio da iz navoda optužnice ne proizilazi osnovana sumnja da je osumnjičeni učinio krivično djelo. Za podnošenje nove ili izmijenjene optužnice potrebno je da tužilac dopuni istragu i prikupi nove dokaze za krivično djelo ili osumnjičenu osobu

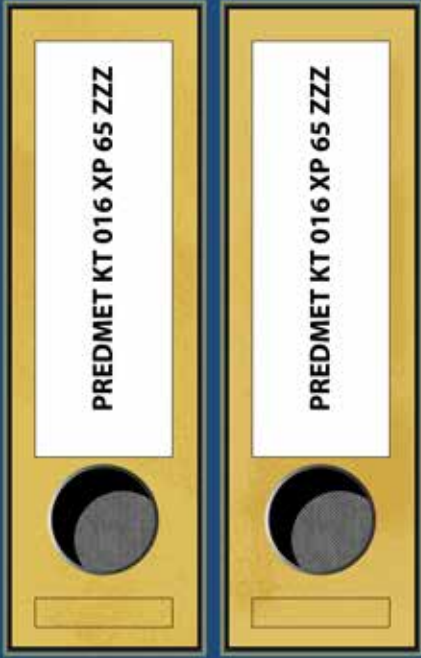
10.1.7. VAŽNOST POSTUPKA POTVRĐIVANJA OPTUŽNICE⁷⁰

U ovoj fazi postupka sud po službenoj dužnosti vrši preliminarno ispitivanje krivičnog predmeta kroz formalnu i činjeničnu kontrolu optužnice. Tako se tužilac ograničava u mogućnosti nepotrebnog izvođenja optuženog na sud i suđenja po optužbama koje ne ispunjavaju zakonske uslove.

Druga i završna kontrola optužnice vrši se na inicijativu optuženog i branioca kroz procesnu ustanovu prethodnih prigovora.

Sudija za prethodno saslušanje provodi procesne radnje ispitivanja urednosti optužnice u formalnom smislu i odlučivanja o optužnici.

70 Sijerčić-Čolić, H.; Hadžiomeragić, M.; Jurčević, M.; Kaurinović, D.; Simović, M. "Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini", Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo, 2005. g., str. 615.

11. PRIPREMA ZA GLAVNI PRETRES

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Pitanje izvođenja dokaza i vrste dokaza za potvrđivanje navoda iz optužnice.
- Pravo na uvid u dokaze koji idu u korist optuženog, kao i dokaza u prilog optužnice.
- Potreba za planiranjem logičnog izlaganja dokaza.
- Priprema svjedoka za glavni pretres.
- Utvrđivanje vjerodostojnosti materijalnih i fizičkih dokaza.
- Korištenje neposrednih i posrednih dokaza za utvrđivanje obilježja krivičnih djela.

Faza glavnog pretresa počinje nakon potvrđivanja optužnice. Teret dokazivanja činjeničnih navoda iz optužnice na glavnom pretresu leži na tužiocu.

Tužilac će na glavnom pretresu izvesti dokaze koji su navedeni u prijedlogu o dokazima u potvrđenoj optužnici. Prijedlog o dokazima sadrži:

- svjedoke i vještake ili pseudonime zaštićenih svjedoka koji će se saslušati
- spise koji će se pročitati
- predmete koji služe kao dokaz.

11.1. ODABIR DOKAZA TUŽILAŠTVA KOJI ĆE SE IZVESTI NA GLAVNOM PRETRESU

Prema zakonima o krivičnom postupku, sudija i tužilac ocjenjuju postojanje ili nepostojanje određene činjenice u skladu sa principom slobodne ocjene dokaza.

Slobodna ocjena dokaza podrazumijeva da vrijednost dokaza nije unaprijed određena formalnim dokaznim pravilima, bilo u kvalitetnom ili kvantitativnom smislu.

Dokazi u krivičnom postupku su:

- svaki osnov koji govori u prilog istinitosti neke važne činjenice u postupku
- procesno sredstvo za sticanje pravilnog uvjerenja o činjenicama koje se utvrđuju
- svaki izvor saznanja o činjenicama koje se dokazuju.

Prilikom odabira dokaza koji će se izvoditi na glavnom pretresu, tužilac će voditi računa da dokazi potvrđuju osnovna obilježja i prirodu krivičnog djela iz optužnice.

11.2. PRAVO NA UVID U DOKAZE

Branilac i optuženi u fazi pripreme za glavni pretres kada je optužnica već potvrđena imaju pravo uvida u sve spise i dokaze.

Tužilac će, nakon potvrđivanja optužnice, braniocu i optuženom uz optužnicu dostaviti i kopije dokaza koji potkrepljuju optužnicu. Kada se radi o obimnoj dokaznoj građi, dokazi se skeniraju i dostavljaju na CD ROM ili DVD.

U ovoj fazi, branilac može uputiti zahtjev da pregleda tužilački spis u prostorijama tužilaštva. Tužilac je dužan omogućiti braniocu uvid u spis i zakazat će termin kada se spis može pregledati. Branilac će prilikom pregleda obilježiti dokumente koje tužilaštvo treba kopirati i dostaviti odbrani.

U predmetima krivičnih djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala, dodatni dokumenti koji se mogu nalaziti u spisu su:

- a. procesne odluke – prijedlozi i naredbe za posebne istražne radnje
- b. audio zapisi sa posebnih istražnih radnji
- c. dodatni presjeci saznanja kao rezultati posebnih istražnih radnji
- d. odluke o imunitetu svjedoka.

11.3. PRIPREMA SVJEDOKA ZA GLAVNI PRETRES

Postupak pripremanja svjedoka za svjedočenje na glavnom pretresu nije procesna radnja koja je uređena zakonom. Praksa pripremanja svjedoka razvila se u adversarnim krivičnim postupcima.

U pravilu, priprema svjedoka predstavlja *sastanak između strane u postupku i svjedoka neposredno prije iskaza svjedoka na sudu, a svrha ovog sastanka je priprema i upoznavanje svjedoka sa sudskim procedurama i pregled dokaza o kojima će svjedok svjedočiti.*⁷¹

Priprema svjedoka je zapravo utvrđivanje činjenica koje su svjedoku poznate, a koje su relevantne za tačke optužbe u konkretnoj krivičnopravnoj stvari.

Tužilaštvo i odbrana nemaju vlasništvo nad svjedocima. Obje strane u postupku imaju pravo da pristupe svjedoku, uz poštivanje standarda profesionalnog postupanja koji vrijede i prilikom pripreme svjedoka.

71 Tužilac protiv Haradinaja i drugih, predmet broj IT-04-84-5, "Odluka po zahtjevu odbrane za audio snimke pripreme svjedoka optužbe", 23. 5. 2007. g., stav 8 – 9. Ibid, para. 8 (citat iz predmeta Tužilac protiv Milutinovića i drugih, broj IT-05-87, "Odluka po zahtjevu Ojdanića da se zabrani pripremanje svjedoka", 12. 12. 2006. g.

Priprema svjedoka tužilaštva obuhvata:

- pozivanje svjedoka da pristupi u prostorije tužilaštva prije svjedočenja
- upoznavanje svjedoka sa procedurom saslušanja pred sudom, njegovim pravima i obavezama
- o pripremi svjedoka ne sačinjava se poseban zapisnik jer se ne radi o radnji dokazivanja.

Priprema svjedoka ne smije biti instruisanje svjedoka kako će odgovoriti na određena pitanja. U tom slučaju radilo bi se o nedozvoljenom uticaju na svjedoka i sudska odluka se ne bi mogla temeljiti na takvom iskazu.

11.4. UTVRĐIVANJE VJERODOSTOJNOSTI DOKAZA

Zadatak tužioca je da navode optužbe dokazuje korištenjem vjerodostojnih dokaza. Zadatak sudije je da cijeni vjerodostojnost dokaza.

Vjerodostojnost dokaza znači da je taj dokaz:

- uvjerljiv
- ima dokaznu vrijednost
- relevantan za predmet.

Prilikom utvrđivanja vjerodostojnosti dokaza treba uzeti u obzir okolnosti u kojima su ti dokazi nastali i njihov sadržaj.

Vjerodostojnost materijalnih dokaza se utvrđuje tako što će se ispitati njihova:

- autentičnost – da li je dokument sačinila i potpisala ovlaštena osoba sa validnim pečatom ako se radi o instituciji
- zakonitost – da li je dokument sačinjen u skladu sa zakonom.

Vjerodostojnost materijalnih dokaza može biti dovedena u pitanje ako se utvrdi:

- propusti tokom prikupljanja, čuvanja ili evidencije dokaza
- da je sadržaj dokaza mijenjan
- da dokaz nije istinit
- da dokaz nije sačinila i potpisala ovlaštena osoba.

Vjerodostojnost subjektivnog dokaza se cijeni ako svjedok:

- ima saznanja o događaju
- ima sposobnost da uoči i da se sjeti događaja
- iskren, objektivan i dosljedan.

Praksa ESLJP-a u predmetu Erkapić protiv Hrvatske⁷², ukazala je na kontekst u kojem se mora cijeliti vjerodostojnost dokaza:

Kad se utvrđuje je li postupak u cjelini bio pošten, potrebno je uzeti u obzir i jesu li poštovana prava odbrane. Posebno se mora ispitati je li podnosiocu pružena prilika osporiti vjerodostojnost dokaza i usprotiviti se njegovoj upotrebi. Uz to, mora se uzeti u obzir kvalitet dokaza, uključujući i pitanje bacaju li okolnosti u kojima je pribavljen sumnju na njegovu pouzdanost ili tačnost (*vidi, između mnogo drugih izvora, Sevinç i ostali protiv Turske broj 8074/02, 8. 1. 2008. godine*).

Na nacionalnim je sudovima da ocijene dokaze koji su im predloženi kao i mjerodavnost dokaza koji okrivljeni nastoji iznijeti. Sud međutim mora utvrditi je li postupak uzet u cjelini, uključujući način na koji su izvedeni dokazi, bio pošten kako to traži član 6., stav 1. EKLJP (*vidi Laska i Lika protiv Albanije, broj 12315/04 i 17605/04, stav 57., 20. 4. 2010. godine*).

11.5. KORIŠTENJE NEPOSREDNIH I POSREDNIH DOKAZA I INDICIJA

Sudija utvrđuje činjenice u predmetu putem neposrednih i posrednih dokaza i indicija.

- Neposredni dokazi su oni dokazi koji neposredno utvrđuju spornu činjenicu.
- Posredni dokazi su oni dokazi kojima se istinitost sporne činjenice utvrđuje putem drugih činjenica.
- Indiciju su činjenice koje ukazuju na mogućnost da je određena činjenica istinita. Indicije nisu pretpostavke. Sud koristi indicije u svrhu dokazivanja pravno relevantnih činjenica onda kad ne raspolaze drugim dokazima.

Stav sudske prakse je da indicije mogu biti dokaz ako djeluju kao čvrst zatvoreni krug, koji upućuje na samo jedan opravdan zaključak u odnosu na relevantnu činjenicu, i objektivno isključuje mogućnost bilo kakvog drugog zaključka u odnosu na istu činjenicu.

Dokaz je posredan ako sudija izvodi posredne zaključke između dokaza i konačno utvrđene činjenice. Posredni i neposredni dokazi mogu da se koriste zajedno kako bi pojedini dokaz učinili što više uvjerljivim.

72 Vidi ESLJP, predmet Erkapić protiv Hrvatske (presuda od 25. 4. 2013. g., zahtjev br. 51198/08.).

U sljedećem primjeru iz sudske prakse, presude Apelacionog vijeća Suda BiH broj S1 2 K 019659 17 KŽ 8 od 21. 4. 2017. godine, odbijen je kao neosnovan prigovor kojim je isticano da ne postoje neposredni dokazi da je optuženi lično preduzeo radnje koje mu se stavljaju na teret:

Suprotno navodima žalbe da nije dokazano izvršenje krivičnog djela skidanje pečata iz člana 394. stav 1. KZ RS, vijeće smatra da, iako ne postoje neposredni dokazi da je optuženi lično skinuo pečat, nema sumnje da je optuženi to učinio imajući u vidu da je bio prisutan u prostorijama sa čijeg je ulaza skinut pečat, kako to zaključuje i prvostepeno vijeće. Vijeće je određene relevantne činjenice utvrđivalo i na osnovu posrednih dokaza – indicija, i to izvedenih u ovom predmetu (iskaza svjedoka E. B. i E. S.) i utvrđenja suda iz inicijalnog predmeta o određenim okolnostima (da je optuženi faktički upravljao pravnim licem), koje uzete zajedno upućuju na postojanje konkretnih činjenica. Vijeće je imalo u vidu da je u sudskoj praksi utvrđeno pravilo dokazivanja putem indicija, na način da indicije moraju djelovati kao čvrst zatvoreni krug, koji dozvoljava samo jedan opravdan zaključak u odnosu na relevantnu činjenicu, te da objektivno isključuje mogućnost bilo kakvog drugog zaključka u odnosu na istu činjenicu. Takvi dokazi nisu bili jedini, niti odlučujući dokazi na kojima se temelji odluka vijeća.

Ustavni sud BiH je u odluci broj AP 5/05 od 14. 3. 2006. godine zauzeo stajalište da indicije kao niz činjenica utvrđenih na osnovu posrednih dokaza mogu predstavljati osnov za osuđujuću presudu⁷³:

Indicije su nesumnjivo utvrđene i međusobno logički i čvrsto povezane, tako da predstavljaju zatvoreni krug i sa punom sigurnošću upućuju na jedini mogući zaključak – da je upravo optuženi učinio krivično djelo koje mu se optužnicom stavlja na teret i da se izvedenim dokazima isključuje svaka druga mogućnost. Utvrđivanje činjenica putem indicija nije u suprotnosti sa načelom pravičnosti suđenja predviđenim članom 6. stav 1. EKLJP.

11.6. PRETPRETRESNO ROČIŠTE

Član 233a. ZKP BiH uređuje održavanje pretpretresnog ročišta:

U toku priprema za glavni pretres sudija ili predsjednik vijeća može održati ročište sa strankama i braniocem da bi se razmotrila pitanja relevantna za glavni pretres.

73 Vidi takođe Sijerčić-Čolić, H.; Hadžiomeragić, M.; Jurčević, M.; Kaurinović, D.; Simović, M. "Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini", Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo, 2005. g., član 281., str. 716.

Pretpretresno ročište se obično održava u složenim krivičnim predmetima, neposredno prije početka glavnog pretresa.

Iako pretpretresno ročište nije jednako regulisano u drugim zakonima o krivičnom postupku u BiH, njegovo održavanje je u skladu sa načelima efikasnosti i ekonomičnosti krivičnog postupka.

Održavanje ovog ročišta u složenim predmetima je korisno radi unapređenja efikasnosti sudskog postupka i koncentracije dokaza, te kontinuiteta koji omogućava da se postupak završi u razumnom vremenskom periodu.

Tužilac priprema prijedlog izvođenja dokaza koji sadrži:

- svjedoci koji će biti saslušani
- vještaci i stručna lica
- prezentovanje audio snimaka posebnih istražnih radnji
- izvođenje materijalnih dokaza.

Prijedlog treba biti podijeljen po tačkama optužnice. U prijedlogu za svaki dokaz treba objasniti koja okolnost i tačka optužnice se dokazuje. Ako je više optuženih, naznači se koji dokaz se odnosi na određenog optuženog. Potrebno je okvirno navesti vrijeme koje je potrebno za izvođenje svakog dokaza.

Tužilac će prezentovati prijedlog izvođenja dokaza na pretpretresnom ročištu. Sudija ili predsjednik vijeća će omogućiti braniocima da se izjasne na prijedlog i iznesu okvirno vrijeme koje je potrebno za unakrsno ispitivanje svjedoka i vještaka i osporavanje materijalnih dokaza.

Ročište i prijedlog izvođenja dokaza služi sudu da:

- planira vrijeme koje je potrebno za dokazni postupak
- organizuje raspored ročišta u kontinuitetu.

Sud na pretpretresnom ročištu donosi okvirnu odluku o intenzitetu i procjeni vremena potrebnog za okončanje glavnog pretresa.

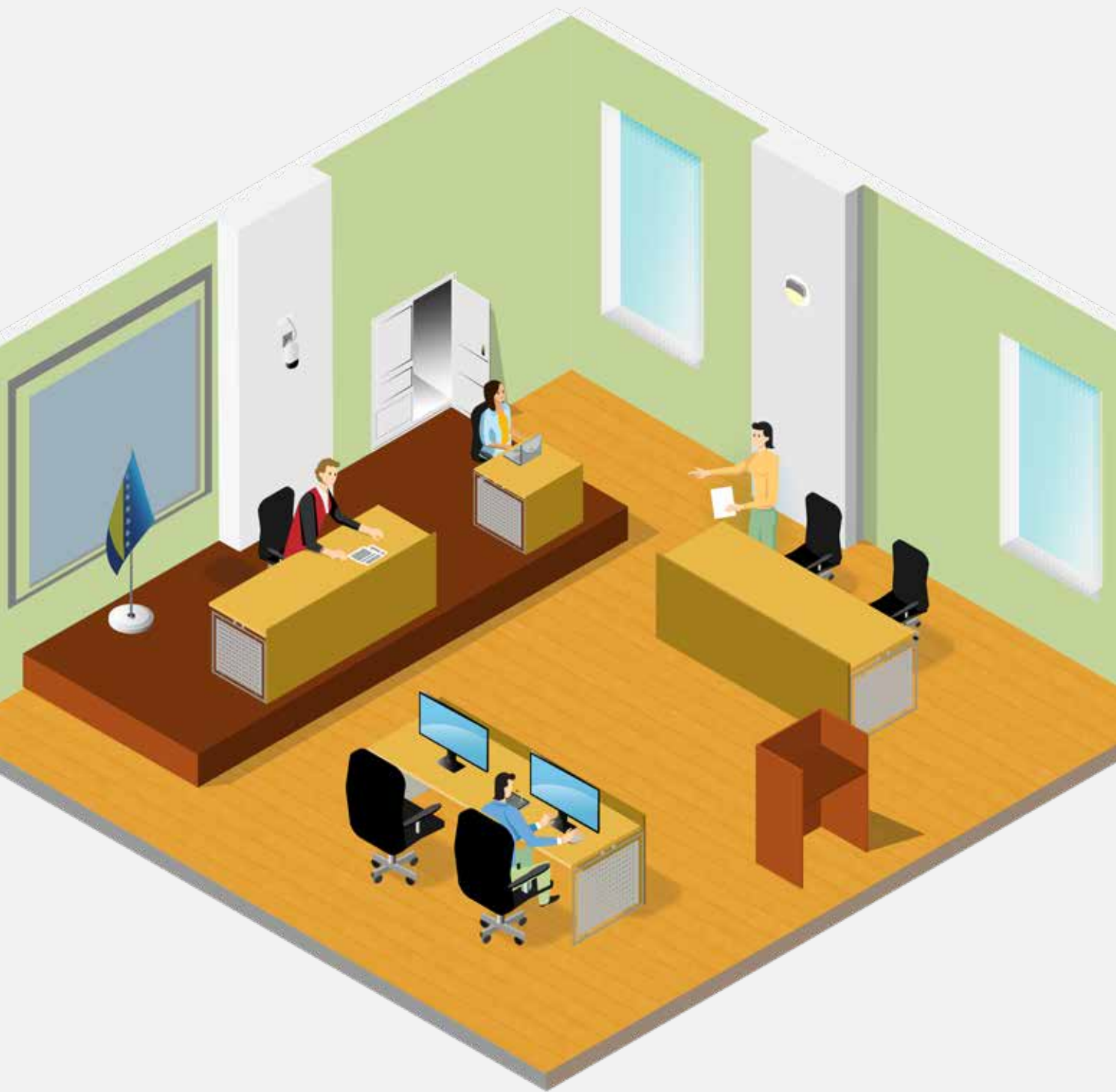
SAVJET:

Savjet je da se u složenim predmetima posebno organizaciono ročište zakaže prije izvođenja dokaza odbrane.

Branioци su u tom slučaju dužni pripremiti prijedlog izvođenja dokaza odbrane koji će se razmotriti na ročištu.

12. GLAVNI PRETRES

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Razmatranje iznošenja uvodnih riječi.
- Saslušanje svjedoka.
- Čitanje i vršenje uvida u materijalne dokaze.
- Prigovori na dokaze i odluka o dokazima.
- Dokazi odbrane kao i dokazi tužilaštva kojima se pobijaju dokazi odbrane.
- Završne riječi.

12.1. UVODNE RIJEČI

Glavni pretres predstavlja centralni dio krivičnog postupka na kojem se raspravlja o krivičnopravnom zahtjevu iz optužnice.

U toku glavnog pretresa traže se odgovori na sljedeća pitanja:

- utvrđivanje krivičnog djela
- okolnosti pod kojima je djelo učinjeno
- učionioca krivičnog djela i njegove ličnosti
- izricanje krivične sankcije.

Glavni pretres je ročište koje u suštini ima karakter spora između tužioca i optuženog pred sudom.

Glavni pretres započinje čitanjem optužnice od strane tužioca. Nakon čitanja optužnice, sudija ili predsjednik vijeća će upitati optuženog da li je razumio optužnicu, te pozvati tužioca da iznese uvodno izlaganje.

Tužilac će u uvodnom izlaganju na sažet i faktografski način iznijeti sljedeće⁷⁴:

- odlučne činjenice koje namjerava dokazivati
- dokaze koje će izvesti
- pravna pitanja koja će se razmatrati
- sporne činjenice koje treba razjasniti.

⁷⁴ Vidi "Priručnik za rad državnih odvjetnika", Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, str. 537.

Uvodno izlaganje omogućava tužiocu da predstavi sudu svoju verziju određene krivičnopravne stvari i iznese viđenje o dokazima koji tu verziju potkrepljuju.

Pravna kvalifikacija djela određuje okvir uvodnog izlaganja. Bitna obilježja krivičnog djela određuju činjenice koje treba dokazati predloženim dokazima.

Poštujući načelo jednakosti postupanja koje nalaže jednak tretman strana u postupku i branioca, sudija je dužan omogućiti odbrani da iznese uvodno izlaganje⁷⁵.

U skladu sa pravom optuženog da ne iznosi svoju odbranu, branilac može, ali nije obavezan iznijeti uvodno izlaganje.

U većini slučajeva se branioci optuženih ne opredjeljuju na iznošenje uvodnog izlaganja. Osnovni razlog je da branioci ne žele otkriti strategiju odbrane u ranoj fazi postupka.

12.2. UPRAVLJANJE GLAVNIM PRETRESOM I DOKAZNI POSTUPAK

Sudija ili predsjednik vijeća rukovodi glavnim pretresom.

U cilju provođenja dužnosti da se stara za svestrano pretresanje predmeta, sudija ili predsjednik vijeća ima sljedeća ovlaštenja:

- a. pravo da ne dopusti pitanje ili dokaz koji nema značaj za predmet ili je nepotreban
- b. pravo i dužnost da se preduzmu određene mjere prema tužiocu, optuženom, braniocu, svjedoku ili vještaku koji, iako je uredno pozvan, ne dođe na glavni pretres
- c. pravo da se preduzmu određene mjere ukoliko svjedok odbije da svjedoči bez opravdanog razloga i nakon upozorenja na posljedice.

Rukovođenje glavnim pretresom podrazumijeva sljedeće obaveze ili ovlaštenja sudije ili predsjednika vijeća⁷⁶:

- održavanje reda u sudnici i dostojanstva suda
- održavanje procesne discipline
- određivanje redosljeda radnji glavnog pretresa

75 Zakonski termin, shodno odredbi člana 260. stav 3. ZKP BiH (analogno tome član 275. stav 3. ZKP FBiH i ZKP RS, član 260. stav 3. ZKP BD), jeste "koncept odbrane".

76 Sijerčić-Čolić, H.; Hadžiomeragić, M.; Jurčević, M.; Kaurinović, D.; Simović, M. "Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini", Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo, 2005. g., str. 639 i 640.

- svestrano pretresanje predmeta, utvrđivanje istine i otklanjanje svega što odugovlači postupak, a ne doprinosi razjašnjenju stvari
- daje riječ strankama i braniocu za direktno i unakrsno ispitivanje svjedoka i vještaka
- provodi dodatno ispitivanje svjedoka ili vještaka ukoliko je potrebno
- stara se o zapisniku sa glavnog pretresa i prepisu zapisnika o iskazu svjedoka ili vještaka
- odlučuje o dopustivosti pitanja ili dokaza i prekidu glavnog pretresa
- naređuje saslušanje svjedoka ili vještaka van sudnice ako je potrebno
- objavljuje da je dokazni postupak završen
- daje završne riječi tužiocu, oštećenom, braniocu i optuženom
- objavljuje da je glavni pretres završen.

Odluke sudija ili predsjednika vijeća se uvijek objavljuju i s kratkim obrazloženjem unose u zapisnik o glavnom pretresu.

Dokazni postupak u toku glavnog pretresa odvija se redom koji je određen zakonima o krivičnom postupku.

Dokazi na glavnom pretresu se izvode sljedećim redom:

- a. dokazi optužbe
- b. dokazi odbrane
- c. dokazi optužbe kojima se pobijaju navodi odbrane (replika)
- d. dokazi odbrane kao odgovor na pobijanje (duplika)
- e. dokazi čije je izvođenje naredio sudija ili sudsko vijeće
- f. dokazi relevantni za izricanje krivičnopravne sankcije.

Sudija ili predsjednik vijeća može odrediti da se odstupi od redovnog toka glavnog pretresa zbog posebnih okolnosti koje mogu biti:

- broj optuženih lica
- broj krivičnih djela
- obim dokaznog materijala.

Nije dozvoljena žalba na rješenje o promjeni redosljeda radnji u toku glavnog pretresa.

SAVJETI:

- Sudija ili predsjednik vijeća u svakom trenutku treba da ostavlja dojam da prati predmet, upravlja sudnicom i glavnim pretresom.
- Posebno treba voditi računa da objavi odluku o prigovorima stranaka.

Umijeće upravljanja glavnim pretresom je nužno radi efikasnosti sudskog postupka, ali takođe doprinosi jačanju povjerenja javnosti u pravosudni sistem.

Sudija ili predsjednik vijeća treba da ima u vidu da je javnost prisutna na glavnom pretresu i da u tom momentu on predstavlja simbol sudske vlasti, pravde i vladavine prava u jednom društvu.

12.3. SASLUŠANJE SVJEDOKA

Prema zakonima o krivičnom postupku, svjedoci se saslušavaju kada postoji vjerovatnoća da će svojim iskazom moći dati obavijesti o krivičnom djelu, učiniocu i o drugim važnim okolnostima.

Tužilac, optuženi i branilac imaju pravo pozivati svjedoke.

Direktno ispitivanje obavlja strana koja poziva. Unakrsno ispitivanje predstavlja ispitivanje svjedoka od stranke, odnosno branioca, koja nije pozvala svjedoka. Dodatno ispitivanje predstavlja ponovno ispitivanje svjedoka od stranke, odnosno branioca koji ga je pozvao. Sudija ili članovi sudskog vijeća mogu u svakom trenutku postaviti pitanje svjedoku.

Savjeti za direktno ispitivanje svjedoka optužbe:

- a. Potrebno je da tužilac pripremi listu pitanja na osnovu izjave svjedoka iz istrage.
- b. Efikasna je tehnika dokazivanja ukoliko tužilac prilikom ispitivanja prezentuje materijalne dokaze i svjedoku postavlja pitanja u vezi s dokumentima. Na taj način uvodi dokumenta u dokazni materijal.
- c. Bitno je da tužilac razjasni sve razlike u izjavi svjedoka na glavnom pretresu i izjavi iz istrage.

U predmetima krivičnih djela sa finansijskim elementom postoji nekoliko *uobičajenih* kategorija svjedoka:

- svjedoci koji su zaposleni u pravnim licima koja su optužena i/ili njihovi direktori
- svjedoci koji su saradivali sa optuženim pravnim licem u vršenju inkriminiranih djelatnosti

- svjedoci koji su učestvovali u provođenju istražnih radnji u samom predmetu (ovlaštena službena lica).

U predmetima korupcije i krivičnih djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti postoji nekoliko *uobičajenih* kategorija svjedoka:

- svjedoci koji su zaposleni u državnim institucijama (najčešće svjedoče o položaju optuženog lica kao službene ili odgovorne osobe u institucijama, te ovlaštenjima, funkcijama i službenim dužnostima optuženog lica)
- oštećena lica (od kojih je, primjera radi, zahtijevano davanje dara, kako bi službena ili odgovorna osoba u institucijama BiH u okviru svoje funkcije izvršila ono što ne bi smjela izvršiti ili da ne izvrši ono što bi morala izvršiti).

12.4. ČITANJE I VRŠENJE UVIDA U MATERIJALNE DOKAZE

Način izvođenja dokaza određuju strane u postupku.

Čitanje i vršenje uvida u materijalne dokaze može se provoditi prilikom ispitivanja svjedoka ili vještaka i na posebnom ročištu za ulaganje materijalne dokumentacije.

Materijalni dokazi se ulažu u sudski spis na sljedeći način:

- dokazi se predaju sudu sa numeričkom ili slovnom oznakom
- usmeno se iznese sadržaj dokaza
- dokaz se prezentuje sudu na grafoskopu prije ulaganja u spis, i to svaka stranica, na koji način je prezentovan i utvrđen njihov sadržaj.

Diskreciono je pravo sudije, odnosno predsjednika vijeća da sadržaj dokaza ukratko unese u zapisnik o glavnom pretresu.

Dokazi se čitaju ukoliko se stranke i branilac drugačije ne dogovore.

Nepravilna primjena odredbe o čitanju dokaza predstavlja bitnu povredu odredaba krivičnog postupka ukoliko sud zasniva svoju presudu na dokaznom materijalu koji je iznesen na glavnom pretresu, a zapisnici o dokaznom materijalu nisu pročitani na glavnom pretresu, niti su se stranke i branilac dogovorili da se ovi zapisnici ne čitaju.

12.5. PRIGOVORI NA DOKAZE

Tokom glavnog pretresa u predmetima krivičnih djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala, moguće je uočiti da se najčešće postavljaju sljedeće vrste prigovora:

- zakonitosti dokaza prikupljenih u istrazi različitim radnjama dokazivanja (najčešće primjenom radnje privremenog oduzimanja predmeta i imovine i posebnih istražnih radnji)

- na nalaz i mišljenje vještaka (osporavanje metoda koje su korištene, zaključaka iz nalaza, stručnosti samog vještaka)
- autentičnosti (najčešće materijalno-knjigovodstvene dokumentacije)
- relevantnosti (česti prigovori u predmetima krivičnih djela sa finansijskim elementom).

SAVJETI ZA PRIGOVORE ZAKONITOSTI:

- Tužilac treba u fazi pripreme za glavni pretres izvršiti detaljan uvid u materijalne dokaze i utvrditi eventualne nedostatke te način njihovog ispravljanja.
- Najčešći način ispravljanja nedostataka zakonitosti je pribavljanje dodatnih dokaza.
- Na primjer, u slučaju prigovora zakonitosti dokaza pribavljenih putem međunarodne pravne pomoći, tužilac može predložiti izvođenje popratne dokumentacije uz međunarodnu pravnu pomoć – zamolnice i odgovora nadležnih organa kao dodatnih dokaza.

12.6. ODLUKE O DOKAZIMA

Opšta odredba o zakonitosti dokaza:

Zakoni o krivičnom postupku uređuju da sud ne može zasnovati svoju odluku na dokazima pribavljenim povredama ljudskih prava i sloboda propisanih ustavom i ratifikovanim međunarodnim ugovorima, niti na dokazima koji su pribavljeni bitnim povredama krivičnog postupka. Sud ne može zasnovati svoju odluku na dokazima koji su dobijeni na temelju nezakonitih dokaza.

Prilikom odlučivanja o prihvatljivosti dokaza, sud je obavezan osigurati poštivanje načela ravnopravnosti stranaka u postupku i time pravičnog suđenja.

To znači da će sud dati svakoj strani u postupku razumnu mogućnost da predstavi svoje argumente na način koji je neće dovesti u značajno nepovoljniji položaj u odnosu na njenog protivnika.

U praksi, sudovi najčešće odluke o prihvatljivosti dokaza po prigovorima donose u sklopu odluke o glavnoj stvari ili presude. Međutim, opšta odredba zakona o zakonitosti dokaza nalaže da sud u toku glavnog pretresa donese odluku povodom prihvatljivosti određenih dokaza.

Sljedeći primjer iz sudske prakse ukazuje na mogućnost i ispravnost sudskog odlučivanja o nezakonitosti dokaza:

Sud BiH je u predmetu broj S1 2 K 019347 16 K, na ročištu za nastavak glavnog pretresa dana 25. 4. 2016. godine, donio odluku da su nezakonite naredbe Suda za provođenje posebnih istražnih radnji kao predloženi materijalni dokaz Tužilaštva BiH. Naredbe su izdvojene iz spisa u poseban registrator i Sud ih nije cijenio kao dokaz.

Zbog nepostupanja tužioca po članu 71. ZKP BiH, koji propisuje procedure postupanja po privremeno oduzetim predmetima, nezakoniti su dokazi svi predmeti pribavljeni provođenjem radnje pretresa po naredbama Suda. Primjenom doktrine *plodova otrovne voćke*, nezakoniti su materijalni dokazi Tužilaštva BiH koji su proizašli iz ovih dokaza.

SAVJET:

- Ispravno je da sud odluku o zakonitosti dokaza donosi u toku glavnog pretresa.

Prednosti ovakvog pristupa:

- Stranke i branilac optuženog su upoznati koji dokazi se neće koristiti prilikom donošenja presude.
- Stranke i branilac mogu adekvatno pripremati strategije optužbe ili odbrane i koncipirati završne riječi.

12.7. DOKAZI ODBRANE I DOKAZI OPTUŽBE KOJIMA SE POBIJAJU NAVODI ODBRANE

Optuženi i branilac imaju pravo pozivati svjedoke i izvoditi dokaze.

Odbrana ima sljedeća prava:

- istu mogućnost da iznese svoj predmet kao i optužba i ne smije biti u podređenom položaju
- mogućnost da se suprotstavi argumentima optužbe
- optuženi nije dužan dokazivati svoju nevinost shodno pretpostavci nevinosti iz člana 6. stav 2. EKLJP-a i zakona o krivičnom postupku
- osiguranje vremena i uslova za pripremanje odbrane koji proizilazi iz člana 6. stav 3.b) EKLJP-a.

Odbrana može ostvarivati i kontakt sa svjedocima optužbe, kako je to utvrđeno u rješenju Suda BiH broj S1 1 K007914 12 Krž4 od 15. 5. 2012. godine:

Branilac ima pravo ostvarivati kontakte sa svjedocima optužbe s ciljem ostvarivanja prava na prikupljanje dokaza u korist vlastitih tvrdnji.

Pravo na pripremu odbrane ne daje optuženom apsolutno pravo da poziva svjedoke ili pravo da prisili sudove da saslušaju nekog određenog svjedoka. Zakoni o krivičnom postupku propisuju da će sudija ili predsjednik vijeća odbiti izvođenje dokaza, ukoliko zaključi da okolnosti koje stranka ili branilac želi dokazati nemaju značaja za predmet, ili da je ponuđeni dokaz nepotreban. Izmijenjena odredba člana 278. stav 2. ZKP FBiH dodatno propisuje da će se odbiti izvođenje dokaza, ako je prilikom ispitivanja propušteno da se svjedok ispita na okolnosti na koje je ponovo predloženo njegovo ispitivanje.

U praksi se često dešava da odbrane optuženih traže ponovno ispitivanje svjedoka optužbe koji je već direktno ispitan, a odbrana propustila da unakrsno ispita ili ga nije ispitala na okolnosti na koje sada traži saslušanje u svojstvu svjedoka odbrane.

Smatramo da je odredba člana 278. stav 2. ZKP FBiH dobro rješenje čiji je *ratio legis* očigledno bio sprečavanje nesavjesnog postupanja odbrana optuženih u vezi s pravom na pozivanje svjedoka.

Sud je dužan dati mogućnost tužiocu da se izjasni o dokazima odbrane u cilju ostvarivanja kontradiktornosti postupka. Sud će donijeti odluku o dokaznim prijedlozima nakon izjašnjenja ili proteka roka za izjašnjenja.

Dokazi odbrane mogu osporiti postavke optužbe. Tužilac ima pravo da izvede dokaze replike kojima se pobijaju navodi odbrane i koji su proizašli iz dokaza odbrane. Odbrana ima pravo da izvede dokaze duplike kao odgovor na dokaze tužilaštva koji su proizašli iz replike.

12.8. ZAVRŠNE RIJEČI

Nakon završetka dokaznog postupka, sudija ili predsjednik vijeća će pozvati tužioca, oštećenog, branioca i optuženog radi davanja završne riječi. Posljednja riječ uvijek pripada optuženom. Ako optužnicu zastupa više tužilaca ili optuženi ima više od jednog branioca, svi mogu dati završnu riječ, ali se njihova izlaganja ne mogu ponavljati.

Završna riječ predstavlja posljednji, vrlo značajan, stadij glavnog pretresa. Cjelokupni pretres vodi ka izlaganju završnih riječi koje označavaju:

- a. sumiranje rezultata izvedenih dokaza i pravilnog rješenja svih pravnih pitanja koja se postavljaju u konkretnoj krivičnopravnoj stvari
- b. zadnju priliku da stranke i branilac daju svoju ocjenu izvedenih dokaza i zaključke o dokazanosti ili nedokazanosti odlučnih činjenica.

Završna riječ tužioca trebala bi biti koncipirana na sljedeći način:

- započeti od elemenata krivičnog djela koje se stavlja optuženom na teret iz krivičnog zakona
- kroz tačke optužnice i rezime dokaza izložiti kako su ispunjeni objektivni i subjektivni elementi koji čine biće krivičnog djela dovodeći ih u vezu sa konkretnim optuženim

- vršiti rezime i ocjenu dokaza i kao prve uzeti *najjače* dokaze
- izlaganje o dokazima mora biti jasno i koncizno, bez nepotrebnih ponavljanja
- odgovoriti na postavljene prigovore odbrane kako bi se što više ojačala pozicija optužbe
- postaviti obrazloženi prijedlog o olakšavajućim i otežavajućim okolnostima koje bi sud trebao uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne
- ne stavljati određeni prijedlog u pogledu visine kazne
- može predlagati vrstu i mjeru krivičnopravne sankcije, izricanje uslovne osude ili oslobođenje od kazne.

SAVJETI ZA ZAVRŠNE RIJEČI TUŽIOCA:

- ne smiju se svesti na: *tužilaštvo je izvedenim dokazima dokazalo izvršenje krivičnog djela...*
- moraju sadržavati kritički osvrt na sve ključne dokaze tužilaštva i odbrane
- ukazati na odlučne činjenice koje su potvrđene dokazima
- izvedeni dokazi se ne trebaju prepričavati
- dati kvalitetan i sveobuhvatan osvrt na provedeni dokazni postupak
- trebaju ukazati na slabije strane tužilačkog predmeta, što se najčešće odnosi na bezrazložna odstupanja u iskazima bitnih svjedoka na glavnom pretresu.

Za pripremu kvalitetnih završnih riječi vrlo je važno voditi uredne bilješke sa suđenja.

Kod dokazivanja krivičnih djela korupcije i krivičnih djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti, poseban akcenat staviti na dokazivanje umišljaja.

Dokazivanje umišljaja kod ovih djela je složeno i često se izvodi iz posrednih dokaza koje je potrebno dovesti u međusobnu vezu.

Završne riječi odbrane trebaju:

- izložiti relevantna svjedočenja svih svjedoka i prihvaćenih dokaza kako bi se sudu pokazalo da treba da povjeruje u braniočevu teoriju slučaja
- sadržavati argumentaciju u pogledu toga zbog čega je predmet optužbe *slab*
- staviti naglasak na teret dokazivanja koji je na tužiocu i da optuženi nije dužan da dokazuje svoju nevinost⁷⁷.

Nakon iznošenja završnih riječi, sudija ili predsjednik vijeća objavljuje da je glavni pretres završen. Sud se povlači na vijećanje i glasanje radi donošenja presude.

⁷⁷ Vidjeti detaljnije u: Lochary, Robert. "Veštine zastupanja u krivičnim postupcima", Priručnik za advokate, 2013., American Bar Association Rule of Law Initiative, Partneri za demokratske promene Srbija.

13. PRESUDA

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Analiza dokaza od strane suda.
- Sadržaj presude.
- Procjena važnosti dokaza i ocjena dokaza.
- Zaključci koji se mogu izvesti iz posrednih dokaza i indicija.
- Objašnjenje eventualnih nedostataka u izvedenim dokazima.

Presuda je sudska odluka kojom se rješavaju krivičnopravna i krivičnoprocesna pitanja o jednoj krivičnoj stvari. Radi se o najvažnijoj sudskoj odluci koju može donijeti samo krivični sud. Presuda mora biti isključivo zasnovana na pravno relevantnim činjenicama koje su utvrđene dokazima. Krivičnopravna sankcija se u skladu sa načelom zakonitosti može izreći jedino presudom.

Presuda razmatra sljedeća pitanja:

- krivičnog djela opisanog u optužnom aktu kao glavnom predmetu krivičnog postupka
- krivične sankcije ako je donijeta osuđujuća presuda
- imovinskopravnog zahtjeva
- troškova krivičnog postupka.

Sudija ili predsjednik vijeća je dužan:

- izreći i javno objaviti presudu istog dana ili tri dana po završetku glavnog pretresa
- izraditi pismeni otpripravak presude u roku od 15 dana od objavljivanja ili 30 dana u složenim predmetima
- ako presuda nije izrađena u zakonskim rokovima, obavijestiti predsjednika suda zbog čega to nije učinjeno.

Predsjednik suda će, po potrebi, preduzeti mjere da se presuda što prije izradi. Mjera može biti uputstvo da se pismeni otpripravak izradi u određenom roku.

13.1. ANALIZA DOKAZA OD STRANE SUDA

U procesu izrade presude, sudija ili predsjednik vijeća posebnu pažnju posvećuje analizi dokaza koji su prezentovani tokom glavnog pretresa.

Obaveze suda u pogledu analize dokaza:

1. Sud će voditi računa o činjeničnom supstratu potvrđene optužnice i paziti da ne prekorači granice subjektivnog i objektivnog identiteta presude i optužbe. Ova obaveza u suštini znači da se postupak može voditi samo protiv osobe koja je obuhvaćena optužnim aktom i samo za krivično djelo opisano u optužnom aktu.

Povreda subjektivnog i objektivnog identiteta presude i optužbe predstavlja bitnu povredu odredaba krivičnog postupka, budući da se presudom mora riješiti krivičnopravni zahtjev sadržan u optužnom aktu i ne smiju se prekoračiti njegove granice.

2. Sud nije vezan za prijedloge tužioca u pogledu pravne ocjene djela u analizi da li postoji određeno krivično djelo.
3. Sud će utvrditi da li ponuđena pravna kvalifikacija djela iz optužnice odgovara činjenicama i dokazima koji su izvedeni na glavnom pretresu.
4. Ukoliko utvrdi da ne stoji pravna ocjena data u optužnici, sud će ispitati da li u radnji optuženoga, kako je izložena u optužnici, ima elemenata nekog drugog krivičnog djela.
5. Sud će zasnivati presudu samo na činjenicama i dokazima koji su izneseni na glavnom pretresu (pri čemu postoje određeni zakonom propisani izuzeci od ovog pravila).
6. Sud će savjesno ocijeniti svaki dokaz pojedinačno i u vezi s ostalim dokazima, te na osnovu takve svestrane ocjene izvesti zaključak je li neka činjenica dokazana (načelo slobodne ocjene dokaza).
7. Prilikom primjene načela slobodne ocjene dokaza, sud je dužan opisati proces pojedinačne ocjene dokaza, dovođenje dokaza u međusobnu vezu i izvođenje zaključka da li je određena činjenica dokazana.

U vezi s načelom slobodne ocjene dokaza, Ustavni sud BiH je u odluci broj AP 628/04 od 12. 4. 2005. godine, stav 25, zaključio da je:

obaveza redovnog suda da u obrazloženju presude opiše proces pojedinačne ocjene dokaza, dovođenje svakog ocijenjenog dokaza u vezu sa drugim dokazima i izvede zaključak o dokazanosti određene činjenice.

8. Kada utvrdi da postoji krivično djelo i da je optuženi učinio to djelo, sud je dužan navesti odgovarajuću odredbu materijalnog krivičnog zakona. U obrazloženju odluke, sud će navesti činjenice i dokaze na osnovu kojih je izveo zaključak da je optuženi učinio krivično djelo koje mu se stavlja na teret.

Ustavni sud BiH u odluci broj AP 1103/05 od 9. 5. 2006. godine, stav 22, konstatuje da stepen obrazloženosti odluke zavisi od prirode odluke i može je procijeniti samo sud u odnosu na okolnosti svakog pojedinačnog slučaja.

U istom predmetu, Ustavni sud zaključuje u pogledu ocjene dokaza: *...subjektivno ubjeđenje suda daje apelant učinio kazneno djelo koje mu se stavlja na teret nije dovoljno, već mora postojati stvarna, na objektivnim činjenicama zasnovana i obrazložena istinitost zaključka suda. Redovni sudovi ne mogu samo reći da određenom svjedoku ne vjeruju samo zato što je njegov iskaz u suprotnosti sa iskazom nekog drugog svjedoka kojem vjeruju, niti je dovoljno da dokaze samo subjektivno kvalificiraju kao paušalne.*

13.2. SADRŽAJ PRESUDE

Pismeno izrađena presuda mora u potpunosti odgovarati presudi koja je objavljena. Presuda se sastoji od uvoda, izreke i obrazloženja.

Izreka presude sadrži:

- lične podatke optuženog
- odluku kojom se optuženi oglašava krivim za krivično djelo za koje je optužen, ili
- odluku kojom se optuženi oslobađa od optužbe za krivično djelo, ili
- odluku kojom se optužba odbija
- u slučaju osuđujuće presude, izreka presude mora sadržavati zakonski naziv i opis krivičnog djela, činjenice i dokaze koje čine obilježja krivičnog djela, odluke o krivičnopravnoj sankciji, mjeri sigurnosti, pritvoru, troškovima krivičnog postupka i imovinskopravnom zahtjevu
- u slučaju oslobađajuće ili odbijajuće presude, izreka presude mora obuhvatiti opis djela za koje je optužen i odluku o troškovima krivičnog postupka i imovinskopravnom zahtjevu
- u slučaju sticaja krivičnih djela, u izreku presude će se unijeti kazne utvrđene za svako pojedinačno krivično djelo, a zatim jedinstvena kazna koja je izrečena za sva djela u sticaju.

U pogledu obrazloženja presude, sudija ili predsjednik vijeća će naročito voditi računa da obrazloženje sadrži:

- a. određeno i potpuno navesti koje činjenice su dokazane ili nedokazane i na osnovu kojih razloga
- b. ocjenu vjerodostojnosti protivrječnih dokaza
- c. razloge zašto su odbijeni pojedini prijedlozi stranaka, na primjer, da se ne sasluša neposredno svjedok ili vještak čiji je iskaz pročitao
- d. razloge za rješavanje pravnih pitanja, posebno utvrđenje da li postoji krivično djelo i krivica optuženog
- e. razloge za primjenu određenih odredaba krivičnog zakona na optuženog i njegovo djelo.

U slučaju oslobađajuće presude, obrazloženje obavezno sadrži razloge za donošenje oslobađajuće presude, i to:

- da djelo za koje se optuženi tereti nije krivično djelo
- da postoje razlozi koji isključuju krivičnu odgovornost
- da nije dokazano da je optuženi učinio djelo iz optužnice.

U obrazloženju oslobađajuće presude, sud će paziti da ne mijenja i ne prilagođava činjenični opis djela rezultatima izvedenih dokaza na glavnom pretresu. Optuženi se oslobađa optužbe za djelo koje je predmet potvrđene optužnice.

Ispravno je da u tom slučaju sud u obrazloženju prepíše činjenični opis djela iz optužnice.

U slučaju odbijajuće presude, obrazloženje će samo sadržavati razloge za odbijanje optužbe. Sud se neće upuštati u ocjenu glavne stvari, jer se ne radi o meritornoj presudi.

Treba istaći da sud nije obavezan u presudi izložiti svaki pojedinačan dokaz. Sud je, prema načelu slobodne ocjene dokaza, u presudi dužan obrazložiti svaki bitan dokaz za donošenje odluke i dovesti ih u vezi sa svim izvedenim dokazima. Presuda sadrži obrazloženje na osnovu čega se uzima da je neka činjenica dokazana ili nije dokazana, te načina na koji se došlo do takvog zaključka. Tako se slobodna ocjena dokaza može sagledati u drugostepenom postupku⁷⁸.

Međutim, u obrazloženju sud izlaže samo one dokaze koji su bili od značaja za odluku.

Prema praksi i standardima ESLJP-a, MKSJ-a i Ustavnog suda BiH, sud je obavezan obrazložiti one činjenice ili dokaze koji su od suštinske važnosti za ishod predmeta.

Sud će ocijeniti koji dokazi nisu relevantni, vjerodostojni i zakoniti. Takvi dokazi se neće koristiti za donošenje odluke, ali će se u obrazloženju presude naznačiti zašto nisu uzeti u obzir.

Potrebno je naročito voditi računa da obrazloženje krivičnog djela sadrži sve elemente bića krivičnog djela iz optužnice, kako ne bi došlo do povrede objektivnog identiteta između optužbe i presude.

78 O načelu slobodne ocjene dokaza, vidi sljedeći izvor: <http://www.bih-pravo.org/nacelo-slobodne-ocjene-dokaza-t276.html>, pristupljeno 12. 10. 2018. g.

13.3. OCJENA DOKAZA

Sud ocjenjuje postojanje ili nepostojanje određene činjenice u skladu sa načelom slobodne ocjene dokaza.

Iako ne postoje formalna dokazna pravila, slobodna ocjena dokaza ne predstavlja arbitrarnost u ocjeni dokaza. Ocjena dokaza mora biti utemeljena na pravilima logike, specifičnim pravilima pojedinih struka i određenoj životnoj zakonomjernosti uzroka i posljedica⁷⁹.

Kod ocjenjivanja važnosti dokaza u predmetima krivičnih djela korupcije, sa finansijskim elementom i organizovanog kriminala, sud će voditi računa da nijedan dokaz nema naprijed veću ili manju dokaznu snagu.

Imajući u vidu prirodu ovih krivičnih djela, objektivni dokazi – finansijska dokumentacija, te nalaz i mišljenje vještaka imaju veliki značaj u ovim predmetima.

Sudska praksa je u vezi s korištenjem dokaza finansijske dokumentacije utvrdila da se za zaključak o urednom i zakonitom poslovanju ne može uzeti samo taj dokaz:

Apelaciono vijeće Suda BiH je u presudi broj S1 2 K 007024 12 Kž od 7. 11. 2012. godine zauzelo stajalište da se ...ni finansijska dokumentacija koja je potpuna i ne sadrži formalne nedostatke, a kamoli manjkava dokumentacija kakva je u konkretnom slučaju, ne može automatski smatrati nepobitnim dokazom urednog i zakonitog poslovanja.

Subjektivni dokazi su jednako važni u dokazivanju ovih djela. Sudija ili predsjednik vijeća treba sve dokaze razmotriti pojedinačno i u međusobnoj vezi, i na osnovu takve ocjene izvesti zaključak o dokazanosti neke činjenice.

13.3.1. TERET DOKAZIVANJA KOJI TREBA PRIMIJENITI

Prema osnovnim načelima i pravilima krivičnog postupka i EKLJP-a koji nalažu pravilno i zakonito presuđenje, optuženi se može osuditi jedino na temelju jasnih činjenica i dokaza protiv njega. Sud se u postupku utvrđivanja krivice rukovodi načelima pretpostavke nevinosti, pravila *in dubio pro reo* i dokaznim standardom za utvrđivanje krivice.

Pretpostavka nevinosti znači da se prema osobi koja se tereti za krivično djelo mora postupati kao da nije učinila krivično djelo, sve dok nezavisan i nepristrasan sud pravosnažnom presudom ne utvrdi krivicu te osobe.

79 Kos, Damir. "Bitna povreda odredaba kaznenog postupka – nezakoniti dokazi", tekst dostupan na web-prezentaciji: http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/DKos_Bitna-povreda-odredaba-kaznenog-Opatija05.pdf, pristupljeno 27. 8. 2018. g.

Evropski sud za ljudska prava utvrdio je standarde za poštivanje pretpostavke nevinosti:

- optuženi nije dužan da se brani, mada ima pravo na odbranu
- optuženi nije dužan da dokazuje svoju nevinost, teret dokazivanja je na tužiocu
- sud će donijeti oslobađajuću presudu ne samo kad je uvjeren u nevinost optuženog nego i onda kada nije uvjeren ni u njegovu krivicu, ni u njegovu nevinost⁸⁰.

Pravilo *in dubio pro reo* neposredno proizilazi iz načela pretpostavke nevinosti.

Pravilo *in dubio pro reo* određuje da sud sumnju u pogledu postojanja činjenica koje čine obilježja krivičnog djela ili od kojih zavisi primjena neke odredbe krivičnog zakonodavstva rješava presudom na način koji je povoljniji za optuženog.

Ovo pravilo može se primijeniti u korist optuženog (*in favorem*) kada se radi o:

- bitnim činjenicama koje čine obilježja krivičnog djela
- bitnim činjenicama koje se odnose na primjenu krivičnog zakonodavstva.

Shodno ovom načelu, sud ima sljedeće obaveze:

- donijeti oslobađajuću presudu kada je dokazana nevinost optuženog
- donijeti oslobađajuću presudu kada nije dokazana krivica optuženog
- svaka sumnja u postojanje neke pravno relevantne činjenice ima se cijeliti u korist optuženog
- činjenice na štetu (*in peius*) optuženog moraju se utvrditi sa sigurnošću
- ne smije postojati sumnja u postojanje činjenica koje terete optuženog
- činjenice koje idu u korist optuženog uzimaju se za utvrđene, čak i onda ako su samo vjerovatne i postoji sumnja u njihovo postojanje.

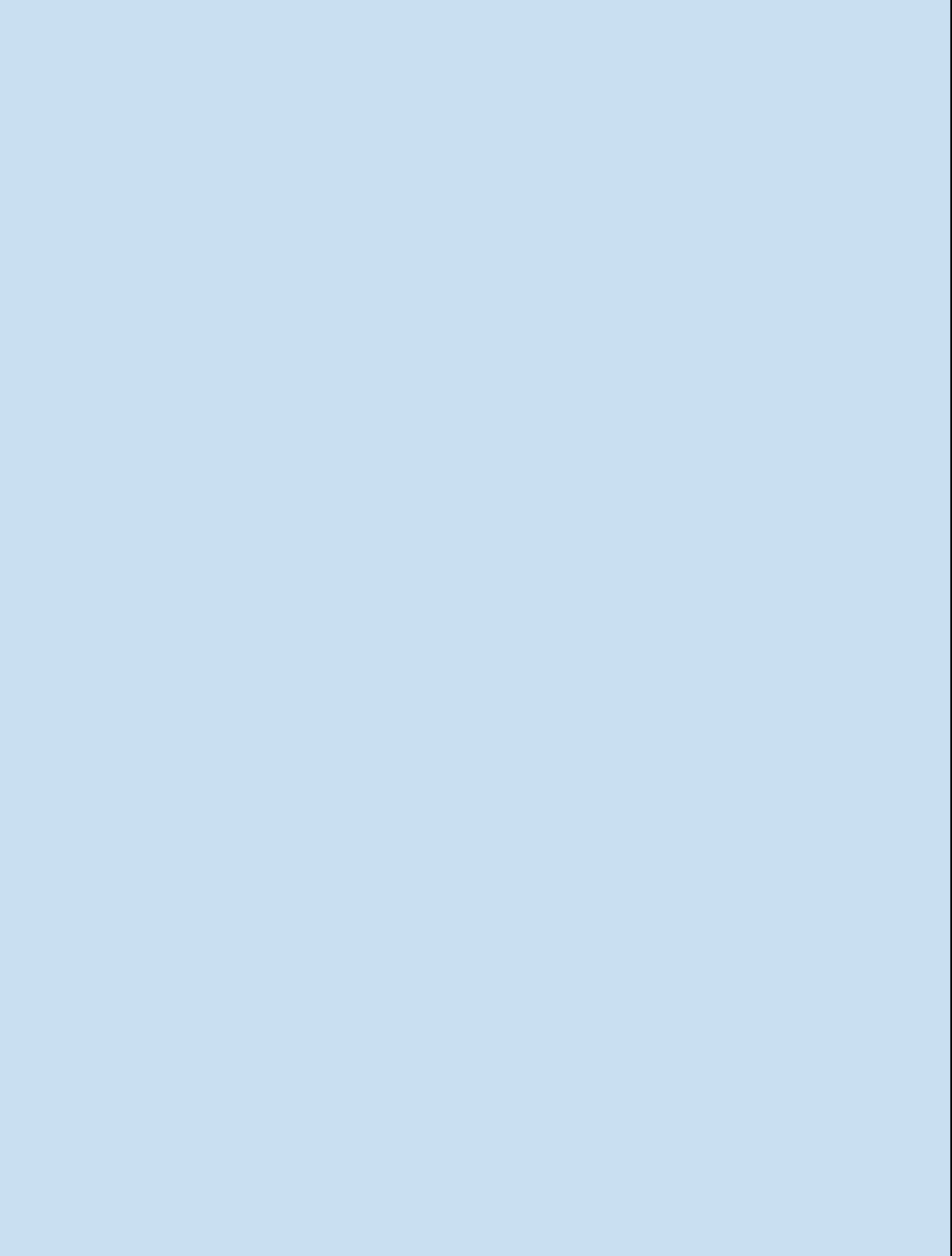
Ako u konkretnom predmetu sud ostane u sumnji u pogledu važnih činjenica, uzet će se da je utvrđeno da ta pravno relevantna činjenica ne postoji, zbog čega se ide u korist optuženog.

Dokazni standard za utvrđivanje krivice optuženog je najviši stepen vjerovatnoće postojanja bitnih činjenica.

80 Vidi detaljnije u Odluci Ustavnog suda BiH broj 1196/09 od 26. 1. 2012. g., para. 26.

Sud će utvrditi da je optuženi kriv za krivično djelo i donijeti osuđujuću presudu ako postoji potpuna izvjesnost i sigurnost u postojanje odlučnih činjenica.

Sud će donijeti oslobađajuću presudu kada postoji dovoljna razumna sumnja – mogućnost da je optuženi učinio djelo, kao i istovremena razumna mogućnost – sumnja da optuženi nije učinio djelo.

14. ŽALBA

KLJUČNA RAZMATRANJA:

- Žalbeni osnovi.
- Postupak za podnošenje žalbe.
- Potreba da žalbeni sudovi daju obrazloženja za svoja utvrđenja i smjernice za buduće predmete.

Redovni pravni lijek u krivičnom procesnom zakonodavstvu BiH je žalba na presudu ili rješenje.

Stranke i branilac imaju pravo da podnesu žalbu protiv presude donesene u prvom stepenu u roku od 15 dana od dana dostavljanja prepisa presude. Žalba se podnosi drugostepenom sudu putem suda. Stranka ili ovlašteno lice propuštanjem da izjavi žalbu u propisanom roku gubi pravo na žalbu.

Na zahtjev stranaka i branioca, sud može u složenim predmetima produžiti rok za žalbu najduže za 15 dana. Do odluke suda o zahtjevu za produženje roka za izjavljivanje žalbe ne teče rok za žalbu. To znači da podnosilac zahtjeva dobija dodatno vrijeme za izjavljivanje žalbe na presudu, bez obzira na činjenicu da li će sud uvažiti ili odbiti zahtjev.

Vladajuće stajalište u pravnoj teoriji je da ukoliko sud prihvati zahtjev za produženje roka podnesen od jedne stranke u postupku, produženi rok tada vrijedi i za stranku koja takav zahtjev nije podnijela. Time se osigurava jednak procesni položaj svih stranaka u postupku.

Žalba omogućava preispitivanje presude ili rješenja zbog:

- a. bitne povrede odredaba krivičnog postupka
- b. povrede krivičnog zakona
- c. pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja
- d. odluke o krivičnoj sankciji
- e. uzimanju imovinske koristi
- f. troškovima krivičnog postupka
- g. imovinskopravnom zahtjevu
- h. odluke o objavljivanju presude putem javnog informisanja.

Izmjenama zakona o krivičnom postupku⁸¹ je omogućeno i pravo žalbe na drugostepenu presudu u slučaju:

- ako je drugostepeni sud preinačio prvostepenu presudu kojom je optuženi oslobođen od optužbe i izrekao presudu kojom se optuženi oglašava krivim
- ako je drugostepeni sud povodom žalbe na oslobađajuću presudu na pretresu donio presudu kojom se optuženi oglašava krivim.

ZKP RS sadrži različitu odredbu u odnosu na druge zakone o krivičnom postupku u BiH i propisuje da je protiv presude drugostepenog suda dopuštena žalba u slučajevima ako je:

- a. drugostepeni sud izrekao kaznu dugotrajnog zatvora ili potvrdio presudu prvostepenog suda kojim je izrečena takva kazna
- b. drugostepeni sud preinačio prvostepenu presudu kojom je optuženi oslobođen od optužbe i izrekao presudu kojom se optuženi proglašava krivim, odnosno ako je povodom žalbe na prvostepenu presudu kojom je optuženi proglašen krivim izrekao presudu kojom se optuženi oslobađa od optužbe
- c. drugostepeni sud povodom žalbe na oslobađajuću presudu na pretresu donio presudu kojom se optuženi proglašava krivim, odnosno ako je povodom žalbe na osuđujuću presudu na pretresu donio presudu kojom se optuženi oslobađa od optužbe.

Primjena instituta *beneficium cohaesionis* je izričito propisana i smatrat će se da je žalbu podnio i saoptuženi koji nije izjavio žalbu protiv drugostepene odluke. Pritom je propisano da se pretres ne može održati pred vijećem koje je nadležno za odlučivanje o žalbi na drugostepenu presudu.

Blagovremeno podnesena žalba ima suspenzivno dejstvo i odlaže izvršenje presude.

Subjekti koji mogu podnijeti žalbu su:

- stranke – optuženi i tužilac
- branilac
- oštećeni.

Druga lica koja mogu podnijeti žalbu u korist optuženog su zakonski zastupnik, bračni, odnosno vanbračni drug optuženog, roditelj ili dijete i usvojitelj odnosno usvojenik. Rok za žalbu za ova lica teče od dana kad je optuženom ili njegovom braniocu dostavljen prepis presude.

---

81 Sadržanim u odredbama članova 317.a ZKP BiH i ZKP BD, 333. ZKP FBiH, 333. ZKP RS.

Tužilac može podnijeti žalbu, kako na štetu, tako i u korist optuženog. Oštećeni može pobijati presudu samo zbog odluke o troškovima krivičnog postupka i imovinskopravnom zahtjevu.

Žalbu može podnijeti i osoba čiji je predmet oduzet ili od koje je oduzeta imovinska korist pribavljena krivičnim djelom. Branilac i ovlaštena lica mogu podnijeti žalbu i bez naročitog ovlaštenja optuženog. Žalbu ne mogu podnijeti protiv volje optuženog, osim ako mu je izrečena kazna dugotrajnog zatvora.

Ako se optuženi odrekne prava na žalbu, time prestaje i pravo branioca na podnošenje žalbe (osim ako je optuženom izrečena kazna dugotrajnog zatvora).

Ukoliko se propusti rok za izjavljivanje žalbe, to za posljedicu ima odbacivanje žalbe kao neblagovremene i nastupanje pravosnažnosti i izvršnosti presude. Sudija ili predsjednik vijeća će odbaciti neblagovremenu i nedopuštenu žalbu. Protiv ovog rješenja je dozvoljena žalba.

Optuženom koji iz opravdanih razloga propusti rok za izjavu žalbe protiv tačno propisanih sudskih odluka (presude, rješenja o primjeni mjere sigurnosti ili odgojne mjere ili o oduzimanju imovinske koristi) omogućeno je da podnese molbu za povrat u pređašnje stanje. Molbu može podnijeti u relativnom roku od 8 dana od dana prestanka uzroka zbog kojega je propustio rok, dok je apsolutni rok za podnošenje istog zahtjeva 3 mjeseca od dana propuštanja. Potrebno je da sa molbom istovremeno preda i žalbu. Sud može odlučiti da se zastane s izvršenjem presude do donošenja odluke po molbi.

Sudska praksa je utvrdila stajalište da pogrešno uputstvo o pravu na žalbu protiv rješenja ili presude protiv kojih žalba nije dozvoljena ne proizvodi pravne učinke. Davanjem pogrešnih uputstava ne može se uspostaviti pravo koje nije propisano zakonom.

Međutim, žalba će biti blagovremena u slučaju da je stranka pogrešno poučena o roku za žalbu, pa izjavi žalbu u tom roku:

Vrhovni sud FBiH je u presudi broj Kž – 269/97 od 4. 9. 1997. godine zauzeo stav da: *ista pogrešna pouka o pravu na žalbu ne dovodi u pitanje blagovremenost podnesene žalbe.*

U slučaju presude kojom je prihvaćen sporazum o priznanju krivice, može se uložiti žalba na krivičnu sankciju i to:

- ukoliko je izrečena krivična sankcija koja nije bila naznačena u sporazumu o priznanju krivice
- ukoliko je izrečena krivična sankcija koja se nije mogla po zakonu, niti ublažavanjem kazne, izreći za krivično djelo obuhvaćeno sporazumom o priznanju krivice.

U slučaju presude koja je donesena nakon prihvatanja izjave o priznanju krivice, ista bi se mogla pobijati zbog svih žalbenih osnova propisanih zakonima o krivičnom postupku.

14.1. SADRŽAJ ŽALBE

Žalba mora sadržavati:

- označenje presude protiv koje se podnosi žalba – naziv suda, broj i datum presude
- osnov za pobijanje presude
- obrazloženje žalbe
- prijedlog da se pobijena presuda potpuno ili djelimično ukine ili preinači;
- potpis osobe koja podnosi žalbu.

Ako je žalbu podnio optuženi ili druga osoba koja može u ime optuženog podnijeti žalbu, a optuženi nema branioca, ili ako je žalbu podnio oštećeni koji nema punomoćnika, sud će pozvati žalioca da u određenom roku dopuni žalbu pismenim podneskom ili usmeno na zapisniku kod suda.

U slučaju da žalilac ne postupi po ovom pozivu, sud će odbaciti žalbu ako ne sadrži obavezne podatke: osnov za pobijanje presude, obrazloženje žalbe i potpis osobe koja podnosi žalbu. Sud će odbaciti žalbu ako presuda protiv koje se podnosi žalba nije označena i ako se ne može utvrditi na koju se presudu odnosi.

Ako je žalba podnesena u korist optuženog, prvostepeni sud će žalbu dostaviti apelacionom odjeljenju, ako se može utvrditi na koju se presudu odnosi, a odbacit će je ako se to ne može utvrditi. U drugom slučaju, ako je žalbu podnio oštećeni koji ima punomoćnika ili tužilac, sud će odbaciti žalbu, ukoliko utvrdi da žalba ne sadrži obavezne podatke i ne može se utvrditi na koju se presudu odnosi. Ako je žalba sa ovim nedostacima podnijeta u korist optuženog koji ima branioca, prvostepeni će žalbu dostaviti apelacionom odjeljenju ako se može utvrditi na koju se presudu odnosi, a odbacit će se ako se to ne može utvrditi.

Žalbe optuženih lica koja nemaju branioca u praksi se razmatraju i pored činjenice da u istima nije sadržan obligatorni element – osnov za pobijanje presude.

U žalbi se mogu iznositi nove činjenice i novi dokazi, s tim da žalilac mora navesti:

- razloge zašto nove činjenice i dokaze nije iznio
- ako se poziva na nove činjenice, dužan je istaći dokaze koji potvrđuju te činjenice
- ako se poziva na nove dokaze, dužan je navesti činjenice koje dokazuje pomoću tih dokaza.

Prilikom prijema žalbe, prvostepeni sud je dužan provjeriti ispunjenost procesnih pretpostavki za odlučivanje o žalbi. Sudija ili predsjednik prvostepenog vijeća će donijeti rješenje o odbacivanju žalbe ako je žalba:

- neblagovremena
- nedopuštena
- izjavljena od neovlaštene osobe.

Protiv ovog rješenja je dozvoljeno pravo žalbe.

U slučaju da je to propustio uraditi sudija ili predsjednik vijeća prvostepenog suda, drugostepeni sud je dužan donijeti rješenje o odbacivanju žalbe. Takvo rješenje se može donijeti bez obavještanja stranaka i branioca o sjednici vjeća. Žalba na rješenje drugostepenog suda o odbacivanju žalbe nije dozvoljena.

Ako žalba ispunjava procesne pretpostavke, prvostepeni sud je dužan primjerak žalbe dostaviti protivnoj stranci i braniocu na odgovor. Rok za podnošenje odgovora je osam dana od dana prijema žalbe. Žalba i odgovor na žalbu, sa svim spisima i prepisom zapisnika s glavnog pretresa, dostavljaju se drugostepenom sudu na odlučivanje.

14.2. ŽALBENI OSNOVI

14.2.1. BITNE POVREDE ODREĐABA KRIVIČNOG POSTUPKA

Drugostepeni sud prvo ispituje da li su u postupku učinjenje bitne povrede krivičnog postupka na koje žalba ukazuje.

Ispitivanje bitnih povreda krivičnog postupka je svojevrsni primat u odnosu na druge žalbene osnove.

Ako drugostepeni sud utvrdi postojanje samo jedne od apsolutno bitnih povreda krivičnog postupka, to je dovoljan osnov za ukidanje presude. Nije potrebno daljnje ispitivanje zakonitosti i pravilnosti osporene presude u pogledu drugih žalbenih osnova.

Zakoni o krivičnom postupku poznaju dvije vrste povreda krivičnog postupka:

- apsolutno bitne povrede koje stvaraju neoborivu pretpostavku da su negativno uticale na valjanost izrečene presude

Apsolutno bitne povrede su taksativno nabrojane u zakonima o krivičnom postupku. Drugostepeni sud je dužan ukinuti presudu ako utvrdi takvu povredu. Polazi se od neoborive pretpostavke da su ove povrede imale štetan uticaj na odluku, uz isključivanje mogućnosti da se dokazuje suprotno. Traži se samo da podnosilac žalbe dokaže povredu, bez obaveze da dokazuje i uticaj te povrede na odluku.

- relativno bitne povrede koja ostavlja na ocjenu sudu da li je povreda postupka imala ili mogla imati negativan uticaj na valjanost presude.

Relativno bitne povrede nisu taksativno pobrojane u zakonu. Povreda postoji u slučaju kada sud u toku glavnog pretresa ili prilikom donošenja presude nije primijenio ili je nepravilno primijenio neku odredbu zakona o krivičnom postupku, ali samo ukoliko je to bilo ili je moglo biti od uticaja na zakonito i pravilno donošenje presude.

U pogledu apsolutno bitnih povreda krivičnog postupka i obaveze ukidanja prvostepene presude, Apelaciono vijeće Suda BiH je u rješenju broj KPŽ-14/09 od 21. 10. 2009. godine, o ukidanju prvostepene presude broj K14/09, utvrdilo sljedeći stav:

Krivični postupak predstavlja zakonsko uređenje postupanja suda, stranaka i drugih sudionika u postupku, a sve sa ciljem utvrđenja je li neka osoba učinila krivično djelo ili nije, te da se u zakonitom postupku izrekne primjerena krivična sankcija. Kako bi te aktivnosti bile zakonite i pravilno provedene, zakon propisuje pravila kojima se osigurava da niko nevin ne bude osuđen, a da se učiniocu krivičnog djela izrekne krivična sankcija pod uslovima propisanim u krivičnim zakonima, u kojima su propisana krivična djela i u zakonom propisanom postupku. Ukoliko se te radnje preduzimaju protivno propisanim pravilima postupka, odnosno ne poštuju se procesne forme, u zakonu određenim slučajevima, to će predstavljati bitnu povredu odredaba krivičnog postupka.

Izuzetak od obaveze ukidanja prvostepene presude kada se utvrdi da je učinjena apsolutno bitna povreda postupka predviđen je u odredbi člana 314. stav 1. ZKP BiH. U ovom slučaju, drugostepeni sud će preinačiti presudu, kada utvrdi da su odlučne činjenice pravilno utvrđene, ali da treba primijeniti drugačiji zakon i pored činjenice da postoje povrede postupka.

Generalni stav sudske prakse Suda BiH je da podnosilac žalbe mora ukazati da je povreda stvarna i da je imala negativan uticaj na donošenje zakonite i pravilne presude⁸²:

U odnosu na navode da je povreda načela krivičnog postupka mogla imati negativan uticaj na donošenje zakonite i pravilne presude, nije dovoljno da podnosilac žalbe jednostavno tvrdi da se procesna povreda hipotetički mogla negativno odraziti na donošenje zakonite i pravilne presude. Žalbeno vijeće će zaključiti da se povreda načela krivičnog postupka desila samo ako podnosilac žalbe pokaže da je ona materijalne prirode i da se ne može zaključiti da navedena povreda nije negativno uticala na donošenje zakonite i pravilne presude. Naime, kada žalbeno vijeće smatra da je donesena zakonita i pravilna presuda bez obzira na povredu postupka takve prirode, žalbeno vijeće će zaključiti da nije učinjena relativno bitna povreda postupka.

14.2.2. APSOLUTNO BITNE POVREDE POSTUPKA

- a. **Ako je sud bio nepropisno sastavljen ili ako je u izricanju presude učestvovao sudija koji nije učestvovao na glavnom pretresu ili koji je pravomoćnom odlukom izuzet od suđenja.**

Ova bitna povreda krivičnog postupka postoji ako se odredi sastav suda koji ne odgovara sastavu suda propisanom u zakonima o krivičnom postupku.

82 *Exempli causa* izraženom u rješenju Apelacionog vijeća Suda BiH o ukidanju prvostepene presude broj S1 2 K 017264 15 KŽ 6 od 26. 1. 2016. g.

Primjera radi, nepropisno sastavljen sud bi postojao u situaciji kada bi za krivično djelo za koje je nadležno vijeće sastavljeno od trojice sudija, sudio sudija pojedinac.

U obrnutom slučaju, ukoliko bi sudilo vijeće za krivično djelo za koje je nadležan sudija pojedinac, ne bi se radilo o bitnoj povredi krivičnog postupka, jer je pružen veći stepen pravne zaštite.

Pored toga, ova povreda postoji i ako je u izricanju presude učestvovao sudija koji nije neprekidno ili uopšte učestvovao na glavnom pretresu. Preporuka je da predsjednik vijeća, ukoliko je izgledno da će glavni pretres duže trajati, zatraži od predsjednika suda da odredi dopunskog sudiju koji bi neprekidno učestvovao na glavnom pretresu⁸³.

Ova povreda je učinjena ukoliko je u izricanju presude učestvovao sudija koji je izuzet od suđenja na osnovu pravomoćnog rješenja o izuzeću.

b. Ako je na glavnom pretresu učestvovao sudija koji se morao izuzeti

Ova povreda je učinjena ukoliko je na glavnom pretresu učestvovao sudija za kojeg su postojali razlozi za obavezno izuzeće koji su predviđeni u zakonima o krivičnom postupku. Rješenje o izuzeću nije doneseno.

Nije učinjena ova povreda u slučaju da postoje relativni razlozi za izuzeće ili okolnosti koje izazivaju razumnu sumnju u njegovu nepristrasnost.

Nije učinjena ova povreda u slučaju u kojem je sudija, koji je odlučivao o prihvatanju sporazuma o priznanju krivice, učestvovao u drugim postupcima, u kojima je optuženi davao izjavu u svojstvu svjedoka.

c. Ako je glavni pretres održan bez prisustva osobe čija je prisutnost na glavnom pretresu po zakonu obavezna ili ako je optuženom, braniocu ili oštećenom, protivno njegovom zahtjevu, uskraćeno da na glavnom pretresu upotrebljava svoj jezik i da na svom jeziku prati tok glavnog pretresa.

Ova povreda postoji ako je glavni pretres održan bez osoba čija je prisutnost obavezna.

Zakonima o krivičnom postupku propisano je da na glavnom pretresu moraju neprekidno prisustvovati sljedeće osobe:

- sudija
- članovi vijeća
- optuženi
- tužilac

⁸³ Članom 238. stav 2. ZKP BiH je propisano: "Ako je u izgledu da će glavni pretres trajati duže, predsjednik vijeća može zatražiti od predsjednika Suda da odredi jednog ili dvojicu sudija da prisustvuju glavnom pretresu, kako bi zamijenili članove vijeća u slučaju njihove spriječenosti."

- branilac (u slučajevima obavezne odbrane)
- tumač (kada to zakon određuje).

Na primjer, ova povreda će postojati ukoliko je glavni pretres održan bez branioca koji nije uredno pozvan, a radi se o obaveznoj odbrani. Neće postojati ova povreda u slučaju fakultativne odbrane, ako optuženi predloži da se glavni pretres održi u odsutnosti njegovog branioca.

Ova povreda će postojati ako nije prisutan tumač ili nije osigurano prevođenje isprava i drugog pisanog dokaznog materijala u slučaju da optuženi ili svjedok ne razumije jedan od službenih jezika BiH.

d. Ako je povrijeđeno pravo na odbranu

Pravo na odbranu je temeljno procesno pravo optužene osobe koje je zagantovano EKLJP-om i Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima.

Pravo na odbranu obuhvata sljedeća prava osumnjičenog ili optuženog:

- da se brani sam ili uz stručnu pomoć branioca kojeg sam izabere
- da mu se odredi branilac po službenoj dužnosti u slučaju obavezne odbrane i kada sam ne izabere branioca
- da mu se osigura dovoljno vremena za pripremanje odbrane

Aдекватno vrijeme za pripremu odbrane, kao dio prava na odbranu, obuhvata i žalbeni postupak i mogućnost produženja roka za žalbu.

- da sam ispituje ili zahtijeva ispitivanje svjedoka ili vještaka optužbe
- da zahtijeva da se prisustvo i saslušanje svjedoka odbrane odobri pod uslovima koji važe i za svjedoke optužbe.

Ova povreda će postojati ako su prekršena neka od prava koja spadaju u pravo na odbranu.

Pravo na odbranu nije neograničeno. Sudija ili predsjednik vijeća je ovlašten da odbije izvođenje dokaza ako zaključi da okolnosti koje stranka ili branilac želi dokazati nemaju značaja za predmet ili da je ponuđeni dokaz nepotreban.

e. Ako je protivno zakonu bila isključena javnost na glavnom pretresu

U pravilu je glavni pretres javan. Isključenje javnosti moguće je jedino u situacijama ako je to u *interesu državne sigurnosti ili ako je to potrebno radi čuvanja državne, vojne, službene ili važne poslovne tajne, čuvanja javnog reda, zaštite morala u demokratskom društvu, osobnog i intimnog života optuženog ili oštećenog ili zaštite interesa maloljetnika ili svjedoka.*

Bitnu povredu odredaba krivičnog postupka stoga konstituiše postupanje kojim je javnost sa glavnog pretresa isključena protivno naprijed navedenim odredbama.

f. Ako je sud povrijedio propise krivičnog postupka o postojanju odobrenja nadležnog organa

Pravo na vođenje krivičnog postupka zavisi od odobrenja nadležnog organa kako je to propisano u krivičnom zakonu.

Ovom zakonskom odredbom su propisani određeni izuzeci kada je pokretanje krivičnog gonjenja vezano uz prethodno odobrenje određenog državnog tijela. To može biti krivično gonjenje osoba koje uživaju krivičnoprocesni imunitet po unutrašnjem pravu ili krivično gonjenje osobe koja je krivično djelo učinila u inostranstvu.

Prva radnja koju tužilac preduzima je podnošenje zahtjeva za odobrenje vođenja krivičnog postupka od nadležnog organa. Kada pribavi odobrenje, tužilac može donijeti naredbu o provođenju istrage, provoditi istražne radnje i podići optužnicu ukoliko utvrdi da postoji osnovana sumnja da je osumnjičeni učinio krivično djelo.

Bitna povreda postupka postoji ako su prekršeni propisi o postojanju odobrenja i u tom slučaju će drugostepeni sud ukinuti presudu.

Ako se u žalbenom postupku ustanovi da je krivični postupak pokrenut bez odobrenja nadležnog organa, drugostepeni sud će donijeti presudu kojom se optužba odbija.

g. Ako je sud donio presudu, a nije bio stvarno nadležan ili ako je nepravilno odbio optužbu zbog stvarne nenadležnosti

Sud je dužan paziti na svoju stvarnu i mjesnu nadležnost. Čim primijeti da nije nadležan, sud će se oglasiti nenadležnim i po pravosnažnosti rješenja uputit će predmet nadležnom sudu.

Apsolutnu bitnu povredu odredaba iz ove tačke čini situacija u kojoj prvostepeni sud:

- pogrešno ocijenio stvarnu nadležnost i donio presudu u predmetu za koji nije bio stvarno nadležan, ili
- ukoliko je stvarno nadležan sud nepravilno odbio da sudi.

Sud cijeni stvarnu nadležnost na osnovu činjeničnog opisa datog u potvrđenoj optužnici, i ako ustanovi da nije stvarno nadležan, zavisno od faze krivičnog predmeta donosi sljedeće odluke:

- rješenje kojim se oglašava nenadležnim, ako utvrdi nenadležnost do početka glavnog pretresa

- presudu kojom se optužba odbija, ako ustanovi da nije nadležan poslije započetog glavnog pretresa.

Predmet se nakon pravosnažnosti rješenja kojim se sud oglašava nenadležnim ili presude kojom se optužba odbija zbog nenadležnosti dostavlja nadležnom sudu na postupak.

h. Ako sud svojom presudom nije riješio predmet optužbe

Optužnicom su određeni predmet i obim suđenja. Presuda mora riješiti optužbu iz činjeničnog opisa optužnice, bilo pozitivno ili negativno. Odluka suda povodom optužnice mora biti sadržana u izreci presude.

i. Ako se presuda zasniva na dokazu na kome se po odredbama ovog zakona ne može zasnivati presuda

Utvrđivanje postojanja ove povrede je vrlo često bilo predmet razmatranja u sudskoj praksi. Sljedeća pitanja su se pokazala kao najspornija u sudskoj praksi:

i.1. Pitanje korištenja zapisnika o ispitivanju osumnjičenog u istrazi kao dokaza na glavnom pretresu

U praksi se često postavlja pitanje mogućnosti upotrebe zapisnika o ispitivanju osumnjičenog iz istražne faze postupka kao dokaznog materijala. Veliki broj osumnjičenih lica prilikom ispitivanja u fazi istrage *de facto* "prizna" izvršenje krivičnog djela, da bi kasnije u toku glavnog pretresa tu izjavu opozvali.

Drugostepeni sud, prilikom utvrđivanja postojanja povrede, treba prvo ustanoviti da li je osumnjičenom na početku ispitivanja saopšteno za koje krivično djelo se tereti i osnove sumnje protiv njega te da li je pravilno poučen o svojim procesnim pravima, a posebno o onom pravu: *da se može izjasniti o djelu koje mu se stavlja na teret i iznijeti sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist i ako to učini u prisustvu branioca da je takav njegov iskaz dopušten kao dokaz na glavnom pretresu i da bez njegove saglasnosti može biti pročitano i korišten na glavnom pretresu.*

Kao dilema u praksi pojavilo se pitanje da se može koristiti zapisnik o ispitivanju osumnjičenog kao dokaz u krivičnom postupku, ako branilac nije bio prisutan prilikom ispitivanja, a ne radi se o predmetu obavezne odbrane i osumnjičeni se odrekao prava na branioca.

Sudska praksa je po ovom pitanju neujednačena. Jedni smatraju da se samo zapisnik o ispitivanju osumnjičenog koji je sačinjen u prisustvu branioca može koristiti kao dokaz u krivičnom postupku. Drugi smatraju da se zapisnik može koristiti kao dokaz u situaciji, kada je osumnjičeni pravilno poučen o svojim pravima i odrekao se prava na branioca, pri čemu se nije radilo o predmetu obavezne odbrane.

i.2. Pitanje korištenja dokaza pribavljenih na osnovu usmenog zahtjeva za izdavanje naredbe za pretresanje

Shodno zakonu, usmeni zahtjev za izdavanje naredbe za pretresanje može se podnijeti kada postoji opasnost od odlaganja. Usmeni zahtjev za izdavanje naredbe o pretresanju može se

saopštiti sudu i telefonom, radio-vezom ili drugim sredstvom elektronske komunikacije. Sud će daljnji tok razgovora zabilježiti kada je podnesen usmeni zahtjev za izdavanje naredbe za pretresanje. U slučaju kada se koristi zvučni ili stenografski zapisnik, zapisnik se u roku od 24 sata mora dati na prepis čija će se istovjetnost ovjeriti i čuvati s originalnim zapisnikom.

U praksi se često događa da se podnese usmeni zahtjev za izdavanje naredbe za pretresanje, ali da se ne sačini zapisnik od strane suda o podnošenju takvog zahtjeva. Postavlja se pitanje da li dokazi pribavljeni na takav način mogu biti osnov za donošenje presude.

Stav Apelacionog vijeća Suda BiH, iznesen u presudi broj S1 2 K 003342 12 Kž od 29. 6. 2012. godine u pogledu ovog pitanja je:

Neophodno je sagledati cjelokupno postupanje službenih organa prilikom izvršenja naredbe za pretresanje i privremenog oduzimanja predmeta. Propust sudije za prethodni postupak da sačini službenu zabilješku povodom usmenog zahtjeva za izdavanje naredbe za pretresanje može biti verifikovan naknadnim radnjama i postupcima iz kojih je vidljivo da je isti izdao naredbu za pretresanje, zbog čega se radi o zakonito pribavljenim dokazima.

Ustavni sud BiH je u predmetu broj AP 4382/12 od 24. 4. 2015. godine zauzeo suprotno stajalište:

Ustavni sud zaključuje da postoji kršenje prava na pravično suđenje, kada se odluke redovnih sudova zasnivaju na dokazu koji je pribavljen arbitrarnom primjenom relevantnih odredaba člana 120. stav 3. ZKPRS, jer sudija za prethodni postupak nije sačinio zapisnik o usmeno izdatoj naredbi za pretres i taj zapisnik dostavio sudu u zakonskom roku.

Ustavni sud je utvrdio da se radi o imperativnim odredbama ZKP-a koje nameću obavezu sudiji za prethodni postupak da sačini zapisnik prilikom izdavanja naredbe za pretres na temelju usmenog zahtjeva i da taj zapisnik preda sudu u roku od 24 sata. Ovaj propust sudije ne može biti konvalidiran kasnijim radnjama i radi se o nezakonitim dokazima.

Imajući u vidu ulogu Ustavnog suda BiH u pogledu zaštite prava na pravično suđenje i činjenicu da se radi o novijoj odluci Ustavnog suda u odnosu na stav Apelacionog vijeća Suda BiH, preporučljivo je da sudije sačine zapisnik o usmenoj naredbi za pretres u roku od 24 sata od izdavanja naredbe.

i.3. Korištenje dokaza pribavljenih protivno odredbama ZKP-a koje propisuje obavezu otvaranja i pregleda privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije

Zakonom je propisano da otvaranje i pregled privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije vrši tužilac koji je dužan obavijestiti osobu ili preduzeće od kojeg su predmeti oduzeti, sudiju za prethodni postupak i branioca.

U praksi se vrlo često dešava da tužilac ne provede proceduru otvaranja i pregleda privremeno oduzetih predmeta ili da o istoj proceduri ne obavijesti osobe na koje je

zakonom obavezan. Postavlja se pitanje zakonitosti i korištenja takvih dokaza u krivičnom postupku.

Ustavni sud BiH je u odluci u predmetu broj AP 2706/11 od 10. 2. 2015.godine dopunio stav iz ranije presude o imperativnoj obavezi otvaranja i pregledu oduzetih predmeta, smatrajući da ova obaveza ne postoji u slučaju dobrovoljne predaje predmeta.

Ustavni sud BiH je u odluci u predmetu broj AP 2079/13 od 20. 4. 2016. godine zauzeo stav da obaveza otvaranja nije apsolutna. Odgovor na prigovore nezakonitosti u vezi sa otvaranjem predmeta prije svega zavisi od ocjene da li se uopšte radilo o predmetima koje je obavezno trebalo otvarati ili predmetima čiji je identitet već utvrđen. Na primjer, radilo se o predmetima koji su ranije individualno određeni u potvrdi o oduzimanju predmeta ili su konstatovani na zapisniku bez primjedbi.

Ovakvi stavovi Ustavnog suda BiH su doveli do izmjene i dopune odredbe člana 85. ZKP-a FBiH, tako da u skladu sa tim izmjenama postoji obaveza otvaranja i pregleda privremeno oduzetih predmeta čiji popis nije moguć, zbog čega su stavljani u poseban omot i zapečaćeni.

i.4. Korištenje dokaza pribavljenih primjenom posebnih istražnih radnji

Zakonom su propisani uslovi za primjenu posebnih istražnih radnji na način da se iste mogu odrediti protiv osobe za koju postoje osnovi sumnje da je sama ili s drugim osobama učestvovala ili učestvuje u učinjenju određenih krivičnih djela, ako se na drugi način ne mogu pribaviti dokazi ili bi njihovo pribavljanje bilo povezano s nesrazmjernim teškoćama. Sudija za prethodni postupak donosi naredbu za posebne istražne radnje na obrazloženi prijedlog tužioca.

Prijedlog za određivanje posebnih istražnih radnji mora sadržavati podatke o osobi protiv koje se radnja preduzima, osnovne sumnje, razloge za njeno preduzimanje i ostale bitne okolnosti koje zahtijevaju preduzimanje radnji, navođenje radnje koja se zahtijeva i način njenog izvođenja, obim i trajanje radnje. Naredba sadrži iste podatke kao i prijedlog tužioca, kao i utvrđivanje trajanja naredene radnje.

Zakon propisuje da se tehničke snimke, isprave i predmeti pribavljeni u skladu sa zakonom mogu koristiti kao dokazi u krivičnom postupku.

Apelaciono vijeće Suda BiH je utvrdilo bitnu povredu odredaba krivičnog postupka u slučaju gdje su prihvaćene u dokazni materijal naredbe o primjeni posebnih istražnih radnji koje ne sadrže obrazloženje u pogledu kumulativno određenih uslova za njihovu primjenu.

j. Ako je optužba prekoračena

Presuda se može odnositi samo na osobu koja je optužena i samo na djelo koje je predmet optužbe sadržane u potvrđenoj, odnosno na glavnom pretresu izmijenjenoj optužnici.

Iako se pitanje rješavanja subjektivnog identiteta optužnice i presude u praksi nije previše pojavljivalo, pitanje objektivnog identiteta optužnice i presude je složenije pitanje.

Identitet optužbe i presude postoji ukoliko je sud u odnosu na činjenični opis iz optužnice izvršio određene intervencije tako da je u izreci presude došlo:

- do izmjena nebitnih okolnosti u opisu djela
- preciziranja uopštenog opisa
- izmjena oznaka koje nisu potrebne u činjeničnom opisu
- usklađivanja opisa krivičnog djela iz optužnice i unošenja nebitnih, ali pojašnjavajućih i precizirajućih okolnosti, te ispuštanja takvih nejasnih i nepotpunih okolnosti u cilju usklađivanja činjeničnog opisa sa zakonskim obilježjima krivičnog djela
- ako je optuženi oglašen krivim za dio radnje iz cjeline opisa krivičnog djela u optužnici, a taj dio sadrži obilježje krivičnog djela.

Identitet optužbe i presude je očuvan ukoliko se radi o istoj radnji ili u bitnim elementima o istom događaju iz prošlosti o kojem se sudi. Činjenice koje nisu bitne za radnju i događaj ne mijenjaju identitet djela, pa stoga ni identitet optužbe i presude. Bitno je da se u presudi ne izade izvan granica opisa djela kojeg je dala optužba.

Optužba je prekoračena ukoliko je optuženi presuđen za teže djelo od onog iz optužnice.

Za ocjenu je li u nekoj presudi povrijeđen identitet optužbe nužno je razlikovati okolnosti koje predstavljaju zakonska obilježja krivičnog djela i od kojih zavisi primjena određene materijalnopravne odredbe od svih ostalih okolnosti koje samo pridonose tačnijem određivanju krivičnog djela.

k. Ako je izreka presude nerazumljiva, protivrječna sama sebi ili razlozima presude, ili ako presuda uopšte ne sadrži razloge ili u njoj nisu navedeni razlozi o odlučnim činjenicama

Ova povreda odredaba krivičnog postupka može biti učinjena u izreci ili u obrazloženju prvostepene presude. Povreda postoji kada presuda sadrži određene nedostatke u njenoj izreci i obrazloženju koji su po svojoj prirodi takvi da onemogućavaju ispitivanje njene zakonitosti i pravilnosti i takva povreda povlači obavezno ukidanje presude.

Nerazumljivost izreke presude postoji ukoliko činjenični opis djela u izreci presude ne sadrži sve potrebne elemente da odredi radnje i djelo koje je optuženi učinio.

Sudska praksa je utvrdila da izostavljanje subjektivnog elementa iz presude čini presudu nerazumljivom:

Vrhovni sud FBiH je u presudi broj 09 0 K 016252 13 Kž 5 od 6. 11. 2014. godine utvrdio da nerazumljivost izreke presude čini i izostavljanje iz izreke presude (u odnosu na optužnicu) subjektivnog elementa krivičnog djela, pri čemu u obrazloženju presude nisu naznačeni razlozi takvog postupanja.

Apelaciono vijeće Suda BiH je u presudi broj S1 2 K 009050 16 Kžž od 7. 6. 2016. godine utvrdilo da izreka presude nije nerazumljiva, ako u izreci presude nije navedeno koja odredba blanketnog propisa je povrijeđena, ali je opisano u čemu se sastoji protivpravno ponašanje optuženog:

Ako u izreci presude nije navedena blanketna norma koju su optuženi povrijedili, već se u izreci presude navede da su optuženi postupili suprotno odredbama blanketnih propisa, te je opisano u čemu se sastoji njegovo protivpravno ponašanje, isto ne čini izreku presude nerazumljivom i protivrječnom samoj sebi i razlozima presude, te to ne predstavlja bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz člana 297. stav 1. tačka k).

Jedan od oblika ove povrede predstavlja i **protivrječnost presude same sebi i razlozima presude**. Protivrječnost se može pojaviti, kako u odnosu na samu izreku presude, tako i između izreke presude i razloga presude. Neophodno je utvrditi da se protivrječnosti između izreke i razloga presude odnose isključivo na **odlučne činjenice**, i ako takve protivrječnosti postoje, to predstavlja bitnu povredu odredaba krivičnog postupka.

Najčešća bitna povreda odredaba krivičnog postupka koja se javlja u praksi je – **ako presuda uopšte ne sadrži razloge ili u njoj nisu navedeni razlozi o odlučnim činjenicama**.

Prvi oblik povrede – da presuda uopšte ne sadrži razloge – postoji ako u obrazloženju presude nije sadržano bilo kakvo obrazloženje odluka naznačenih u izreci presude.

Drugi oblik povrede – da u presudi nisu navedeni razlozi o odlučnim činjenicama – postoji ako je obrazloženje presude nedovoljno u pogledu odlučnih činjenica.

Prema načelu slobodne ocjene dokaza, praksi ESLJP-a i standardima međunarodnog krivičnog prava, sud je u presudi dužan razmotriti dokaze koji potkrepljuju odlučne činjenice. Sud nije obavezan baviti se svakim dokazom⁸⁴ i razmatrati svaki pojedini dokaz⁸⁵.

14.2.3. POVREDA KRIVIČNOG ZAKONA

Povredu krivičnog zakona postoji ako prvostepeni sud ne primijeni neku od materijalnopravnih odredaba iz krivičnih zakona ili drugih zakona koje je u konkretnom slučaju trebalo primijeniti ili je pogrešno primijeniti. Ova povreda za posljedicu ima preinačenje presude ukoliko se u žalbi istakne.

84 ESLJP je tako zauzeo stanovište da sudovi nisu dužni da daju detaljne odgovore na svako pitanje. Vidi predmet Van de Hurk protiv Holandije, 19. 4. 1994. g., str. 61.

85 Vidi presudu Pretresnog vijeća I MKSJ u predmetu Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-T od 26. 2. 2001. g., para. 20., te presudu Žalbenog vijeća u istom predmetu br. IT-95-14/2-A od 17.12. 2004. g., para. 382.

Povreda krivičnog zakona može postojati u odnosu na sljedeća pitanja:

a. da li je djelo za koje se optuženi goni krivično djelo

Ova povreda se može pojaviti u tri oblika i to:

1. kao pogrešna ocjena da li djelo za koje se tereti optuženi predstavlja ili ne predstavlja krivično djelo
2. kao pogrešna ocjena postojanja ili nepostojanja bitnih obilježja krivičnog djela
3. kao pogrešna ocjena postojanja ili nepostojanja protivpravnosti⁸⁶.

b. postoje li okolnosti koje isključuju krivičnu odgovornost

Povreda krivičnog zakona po ovom osnovu postoji ukoliko se izvrši pogrešna ocjena okolnosti koje isključuju krivicu.

Osnovi isključenja krivice prema krivičnim zakonima su:

- nehat – ako zakon ne predviđa odgovornost za taj oblik krivice
- neuračunljivost, i
- stvarna zabluda.

Krivični zakoni jedino za stvarnu zabludu izričito propisuju isključenje krivice, dok se zaključak o isključenju krivice u pogledu nehata i neuračunljivosti mora izvesti putem tumačenja zakonskih odredbi⁸⁷.

c. postoje li okolnosti koje isključuju krivično gonjenje, a naročito da li je nastupila zastarjelost krivičnog gonjenja ili je gonjenje isključeno usljed amnestije ili pomilovanja ili je stvar već pravomoćno presuđena

Drugostepeni sud će utvrditi povredu krivičnog zakona po ovom osnovu ukoliko postoje smetnje za krivično gonjenje učinioaca i ako se smetnje navedu u žalbi⁸⁸. U slučaju da utvrdi povredu, drugostepeni sud će donijeti presudu kojom se optužba odbija.

Zastarjelost krivičnog gonjenja nastupa kada protekne određeno vrijeme od učinjenja krivičnog djela i ne postoji mogućnost da se pravo na krivično gonjenje ponovno povraća.

---

86 Sijerčić-Čolić, H.; Hadžiomerađić, M.; Jurčević, M.; Kaurinović, D.; Simović, M. "Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini", Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo, 2005. g., str. 777.

87 Ibid, str. 777 i 778.

88 Pritom je nužno voditi računa da shodno odredbama članova 321. ZKP FBiH i 320. ZKP RS drugostepeni sud ispituje presudu u onom dijelu u kojem se ona pobija žalbom, a po službenoj dužnosti da li je na štetu optuženog povrijeđen krivični zakon.

U slučaju produženog krivičnog djela, ako je nastupila zastarjelost u odnosu na jedno krivično djelo, uključivanjem te radnje u produženo krivično djelo ne može se zasnovati pravo na krivični progon.

d. da li je u pogledu krivičnog djela koje je predmet optužbe primijenjen zakon koji se ne može primijeniti

Povreda krivičnog zakona po ovom osnovu postoji ako prvostepeni sud pravilno utvrđeno činjenično stanje podvodi pod pogrešnu zakonsku odredbu. Povreda je učinjena ako sud primijeni zakon koji nije mogao primijeniti ili pogrešno primijeni zakon koji je trebao primijeniti, što za posljedicu ima pogrešnu pravnu kvalifikaciju krivičnog djela. Drugostepeni sud će takvu presudu preinačiti ukoliko se povreda istakne u žalbi.

e. da li je odlukom o kazni ili uslovnoj osudi, odnosno odlukom o mjeri sigurnosti ili o oduzimanju imovinske koristi prekoračeno ovlaštenje koje sud ima po zakonu

Prvostepeni sud će učiniti ovu povredu krivičnog zakona ukoliko:

- primijeni vrstu krivične sankcije koja ne postoji ili kombinaciju sankcija koja nije propisana
- primijeni krivičnu sankciju koja je veća ili manja od propisane za to krivično djelo
- ublažava kaznu mimo zakonskih pravila
- primijeni uslovnu osudu bez ispunjavanja zakonskih uslova
- odluči o mjeri sigurnosti bez ispunjavanja zakonskih uslova
- odluči o imovinskopravnom zahtjevu bez zahtjeva oštećenog ili ga prekorači.

f. da li su pravilno primijenjene odredbe o uračunavanju pritvora i izdržane kazne

Krivični zakoni propisuju da se vrijeme provedeno u pritvoru i svako oduzimanje slobode u vezi sa krivičnim djelom uračunavaju u kaznu zatvora, kaznu dugotrajnog zatvora, kaznu maloljetničkog zatvora ili novčanu kaznu. Prvostepeni sud će učiniti ovu povredu krivičnog zakona ako pogrešno ocijeni da vrijeme koje je učinilac krivičnog djela proveo u pritvoru i na izdržavanju kazne treba ili ne treba uračunati u izrečenu krivičnu sankciju.

Prvostepeni sud će donijeti posebno rješenje ako se pojavi sumnja u dopuštenost izvršenja sudske odluke o računanju kazne ili ako u pravomoćnoj presudi nije odlučeno o uračunavanju pritvora ili ranije izdržane kazne ili uračunavanje nije pravilno obavljeno. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja, osim ako prvostepeni sud ne odredi drugačije.

Ovo tumačenje se odnosi samo na izreku presude, a ne na obrazloženje. Tumačenje je moguće sve dok sudska odluka nije izvršena⁸⁹.

89 Sijerčić-Čolić, H.; Hadžiomeragić, M.; Jurčević M.; Kaurinović D.; Simović M. "Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini", Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo, 2005. g., str.527.

14.2.4. ŽALBENI OSNOV POGREŠNO ILI NEPOTPUNO UTVRĐENO ČINJENIČNO STANJE

Presuda se može pobijati zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja kada je prvostepeni sud neku odlučnu činjenicu pogrešno utvrdio ili je nije utvrdio. Nepotpuno utvrđeno činjenično stanje postoji i kada na to ukazuju nove činjenice ili novi dokazi.

Kada je u presudi neka odlučna činjenica pogrešno utvrđena tada postoji pogrešno utvrđeno činjenično stanje. Nepotpuno utvrđeno činjenično stanje postoji onda kada sud nije utvrdio postojanje neke odlučne činjenice, a koje se mogu utvrđivati putem neposrednih dokaza ili posredno, putem kontrolnih činjenica.

Drugostepni sud se ne treba olako upuštati u narušavanje činjeničnog stanja koje je utvrdio prvostepeni sud u čijoj je nadležnosti da sasluša, provjeri i odmjeri dokaze izvedene na glavnom pretresu. Drugostepni sud treba iskazati uvažavanje u pogledu činjeničnog stanja koje je utvrdio prvostepeni sud.

Kada drugostepeni sud utvrdi da je osnovan ovaj žalbeni prigovor, takva presuda će biti ukinuta.

14.2.5. POBIJANJE PRESUDE ZBOG ODLUKE O KRIVIČNIM SANKCIJAMA, TROŠKOVIMA POSTUPKA, IMOVINSKOPRAVNOM ZAHTJEVU, KAO I O OBJAVLJIVANJU PRESUDE PUTEM SREDSTAVA JAVNOG INFORMISANJA

Ovaj žalbeni osnov postoji kada prvostepeni sud učini sljedeće:

- nije pravilno odmjerio kaznu s obzirom na okolnosti koje utiču da kazna bude veća ili manja
- primijenio ili nije primijenio odredbe o ublažavanju kazne, o oslobodanju od kazne ili uslovnoj osudi, iako su za to postojali zakonski uslovi.

Odluka o mjeri sigurnosti ili o oduzimanju imovinske koristi može se pobijati ako je prvostepeni sud nepravilno donio ovu odluku ili nije izrekao mjeru sigurnosti ili oduzimanje imovinske koristi, iako su za to postojali zakonski uslovi. Iz istih razloga može se pobijati odluka o troškovima krivičnog postupka.

Odluka o imovinskopravnom zahtjevu i odluka o objavljivanju presude putem sredstava javnog informisanja može se pobijati kada je prvostepeni sud donio odluku protivno zakonskim odredbama.

14.3. ŠTA ODLUKA DRUGOSTEPENOG SUDA TREBA SADRŽAVATI?

Prema praksi ESLJP, postojanje obrazložene sudske odluke ne znači da se u odluci moraju dati detaljni odgovori na sve iznijete argumente⁹⁰. Ovo naročito važi za obrazloženje odluke drugostepenog suda u kojoj su prihvaćeni argumenti iznijeti u prvostepenoj presudi. Za ocjenu da li je žalbeni postupak ispunio standarde prava na pravično suđenje, neophodno je utvrditi da li je drugostepeni sud ispitao odlučna pitanja koja su pred njega iznijeta ili se zadovoljio pukim potvrđivanjem odluke nižeg suda⁹¹.

90 ESLJP, predmet Van der Hurk protiv Holandije, 19. 4. 1994. g., para. 61.

91 Ilić Goran, Pravo na obrazloženu sudsku odluku, 2011. g..

Dovoljno je da obrazloženje drugostepene presude sadrži slaganje sa tvrdnjama i ocjenama prvostepenog suda na način da drugostepeni sud u obrazloženju ukazuje na prihvatljivost

Vijeće drugostepenog suda donosi odluku u sjednici vijeća ili na osnovu održanog pretresa. Sjednica vijeća započinje izlaganjem podnosioca žalbe, a nakon toga druga stranka izlaže odgovor na žalbu. Drugostepeni sud može od stranaka i branioca koji je prisutan na sjednici zatražiti potrebno objašnjenje u vezi sa žalbom i odgovorom na žalbu.

stavova i utvrđenja sa kojima se slaže u pobijanoj presudi. Nije neophodno odgovoriti i obrazložiti svaki žalbeni navod. Dovoljno je da drugostepeni sud razmotri osnovna pitanja iz žalbe koja su od odlučujućeg značaja u donošenju konačne odluke o postojanju krivičnog djela i krivice⁹².

14.4. POSTUPAK PO ŽALBI

Kad spis po žalbi stigne drugostepenom sudu, predsjednik vijeća određuje sudiju izvjestioca koji proučava predmet i priprema ga za raspravu i odlučivanje.

Sudija izvjestilac dužan je:

- pripremiti spis
- pripremiti izvještaj o povredama odredaba krivičnog postupka
- provjeriti navode žalbe u pogledu novih dokaza i novih činjenica
- pribaviti potrebne izvještaje ili spise.

Predsjednik vijeća će zakazati sjednicu vijeća nakon što prouči spis predmeta i nakon što sudija izvjestilac pripremi spis. Tužilac, optuženi i njegov branilac se obavezno obavještavaju o sjednici vijeća. Nedolazak uredno obaviještenih pozvanih stranaka i branilaca ne sprečava održavanje sjednice vijeća.

Izmjene ZKP-a FBiH i ZKP-a RS⁹³ daju ovlaštenje drugostepenom sudu da odlučujući o izjavljenoj žalbi ukine prvostepenu presudu i predmet vrati prvostepenom sudu na ponovno suđenje.

Odluka žalbenog vijeća se u pogledu pobijane presude u pravilu ograničava na ona pitanja koja su strane istakle i obrazložile u žalbi. Međutim, zakon dozvoljava da se presuda ispita i preko granica žalbe i nasuprot pravcu pobijanja u slučajevima:

- nepotpune žalbe – tzv. prošireno dejstvo žalbe

92 ESLJP, predmet Garcia Ruiz protiv Španije, 1999-I, 31 EHRR 589 GC; Ustavni sud BiH, odluke br. U 62/01 od 5. 4. 2002. g. i AP 352/04 od 23. 3. 2005. g.

93 Sadržanim u članovima 325. i 330. ZKP FBiH, te 324. i 329. ZKP RS.

- primjene pogodnosti pridruživanja – princip *beneficium cohaesionis*.

Primjena principa *beneficium cohaesionis* se ogleda u tome da ukoliko drugostepeni sud, povodom ma čije žalbe, utvrdi da su razlozi zbog kojih je donio odluku u korist optuženog od koristi i za nekog od saoptuženih koji nije podnio žalbu ili je nije podnio u tom pravcu, postupit će po službenoj dužnosti kao da takva žalba postoji.

Opravdanje ispitivanja krivične presude u određenim granicama proizilazi iz funkcije postojanja i djelovanja žalbenih, drugostepenih sudova, čija je opšta zadaća i osiguranje jedinstvene primjene zakona u odnosu na sve građane, a time i vladavine prava u društvu⁹⁴.

Izmjenama ZKP-a FBiH i ZKP-a RS⁹⁵ u postupanju po žalbi potpunije su uređene granice ispitivanja pobijanih presuda. Drugostepeni sud ispituje presudu u onom dijelu u kojem se ona pobija žalbom, a po službenoj dužnosti da li je na štetu optuženog povrijeđen krivični zakon.

Odlučujući o žalbi protiv prvostepene presude, drugostepeni sud može:

- odbaciti žalbu kao neblagovremenu
- odbaciti žalbu kao nedopuštenu
- odbiti žalbu kao neosnovanu
- preinačiti prvostepenu presudu
- ukinuti prvostepenu presudu i odrediti održavanje pretresa pred drugostepenim vijećem, a koje odluke se mogu donijeti u sjednici vijeća ili na osnovu održanog pretresa.

Drugostepeni sud odlučuje povodom žalbe na presudu u formi rješenja kada:

- odbacuje žalbu kao neblagovremenu ili nedopuštenu u situaciji kada je to propustio učiniti prvostepeni sud
- uvažava žalbu kada će ukinuti prvostepenu presudu i odrediti održavanje pretresa.

Drugostepeni sud odlučuje u formi presude kada je:

- žalba neosnovana tako što žalbu odbija i prvostepenu presudu potvrđuje
- uvaži žalbu u potpunosti ili djelimično na način da preinači prvostepenu presudu.

⁹⁴ Bubalović Tadija, "Granice ispitivanja i pravci odlučivanja višeg suda o žalbi protiv kaznene presude", Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli, Godina 1, br. 2, str. 35.

⁹⁵ Sadržanim u članovima 321. ZKP FBiH i 320. ZKP RS.

Prema ZKP-u FBiH i ZKP-u RS, drugostepeni sud može ukinuti prvostepenu presudu i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovno suđenje ako utvrdi da:

- postoji bitna povreda odredaba krivičnog postupka, osim u slučaju pogrešne primjene zakona
- je potrebno izvesti nove dokaze ili ponoviti već u prvostepenom postupku izvedene dokaze usljed kojih je činjenično stanje pogrešno ili nepotpuno utvrđeno.

Drugostepeni sud može narediti da se novi glavni pretres pred prvostepenim sudom održi pred drugim sudijom ili pred potpuno izmijenjenim vijećem. Ukoliko drugostepeni sud ustanovi da je za suđenje u prvom stepenu stvarno nadležan, predmet će uputiti vijeću istog suda i o tome obavijestiti prvostepeni sud.

Odredbe zakona o krivičnom postupku u BiH razlikuju se po pitanju šta treba sadržavati obrazloženje odluke drugostepenog suda o ukidanju i drugostepeni postupak:

- ZKP BiH i ZKP BD propisuju da će se u dijelu obrazloženja presude ili rješenja kojim se ukida prvostepena presuda navesti samo kratki razlozi za ukidanje⁹⁶
- ZKP BiH i ZKP BD propisuju da se odredbe koje se odnose na glavni pretres u prvostepenom postupku shodno primjenjuju i na pretres pred vijećem apelacionog odjeljenja⁹⁷
- ZKP RS i ZKP FBiH propisuju da će drugostepeni sud u obrazloženju odluke kojom se ukida prvostepena presuda ocijeniti žalbene navode (oba zakona) i iznijeti povrede zakona koje je uzeo u obzir po službenoj dužnosti (samo ZKP FBiH)⁹⁸
- ZKP RS i ZKP FBiH propisuju da će, u slučaju kada se prvostepena presuda ukida zbog bitnih povreda odredaba krivičnog postupka, drugostepeni sud u obrazloženju navesti koje su odredbe povrijeđene i u čemu se povrede sastoje⁹⁹
- ZKP RS i ZKP FBiH propisuju da će, u slučaju kada se prvostepena presuda ukida zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, drugostepeni sud navesti u čemu se sastoje nedostaci u utvrđivanju činjeničnog stanja i zašto su novi dokazi i činjenice važni za donošenje pravilne odluke¹⁰⁰
- ZKP RS i ZKP FBiH uređuju da će drugostepeni sud vratiti sve spise sudu prvog stepena sa dovoljnim brojem ovjerenih prepisa svoje odluke radi predaje strankama i braniocu. Prvostepeni sud će uzeti za osnovu raniju optužnicu u ponovnom suđenju, ukoliko je ukinuta cijela presuda. Ukoliko je presuda prvostepenog suda djelimično ukinuta, prvostepeni sud će za osnovu uzeti samo onaj dio optužbe koji se odnosi na ukinuti dio presude.¹⁰¹

96 Član 316. ZKP BiH i član 316. ZKP BD.

97 Član 317. stav 1. ZKP BiH i ZKP BD.

98 Član 331. stav 1. ZKP FBiH i član 330. stav 1. ZKP RS.

99 Član 331. stav 2. ZKP FBiH i član 330. stav 2. ZKP RS.

100 Član 331. stav 3. ZKP FBiH i član 330. stav 3. ZKP RS.

101 Član 331.a stav 1. i 2. ZKP FBiH i član 331. ZKP RS.

Odredba člana 331.a stav 3. ZKP FBiH propisuje:

- a. stranke i branilac mogu isticati nove činjenice i iznositi nove dokaze na novom glavnom pretresu
- b. prvostepeni sud je dužan da izvede sve procesne radnje i raspravi sva sporna pitanja na koja je ukazao drugostepeni sud u svojoj odluci
- c. iskazi saslušanih svjedoka i vještaka i pisani nalaz i mišljenje bit će prihvaćeni kao dokazi i mogu biti pročitani ili reprodukovani, ukoliko su ti svjedoci i vještaci prilikom svjedočenja bili unakrsno ispitani od suprotne stranke ili branioca ili nisu bili unakrsno ispitani od suprotne stranke ili branioca, iako im je to bilo omogućeno.

14.5. OSTALI PROCESNI INSTITUTI U ŽALBENOM POSTUPKU

Zabrana preinačenja na gore (reformatio in peius) je procesni institut kojim je propisano da u slučaju ako je podnesena žalba samo u korist optuženog, presuda se ne smije izmijeniti na njegovu štetu. Princip se ne primjenjuje ukoliko su podnesene žalbe i u korist i na štetu optuženog. U tom slučaju drugostepeni sud može odbiti žalbu optuženog kao neosnovanu, te uvažiti žalbu tužioca i optuženog strožije osuditi.

Veoma čest institut koji se koristi pred drugostepenim sudom je *prošireno dejstvo žalbe*. To znači da žalba zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja ili zbog povrede krivičnog zakona podnesena u korist optuženog, sadrži u sebi i žalbu zbog odluke o krivičnoj sankciji i oduzimanju imovinske koristi.

ANEKSI I KORISNI DODACI VODIČA I PRIRUČNIKA

Aneks A – Spisak zakona¹⁰² koji predstavljaju osnov za pozivanje na krivičnu odgovornost za krivična djela korupcije

BiH

- Okvirni Zakon o registraciji poslovnih subjekata u BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 42/04)
- Zakon o carinskim prekršajima BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 88/05)
- Zakon o carinskoj politici BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 57/04, 51/06, 93/08, 54/10, 76/11)
- Zakon o carinskoj tarifi BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 1/98, 5/98, 7/98, 31/02, 19/03, 30/04, 32/04, 48/05, 76/06 i 35/09, 58/12)
- Zakon o osiguranju depozita u bankama BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 20/02, 18/05, 100/08, 75/09 i 58/13)
- Zakon o porezu na dodatu vrijednost BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 100/98, 09/05, 35/05)
- Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 47/14)
- Zakon o udruženjima i fondacijama BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 32/01, 42/03, 63/08, 76/11)
- Zakon o koncesijama BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 32/02)
- Zakon o akcizama u BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 49/09, 49/14, 60/14)
- Zakon o postupku indirektnog oporezivanja u BiH („Službene novine FBiH", br. 89/05, 100/13).

FBiH

- Zakon o društvima za osiguranje u privatnom osiguranju FBiH ("Službene novine FBiH", br. 24/05, 36/10)
- Zakon o investicijskim fondovima FBiH ("Službene novine FBiH", br. 85/08)
- Zakon o Komisiji za vrijednosne papire ("Službene novine FBiH", br. 39/98, 36/99, 33/04, 92/13)
- Zakon o leasingu FBiH ("Službene novine FBiH", br. 85/05, 39/09, 65/13)
- Zakon o mikro kreditnim organizacijama FBiH ("Službene novine FBiH", br. 59/06)
- Zakon o porezu na dobit FBiH ("Službene novine FBiH", br. 15/16)
- Zakon o porezu na dohodak FBiH ("Službene novine FBiH", br. 10/08, 9/10, 44/11, 7/13, 65/13)
- Zakon o preuzimanju dioničkih društava FBiH ("Službene novine FBiH", br. 77/15)
- Zakon o privrednim društvima FBiH ("Službene novine FBiH", br. 23/99, 45/00, 2/02, 6/02, 29/03, 68/05, 91/07, 84/08, 88/08, 7/09, 63/10, 81/15)
- Zakon o registraciji poslovnih subjekata u FBiH ("Službene novine FBiH", br. 27/05, 68/05, 43/09, 63/14)
- Zakon o Registru vrijednosnih papira FBiH ("Službene novine FBiH", br. 39/98, 36/99, 33/04)

¹⁰² Nazivi zakona koji su navedeni u aneksima služe kao reference. Prilikom primjene, potrebno je voditi računa o eventualnim izmjenama i dopunama zakona.

- Zakon o tržištu vrijednosnih papira FiH ("Službene novine FBiH", br. 85/08, 109/12)
- Zakon o udruženjima i fondacijama FBiH ("Službene novine FBiH", br. 45/02)
- Zakon o unutrašnjem platnom prometu FBiH ("Službene novine FBiH", br. 48/15)
- Zakon o čeku ("Službene novine FBiH", br. 32/00)
- Zakon o mjenici ("Službene novine FBiH", br. 32/00, 28/03)
- Zakon o koncesijama FBiH ("Službene novine FBiH", br. 40/02 i 61/06)
- Zakon o računovodstvu i reviziji u FBiH ("Službene novine FBiH", br. 83/09)
- Zakon o posredovanju u privatnom osiguranju FBiH ("Službene novine FBiH", br. 22/05)
- Zakon o deviznom poslovanju FBiH ("Službene novine FBiH", br. 47/10)

RS

- Zakon o bankama RS ("Službeni glasnik RS", br. 44/03, 74/04, 116/11, 5/12, 59/13)
- Zakon o društvima za osiguranje RS ("Službeni glasnik RS", br. 17/05, 01/06, 64/06, 74/10)
- Zakon o jedinstvenom registru finansijskih izvještaja RS ("Službeni glasnik RS", br. 74/10)
- Zakon o lizingu RS ("Službeni glasnik RS", br. 70/07)
- Zakon o mikrokreditnim organizacijama RS ("Službeni glasnik RS", br. 64/06 i 116/11)
- Zakon o računovodstvu i reviziji RS ("Službeni glasnik RS", br. 36/09, 52/11)
- Zakon o tržištu hartija od vrijednosti RS ("Službeni glasnik RS", br. 92/06, 34/09, 30/12, 59/13, 108/13)
- Zakon o udruženjima i fondacijama RS ("Službeni glasnik RS", br. 52/01 i 42/05)
- Zakon o čeku ("Službeni glasnik RS", br. 32/01)
- Zakon o mjenici ("Službeni glasnik RS", br. 32/01)
- Zakon o unutrašnjem platnom prometu RS ("Službeni glasnik RS", br. 52/12)
- Zakon o koncesijama ("Službeni glasnik RS", br. 59/13)
- Zakon o preuzimanju akcionarskih društava ("Službeni glasnik RS", br. 65/08, 92/09 (2009))
- Zakon o investicionim fondovima ("Službeni glasnik RS", br. 92/06 i 82/15)
- Zakon o apotekarskoj djelatnosti ("Službeni glasnik RS", br. 119/08 i 1/12)
- Zakon o deviznom poslovanju ("Službeni glasnik RS", br. 96/03, 123/06 i 92/09)
- Zakon o štedno-kreditnim organizacijama ("Službeni glasnik RS", br. 93/06)

BD

- Zakon o bankama Brčko distrikta ("Službeni glasnik BD", br. 5/03, 19/07)
- Zakon o papirima od vrijednosti Brčko distrikta ("Službeni glasnik BD", br. 15/03, 27/04, 42/04, 28/07)
- Zakon o registraciji poslovnih subjekata Brčko distrikta ("Službeni glasnik BD", br. 15/05)
- Zakon o udruženjima i fondacijama Brčko distrikta ("Službeni glasnik BD", br. 12/02, 19/07).

Aneks B – Prekršaji iz oblasti korupcije

Spisak zakona koji propisuju prekršaje iz oblasti korupcije

BiH

- Zakon o postupku indirektnog oporezivanja ("Službeni glasnik BiH", br. 89/05 i 100/13)
- Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 47/14)
- Zakon o carinskim prekršajima BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 88/05)
- Zakon o porezu na dodatu vrijednost ("Službeni glasnik BiH", br. 9/05, 35/05 i 100/08)
- Zakon o akcizama u BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 49/09, 49/14 i 60/14)
- Zakon o udruženjima i fondacijama BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 32/01, 42/03, 63/08 i 76/11)
- Zakon o javnim nabavkama BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 39/14)
- Zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 100/13)
- Zakon o sukobu interesa u državnim institucijama BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 13/02, 16/02, 14/03, 12/04, 63/08, 18/12, 87/13 i 41/16)
- Zakon o finansiranju političkih stranaka ("Službeni glasnik BiH", br. 95/12 i 41/16)
- Zakon o izborima BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10, 18/13, 7/14 i 31/16)
- Zakon o osiguranju depozita u bankama BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 20/02, 18/05, 100/08, 75/09 i 58/13)

RS

- Zakon o tržištu hartija od vrijednosti ("Službeni glasnik RS", br. 92/06, 34/09, 30/12, 59/13, 86/13, 108/13)
- Zakon o privrednim društvima ("Službeni glasnik RS", br. 127/08, 58/09, 100/11 i 67/13)
- Zakon o zanatsko preduzetničkoj djelatnosti ("Službeni glasnik RS", br. 117/11, 67/13 i 44/16)
- Zakon o poreskom postupku ("Službeni glasnik RS", br. 102/11, 108/11, 67/13, 31/14 i 44/16)
- Zakon o porezu na dobit ("Službeni glasnik RS", br. 94/15)
- Zakon o porezu na nepokretnosti ("Službeni glasnik RS", br. 91/15)
- Zakon o fiskalnim kasama ("Službeni glasnik RS", br. 69/07, 1/11, 65/14 i 21/15)
- Zakon o igrama na sreću ("Službeni glasnik RS", br. 111/12)
- Zakon o investicionim fondovima u RS ("Službeni glasnik RS", br. 92/06)
- Zakon o bankama RS ("Službeni glasnik RS", br. 44/03, 74/04, 116/11, 5/12, 59/13)
- Zakon o preuzimanju akcionarskih društava ("Službeni glasnik RS", br. 65/08, 92/09, 59/13)
- Zakon o društvima za osiguranje ("Službeni glasnik RS", br. 17/05, 01/06, 64/06 i 74/10)

- Zakon o obaveznim osiguranjima u saobraćaju ("Službeni glasnik RS", br. 82/15)
- Zakon o posredovanju u osiguranju ("Službeni glasnik RS", br. 17/05, 64/06 i 106/09)
- Zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju ("Službeni glasnik RS", br. 62/17)
- Zakon o računovodstvu i reviziji RS ("Službeni glasnik RS", br. 94/15)

F BiH

- Zakon o računovodstvu i reviziji u FBiH ("Službene novine FBiH", br. 83/09)
- Zakon o porezu na dobit ("Službene novine FBiH", br. 15/16)
- Zakon o porezu na dohodak ("Službene novine FBiH", br. 10/08, 9/10, 44/11, 7/13 i 65/13)
- Zakon o doprinosima ("Službene novine FBiH", br. 35/98, 54/00, 16/01, 37/01, 1/02, 17/06, 14/08 i 91/15)
- Zakon o jedinstvenom sistemu registracije, kontrole i naplate doprinosa ("Službene novine FBiH", br. 42/09, 109/12, 86/15 i 30/16)
- Zakon o fiskalnim sistemima ("Službene novine FBiH", br. 81/09)
- Zakon o igrama na sreću ("Službene novine FBiH", br. 48/15 i 60/15)
- Zakon o naplati i djelimičnom otpisu dospjelih, a nenaplaćenih doprinosa za socijalno osiguranje ("Službene novine FBiH", br. 25/06)
- Zakon o naplati i djelimičnom otpisu dugovanja sportskim kolektivima ("Službene novine FBiH", br. 37/14)
- Zakon o visini stope zatezne kamate na javne prihode ("Službene novine FBiH", br. 48/01, 52/01 i 42/06)
- Zakon o finansijskoj konsolidaciji privrednih društava u FBiH ("Službene novine FBiH", br. 52/14)
- Zakon o registraciji poslovnih subjekata u FBiH ("Službene novine FBiH", br. 27/05, 68/05, 43/09 i 63/14)
- Zakon o deviznom poslovanju ("Službene novine FBiH", br. 47/10)
- Zakon o privrednim društvima („Službene novine FBiH", br. 81/15)
- Zakon o finansijskom poslovanju ("Službene novine FBiH", br. 48/16)
- Zakon o unutrašnjem platnom prometu ("Službene novine FBiH", br. 48/15 i ispravka 79/15)
- Zakon o obrtu i srodnim djelatnostima ("Službene novine FBiH", br. 35/09 i 14/11)
- Zakon o radu ("Službene novine FBiH", br. 26/16 od 12. 8. 2016. godine)
- Zakon o bankama FBiH ("Službene novine FBiH", br. 39/98, 32/00, 48/01, 27/02, 41/02, 58/02, 13/03, 19/03, 28/03 i xx/13 od 5. 8. 2013. godine)

Kantoni

- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Bosansko-podrinjskom kantonu ("Službene novine" br. 18/01 i 02/10)
- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Tuzlanskom kantonu ("Službene novine"

br. 11/01, 13/01, 13/03 i 03/13)

- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Posavskom kantonu ("Službene novine" br. 11/09)
- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Srednjobosanskom kantonu ("Službene novine" br. 11/13)
- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Zeničko-dobojskom kantonu ("Službene novine" br. 06/09 i 06/13)
- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Kantonu 10 ("Službene novine" br. 07/02)
- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Sarajevskom kantonu ("Službene novine" br. 23/05, 25/06 i 41/08)
- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Zapadnohercegovačkom kantonu ("Službene novine" br. 17/99)

Brčko distrikt BiH

- Zakon o investicionim fondovima Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine", br. 30/07)
- Zakon o papirima od vrijednosti Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine", br. 15/03, 27/04, 42/04, 28/07)
- Zakon o preduzećima Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine", br. 49/11)
- Zakon o trgovini Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine", br. 40/04 i 19/07)
- Zakon o Poreznoj upravi Brčko distrikta Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine", br. 3/02, 42/04, 8/06, 3/07, 19/07, 2/08 i 6/13)
- Zakon o sprečavanju pranja novca Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine" br. 14/03)
- Zakon o računovodstvu i reviziji Brčko distrikta ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine" br. 22/16)
- Zakon o sukobu interesa u državnim institucijama Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine" br. 43/08 i 47/08)

Aneks B.1 – Prekršaji sa finansijskim elementom

Spisak zakona koji propisuju prekršaje sa finansijskim elementom

BiH

- Zakon o postupku indirektnog oporezivanja ("Službeni glasnik BiH", br. 89/05 i 100/13)
- Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 47/14)
- Zakon o carinskim prekršajima BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 88/05)
- Zakon o porezu na dodatu vrijednost ("Službeni glasnik BiH", br. 9/05, 35/05 i 100/08)
- Zakon o akcizama u BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 49/09, 49/14 i 60/14)
- Zakon o udruženjima i fondacijama BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 32/01, 42/03, 63/08 i 76/11)

RS

- Zakon o tržištu hartija od vrijednosti ("Službeni glasnik RS", br. 92/06, 34/09, 30/12, 59/13, 86/13, 108/13)
- Zakon o privrednim društvima ("Službeni glasnik RS", br. 127/08, 58/09, 100/11 i 67/13)
- Zakon o zanatsko preduzetničkoj djelatnosti ("Službeni glasnik RS", br. 117/11, 67/13 i 44/16)
- Zakon o poreskom postupku ("Službeni glasnik RS", br. 102/11, 108/11, 67/13, 31/14 i 44/16)
- Zakon o porezu na dobit ("Službeni glasnik RS", br. 94/15)
- Zakon o porezu na nepokretnosti ("Službeni glasnik RS", br. 91/15)
- Zakon o fiskalnim kasama ("Službeni glasnik RS", br. 69/07, 1/11, 65/14 i 21/15)
- Zakon o igrama na sreću ("Službeni glasnik RS", br. 111/12)
- Zakon o investicionim fondovima u RS ("Službeni glasnik RS", br. 92/06)
- Zakon o bankama Republike Srpske ("Službeni glasnik RS", br. 44/03, 74/04, 116/11, 5/12, 59/13)
- Zakon o preuzimanju akcionarskih društava ("Službeni glasnik RS", br. 65/08, 92/09, 59/13)
- Zakon o društvima za osiguranje ("Službeni glasnik RS", br. 17/05, 01/06, 64/06 i 74/10)
- Zakon o obaveznim osiguranjima u saobraćaju ("Službeni glasnik RS", br. 82/15)
- Zakon o posredovanju u osiguranju ("Službeni glasnik RS", br. 17/05, 64/06 i 106/09)

FBiH

- Zakon o računovodstvu i reviziji u FBiH ("Službene novine FBiH", br. 83/09)
- Zakon o porezu na dobit ("Službene novine FBiH", br. 15/16)
- Zakon o porezu na dohodak ("Službene novine FBiH", br. 10/08, 9/10, 44/11, 7/13 i 65/13)
- Zakon o doprinosima ("Službene novine FBiH", br. 35/98, 54/00, 16/01, 37/01, 1/02, 17/06, 14/08 i 91/15)

- Zakon o jedinstvenom sistemu registracije, kontrole i naplate doprinosa ("Službene novine FBiH", br. 42/09, 109/12, 86/15 i 30/16)
- Zakon o fiskalnim sistemima ("Službene novine FBiH", br. 81/09)
- Zakon o igrama na sreću ("Službene novine FBiH", br. 48/15 i 60/15)
- Zakon o naplati i djelimičnom otpisu dospjelih, a nenaplaćenih doprinosa za socijalno osiguranje ("Službene novine FBiH", br. 25/06)
- Zakon o naplati i djelimičnom otpisu dugovanja sportskim kolektivima ("Službene novine FBiH", br. 37/14)
- Zakon o visini stope zatezne kamate na javne prihode ("Službene novine FBiH", br. 48/01, 52/01 i 42/06)
- Zakon o finansijskoj konsolidaciji privrednih društava u FBiH ("Službene novine FBiH", br. 52/14)
- Zakon o registraciji poslovnih subjekata u FBiH ("Službene novine FBiH", br. 27/05, 68/05, 43/09 i 63/14)
- Zakon o deviznom poslovanju ("Službene novine FBiH", br. 47/10)
- Zakon o privrednim društvima ("Službene novine FBiH", br. 81/15)
- Zakon o finansijskom poslovanju ("Službene novine FBiH", br. 48/16)
- Zakon o unutrašnjem platnom prometu ("Službene novine FBiH", br. 48/15 i ispravka 79/15)
- Zakon o obrtu i srodnim djelatnostima ("Službene novine FBiH", br. 35/09 i 14/11)
- Zakon o radu ("Službene novine FBiH", br. 26/16 od 12. 8. 2016. godine)
- Zakon o bankama FBiH ("Službene novine FBiH", br. 39/98, 32/00, 48/01, 27/02, 41/02, 58/02, 13/03, 19/03, 28/03 i xx/13 od 5. 8. 2013. godine)

Kantoni

- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Bosansko-podrinjskom kantonu ("Službene novine" br. 18/01 i 02/10)
- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Tuzlanskom kantonu ("Službene novine" br. 11/01, 13/01, 13/03 i 03/13)
- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Posavskom kantonu ("Službene novine" br. 11/09)
- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Srednjobosanskom kantonu ("Službene novine" br. 11/13)
- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Zeničko-dobojskom kantonu ("Službene novine" br. 06/09 i 06/13)
- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Kantonu 10 ("Službene novine" br. 07/02)
- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Sarajevskom kantonu ("Službene novine" br. 23/05, 25/06 i 41/08)
- Zakon o porezu na promet nepokretnosti i prava u Zapadnohercegovačkom kantonu ("Službene novine" br. 17/99)

Brčko distrikt BiH

- Zakon o investicionim fondovima Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine", br. 30/07)
- Zakon o papirima od vrijednosti Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine", br. 15/03, 27/04, 42/04, 28/07)
- Zakon o preduzećima Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine", br. 49/11)
- Zakon o trgovini Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine", br. 40/04 i 19/07)
- Zakon o Poreznoj upravi Brčko distrikta Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine", br. 3/02, 42/04, 8/06, 3/07, 19/07, 2/08 i 6)

Aneks C – Prijedlog tužioca sudu za izdavanje naredbe banci ili drugom pravnom licu koje obavlja finansijske poslove o pružanju informacija o bankovnim računima i drugim finansijskim transakcijama

BOSNA I HERCEGOVINA

Naziv entiteta ili Brčko distrikt

(Naziv kantona)

Naziv tužilaštva

Naziv mjesta

Broj: _____

Datum: _____

Naziv i sjedište suda kojem se prijedlog upućuje

Na osnovu odredbe člana _____ (odredbe člana Zakona o krivičnom postupku koja daje ovlaštenje tužiocu da predlaže izdavanje naredbi)¹⁰³ i odredbe člana _____ (odredbe člana Zakona o krivičnom postupku koja daje ovlaštenje tužiocu da podnese prijedlog za izdavanje naredbe banci)¹⁰⁴, tužilac podnosi

PRIJEDLOG SUDU ZA IZDAVANJE NAREDBE BANC (ili drugoj pravnoj osobi koja vrši finansijsko poslovanje)

1. Naređuje se (ime banke ili druge pravne osobe koja vrši finansijsko poslovanje):
2. Da tužilaštvu dostavi podatke koji mogu poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku, i to za:
  - Osumnjičenog – identifikacijski podaci osumnjičenog – zbog postojanja osnova sumnje da je učinio krivično djelo povezano sa dobijanjem imovinske koristi, i to – naziv krivičnog djela i navođenje odredbe Krivičnog zakona; ili
  - Druge osobe – identifikacijski podaci druge osobe – jer se osnovano vjeruje da su te osobe uključene u finansijske transakcije osumnjičenog.
3. Podaci koji se traže:
  - Podaci o depozitima osumnjičenog (druge osobe).
  - Podaci o drugim finansijskim transakcijama i poslovima osumnjičenog (druge osobe), kao što su uplate i isplate sa računa, doznake na druge račune u zemlji i inostranstvu, konverzije valuta i dr.
4. Tražene podatke dostaviti za period od _____ do _____.

103 Član 45. stav 2. tačka e) ZKP FBiH; član 43. stav 2. tačka d) ZKP RS; član 35. stav 2. tačka e) ZKP BD; član 35. stav 2. tačka e) ZKP BiH

104 Član 86. stav 1. ZKP FBiH; član 136. stav 1. ZKP RS; član 72. stav 1. ZKP BD; član 72. stav 1. ZKP BiH.

Obrazloženje

U obrazloženju tužilac navodi da postupa po prijavi i/ili po službenoj dužnosti u predmetu u kojem postoji osnov sumnje da je neka osoba učinila krivično djelo povezano sa dobivanjem imovinske koristi.

Tužilac dalje identifikuje osumnjičenog ukoliko je poznat, kao i krivično djelo, te obrazlaže okolnosti iz kojih proizilazi osnov sumnje da je učinjeno krivično djelo povezano sa dobijanjem imovinske koristi.

Izuzetno, tužilac identifikuje osobe koje su povezane sa osumnjičenim, odnosno koje su uključene u finansijske transakcije osumnjičenog.

Tužilac obrazlaže razloge za traženje određenih finansijskih podataka: utvrđivanje bitnih obilježja krivičnih djela ili provođenje finansijske istrage.

Tužilac će svojim obrazloženjem učiniti sudu vjerovatnim da je opšti interes provođenja istrage prevagnuo nad pojedinačnim interesom zaštite ljudskih prava i sloboda osumnjičenih i drugih lica koja su uključena u njegove transakcije, te će zatražiti od suda da izda traženu naredbu kojom će se ograničiti pravo na privatnost tih osoba u dijelu dostavljanja traženih tajnih podataka organu koji vrši funkciju krivičnog progona.

Ime tužioca

Aneks D – Prijedlog tužioca sudu za donošenje rješenja o određivanju privremene mjere osiguranja - zabrane otuđenja, skrivanja, opterećenja ili raspolaganja nezakonito stečenom imovinom

BOSNA I HERCEGOVINA

Naziv entiteta ili Brčko distrikt

(Naziv kantona)

Naziv tužilaštva

Naziv mjesta

Broj: _____

Datum: _____

Naziv i sjedište suda kojem se prijedlog upućuje

U krivičnom predmetu protiv osumnjičenog (identifikacijski podaci osumnjičenog), zbog krivičnog djela – naziv krivičnog djela sa navođenjem odredbe Krivičnog zakona, na osnovu odredbe člana _____ (odredba člana Zakona o krivičnom postupku koja daje ovlaštenje tužiocu da utvrđuje činjenice za odlučivanje o oduzimanju imovinske koristi stečene učinjenjem krivičnog djela)¹⁰⁵, i odredbe člana _____ (odredbe člana Zakona o krivičnom postupku koja daje ovlaštenje tužiocu da zahtijeva izdavanje mjere privremenog osiguranja)¹⁰⁶, u vezi sa odredbama članova _____ (odredbe članova Krivičnog zakona o oduzimanju imovinske koristi stečene učinjenjem krivičnog djela)¹⁰⁷, te odredbe člana _____ (odredbe člana *lex specialis* kojim je propisan postupak oduzimanja imovinske koristi stečene učinjenjem krivičnog djela)¹⁰⁸, tužilac podnosi

PRIJEDLOG

Za donošenje rješenja o određivanju privremene mjere osiguranja

I

Određuje se privremena mjera:

- 1) zabrana otuđenja i opterećenja nepokretnosti ili stvarnih prava upisanih na nepokretnosti, uz zabilježbu zabrane u javnom registru, i/ili
- 2) zabrana vlasniku ili drugom licu na koje je imovina prenesena da je otuđi, sakrije, optereti ili raspolože pokretnom imovinom, i/ili

105 Član 45. stav 2. tačka g) ZKP FBiH; član 35. stav 2. tačka g) ZKP BD; član 35. stav 2. tačka g) ZKP BiH.

106 Član 407. stav 1. ZKP FBiH; član 375. stav 1. ZKP RS; član 386. stav 1. ZKP BD; član 73. st. 1. ZKP BiH;

107 Član 114 KZ FBiH; član 83. st. 1. KZ RS; član 114 KZ BD; član 110. KZ BiH.

108 Član 17. stav 1. Zakona o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom ("Službene novine FBiH", br. 71/14); član 22. Zakona o oduzimanju imovine koja je proistekla izvršenjem krivičnog djela ("Službeni glasnik RS", br. 66/18).

- 3) zabrana dužniku vlasnika ili drugog lica na koje je imovina prenesena da dobrovoljno ispuni svoju obavezu, te zabrana vlasniku ili drugom licu na koje je imovina prenesena da primi ispunjenje te obaveze, odnosno da raspolaže svojim potraživanjima, i/ili
- 4) nalog banci ili drugoj finansijskoj organizaciji i drugom pravnom licu da vlasniku ili drugom licu na koje je imovina prenesena ili trećem licu na osnovu naloga vlasnika ili drugog lica na koje je imovina prenesena, izvrši isplatu novčanih sredstava sa njihovog računa u vrijednosti za koju je određena privremena mjera obezbjeđenja, i/ili
- 5) zabrana otuđenja i opterećenja hartija od vrijednosti, udjela u fondovima ili poslovnog udjela uz zabilježbu zabrane kod Centralnog registra hartija od vrijednosti, registra poslovnih subjekata, zabranom korištenja ili raspolaganja pravima po osnovu takvih hartija od vrijednosti, udjela u fondovima ili poslovnih udjela, i/ili
- 6) zabrana dužniku vlasnika ili drugog lica na koje je imovina prenesena da vlasniku ili drugom licu na koje je imovina prenesena preda stvari, prenese pravo ili obavi drugu novčanu transakciju.

II

Nalaže se upis/zabilježba privremene mjere osiguranja u odgovarajućem javnom registru.

III

Privremena mjera ima trajati do okončanja krivičnog postupka ili do drugačije odluke suda.

IV

Rješenje o određenoj mjeri osiguranja se ima odmah dostaviti osumnjičenom i njegovom braniocu koji imaju pravo izjaviti žalbu protiv ovog rješenja u roku od tri (3) dana od dana prijema rješenja neposredno višem sudu.

Obrazloženje

Tužilac navodi da provodi istragu protiv osumnjičenog radi postojanja osnova sumnje da je učinio krivično djelo koje je povezano sa dobijanjem imovinske koristi.

Tužilac obrazlaže osnov sumnje o imovinskoj koristi stečenoj učinjenjem krivičnog djela koje je predmet istrage.

Tužilac sudu čini vjerovatnim da će u budućnosti donijeti odluku kojom će trajno oduzeti imovinsku korist stečenu učinjenjem tog krivičnog djela.

Nakon toga, tužilac čini sudu vjerovatnim da postoji visok stepen vjerovatnoće kako navedenu imovinsku korist neće biti moguće oduzeti ukoliko se njena naplata ne osigura u vrijeme dok još uvijek postoje podobna sredstva osiguranja i koja su identifikovana. Nakon toga tužilac predlaže sudu izdavanje tražene mjere osiguranja, sa opisom vrste osiguranja, kao i načina upisa osiguranja u odgovarajući registar.

Tužilac će svojim obrazloženjem učiniti sudu vjerovatnim da je opšti interes provođenja istrage i osiguranja obaveze oduzimanja imovinske koristi prevagnuo nad pojedinačnim interesom zaštite ljudskih prava i sloboda osumnjičenih i drugih lica koja se ogledaju u pravu na imovinu, te će zatražiti od suda da izda traženu naredbu kojom će se ograničiti to pravo izdavanjem tražene mjere privremenog osiguranja.

Ime tužioca

Aneks E – Rješenje suda o donošenju privremene mjere osiguranja - zabrane otuđenja, skrivanja, opterećenja ili raspolaganja nezakonito stečenom imovinom

BOSNA I HERCEGOVINA

Naziv entiteta ili Brčko distrikt

(Naziv kantona)

Naziv suda

Naziv mjesta

Broj: _____

Datum: _____

Sud u _____, po sudiji _____, uz učešće zapisničara _____, rješavajući po Prijedlogu Tužilaštva broj _____ od _____ za donošenje Rješenja o određivanju privremene mjere osiguranja u krivičnom predmetu protiv osumnjičenog (identifikacijski podaci osumnjičenog), zbog krivičnog djela – naziv krivičnog djela sa navođenjem odredbe Krivičnog zakona, na osnovu odredbe člana _____ (odredbe člana Zakona o krivičnom postupku kojom se daje ovlaštenje za donošenje privremene mjere osiguranja)¹⁰⁹, u vezi sa odredbama članova _____ (odredbe članova Krivičnog zakona o oduzimanju imovinske koristi stečene učinjenjem krivičnog djela)¹¹⁰, te odredbe člana _____ (odredbe člana lex specialis kojim je propisan postupak oduzimanja imovinske koristi stečene učinjenjem krivičnog djela)¹¹¹, donio je sljedeće

RJEŠENJE

Određuju se privremene mjere osiguranja u postupku oduzimanja imovinske koristi stečene učinjenjem krivičnog djela, i to:

- 1) zabrana otuđenja i opterećenja nepokretnosti ili stvarnih prava upisanih na nepokretnosti, uz zabilježbu zabrane u javnom registru, i/ili
- 2) zabrana vlasniku ili drugom licu na koje je imovina prenesena da je otuđi, sakrije, optereti ili raspolaže pokretnom imovinom, i/ili
- 3) zabrana dužniku vlasnika ili drugog lica na koje je imovina prenesena da dobrovoljno ispuni svoju obavezu, te zabrana vlasniku ili drugom licu na koje je imovina prenesena da primi ispunjenje te obaveze, odnosno da raspolaže svojim potraživanjima, i/ili
- 4) nalog banci ili drugoj finansijskoj organizaciji i drugom pravnom licu da vlasniku ili

109 Član 407. stav 1. ZKP FBiH; član 375. stav 1. ZKP RS; član 386. stav 1. ZKP BD

110 Član 114 KZ FBiH; član 83. st. 1. KZ RS; član 114 KZ BD; član 110. KZ BiH.

111 Član 17. stav 1. Zakona o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom ("Službene novine FBiH", br. 71/14); član 22. Zakona o oduzimanju imovine koja je proistekla izvršenjem krivičnog djela ("Službeni glasnik RS", br. 66/18).

drugom licu na koje je imovina prenesena ili trećem licu na osnovu naloga vlasnika ili drugog lica na koje je imovina prenesena, izvrši isplatu novčanih sredstava sa njihovog računa u vrijednosti za koju je određena privremena mjera obezbjeđenja, i/ili

- 5) zabrana otuđenja i opterećenja hartija od vrijednosti, udjela u fondovima ili poslovnog udjela uz zabilježbu zabrane kod Centralnog registra hartija od vrijednosti, registra poslovnih subjekata, zabranom korištenja ili raspolaganja pravima po osnovu takvih hartija od vrijednosti, udjela u fondovima ili poslovnih udjela, i/ili
- 6) zabrana dužniku vlasnika ili drugog lica na koje je imovina prenesena da vlasniku ili drugom licu na koje je imovina prenesena preda stvari, prenese pravo ili obavi drugu novčanu transakciju.

II

Nalaže se upis/zabilježba privremene mjere osiguranja u odgovarajućem javnom registru.

III

Privremena mjera ima trajati do okončanja krivičnog postupka ili do drugačije odluke suda.

IV

Rješenje o određenoj mjeri osiguranja se ima odmah dostaviti osumnjičenom i njegovom braniocu koji imaju pravo izjaviti žalbu protiv ovog rješenja u roku od tri (3) dana od dana prijema rješenja neposredno višem sudu.

Obrazloženje

Sud navodi da tužilac provodi istragu protiv osumnjičenog radi postojanja osnova sumnje da je učinio krivično djelo koje je povezano sa dobijanjem imovinske koristi.

Sud obrazlaže osnov sumnje o imovinskoj koristi stečenoj učinjenjem krivičnog djela koje je predmet istrage.

Sud obrazlaže vjerovatnost da će u budućnosti donijeti odluku kojom će trajno oduzeti imovinsku korist stečenu učinjenjem tog krivičnog djela i usvaja prijedlog tužioca.

Sud obrazlaže koju mjeru osiguranja određuje i na koji način će se ista izvršiti.

SUDIJA

POUKA O PRAVNOM LIJEKU:

Protiv ovog Rješenja dozvoljena je žalba neposredno višem sudu u roku od 3 (tri) dana od dana njegovog dostavljanja.

Žalba ne zadržava izvršenje Rješenja.

Aneks F – Sažeti pregled zakonodavnog okvira u oblasti oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom

Oduzimanje imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnih djela uređeno je relevantnim zakonima na različitim nivoima BiH, iako na donekle različit način. Međutim, sva četiri krivična zakona¹¹² propisuju da niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu krivičnim djelom. Korist će se oduzeti sudskom odlukom kojom je utvrđeno da je krivično djelo učinjeno¹¹³. Osim zakona Republike Srpske, ostala tri krivična zakona takođe propisuju prošireno oduzimanje imovinske koristi pribavljene izvršenjem krivičnog djela pod uslovom da je proveden krivični postupak koji uključuje određena krivična djela predviđena u posebnim poglavljima¹¹⁴. Sud može donijeti rješenje i oduzeti imovinsku korist koja je pribavljena izvršenjem ovih krivičnih djela ako tužilac pruži dovoljno dokaza da se opravdano vjeruje da je takva imovinska korist pribavljena izvršenjem ovih krivičnih djela, a učinilac nije pružio dokaze da je korist pribavljena zakonito¹¹⁵.

U pogledu načina oduzimanja imovinske koristi, predviđeno je da se sav novac, predmeti od vrijednosti i svaka druga imovinska korist pribavljena izvršenjem krivičnog djela oduzimaju od izvršioca. Imovinska korist može biti oduzeta od lica kojima je predata bez naknade ili uz naknadu koja ne odgovara stvarnoj vrijednosti, ukoliko su ta lica znala ili mogla znati da je imovinska korist pribavljena izvršenjem krivičnog djela. Ukoliko je imovina pribavljena krivičnim djelom sjedinjena s imovinom stečenom na zakonit način, takva imovina može biti predmet oduzimanja, ali u mjeri koja ne premašuje procijenjenu vrijednost imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Prihod ili druge koristi iz imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, ili iz imovine u koju je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom pretvorena ili iz imovine s kojom je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom sjedinjena, mogu biti predmet mjera navedenih u ovom članu na isti način i u istoj mjeri kao i imovinska korist pribavljena krivičnim djelom¹¹⁶.

U pogledu pravnih lica, ukoliko pravno lice pribavi imovinsku korist učinjenim krivičnim djelom, imovinska korist pribavljena krivičnim djelom će se oduzeti od pravnog lica¹¹⁷. Zakonima je takođe propisano da u slučaju promjene statusa pravnog lica, pravno lice u stečaju može biti odgovorno za krivično djelo i može mu se oduzeti imovinska korist. Pravnom licu koje je pravni sljednik pravnog lica kojem je utvrđena odgovornost izriče se mjera sigurnosti oduzimanja predmeta ili se oduzima imovinska korist pribavljena krivičnim djelom, ako su njezini rukovodeći ili nadzorni organi znali za učinjeno krivično djelo¹¹⁸. Zakonom je propisano da, uz mjeru sigurnosti oduzimanja imovinske koristi, sud može izreći mjeru objavljivanja presude kao i zabranu obavljanja određenih poziva, djelatnosti ili dužnosti¹¹⁹. Mjerom sigurnosti zabrane obavljanja određene djelatnosti, sud može pravnom licu zabraniti proizvodnju određenih proizvoda i obavljanje određenih poslova, ili mu zabraniti da se bavi određenim poslovima prometa robe,

112 Krivični zakon BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15); Krivični zakon FBiH ("Službene novine FBiH", br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i 46/16); Krivični zakon RS ("Službeni glasnik RS", br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 i 67/13) i Krivični zakon Brčko distrikta ("Službeni glasnik BD" br. 33/13)

113 Vidi Krivični zakon: BiH član 110, FBiH član 114, RS "Službeni glasnik" 94 i BD član 114

114 Poglavlja koja su relevantna za Vodič i Priručnik su: krivična djela protiv privrede, jedinstva tržišta, te krivična djela iz oblasti carina; krivična djela korupcije i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti; krivična djela povrede autorskih prava; dogovor, pripremanje, udruživanje i organizovani kriminal.

115 Članovi 110a KZ BiH, član 114a KZ FBiH; član 114a KZ BD.

116 Član 111. KZ BiH, član 115. KZ FBiH, član 95. KZ RS i član 115. KZ BD.

117 Član 140. KZ BiH, član 144. KZ FBiH, član 143. KZ RS i član 44. KZ BD.

118 Član 126. KZ-a BiH, član 130. KZ-a FBiH; član 129. KZ-a RS i član 130. KZ-a BD.

119 Član 137. ZKP-a BiH, član 141. ZKP-a FBiH, član 140. ZKP-a RS i član 141. ZKP-a BD.

ili drugim poslom, odnosno djelatnostima. Ove mjere sigurnosti mogu se izreći pravnom licu ako bi njegovo daljnje bavljenje određenom djelatnošću bilo opasno po život ili zdravlje ljudi ili štetno za privredno ili finansijsko poslovanje drugih lica, ili za privredu, ili ako je pravno lice u posljednje dvije godine prije učinjenja krivičnog djela već bilo kažnjeno za isto ili slično krivično djelo. Ova mjera sigurnosti može se izreći u trajanju od šest mjeseci do pet godina, računajući od pravosnažnosti presude¹²⁰.

Vidi presudu Suda BiH, broj S 1 2 K 002641 15 Kžk od 4. 12. 2015. godine.

Međutim, da bi sud mogao oduzeti nezakonitu imovinsku korist, ona se mora identifikovati i, ukoliko je to opravdano, privremeno izuzeti kako bi se spriječilo korištenje, otuđenje ili raspolaganje tom imovinom. Postupak oduzimanja imovinske koristi različito je uređen na četiri nivoa u BiH. Na sva četiri nivoa BiH postoje odredbe važećih zakona o krivičnom postupku kojima je ovo pitanje uređeno na isti način, dok su Republika Srpska i Federacija BiH donijele posebne zakone kojima je ovo pitanje uređeno na drugačiji način i mnogo iscrpnije.

U pogledu odredbi ZKP-a, propisano je da osnovno pravo i osnovna dužnost tužioca uključuje utvrđivanje činjenica potrebnih za odlučivanje o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom¹²¹. Imovinska korist pribavljena krivičnim djelom utvrđuje se u krivičnom postupku po službenoj dužnosti, a tužilac je u toku postupka dužan prikupljati dokaze i izviđati okolnosti koje su od važnosti za utvrđivanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom¹²².

U slučaju postojanja *osnova sumnje*¹²³ da je lice učinilo krivično djelo povezano sa dobivanjem imovinske koristi, sud može, na osnovu prijedloga tužioca, narediti da banka ili drugo pravno lice koje vrši finansijsko poslovanje dostavi podatke o bankovnim računima i drugim finansijskim poslovima osumnjičenog ili lica za koja se opravdano smatra da su umiješana u finansijske transakcije ili poslove osumnjičenog, ukoliko se ti podaci mogu koristiti kao dokaz u krivičnom postupku. U hitnim slučajevima, tužilac može odrediti mjere na osnovu naredbe, ali odmah o tome obavještava sud, koji izdaje naredbu suda u roku od 72 sata. Tužilac pribavljene podatke drži zapečaćene do izdavanja naredbe suda. U slučaju da sud ne izda naredbu, tužilac je dužan vratiti podatke bez prethodnog otvaranja. Sud takođe može, na osnovu prijedloga tužioca, narediti provođenje drugih posebnih istražnih radnji¹²⁴ s ciljem otkrivanja i pronalaženja imovinske koristi i prikupljanja dokaza o tome. Sud može izdati naredbu kojom naređuje pravnom ili fizičkom licu privremeno obustavljanje finansijskih transakcija za koje se sumnja da predstavljaju krivično djelo ili su namijenjene za izvršenje krivičnog djela, odnosno za koje se sumnja da služe za prikrivanje krivičnog djela ili dobiti ostvarene krivičnim djelom. Rješenjem će sud odrediti da se finansijska sredstva namijenjena za transakciju i gotovinski iznosi novca domaće i strane valute privremeno oduzmu, pohrane na poseban račun i čuvaju do okončanja postupka, odnosno dok se ne steknu uslovi za njihovo vraćanje¹²⁵.

120 Član 139. ZKP-a BiH, član 143. ZKP-a FBiH, član 142. ZKP-a RS i član 143. ZKP-a BD.

121 Član 35. ZKP-a BiH, član 45. ZKP-a FBiH; član 35 ZKP-a BD.

122 Član 392. ZKP-a BiH, član 41. ZKP-a FBiH, član 386. ZKP-a RS i član 392. ZKP-a BD.

123 Pojam "osnovi sumnje" nije definisan u ZKP-u kao pravni standard za dokazivanje. Međutim, ZKP-om je predviđen pojam "osnovana sumnja" koji se odnosi na viši stepen sumnje na osnovu prikupljenih dokaza koji navode na zaključak da je možda izvršeno krivično djelo. To navodi na zaključak, kao i analiza drugih odredaba koje obavezuju na standard, da se standard "osnovi sumnje" odnosi na niži stepen sumnje, te da je za dokazivanje potrebno manje dokaza.

124 Te radnje su: nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko savrnenje podataka, nadzor i tehničko snimanje prostorija, tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi s njima, korištenje prikrivenih istražitelja i korištenje informatora, simulirani i kontrolirani otkup predmeta i simulirano davanje otkupnine, nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela.

125 Član 72. ZKP-a BiH, član 86. ZKP-a FBiH, član 136. ZKP-a RS i član 72. ZKP-a BD.

Sud može u bilo kojem trenutku u toku postupka, na osnovu prijedloga tužioca, donijeti privremenu mjeru oduzimanja imovine koja se ima oduzeti po krivičnom zakonu, mjeru zapljene ili drugu neophodnu privremenu mjeru kako bi se spriječilo korištenje, otuđenje ili raspolaganje tom imovinom. Kada postoji opasnost od odlaganja, ovlašteno službeno lice može privremeno oduzeti imovinu ili preduzeti druge neophodne privremene mjere kako bi se spriječilo bilo kakvo korištenje, otuđenje ili raspolaganje tom imovinom. O preduzetim mjerama ovlašteno službeno lice mora odmah obavijestiti tužioca, a o preduzetim mjerama odlučuje sudija za prethodni postupak u roku od 72 sata. U slučaju da uskrati odobrenje, preduzete mjere će se obustaviti, a oduzeti predmeti i imovina će biti odmah vraćeni licu od kojeg su oduzeti¹²⁶.

Za obezbjeđenje izvršenja oduzimanja imovinske koristi, sud može, na prijedlog tužioca, protiv pravnog lica u krivičnom postupku odrediti privremenu mjeru obezbjeđenja. Kada je protiv pravnog lica pokrenut krivični postupak, sud može, na prijedlog tužioca ili po službenoj dužnosti, zabraniti statusne promjene pravnog lica koje bi za posljedicu imale brisanje pravnog lica iz sudskog registra. Odluka o ovoj zabrani se upisuje u sudski registar¹²⁷. Kad dolazi u obzir oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, sud po službenoj dužnosti, po odredbama koje važe za izvršni postupak, određuje privremene mjere osiguranja¹²⁸.

Posebnim zakonima koji su doneseni u Republici Srpskoj i Federaciji detaljnije je uređena zapljena imovinske koristi pribavljene izvršenjem krivičnog djela. Međutim, posebni zakoni ne važe za sva krivična djela, nego samo za određena, dok za ostala krivična djela važe opšte odredbe ZKP-a.

Zakon o oduzimanju imovine FBiH¹²⁹ primjenjuje se u odnosu na krivična djela za koja se može izreći kazna od tri godine zatvora ili teža kazna¹³⁰. Tokom postupka osiguranja imovine¹³¹ izvršenjem privremene mjere osiguranja, postoji pravna pretpostavka da bi potraživanje FBiH u vezi sa oduzimanjem imovinske koristi¹³² pribavljene izvršenjem krivičnog djela bilo ugroženo, ili otežano ukoliko se ne odredi privremena mjera. Osiguranje se može odrediti čak i prije nego što se optuženom ili povezanom licu¹³³ dozvoli da odgovori na prijedlog tužioca za određivanje mjera osiguranja¹³⁴.

S ciljem obezbjeđenja imovinske koristi za koju se sumnja da se pribavlja izvršenjem krivičnog djela, tužilac može, tokom trajanja ili po okončanju krivičnog postupka¹³⁵, podnijeti prijedlog za

126 Član 73. ZKP-a BiH, član 87. ZKP-a FBiH, član 138. ZKP-a RS i član 73. ZKP-a BD.

127 Član 386. ZKP-a BiH, član 407. ZKP-a FBiH, član 375. ZKP-a RS i član 386. ZKP-a BD.

128 Član 395. ZKP-a BiH, član 416. ZKP-a FBiH, član 389. ZKP-a RS i član 395. ZKP-a BD.

129 Zakon o oduzimanju nezakonite imovine stečene krivičnim djelom FBiH ("Službene novine FBiH", br. 71/14).

130 Član 3. Zakona o oduzimanju imovine FBiH.

131 Imovina podrazumijeva stvari i prava koje je pribavio učinilac krivičnog djela ili lice povezano sa učiniocem, i uključuje stvari i prava koja mogu biti predmet izvršenja, a naročito pokretnu i nepokretnu imovinu, potraživanja, poslovne interese, vrijednosne papire, novac, umjetnička djela, poluge ili šipke plemenitih metala, te drago kamenje koje je u posjedu ili pod kontrolom učinioca krivičnog djela ili lica povezanog sa učiniocem. Vidi član 4. Zakona o oduzimanju imovine FBiH.

132 Imovinska korist pribavljena krivičnim djelom, u skladu s ovim i drugim zakonom, jeste svako povećanje ili sprečavanje smanjenja imovine koje potiče od krivičnog djela. Vidi član 4. Zakona o oduzimanju imovine FBiH.

133 Povezano lice je: podstrekač ili pomagač u izvršenju krivičnog djela; pravni sljedbenik ili saučesnik u krivičnom djelu, odnosno drugo fizičko ili pravno lice za koje je sud utvrdio da su stvari i prava koji predstavljaju imovinsku korist stečenu krivičnim djelom preneseni na njih i da to prenošenje nije provedeno u dobroj vjeri. Vidi član 4. Zakona o oduzimanju imovine FBiH.

134 Član 16. Zakona o oduzimanju imovine FBiH.

135 Važećim zakonima nije jasno utvrđeno kada se pokreće krivični postupak. Članom 17. ZKP-a FBiH propisano je da se krivični postupak može pokrenuti i voditi samo na prijedlog tužilaštva.

Članom 19. je propisano da pokretanje krivičnog postupka ima za posljedicu ograničenje određenih prava; ove

osiguranje donošenjem jedne od privremenih mjera kojima se može najefikasnije postići svrha tog osiguranja. Obezbjedenje imovinske koristi može se odrediti na sljedeće načine:

- a. Zabranom otuđenja i opterećenjem nekretnine ili stvarnih prava upisanih na nekretnini, uz zabilježbu zabrane u zemljišnim knjigama, oduzimanjem imovine i njenim predavanjem na čuvanje i upravljanje Agenciji za upravljanje oduzetom imovinom.
- b. Zabranom osumnjičenom, optuženom ili povezanom licu da otuđi, sakrije, optereti ili raspoláže pokretnom imovinom povjeravanjem tih stvari na čuvanje Agenciji.
- c. Oduzimanjem gotovog novca ili vrijednosnih papira, njihovom predajom Agenciji.
- d. Zabranom dužniku osumnjičenog, optuženog ili povezanog lica da ispuni svoje obaveze dobrovoljno i zabranom osumnjičenom, optuženom ili povezanom licu da primi ispunjenje te obaveze, odnosno da raspoláže svojim potraživanjima.
- e. Nalogom banci ili drugim pravnim licima da osumnjičenom, optuženom ili povezanom licu uskrate da na osnovu njihovog naloga izvrše isplatu novčanih sredstava sa njihovog računa u vrijednosti za koju je određena privremena mjera.
- f. Zabranom otuđenja ili opterećenja dionica, vrijednosnih papira, udjela u fondovima, udjela ili poslovnog udjela, uz zabilježbu zabrane kod Registra vrijednosnih papira FBiH, Registra privrednih društava, zabranom raspolaganja pravima po osnovu takvih dionica, vrijednosnih papira, udjela u fondovima, udjela ili poslovnog udjela, njihovim povjeravanjem Agenciji za upravljanje oduzetom imovinom, ili postavljanjem privremene uprave u društvu.
- g. Zabranom dužniku osumnjičenog, optuženog ili povezanih lica da preda stvari, prenese pravo ili obavi drugu novčanu transakciju.

O prijedlogu tužioca za donošenje privremene mjere odlučuje rješenjem sud koji bi inače bio nadležan za glavni pretres u krivičnom postupku za krivično djelo kojim je pribavljena imovinska korist koja je predmet obezbjeđenja. U ovom rješenju se takođe mora precizirati period na koji je određena privremena mjera, po isteku kojeg, u zavisnosti od ishoda krivičnog postupka ili posebnog postupka za zapljenu imovinske koristi, sud donosi rješenje o produženju važenja privremene mjere ili rješenje o prestanku privremene mjere.

Rješenje kojim se određuju privremene mjere do trenutka podizanja optužnice donosi sudija za prethodni postupak, dok je to nakon podizanja optužnice i do trenutka potvrđivanja optužnice u nadležnosti sudije za prethodno saslušanje, sudije pojedinca ili sudskog vijeća krivičnog odjela suda prema ZKP-u FBiH, najkasnije u roku od sedam radnih dana po podnošenju prijedloga tužilaštva¹³⁶.

Ako je privremenu mjeru potrebno upisati u javne knjige, javne registre ili registre, odluka suda će sadržavati i nalog za upis privremene mjere u javne knjige, javne registre ili registre¹³⁷. Pravni posao kojim protivnik osiguranja nakon upisa privremene mjere u javnu knjigu ili registar raspoláže

---

posljedice, ako ovim zakonom nije drugačije određeno, nastupaju potvrđivanjem optužnice. Ako se radi o krivičnim djelima sa propisanom kaznom zatvora do pet godina ili novčanom kaznom kao glavnom kaznom, ove posljedice nastupaju od dana kad je donesena osuđujuća presuda, bez obzira na to da li je postala pravosnažna. Trenutna praksa jasno ukazuje da sud ne traži od tužioca da dostavi neki službeni dokument u vezi sa pokretanjem krivičnog postupka pri odlučivanju o prijedlozima tužioca za donošenje privremenih mjera s ciljem privremenog oduzimanja imovine.

136 Član 17. Zakona o oduzimanju imovine FBiH.

137 Član 18. Zakona o oduzimanju imovine FBiH.

stvarima ili pravom koje je predmet osiguranja, nema pravnog djelovanja¹³⁸. Privremena mjera se može ukinuti ili zamijeniti drugom ili produžiti¹³⁹.

Pored prijedloga za privremene mjere, tužilac može pokrenuti poseban ili redovni postupak za trajno oduzimanje imovinske koristi.

Poseban postupak se provodi u slučaju postojanja "osnovane sumnje"¹⁴⁰ da je izvršenje krivičnog djela za rezultat imalo sticanje imovinske koristi, a nisu ispunjeni uslovi za vođenje krivičnog postupka zbog:

- h. Smrti osumnjičenog lica, ili
- i. Bjekstva osumnjičenog lica, a prijeti opasnost od nastupanja zastare krivičnog gonjenja.

U tim predmetima tužilac podnosi zahtjev nadležnom sudu s ciljem pokretanja posebnog postupka za oduzimanje imovinske koristi. Zahtjev sadrži obrazloženje u pogledu postojanja procesnih prepreka koje su takve prirode da se ne može voditi redovni postupak za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. O zahtjevu tužioca rješenjem odlučuje sud koji bi bio nadležan za suđenje u krivičnom postupku za krivično djelo iz kojeg je pribavljena imovinska korist. Nakon pravomoćnosti rješenja kojim je pokrenut poseban postupak za oduzimanje imovinske koristi, tužilac će tom sudu podnijeti prijedlog za oduzimanje imovinske koristi koji sadrži:

1. podatke o licu od kojeg se oduzima imovinska korist
2. opis i zakonski naziv krivičnog djela
3. podatke ili opis imovine koju treba oduzeti
4. dokaze o imovini koja je predmet oduzimanja, a do kojih se došlo provođenjem finansijske istrage
5. dokaze o zakonitim prihodima tog lica
6. okolnosti koje ukazuju na postojanje očigledne nesrazmjere između imovine i prihoda tog lica, i
7. razloge koji opravdavaju potrebu za trajnim oduzimanjem imovine.

Prijedlog protiv povezanog lica sadrži dokaze da je naslijedilo imovinu pribavljenu krivičnim djelom, a prijedlog protiv trećeg lica dokazuje da je imovina stečena izvršenjem krivičnog djela prenesena bez naknade ili uz naknadu koja ne odgovara stvarnoj vrijednosti u cilju onemogućavanja oduzimanja¹⁴¹.

Prijedlog tužioca za pokretanje posebnog postupka iz ovog zakona ne podliježe zastari. Ako prije potvrđivanja optužnice ili tokom trajanja krivičnog postupka dođe do njegove obustave ili prekida zbog smrti ili bjekstva osumnjičenog ili optuženog, a postoji osnovana sumnja da je pribavljena imovinska korist krivičnim djelom, poseban postupak za oduzimanje te koristi po ovom zakonu nastaviti će se na zahtjev tužioca. Tužilac je dužan podnijeti zahtjev za pokretanje

138 Član 19. Zakona o oduzimanju imovine FBiH.

139 Član 20. Zakona o oduzimanju imovine FBiH.

140 Viši stepen sumnje.

141 Član 5. Zakona o oduzimanju imovine FBiH.

posebnog postupka, te prikupljati dokaze i izviđati okolnosti koje su važne za utvrđivanje pribavljene imovinske koristi¹⁴².

Redovan postupak za trajno oduzimanje imovinske koristi pribavljene izvršenjem krivičnog djela takođe pokreće tužilac, a sud donosi presudu kojom optuženog proglašava krivim. Presuda se donosi na osnovu prijedloga za trajno oduzimanje imovine pribavljene izvršenjem krivičnog djela, koji dostavlja nadležni tužilac tokom podizanja optužnice. Prijedlog tužioca sadrži podatke o licu od kojeg se oduzima imovinska korist, opis i zakonski naziv krivičnog djela, podatke ili opis imovine koju treba oduzeti, dokaze o imovini koja je predmet oduzimanja, a do kojih se došlo provođenjem finansijske istrage, dokaze o zakonitim prihodima tog lica, okolnostima koje ukazuju na postojanje očigledne nesrazmjere između imovine i prihoda tog lica. Prijedlog u pogledu povezanog lica sadrži dokaze da je lice steklo imovinu pribavljenu izvršenjem krivičnog djela, dok prijedlog u odnosu na treće lice sadrži dokaze da je imovina pribavljena izvršenjem krivičnog djela prenesena bez naknade ili uz naknadu koja ne odražava stvarnu vrijednost s ciljem sprečavanja oduzimanja. Sud donosi presudu o oduzimanju imovinske koristi pribavljene izvršenjem krivičnog djela u pogledu koje je tužilac dostavio dovoljno dokaza da se može osnovano vjerovati da je pribavljena izvršenjem krivičnog djela, a učinilac nije dostavio dokaze da je zakonito stečena¹⁴³.

U Zakonu o oduzimanju imovine RS¹⁴⁴ propisano je da se ovaj zakon primjenjuje na sva krivična djela koja uključuju sticanje imovinske koristi u iznosu većem od 50.000,00 KM, kao i na 20 krivičnih djela koja su pobrojana u zakonu bez obzira na vrijednost imovinske koristi¹⁴⁵. Tužilac može nadležnom sudu podnijeti zahtjev za privremeno oduzimanje imovine kada postoji opasnost da bi kasnije oduzimanje imovine stečene krivičnim djelom bilo otežano ili onemogućeno, podatke o licu od kojeg se oduzima imovinska korist, opis i zakonski naziv krivičnog djela, podatke ili opis imovine koju treba oduzeti, dokaze o imovini koja je predmet oduzimanja, te okolnosti koje dokazuju postojanje "osnovane sumnje"¹⁴⁶ da je imovina stečena izvršenjem krivičnog djela, razloge koji opravdavaju potrebu za privremenim oduzimanjem imovine¹⁴⁷. Ukoliko postoji opasnost da će vlasnik imovine raspolagati imovinom stečenom izvršenjem krivičnog djela prije nego što sud odluči o prijedlogu tužioca za privremeno oduzimanje imovine, tužilac može podnijeti zahtjev sudu za određivanje privremene mjere prema Zakonu o parničnom postupku¹⁴⁸.

Ročište za odlučivanje o zahtjevu tužioca održava se u roku od pet dana od podnošenja zahtjeva, a na ročištu tužilac iznosi dokaze o imovini koju vlasnik posjeduje, okolnosti o osnovanoj sumnji da je imovina stečena izvršenjem krivičnog djela i okolnosti koje ukazuju na opasnost da bi njeno kasnije oduzimanje bilo otežano ili onemogućeno¹⁴⁹. Privremeno oduzimanje imovine traje najduže do isteka roka predviđenog za okončanje postupka po zahtjevu za trajno oduzimanje imovine¹⁵⁰. Tužilac podnosi zahtjev za trajno oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnog djela nakon potvrđivanja optužnice, a najkasnije u roku od godinu dana po pravosnažnom okončanju postupka¹⁵¹. Zahtjev tužioca sadrži dokaze o imovini koju posjeduje okrivljeni,

---

142 Član 7. Zakona o oduzimanju imovine FBiH.

143 Član 7. Zakona o oduzimanju imovine FBiH.

144 Zakon o oduzimanju imovine stečene izvršenjem krivičnog djela RS ("Službeni glasnik RS", br. 12/10).

145 Član 2. Zakona o oduzimanju imovine RS.

146 Viši stepen sumnje.

147 Član 21. Zakona o oduzimanju imovine RS.

148 Član 22. Zakona o oduzimanju imovine RS.

149 Član 24. Zakona o oduzimanju imovine RS.

150 Član 27. Zakona o oduzimanju imovine RS.

151 Član 28. Zakona o oduzimanju imovine RS.

o zakonitim приходима, dokaze da je imovina stečena prije pokretanja krivičnog postupka i okolnostima koje ukazuju na očigledne nesrazmjere između imovine i prihoda okrivljenog. Ukoliko je prijedlog tužioca podnesen protiv pravnog sljednika učinioca ili treće strane, tužilac dostavlja dokaze da je pravni sljednik naslijedio imovinu stečenu izvršenjem krivičnog djela ili da je imovina prenesena na treće lice bez naknade ili uz naknadu koja je očigledno nesrazmjerna stvarnoj vrijednosti s ciljem sprečavanja oduzimanja imovine¹⁵².

---

152 Član 31. Zakona o oduzimanju imovine RS.

Aneks G – Naredba o provođenju finansijske istrage

BOSNA I HERCEGOVINA

Naziv entiteta ili Brčko distrikt

(Naziv kantona)

Naziv tužilaštva

Naziv mjesta

Broj: _____

Datum: _____

Na osnovu odredbe člana _____ (odredba člana Zakona o krivičnom postupku koja daje ovlaštenje tužiocu da utvrđuje činjenice za odlučivanje o oduzimanju imovinske koristi stečene učinjenjem krivičnog djela)¹⁵³, u vezi sa odredbama članova _____ (odredbe članova Krivičnog zakona o oduzimanju imovinske koristi stečene učinjenjem krivičnog djela)¹⁵⁴, te odredbe člana _____ (odredbe člana lex specialis kojim je propisan postupak oduzimanja imovinske koristi stečene učinjenjem krivičnog djela)¹⁵⁵, izdaje

NAREDBU

O PROVOĐENJU FINANSIJSKE ISTRAGE

Protiv osumnjičenih:

1. Ime i prezime osumnjičenog, sa ostalim identifikacionim podacima:
2. Zbog postojanja osnova sumnje da je učinio krivično djelo – naziv krivičnog djela sa navođenjem odredbe Krivičnog zakona.

S ciljem sveobuhvatnog utvrđivanja stvarnog porijekla, vrijednosti i strukture imovinske koristi za koju postoje osnovi sumnje da je pribavljena krivičnim djelom, i to:

I Agencije za provođenje zakona

1. Pribaviti informacije o cjelokupnoj imovini¹⁵⁶ osumnjičenih, uključujući njihove prve srodnike

153 Član 45. stav 2. tačka g) ZKP-a FBiH; član 35. stav 2. tačka g) ZKP-a BD; član 35. stav 2. tačka g) ZKP-a BiH.

154 Član 114 KZ-a FBiH; član 83. st. 1. KZ-a RS; član 114 KZ-a BD; član 110. KZ-a BiH.

155 Član 8. stav 1. Zakona o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom ("Službene novine FBiH", br. 71/14); član 9. Stav 1. Zakona o oduzimanju imovine koja je proistekla izvršenjem krivičnog djela ("Službeni glasnik R", br. 66/18).

156 Pod imovinom se podrazumijevaju:

- a) **Nekretnine:** ZK izvadci o vlasništvu nekretnine (zemljište i objekti) od nadležnih sudova, katastarski izvadci kod nadležnih opština, ugovori o kupoprodaji nekretnina, evidencija o nasljedstvu, evidencija o posjedovanju i registraciji firmi, provjera na terenu (eventualno započeta gradnja ili dovršen objekat, te skupocjeno uređenje okoliša).
- b) **Pokretnine:** automobili i druge vrste vozila, čamci, brodovi, avioni i sl., građevinski materijal (kameni, drveni i drugi), skupi prirodni i hemijski proizvodi, umjetničke slike, skulpture i druge umjetnine, skupocjeni namještaj, skupocjeni

po pravoj i pobočnoj liniji, te tazbini, prijatelje i sva druga lica koja se nalaze u bilo kojem odnosu sa osumnjičenim (kao na primjer, vanbračna zajednica, bivši partneri i sl.).

2. **Provjeriti informacije** iz tačke 1. i **pribaviti dokaze** relevantne za upotrebu na sudu
3. **Posebno utvrditi broj i vrstu vozila** koje posjeduju osumnjičeni i druga lica pod tačkom 1., a o čemu je potrebno pribaviti:
  - dokaz o vlasništvu vozila
  - dokaz o registraciji vozila
  - dokaz o posjedovanju ili korištenju vozila
4. U svojstvu svjedoka saslušati sva lica koja znaju ili imaju podatke o pokretinama, a posebno o vozilima koja su vlasništvo osumnjičenog, a upotrebljavaju ih druga lica i obrnuto.
5. U slučaju utvrđivanja pokretne imovine u vlasništvu osumnjičenog i drugih lica koja su u vezi sa osumnjičenim, a pobrojanih pod tačkom 1, po potrebi će se izvršiti pretres stambenog ili poslovnog objekta osumnjičenog, u kojem slučaju će se postupati u skladu sa odgovarajućim odredbama Zakona o krivičnom postupku.

II Poreska uprava

1. Pribaviti podatke o svim obavezama na ime poreza koji se vode na ime osumnjičenih (ime i prezime) i (ime i prezime).
2. Posebno pribaviti sve podatke o porezu na promet nekretnina, porezu na nekretnine, kao i porez na prihod od nekretnina za osumnjičene.
3. Pribaviti podatke o poreskim obavezama (ostali direktni porezi) osumnjičenih u svojstvu osnivača, vlasnika ili odgovornog lica (direktora) u pravnim licima (firmama).
4. Izvršiti i druge potrebne provjere (eventualno inspekcijski nadzor) u firmi-firmama gdje su osumnjičena lica (ime i prezime) i (ime i prezime) vlasnik, osnivač, dioničar, suosnivač, suvlasnik, odgovorno lice, direktor, prokurist i drugo ovlašteno lice uz obavezno prisustvo vlasnika ili opunomoćenika firme, radi pribavljanja relevantnih podataka vezano za imovinu navedenih lica.

III Uprava za indirektno/neizravno oporezivanje BiH

Pribaviti podatke o poreskim obavezama PDV, carinama, akcizama, porezu na promet, putarinama (indirektni porezi) osumnjičenog (ime i prezime) i (ime i prezime) u svojstvu osnivača, vlasnika i odgovornog lica u pravnim licima (firmama) koji su PDV obveznici.

---

elektronski aparati, nakit (plemeniti metali i drago kamenje), knjige i biblioteke, skupocjeni odjevni predmeti, starine i rariteti, rijetke i vrijedne životinje, i druge dragocjenosti, kao na primjer, filatelističke i numizmatičke zbirke.

- c) **Novac:** štedne knjižice, sefovi, ključ privatnog sefa u banci, dividende, depoziti, otvoreni računi kod banaka i drugih finansijskih organizacija, bankovne transakcije u određenom periodu.
- d) **Hartije od vrijednosti:** dionice, certifikati, podaci pohranjeni kod agencija koje vode registar i evidenciju vlasnika vrijednosnih papira (AFIP FBiH i APIF RS), odnosno organizacija za finansijske, informatičke i posredničke usluge, te eventualno drugih relevantnih agencija.
- e) **Drugi vidovi imovinske koristi uključujući i prava**

* **Imovina u inostranstvu.** Svi gore pobrojani vidovi imovine (a, b, c, d, e), odnosno prihodi stečeni izvršenjem krivičnog djela mogu se nalaziti u inostranstvu. U tom slučaju potrebna je međunarodna saradnja policije i tužilaštva. Informacije – pribavljanje podataka o takvoj imovini – mogu se pribaviti preko međuagencijske mreže CARIN, EGMONT GRUPE, kao i INTERPOL-a. Nakon dobijenih informacija i podataka gdje se imovina nalazi, blokiranje i privremeno oduzimanje imovine u inostranstvu će se vršiti putem pružanja međunarodne pravne pomoći.

IV PIO/MIO FBiH

1. Dostaviti sve podatke o osiguraniku – osumnjičenom (ime i prezime) i (ime i prezime) (mjesto, sjedište i naziv firme u kojoj je uposlen, od kada je uposlen – prijavljen-odjavljen, penzionisan, visina penzije, kao i sve promjene ukoliko je mijenjao poslodavca).
2. Ukoliko je osiguranik – osumnjičeni (ime i prezime) i (ime i prezime) ujedno i osnivač ili vlasnik firme, onda je potrebno dostaviti sve podatke o broju uposlenih lica, kako na neodređeno, tako i na određeno vrijeme, od kada su prijavljeni-odjavljeni, te visine uplaćenih plata, doprinosa i ostalih davanja.

V Finansijska policija (FBiH)

Na osnovu člana 2. i 7. Zakona o finansijskoj policiji FBiH, potrebno je izvršiti kontrolu i dostaviti podatke o izvršenoj kontroli i inspeksijskom nadzoru osumnjičenih (ime i prezime) i (ime i prezime), utvrđenim eventualnim propustima koji imaju za cilj prikrivanje i izbjegavanje plaćanja propisanih obaveza, te prijavljenoj imovini i nekretninama osumnjičenih koji podliježu oporezivanju.

VI Komisija za vrijednosne papire

Dostaviti podatke o prometu vrijednosnih papira u vlasništvu osumnjičenih (ime i prezime) i (ime i prezime).

VII Registar vrijednosnih papira u Federaciji BiH

Dostaviti podatke o registrovanim vrijednosnim papirima osumnjičenih (ime i prezime) i (ime i prezime), listu dioničara i listu vlasnika vrijednosnih papira sa stanjem na dan -----, podatke o uslugama u vezi s pravom trećih osoba na vrijednosnom papiru, založnog prava, prava ograničenja raspolaganja, plodouživanja i druga prava.

VIII Zemljišno-knjižni ured

Dostaviti podatke o vlasništvu nekretnina za (ime i prezime) i (ime i prezime).

IX Agencija za bankarstvo

Dostaviti podatke o otvorenim računima kod poslovnih banaka na ime osumnjičenog (ime i prezime) i (ime i prezime), kako bi se nakon toga uputio prijedlog sudu u smislu člana 86. ZKP-a FBiH da izda naredbu da banka ili drugo pravno lice koje vrši finansijsko poslovanje dostavi podatke o bankovnim depozitima i drugim finansijskim transakcijama i poslovima osumnjičenog (ime i prezime) i (ime i prezime), jer bi takvi podaci mogli biti dokaz u krivičnom postupku.

Sve navedene institucije će tražene podatke dostaviti tužilaštvu u što kraćem roku, a najkasnije u roku od 30 (trideset) dana, s pozivom na gornji broj.

Postupajući tužilac će koordinirati rad na izvršenju ove Naredbe, a Naredba će se dostaviti svim nosiocima aktivnosti.

Ime tužioca

Aneks H – Prijedlog tužioca sudu za izdavanje naredbe pravnom ili fizičkom licu o privremenoj obustavi izvršenja finansijske transakcije

BOSNA I HERCEGOVINA

Naziv entiteta ili Brčko distrikt

(Naziv kantona)

Naziv tužilaštva

Naziv mjesta

Broj: _____

Datum: _____

Naziv suda i mjesta

Na osnovu odredbe člana _____ (odredba člana Zakona o krivičnom postupku koja ovlaštava tužioca da podnese sudu prijedlog za privremenu obustavu izvršenja finansijske transakcije)¹⁵⁷,
p o d n o s i m

PRIJEDLOG ZA DONOŠENJE RJEŠENJA za privremenu obustavu izvršenja finansijske transakcije

1. Naređuje se banci/pravnom licu koje vrši finansijsko poslovanje da privremeno obustavi izvršenja finansijske transakcije, i to (opis finansijske transakcije),
za koju finansijsku transakciju postoji sumnja:
  - da predstavlja krivično djelo iz člana __. stav __. tačka _____. KZ _____, ili
  - da je namijenjena učinjenju krivičnog djela iz člana __. stav __. tačka _____. KZ, ili
  - da služi prikrivanju krivičnog djela iz člana _____ tačka _____. KZ učinjenog od _____, ili
  - da služi prikrivanju dobiti ostvarene krivičnim djelom iz člana _____ stav _____. KZ učinjenog od _____.
2. Da se finansijska sredstva u iznosu __KM, namijenjena za finansijsku transakciju pod tačkom 1. a), b), c) i d) ovog prijedloga i gotovinski iznosi novca __ KM, odnosno iznosi od __ u stranoj valuti __, privremeno oduzmu prema članu _____ stav ___ ZKP _____, i potom pohrane na poseban račun kod __ i čuvaju do okončanja postupka protiv __, odnosno dok se ne steknu uvjeti za njihovo vraćanje __.

Obrazloženje

Ime tužioca

¹⁵⁷ Član 86. st. 4. ZKP-a FBiH; član 136. St. 4. ZKP-a RS; član 72. st. 4. ZKP-a BD; član 72. st. 4. ZKP-a BiH.

Aneks I – Lista relevantnih međunarodnih dokumenata iz oblasti pranja novca

1. Konvencija Ujedinjenih nacija (UN¹⁵⁸) o protivzakonitom prometu opojnih droga i psihotropnih supstanci (tzv. Bečka konvencija¹⁵⁹).
2. Konvencija Vijeća Evrope (VE) br. 141 o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenog krivičnim djelom iz 1990. godine¹⁶⁰.
3. Konvencija VE o pranju, traženju, zapljeni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma (tzv. Varšavska konvencija)¹⁶¹, s dopunskim protokolima (tzv. Palermo konvencija)¹⁶².
4. Konvencija UN-a protiv korupcije¹⁶³.
5. Krivičnopravna konvencija VE o korupciji¹⁶⁴.
6. Preporuke Radne grupe za sprečavanje pranja novca (Financial Action Task Force on Money Laundering – FATF)¹⁶⁵.
7. Direktive Evropske unije:
  - Direktiva broj 91/308/EEC o sprečavanju upotrebe finansijskog sistema za pranje novca iz 1991. godine¹⁶⁶.
  - Direktiva broj 2001/97/EC iz 2001. godine o dopuni Direktive broj 91/308/EEC.
  - Direktiva broj 2005/60/EC o sprečavanju upotrebe finansijskog sistema za pranje novca i finansiranje terorizma iz 2005. godine.
  - Direktiva (EU) 2015/849 Evropskog parlamenta i Vijeća od 20. 5. 2015. godine o sprečavanju korištenja Uredbe (EU) br.648/2012 Evropskog parlamenta i Vijeća o stavljanju van snage Direktive 2005/60/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća i Direktive Komisije 2006/70/EZ.

---

158 U okviru UN-a provodi se Globalni program protiv pranja novca, koji je dio šire strategije borbe protiv kriminala u globalnim okvirima.

159 Donesena 20. 12. 1988. g., stupila na snagu 11. 11. 1990. g.; BiH članica temeljem sukcesije, tekst objavljen u: "Službeni list SFRJ" – Međunarodni ugovori br. 14/1990.

160 Poznata i kao Evropska konvencija o pranju novca, potpisana u Strasbourgu 8. 11. 1990. g., stupila na snagu 1. 9. 1993. g., a u odnosu na BiH 1. 7. 2004. g.; objava: "Službeni glasnik BiH" – Međunarodni ugovori br. 04/2006.

161 U odnosu na BiH, Varšavska konvencija je stupila na snagu 1. 5. 2008. g.; objava: "Službeni glasnik BiH" – Međunarodni ugovori, br. 14/2007.

162 Usvojena je rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija br. 55/25 od 15. 11. 2000. g., a donesena je u Palermu 15. 12. 2000. g.; stupila na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 29. 9. 2003. g.; objava: "Službeni glasnik BiH" br. 03/2000.

163 Navedena konvencija je donesena 31. 10. 2003. g., stupila je na snagu 14. 12. 2005. g., a u odnosu na BiH 26. 10. 2006. g.; objava: "Službeni glasnik BiH" – Međunarodni ugovori 05/2006.

164 Ova konvencija je donesena 27. 1. 1999. g., stupila je na snagu 1. 7. 2002. g., a u odnosu na BiH 1. 7. 2002. g.; objava: "Službeni glasnik BiH", br. 36/2001.

165 FATF je međuvladina organizacija sa zadatkom da razvija i unapređuje međunarodne aktivnosti na planu borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma.

166 Kao dopuna ove Direktive donesena je Uredba br. 1889/2005 o kontroli ulaska i izlaska gotovine iz zajednice, imajući u vidu IX Specijalnu preporuku FATF-a koja države obavezuje na uspostavu mjera za otkrivanje fizičkog prenosa gotovine preko državne granice i promovise zakonsko ovlaštenje nadležnih tijela na zadržavanje ili oduzimanje gotovine kada postoje razlozi za sumnju u neposrednu povezanost sa pranjem novca i finansiranjem terorizma.

Aneks J – Kontrolna lista za javno eksponirane predmete

Pitanja koja razmatra predsjednik suda u postupku odabira sudija

1. Može li predsjednik suda dati predmet u rad određenom sudiji ili je obavezno automatsko signiranje predmeta?
2. Razmotriti profesionalne kvalitete iskusnog sudije kao predsjednika vijeća.
3. Ispitati bilo kakve moguće sukobe koje bi sudije mogle imati.
4. Da li sudije (pojedinačno ili kao vijeće) imaju u radu drugi predmet koji bi trpio neopravdano kašnjenje zbog rada na ovom predmetu? (Mogu li se ti drugi predmeti presignirati?)
5. Ukoliko se predviđa da će predmet trajati izuzetno dugo, razmotriti imenovanje zamjenskog člana vijeća koji bi mogao da se uključi u slučaju bolesti ili druge spriječenosti postupajućeg sudije.

Rješavanje pitanja publiciteta prije suđenja.

1. Imenovati glasnogovornika suda koji će kontaktirati sa novinarima.
2. Da li bi odgađanje suđenja umanjilo publicitet ili bi jednostavno dovelo do novog vala publiciteta?
3. Da li bi trebalo uvesti ograničenja na javne izjave advokata, stranaka, agencija za provođenje zakona i službenika suda o predmetu? Da li postoji uvjerljiv razlog za takvo postupanje i da li bi i jedna manje restriktivna alternativa bila dovoljna?

Sigurnost

1. Odlučiti da li je potrebno pojačano osiguranje sudnice.
2. Utvrditi ko će koordinirati sa sudskom policijom, pisarnom i bilo kojim drugim lokalnim vladinim tijelima koja imaju nadležnost nad ili koriste prostor u i oko zgrade suda.
3. Razmotriti kako pojačana sigurnost za ovaj pretres može uticati na druge sudove i urede koji se nalaze u zgradi suda. Mogu li se poduzeti koraci da se takav uticaj svede na minimum?
4. Ukoliko će se tokom ovog suđenja određivati dodatne mjere sigurnosti, da li će postojati sredstva za ubrzanu sigurnosnu provjeru za advokate, stranke i druge osobe koje su neophodne u postupku?
5. Da li određene grupe (na primjer, članovi organizovanih kriminalnih grupa, bivši pripadnici paravojnih formacija, itd.) ili druge osobe predstavljaju dovoljnu prijetnju da bi im se uskratio pristup sudnici? Da li postoji pravni osnov za takvo postupanje?

Prikladnost prostora i opreme u zgradi suda

1. Sudnica treba biti dovoljno velika za smještaj predviđenog broja posmatrača i medija, te kamera i druge medijske opreme ako je ona dozvoljena.
2. Pretres se treba održavati u sudnici koja je pozicionirana tako da posjetioci i mediji mogu nesmetano ući i izaći, bez neprimjerenog ometanja drugih sudova i ureda.

3. Sudnica treba imati adekvatne instalacije i raspored za tehnologiju koja će biti potrebna. Takođe, mora biti napravljen razmještaj kako bi se osigurao dovoljan prostor za timove stranaka u postupku.
4. Da li je potrebno rezervisati prostor u sudnici za porodice i druge osobe uključene u suđenje?
5. Da li je potrebno izdvojiti ili rezervisati prostor za medije? Ako jeste, kako će se izvršiti raspodjela prostora?
6. Ako nema dovoljno mjesta za sve zainteresovane članove javnosti, kako će se izvršiti raspodjela mjesta?
7. Potreban je adekvatan pristup sudnici i čekaonicama radi zaštite ugroženih svjedoka. Zgrada suda i sudnica trebaju imati raspored koji omogućava provođenje mjera zaštite u skladu sa Zakonom o zaštiti ugroženih svjedoka. Sud mora biti u mogućnosti da zaštiti anonimnost ovih žrtava i svjedoka.
8. Ako je interes medija značajan, treba razmotriti uspostavljanje odvojene prostorije u zgradi suda, ne previše daleko od sudnice, u kojoj predstavnici medija mogu preko televizora pratiti suđenje. Time se omogućava novinarima da većinu vremena provode u prostoriji za medije, da se opuste i da istovremeno obavljaju druge poslove, a u sudnicu pristupaju po potrebi. Time se ometanje postupka zbog medija svodi na minimum.
9. Potreban je zaštićen pristup zgradi suda i sudnici kako bi se spriječilo zastrašivanje oštećenih i svjedoka i očuvala njihova anonimnost ukoliko je to potrebno.

Održavanje reda

1. Ukoliko se očekuju javni protesti u blizini zgrade suda, utvrditi koji policijski organ odlučuje o tome da li će oni biti dozvoljeni. Koordinirati sa sudskom policijom kako će se postupati kako bi se spriječilo ometanje sudskog postupka.
2. Odlučiti da li da se donese odluka kojom se propisuje ponašanje medija i ostalih. Razmotriti da li je potrebno uvesti ograničenja u pogledu prikladne odjeće u sudnici, i ako jeste, pojasniti koja su to ograničenja. Na primjer, razmotriti da li da se posmatračima kaže da ne nose bedževe, značke ili majice ili bilo šta drugo na čemu se izražava stav o predmetu.
3. Odlučiti da li će u zgradi suda i/ili sudnici biti potrebni dodatni policajci. Utvrditi odakle će se obezbijediti dodatni policajci i razgovarati o njihovom angažmanu sa njihovim nadređenim.
4. Odlučiti da li će se postavljati ograničenja za korištenje laptopa, pametnih telefona, iPada i drugih elektronskih uređaja u sudnici od strane advokata, medija ili posmatrača.

Izvještavanje medija

1. Razmotriti određivanje jedne osobe kao osobe za vezu/koordinatora za medije za cijeli sud. Obavijestiti medije i sve službenike suda da sve upite prosljeđuju toj osobi.
2. Odlučiti da li će u sudnici biti dozvoljene kamere, koliko njih i na kojim mjestima.
3. Odlučiti da li će biti dozvoljeno prisustvo fotografa u sudnici, koliko njih, gdje će se nalaziti i koja pravila za fotografiranje će se postaviti.
4. Odlučiti da li u sudnici mogu biti postavljeni uređaji za audio snimanje, koliko njih i na kojim mjestima, te pravila za njihovu upotrebu.

5. Odlučiti da li je neophodno rezervisati prostor u sudnici za medije.
6. Ako će u sudnici biti ograničen broj mjesta za medije, ili ako će postojati posebna prostorija za medije, razmotriti koji posmatrači suđenja čine medije.
7. Razmotriti da li je za medije potrebna naredba o načinu ponašanja.
8. Odlučiti da li će medijima biti dozvoljeni intervjui u zgradi suda, i ako hoće, kada i gdje.
9. Razmotriti da li je neophodno pojasniti gdje se u kompleksu zgrade suda izvan sudnice mogu odvijati intervjui, odnosno gdje se mogu postaviti kamere, kako bi se izbjeglo ometanje rada u zgradi suda.
10. Naložiti službeniku za odnose s javnošću suda da upozna medije sa ograničenjima na komentare koja su određena bilo kojom odlukom suda, kao i etičkim kodeksima. Razmotriti uspostavljanje procedure za postavljanje pitanja medija imenovanom službeniku o sudskim postupcima, rasporedima i sličnim stvarima.
11. Biti spreman obrazložiti svaku odluku donesenu u toku ročišta u vrijeme kada je donesena kako bi se smanjio broj pitanja novinara i poboljšala njihova sposobnost izvještavanja.
12. Odlučiti da li, kada i kako će se omogućiti uvid medijima u predmete i dokumente koji su uvedeni u dokaze. Odlučiti ko će nadzirati njihovo pregledanje kako bi se izbjegla manipulacija ili uništavanje dokaza. Biti svjestan da je novinarima za razumijevanje onoga o čemu se govori na ročištu potrebno da vide dokumente dok se na njih poziva i pokušati ispuniti tu njihovu potrebu.

Advokati

1. Razmotriti da li postoji bilo kakav razlog za ograničavanje izjava koje u javnosti daju advokati i da li za to postoji dovoljna pravna osnova.
2. Pregledati odredbe o nepoštivanju suda i biti spreman na reakciju u slučaju pokušaja bilo kojih učesnika u suđenju da naprave predstavu.
3. Sastati se sa svim advokatima u predmetu prije suđenja i objasniti im očekivanja suda u pogledu njihovog ponašanja u toku suđenja.

Dokumenti

1. Pitati da li postoje bilo kakvi dokumenti koje jedna ili druga strana žele da budu zapečaćeni i biti spreman na razmatranje takvih prijedloga.
2. Pitati da li postoje dokazi koji će se uvoditi, a koji ne bi trebali biti objelodanjeni u televizijskom prilogu i, ako je to slučaj, biti spreman na izdavanje uputstava kameramanu.
3. Odlučiti kada i kako će dokazi i drugi dokumenti biti stavljeni na uvid medijima.

Službenici suda

1. Podsjetiti službenike suda na ograničenja javnog komentarisanja i uputiti ih kako da postupaju sa upitima.
2. Osloboditi službenike suda od drugih dužnosti koje bi mogle biti u koliziji sa ovim suđenjem.
3. Izraditi plan za nepredviđene situacije za rezervno ili zamjensko ključno osoblje suda, za

slučaj bolesti ili druge spriječenosti.

4. Imenovati jednu osobu koja posjeduje dovoljno znanja kojoj treba uputiti sve pozive, e-mailove i drugu korespondenciju o suđenju i obavijestiti svo ostalo osoblje suda o tom imenovanju.

Ova kontrolna lista izrađena je uz pomoć obrasca koji je izradio Univerzitet u Sjevernoj Karolini. Vidi CHECKLIST FOR A HIGH-PROFILE CASE, Michael Crowell, UNC School of Government, april 2014. godine) Copyright 1998, American College of Trial Lawyers.

Aneks K – Izvještaj o pravičnom postupku u javno eksponiranim predmetima

Smjernice za postupajućeg sudiju u javno eksponiranom predmetu

1. Sudija treba jasno dati do znanja da će se tokom cijelog sudskog postupka održavati najviši nivo pristojnosti i dostojanstva. Treba zatražiti saradnju svih stranaka, advokata, medija i drugih posmatrača, a očekivanja sudije trebaju biti jasno izložena prije početka suđenja.
2. Sudija se prema strankama, advokatima, svjedocima, medijima i široj javnosti treba odnositi pristojno i sa poštovanjem, ali treba čvrsto i odlučno odgovoriti na svako kršenje pravila suda ili remećenje reda u sudnici koje onemogućava pravičan i precizan proces utvrđivanja činjenica.
3. Sudija treba, koliko je to realno moguće u datim okolnostima, osigurati da predstavnici medija imaju brz i jednak pristup svim uvedenim dokazima i javnim dokumentima, kao i informacijama o postupku i rasporedu suda.
4. Sudija treba osigurati postojanje adekvatnih mjera sigurnosti za zaštitu privatnosti i sigurnosti stranaka, svjedoka, advokata i posmatrača.
5. Sudija treba definisati smjernice za ponašanje medija u i oko sudnice i u drugim dijelovima zgrade suda, ta očekivanja saopštiti dosta prije prvog dana suđenja i odmah i odlučno postupiti po svakom kršenju pravila.
6. Sudija ne treba dozvoliti prisustvo televizijskih kuća u sudnici u toku suđenja u javno eksponiranim predmetima. Ukoliko se vrši TV snimanje takvog predmeta, sud se treba uvjeriti da: (a) su poduzete sve razumne mjere da se smetnje po pravičnost, tačnost i dostojanstvo procesa utvrđivanja činjenica uzrokovane prisustvom kamera svedu na minimum, kao i da se svede na minimum svaka opasnost od zastrašivanja ili uticaja na sud, svjedoke, stranke ili branioce, te nepotrebno narušavanje njihove privatnosti uzrokovano prisustvom kamera, i (b) da stranke pristaju na snimanje.
7. Sudija treba uputiti advokate da se očekuje striktno poštivanje važećih pravila profesije u vezi sa izjavama koje se daju izvan suda. U svim javno eksponiranim predmetima sudija treba ozbiljno razmotriti donošenje naredbe o zabrani davanja izjava u ranoj fazi predmeta, kojom bi advokatima i strankama bilo zabranjeno davanje komentara o predmetu medijima ili kojom bi se ograničio opseg takvih komentara. Po svakom kršenju pravila ili naredbe suda treba postupiti odmah i strogo. Komentar: potreba zabrane pristrasnih i zapaljivih izjava izvan suda ne zahtijeva posebno objašnjenje.
8. Sudija treba jasno naznačiti da se od stranaka, a u krivičnim predmetima i od pripadnika agencija za provođenje zakona, očekuju isti standardi ponašanja kakve propisuju važeća pravila struke i etički kodeksi.
9. S izuzetkom sastanaka sa strankama ili osobljem suda, sudija o predmetu treba govoriti samo u sudnici u toku snimanog dijela postupka.
10. Sekretar suda ili član osoblja suda treba biti imenovan za komunikaciju sa medijima o rasporedu, kapacitetima zgrade suda, pristupu javnim dokumentima, sudskim procedurama i slično. Osim toga, nijedan član osoblja suda ili osoblja datog sudije ne treba davati nikakve izjave o predmetu, osim drugim uposlenicima suda u sklopu obavljanja redovnih zadataka.
11. Sudija treba osigurati ekspeditivno odvijanje postupka i izbjegavati nepotrebna odlaganja u toku suđenja. Advokatima ne treba dozvoliti dugotrajno, ponavljajuće ispitivanje svjedoka i nepotrebno duga usmena izlaganja.

Aneks L – Korisni savjeti za sudije, službenike suda, tužioce i advokate o postupanju sa medijima u toku suđenja u javno eksponiranom predmetu

Opšti

1. Mediji neće prezati ni od čega u nastojanju da dođu do priče.
2. Lokalni mediji, naročito štampani, smatraju da trebaju imati povlašteni tretman.
3. Svim medijima se mora ostaviti utisak jednakosti – niko ne dobija poseban pristup, informacije prije drugih, itd.
4. Ako je prostor ograničen, omogućiti medijima ulaz na principu lutrije, kako bi se izbjegle pritužbe o favorizovanju.
5. Neki novinari će vas citirati, čak i kada kažu da neće.
6. Smatrajte da *neslužbeni razgovor (off the record)* ne postoji. Različiti ljudi različito tumače značenje neslužbenog razgovora.
7. Ako ne želite nešto pročitati u novinama / čuti na televiziji ili radiju – nemojte to ni govoriti!
8. Nemojte biti neprijateljski ili svadalački nastrojeni. Budite uljudni u svakom trenutku – nema tačnije izjave od one da mediji pucaju iz pera, kontrolišu eter i *cyber*-prostor. Osim toga, nepristojnim ponašanjem nećete postići ništa osim lošeg glasa.
9. U svakoj komunikaciji sa novinarima, vaš ton će biti jednako, ili čak i više važan od onoga što govorite.

Za sudije

10. Službenici suda ili konsultant treba da obavlja poslove komunikacije sa medijima umjesto vas. Na predmetu konstantno treba da radi službenik za informisanje/odnose sa javnošću, drugi službenik obučen za komunikaciju sa medijima ili ugovorno angažovani konsultant ili novinar.
11. Ovlastite samo jednu osobu (po mogućnosti službenika za informisanje/odnose s javnošću ili sličnog službenika) da govori u ime suda i u potpunosti je informišite! Ta osoba mora razumjeti sudski postupak, ali takođe posjedovati sposobnost izražavanja jednostavnim jezikom.
12. Službenik za odnose s javnošću suda je dio vašeg tima i potreban mu je direktan pristup vama.
13. Nemojte biti neprijateljski ili svadalački nastrojeni prema medijima.
14. Ne dozvoljavajte službenicima suda ili sudskoj policiji koja radi na osiguranju da upravlja odnosima s medijima, osim ukoliko ta osoba nije obučena i specijalizovana. Čak i ako jeste, razjasnite ko govori u ime suda. (Ukoliko više osoba daje informacije o pravilima i procedurama suda, šta se desilo u sudu, itd. može doći do zbrke i podrivanja kredibiliteta suda).
15. Dozvolite medijima da daju svoje mišljenje o svim mogućim pitanjima koja se na njih odnose.
16. Raspored sjedenja u sudnici, pristup za kamere i pristup dokumentima iz spisa spadaju u najspornije aspekte postupanja sa medijima u javno eksponiranom predmetu. Ova pitanja se lakše rješavaju ukoliko su uključeni i mediji.

17. Mediji moraju od početka razumjeti da će plaćati troškove povezane sa bilo kakvim prilagođavanjima/uslugama koje žele, kao što je namještaj, telefonske linije za media centar, da će platiti bilo kakvu štetu koju naprave i da će sve načinjene izmjene vratiti u prvobitno stanje.
18. Sve postupke započinite na vrijeme!
19. Vodite računa da su svi dokumenti ili drugi dokazi koji se stavljaju na uvid medijima redigovani i ne sadrže nikakve informacije koje se ne smiju objelodanjivati.

Za službenike suda

20. Budite uljudni, budite uljudni, budite uljudni!
21. Bez odlaganja učinite uvedene dokumente dostupnim za medije.
22. Shvatite da će mediji htjeti, odnosno zahtijevati, pristup spisu, pa planirajte unaprijed i organizujte se kako bi se taj pristup osigurao.
23. Ko god postupa sa medijima u ime suda, dio je sudskog tima, a ne neprijatelj.

Za sudsku policiju/službenike na osiguranju

24. Vi niste pružalac informacija o sudu i/ili predmetu.
25. Budite otvoreni za saradnju i radite sa službenikom za informisanje na pravilima ponašanja u sudnici, rasporedu sjedenja, pristupu. Vi ste članovi istog tima.
26. Vi niste zvijezda. Nemojte se ulagivati poznatim novinarima. Ne pokušavajte da se ubacite u kadar. Ne tražite od medija da vam daju fotografiju na kojoj ste i vi.
27. Ne dozvoljavajte advokatima korištenje ulaza za zaposlene, osim ukoliko predsjednik vijeća ili predsjednik suda nije unaprijed izdao odobrenje za takvu praksu.

Za tužioce/advokate

28. Službenik za informisanje suda nije vaš službenik za informisanje. Ta osoba mora ostati neutralna i ne smije odati ni najmanji utisak pristranosti ili favorizovanja bilo koje od strana u predmetu.
29. Ne ponašajte se nepristojno prema medijima.
30. Ne bježite od medija i ne pokušavajte ih izbjeći.
31. Ne zastupajte svoj predmet u medijima.
32. Možete biti pristojni i razgovarati sa medijima, pa čak i odgovarati na pitanja pred kamerama, bez da ulazite u meritum.
33. Ne očekujte da će bilo ko iz medija povoljnije izvještavati o vama jer ste im odgovorili na pitanja ili bili ljubazni prema njima, pa čak i kad ste im odali neku sitnu informaciju.
34. Vaš plan nije njihov plan.
35. Pokušaj manipulacije medijima može vam se obiti o glavu.

36. Tužiocci ne smiju koristiti medije za huškanje javnosti ili pritisak na sud.
37. Tužiocci u svojim medijskim izjavama ne trebaju davati preambiciozna obećanja.

Aneks M – Naredba o protokolu za medije

Tužilaštvo _____

protiv

optuženog/ih

Predmet br: 123456789-123

*****

NAREDBA O PROTOKOLU ZA MEDIJE

S ciljem osiguranja pravičnog postupka u ovom predmetu, kao i zaštite dostojanstva suda, i istovremeno udovoljavanja interesu javnosti i medija, te što manjeg ometanja Suda i okolnih objekata,

dana _____, 20__ ,

Sud _____.

Izdaje sljedeću NAREDBU:

1. Pretres u gore navedenom predmetu bit će održan u sudnici ____, Suda _____.
2. Predsjednik vijeća će biti sudija _____ sa članovima vijeća, sudijom _____ i sudijom _____.
3. _____, rukovodilac Odjela za odnose sa javnošću, službenik zadužen je za odnose sa medijima u ime suda prema ovoj naredbi. U njenom/njegovom odsustvu, _____ vrši funkciju odnosa sa medijima (unesite brojeve telefona i e-mail adrese).
4. Svi upiti medija imaju se uputiti službeniku za odnose sa medijima.
5. Sve osobe koje uđu u zgradu Suda obavezne su proći kroz elektronske uređaje za sigurnosnu provjeru i predati svoju opremu radi provjere po nalogu sudske policije.
6. Predstavnici medija se mole da u zgradu Suda ne unose nepotrebne torbe ili ruksake.
7. Nije dozvoljeno unošenje u Sud opreme za audio ili video snimanje ili opreme za prenos sadržaja, osim uređaja propisanih ovom Naredbom. Zabranjeno je unošenje magnetofona u sudnicu.
8. Po prekidu postupka svaki dan, dokazna sredstva će biti stavljena na raspolaganje u sudnici prema ovoj Naredbi u periodu od najviše 30 minuta, ukoliko Sud drugačije ne naredi. Dokazna sredstva će biti stavljena na raspolaganje isključivo radi pristupa predstavnika medija.
9. Službenik u sudnici kojeg odredi Sud za ovaj postupak će koordinirati postupak uvida u dokazna sredstva i čuvati dokazna sredstva.
10. Ograničeno snimanje ili fotografisanje dokaznog materijala u sudnici bit će dozvoljeno prema uputstvima koordinatora.
11. Nije dozvoljen prenos uživo putem televizije, telefona, radija ili drugih medija tokom uvida u dokazna sredstva.

12. Nekim dokaznim sredstvima mogu rukovati samo tehničari ili stručne osobe koje imaju odobrenje suda.
13. Sudska policija će prpratiti unošenje odobrenih fotoaparata i videokamera u sudnicu i biti prisutna sve vrijeme tokom uvida u dokazna sredstva sa pretresa.
14. Predstavnicima informativnih organizacija bit će dozvoljen pristup u sudnicu prema pravilima sudske policije.
15. Predstavnici medija neće koristiti mobilne telefone u krugu od 30 metara od sudnice u toku ovog postupka. Svi mobilni telefoni, pejdžeri, džepni računari i slični uređaji moraju biti isključeni za vrijeme trajanja postupka.

Samo će službeniku za odnose sa medijima biti dozvoljeno da posjeduje elektronski uređaj za slučaj potrebe da primi ili pošalje važnu poruku ili nastanka hitne situacije.
16. Samo pripadnicima medija koji dobiju privremenu iskaznicu za medije od sudske policije bit će dozvoljen ulazak u sudnicu za vrijeme trajanja ovog postupka. U sudnici će biti rezervisan ograničeni broj mjesta za predstavnike medija.
17. Zastupnicima stranaka u postupku bit će dozvoljeno prisustvo tokom bilo koje od aktivnosti dozvoljenih prema ovoj Naredbi.
18. Nikome ko nosi neki predmet ili pokazuje znakove ponašanja koji, po mišljenju Suda, mogu uticati na postupak ili štetiti propisnom provođenju ovog postupka neće biti dozvoljeno da uđe u sudnicu ili da se zadržava u sudnici za vrijeme trajanja ovog postupka.
19. Nije dozvoljeno unošenje hrane i pića u sudnicu. Pušenje je zabranjeno u cijeloj zgradi Suda.
20. Nijedan službenik ili konsultant kojeg je odobrio Sud ne smije se snimati, fotografisati ili na drugi način prikazivati u vezi sa pokazivanjem dokaznih sredstava sa pretresa.
21. Službenik Suda neće davati intervju u vezi sa ovim predmetom.
22. Konferencije za medije ili intervjui sa službenikom za odnose sa medijima bit će dozvoljeni u posebno određenoj prostoriji zgrade Suda. Službenik za odnose sa medijima će na početku pretresa upoznati medije o kojoj je prostoriji riječ.
23. Konferencije za medije ili intervjui sa advokatima, stranama u postupku ili svjedocima neće se održavati u zgradi Suda, kao ni direktno ispred ulaza u zgradu Suda.
24. Ukoliko predstavnici medija smatraju da je bilo koji aspekt ove Naredbe neprovodiv ili neprikladan, mogu zatražiti izmjenu Naredbe, pod uslovom da takav zahtjev dostave najmanje sedam dana prije početka glavnog pretrasa, kako bi Sud mogao razmotriti prijedlog za izmjenu.
25. U slučaju povrede ove Naredbe, učiniocu povrede bit će oduzete sve privilegije koje imaju predstavnici medija, a po potrebi će odgovarati za nepoštivanje Suda.
26. Ovu Naredbu o protokolu za medije Sud može izmijeniti u svakom trenutku.

----- / / ----- **predsjednik Vijeća**

